

NEMZETKÖZI VISZÁLYOK BÉKÉS ELINTÉZÉSÉNEK ESZKÖZEI

ÍRTA

WITTMANN ERNŐ

BUDAPESTI ÜGYVÉD

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

FRANKUN-TÁRSULAT NYOMDÁJA,

RÖVIDÍTÉSEK.

- Csarada = Csarada János «A tételes nemzetközi jog rendszere», második kiadás (Budapest 1910).
- Martens — Fridrich von Martens Völkerrecht, deutsche Ausgabe von Bergbohn, (Berlin, 1886).
- Eivier ~ Alphonse Rivier Principes du droit, des gens (Paris, 1896).
- List = Franz von List Das Völkerrecht (sechste Auflage, Berlin 1910).
- Oppenheim = L. Oppenheim International Law (London, 1905).
- Smith and Sibley ~ F. E. Smith and N. W. Sibley International Law as interpreted during the Russo-Japanese War (second edition London, 1907).
- Phillimore = Sir Eobert Phillimore Bart. Commentaries upon International Law (third edition) London, 1885.
- Ullmann — E. von Ullmann Völkerrecht (Neubearbeitung) Tübingen 1908.
- Westlake - John Westlake International Law (Cambridge, 1904.)
- Apponyi = Count Albert Apponyi Lectures on the Peace Problem. (Budapest, 1911.)
- Adler = dr. Artur Adler Die Haager Friedensconferenz und die Fortbildung des Völkerrechtes (Berlin. 1909).
- Barclay — Sir Thomas Barclay Problems of International practice and diplomacy (London and Boston, 1907).
- Freund = G. S. Freund Der Schutz des Gläubiger gegenüber auswärtigen Schuldnorstaaten (Berlin, 1910).
- Kamarowsky = Comte L. Kamarowsky Le Tribunal International tra-duit par Westman (Paris, 1887.)
- Higgins — A. Pearco Higgins The Hague Peace Conferences (Cambridge, 1909).
- Meurer — Cristian Meurer Das Friedensrecht der Haager Conferenzen (München 1905).
- Nippold I. — Ottofried Nippold Die Fortbildung des Verfahrens in völkerrechtlichen Streitigkeiten (Leipzig, 1907).

- Nippold II. = Ottofried Nippold Die Zweite Haager Friedenskonferenz (Leipzig, 1908).
- Merignhac = A. Merignhac Traité théorique et pratique de l. arbitrage international (Paris, 1895).
- Richards = Sir H. Erle Richards The progress of international law and arbitration (Oxford, 1911).
- Renault — Louis Renault Les deux conférences de la paix. (Paris, 1909.)
- Lange = Ch. L. Lange Union Interparlementaire, résolutions des conférences (3-ème édition) (Bruxelles-Leipzig, 1911.)
- Clunet = Journal du droit international privé.
- Darras = Revue de droit international privé.
- Revue generale — Revue Generale de droit international public.
- Revue international — Revue de droit international et de législation comparée.
- Köhler:= Zeitschrift für Völkerrecht und Bundesstaatsrecht.
- Zeitschrift = Zeitschrift für Internationales Recht.
- Recueil = A de Lapradelle et N. Politis Recueil des Arbitrage Internationaux (Paris).
- Pasicrisie = H. La Fontaine Pasicrisie International (Berne, 1902).
- Strupp = Dr. Karl Strupp Urkunden des Völkerrechtes (Gotha, 1911).
- Actes I. Conference = Conference International de la Paix (La Haye, 1907).
- Actes II Conference = Actes et documents II conférence de la Paix La Haye 1908.

BEVEZETÉS.

A hágai békekonferencia egybehívását indítványozó orosz körjegyzéket a nagy közönség és a sajtó lelkes fogadtatásban részesítette; a hivatalos körök ellenben nem csatlakoztak ezen meleg fogadtatáshoz és a terv megvalósulásáról igen szkeptikusan ítélkeztek.

Így Pierce, ki akkoriban az Északamerikai egyesült államok nagykövete volt Pétervárott, a körjegyzék fogadtatásáról a következőképen jelentett kormányának:

«The general consensus of opinion among the members of the diplomatic corps now present appears to be that the proposition is visionary and Utopian if not partaking of quixotism. Little of vaule is expected to result from the conference and indeed every diplomatic officer with whom J talked seems to regard the proposition with that technical skepticism wiich great measures of reform usually encounter.»¹ A hivatalos körök szkepticismusa ellenére egy évvel az első körjegyzék után 1899 nyarán Hágában tanácskoztak már az első konferenciára egybegyűlt hatalmak és néhány évvel később Hága újabb konferencia színhelye. Nagy számú nemzetközi egyezmény

¹ Idézve Forster «The Promotion of the Settlement of International Controversies» Official Report of the Universal Congress of Lawyers and Jurists (St. Louis, 1905) 14. 1. «Az általános vélemény a diplomatai testület tagjai között, kik jelenleg itt tartózkodnak az, hogy a terv meg nem valósítható. Mindazok a diplomaták, akivel a dologról beszéltem, kevés eredményt várnak a konferentiától és valamennyien a tervet avval a szkepticizmussal itélik meg, mellyel nagy reformok rendszerint találkoznak.»

jelentkezik ma mint ezeknek a konferenciáknak eredménye. Ha azonban el is ismerjük, hogy a hivatalos körök szkepticizmusa ellenére a konferenciák egybehívtak és eredményes munkásságot fejtettek ki, úgy viszont el kell ismernünk azt is, hogy ezen eredményes munkásság csakis az eredeti cél módosításával, az eredeti terv denaturálásával volt elérhető.

Megtörtént ezen konferenciáknál ugyanis, hogy más volt az az irány, melyet eredetileg az indítványozó hatalom a konferenciák számára kijelölt és más volt az az irány, mely felé elindulva a konferenciák eredményes működést kifejtteni tudtak. Megisméltődött mint annyiszor azelőtt is, Kolumbus esete. A cél India volt, az eredmény azonban Amerika.

Az orosz kabinet a hatalmakhoz intézett első ú. n. augusztusi körjegyzékében ugyanis utalt arra, hogy a hadseregek folytonos növelésével járó kiadások az egyes államok gazdasági és kulturális fejlődését hátrányosan befolyásolják és korlátozzák. Szükségszerűleg folytatja tehát a jegyzék:

«Mettre un terme a ces armements incessants et rechercher les moyens de prévenir les calamités qui menacent le monde entier tel est le devoir suprême qui s'impose aujourd'hui a tous les états.»¹ ezen kötelesség teljesítése érdekében indítványozza tehát az orosz kabinet, a nemzetközi konferenciának az egybehívását.

Az augusztusi körjegyzék szerint tehát az egybehívandó nemzetközi konferenciának feladata lett volna valamelyes nemzetközi megállapodás segítségével *az egyes államoknak folytonosan növekedő felfegyverzését korlátozni*. A konferencia célja lett volna a nemzetközi békét a hadsereg csök-

¹ Renault 2. 1. «Korlátot vonni ennek a szertelen felfegyverzésnek és megtalálni azokat az eszközöket, melyeknek segítségével elejét lehet venni mindazoknak a bajoknak, melyek az egész világot fenyegetik, kötelessége mindegyik államnak.» Az első körjegyzék, melyből a fenti idézet véve van 1898 augusztus 24-én kelt. A körjegyzék 'Renault id. gyűjteményében le van nyomtatva.

kerítése által biztosítani és a végleges leszerelés irányában az első lépéseket megtenni.

A céltűzés, az irány megjelölése azonban módosult. Módosult pedig a nyártól télig, mert már a második körjegyzékben a pétervári kabinet az eredeti tervet lényegesen megmódosította.

A második körjegyzékben a pétervári kabinet ugyanis hosszabb bevezetés után kifejti, hogy célravezetőnek vélné, ha a konferencia egybehívatnék és pedig a végből, hogy:

I. De rechercher sans retard, les moyens de mettre un terme a l'accroissement progressif des armements de terre et de mer;

IL De preparer les voies a une discussion des questions se rapportant a la possibilité de prevenir les conflits armés par les moyens pacifiques dont peu disposer la diplomatie internationale.¹

Az 1899. januárjában kelt második körjegyzék ugyan még a felfegyverkezés korlátozását (non augmentation) a konferencia egyik céljaképpen jelöli ki, mégis a végleges leszerelésnek előkészítését nem tekinti többé a konferencia egyedüli céljának. A körjegyzék indítványozza ugyanis azt, hogy a felfegyverkezés korlátozásán kívül, a konferencia foglalkozék más, részint a béke biztosítására, részint a háború szabályozására vonatkozó kérdésekkel is. Az eredeti probléma, ha szabad így kifejeznem, vesztett ilykép a maga szüzi tisztaságából.

A változás lényeges voltát mi sem bizonyítja jobban,

¹ Kenault 3. 1. «Késedelem nélkül kutatni azokat az eszközöket, melyek segítségével a tengeri és szárazföldi haderő folytonos növelésének korlátokat vonni lehetséges.» 2. A nemzetközi viszályok békés elintézésének a diplomatia által már használatos eszközeinek megvitatását előkészíteni. A második körjegyzék, mely 1899 január 2-án kelt és Renault id. gyűjteményében közölve van, a conferentia egész munkarendjét közli. Az idézett kérdéseken kívül a munkarendben szerepelnek még a hadi jogra vonatkozó kérdések, mint a háborúra vonatkozó és brüsszeli conferentia által megállapított szabályok revisiója stb.

mint az, hogy a békebarátok és a többé-kevésbé hivatásos békeapostolok körébe a második körjegyzék már nem részesült olyan kiváló és lelkes fogadtatásba, mint előzője. Fried¹ — például — szemrehányásokat tesz az orosz kabinetnek azon fordulatért, mely az első és a második körjegyzék között bekövetkezett és utal arra, hogy a Mouravieff-féle tárgysorozatban (mint a második körjegyzéket általában nevezni szokták) a felvett 8 pontozat közül már csak kettő vonatkozik a nemzetközi békére, 6 pont ellenben a háború jogát tárgyalja.

A szakítás az eredeti cél (a felfegyverkezés korlátozása) és a konferencia valóságos célja és munkája között az idők folyamán még teljesebb, még radikálisabb lett. Az első hágai konferencia ugyan még foglalkozik evvel a kérdéssel, azonban a jegyzőkönyvek tanulmányozásából lehetetlen nem azt a meggyőződést meríteni, hogy felfegyverkezés korlátozásának kérdése a forma kedvéért tárgyalatott, mert a napirenden szerepelt, tárgyalatott tekintettel az indítványozó hatalomra, azonban a tárgyalás megkezdése előtt is nyilvánvaló volt, hogy e kérdés körül sem vita, sem vitából kifolyólag határozat kialakulni nem fog.

Az első hágai konferencián ugyanis az elnöki bevezető beszédek után, melyek a fegyverkezés megszorításának nagy fontosságát hangsúlyozták, Gilinszky² százados előterjesztette az orosz kormány javaslatát, mely arra irányult, hogy az államok állapodjanak meg a tekintetben, hogy öt éven belül fővárosaikban állomásozó haderőt növelni nem fogják, határozák meg továbbá számszerűleg a haderő békeállományát és állapodjanak végül meg abban, hogy a megállapodást követő öt évben nem fognak hadseregek fentartására többet költeni, mint amennyi a konferencia idejében érvényben levő költségvetésben

¹ V. ö. Meurer I. k. § 1. és Fried Handbuch 165. 1.

² Actes I. conference II. rész 23. 1. Az orosz javaslat és azon változások tekintetében, melyeken ez a javaslat keresztülment. V. ö. Meurer II. k. 442. és köv. 1.

e célra előirányozva van. Az orosz javaslat tehát a hadi erő szaporítását, az ú. n. békeállomány növelését a szárazföldi hadsereg tekintetében közös megállapodással öt évre megakadályozni kívánta. Hasonló szellemű indítványt tett a pétervári kabinet a tengeri haderő tekintetében is. A javaslat sorsa azonban már az első tárgyalás után eldőlt. Németország egyik megbízottja, Schwarzhoff¹ szavazata indokolásaképpen kifejtette, hogy egyrészt Németország fejlődését a katonai terhek, sem a vér-, sem pénzáldozat, nem akadályozzák, másrészt pedig technikai okokból teljesen lehetetlen oly megállapodást létesíteni, minőt az orosz kormány javasol.

Néhány felszólalás után a konferencia a javaslat tárgyalását technikai bizottságára bizta. Ezen technikai bizottságának jelentése a legjobb bizonyíték arra, hogy a konferencián résztvevő hatalmaknak valóban nem is volt céljuk Hágában a felfegyverkezés korlátozásával foglalkozni. A bizottság jelentése ugyanis a következőképpen szól:

De l'échange de vues qui a eu lieu dans la commission il ressort:

1. *Que quelques délégués entrvoient en effet une possibilité d'accepter en princije les propositions russes mais doivent attendre pour se prononcer définitivement les instructions de leurs gouvernements.*

2. *Que la majorité des délégués de la commission n'a pas voulu se prononcer dans ce sens, attendu que de prime abord des difficultés constitutionnelles s'oposeraient dans les pays parlementaires a lier d'avance le vote budgétaire des assemblés législatives.*²

¹ Actes I. conference II. rész 27. és 48. 1.

² Actes I. Conference. II. rész 35. 1.

A delegátusoknak a bizottságban lefolytatott vitájából megállapítható: I. hogy egyes delegátusok elvben lehetségesnek jelezték az orosz javaslatnak elfogadását, de végleges nyilatkozatot nem tehetnek mind az ideig, míg a kormányaiktól végleges utasítást nem kapnak.

II. hogy a delegátusok többsége még ezen véleményhez sem

Ezen szépen és nagy diplomatai ügyességgel kicirkalmazott mondatok nem igen rejtik a valót. A valót, mely nyers szavakkal kifejezve úgy hangzik, hogy «nem akarunk és nem fogunk a fegyverkezés megszorításának kérdésével foglalkozni». Vájjon nem ezt az akaratot nyilvánította az a néhány delegatus is, ki elvben hajlandó volt «az orosz javaslat elfogadását» lehetségesnek tekinteni, de tényleg még pozitív és kötelező nyilatkozat, tételére a 12-ik órában sem volt utasítva. Vájjon nem ugyanazon értelmű a kisebbség ezen nyilatkozatával a többség azon nyilatkozata, hogy ők még elvben sem tartják a javaslatot elfogadhatónak.

Valóban nem tudok különbséget látni azok között, kik a javaslatra nemmel szavaztak és azok között, kik elvben a javaslat elfogadását lehetségesnek tekintették, de tényleg nem akartak a javaslattal foglalkozni.

A fegyverkezés megszorításának története tehát a következő: Az első körjegyzék éles és határozott szavakkal kikürtölte a világba az eszmét, mint a konferencia egyedüli célját. A második körjegyzék már ezen cél mellé más célokat is tűzött ki. A konferencia pedig gyönyörű temetést rendezett annak a célnak, melyet az első körjegyzék — mint egyedüli célt — tűzött ki. Valóban csak temetésnek tekinthető az, ha az első konferencia az ismert bizottsági jelentés után azon kívánságát nyilvánította ki, hogy az államok foglalkozzanak — tekintettel a konferencia tanácskozásaira — a hadi fegyverkezés korlátozásával, illetve ezen korlátozás nemzetközi megállapításával. Temetésnek kell ezt a nyilatkozatot tekintenünk különösen akkor, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a nyolc évvel később egybegyűlt második konferencia ezt a határozatot majdnem szó szerint megismételte!

Miként a fáknál a letört és elhaló ágak helyébe az élő

járuhatott hozzá, mert elsősorban alkotmányjogi nehézségek állják útját annak, hogy a parlamentáris államokban a törvényhozó testület a költségvetés miként meghatározása tekintetében korlátoztassék.

és tevékeny erő új ágakat teremt, úgy ezen nemzetközi konferenciánál is magában a gondolatban magában a békeeszmében rejő vitalitás új célokat, új utakat teremtett. A második körjegyzékben, miként említettem, fellép a hadierő megszorításának gondolata mellett a nemzetközi viszályok békés elintézésének gondolata is. A Muravieff-féle munkarend 8-ik pontja ennek az eszmének van szentelve és ezen békés megoldási módozatok tanulmányozását és egyességi megállapítását kívánja. Ellentétben a fegyverkezés megszorításával, ezen eszme népszerűsége az intéző köröknél folytonosan nő. Az első konferencia hosszas tanácskozásait és eredményes határozatait felkapta és bizonyos fokig megvalósította a nemzetközi élet, és az eszme megvalósulásának történetében újabb lényeges haladást jelent a második konferencia újabb és még alaposabb tárgyalása.

A hágai konferencián tehát az eredeti és a közvetlen cél módosult. Az India mely felé a konferencia útja iránytva volt, a hadi felszereléseknek korlátolása volt, az Amerika ellenben, ahova a konferencia tényleg elérkezett, a nemzetközi viszályok békés elintézési módszereinek megállapítása és kodifikálása volt.

Ha az eredeti cél, az elért eredménnyel összemérjük, úgy meg kell állapítanunk azt, hogy a végső cél tulajdonképen változatlan maradt és csakis az útiránya módosult. A végcél ugyanis mindig a béke biztosítása volt és maradt, csak az eszköz módosult, mely hivatva van a célt megvalósítani. A fegyverkezés megszorítása, amely kísérlet lett volna a végleges leszerelés felé, ki akarta csavarni a fegyvert az államok kezéből és így kívánta lehetetlenné tenni a háborút. A békés elintézés módszerei ellenben csirájukban akarják elfojtani az államok közötti vitákat és viszályokat, a háborút pedig bírák pártatlan ítéletével akarják helyettesíteni.

A béke eszméjének történetében az út, mely a végcél felé vezet gyakorta módosult és valóban áll az, hogy fokról-fokra

gyakorlatiasabb, helyesebb lett az irány, melyet az élet részére a theoria kijelölt. A világállam, az egységes birodalom eszméjét, melyet ma lehetetlen álomnak tekintünk, felváltottak más nem kevésbé lehetetlen eszmék, melyek egységes törvényhozói szervezet, szövetségi tanács létesítését, illetve a vitás kérdéseknek egybegyűlő konferenciák útján való elintézését ajánlották. Ezen lehetetlen eszméket egy újabb gondolat váltotta fel, melyet azonban korunkban legalább is korainak kell tekinteni. Ez a gondolat, melyet már a XIX-dik század eleje óta hirdetnek és megvalósítani igyekeznek az orosz cárok, a leszerelés eszméje, mely az első orosz körjegyzékben mint a fegyverkezés megszorításának terve jelentkezett.¹ Gondolat, melynek minden korban hívei lesznek, azok a hatalmak, kiknek hadseregük erősebb és hatalmasabb, mint a többi államnak hadserege és ellenzői lesznek mindig azok a hatalmak, akik hadseregüket reformálni és átalakítani akarják. Anglia, kinek tengeri hadereje az ú. n. two people standard elvére van felépítve, azaz mindig olyan erős, mint a két másik legnagyobb hatalomnak tengeri hadereje együttesen, szívesen veszi, ha ezen viszonylatban minden újabb költsékezés nélkül megmaradhat. Oroszország, mely még nem régen a legnagyobb szárazföldi hatalomnak tekintette magát, szívesen látta volna, ha fölényét nemzetközi megállapodással biztosította volna magának. De vájjon megvan-e az a hajlandóság azokban az államokban, melyek most reformálják hadseregüket? Vájjon nem áll-e az, hogy nem állapodhat meg a fegyveres erőnek változatlan állapotban való fentartása tekintetében olyan hatalom, mely középkori jellegű haderejét ép most reorganizálja? Avagy képzelhető-e az, hogy azok az államok, melyek százados, avagy talán évezredek kultúra után most érkeznek a civilizáció azon kétséges magaslatára, hol a hadsereg szükségessé válik, megkötik majd akaratukat és önkéntesen

¹ L. Fried Handbuch és Le fur la paix; perpétuelle revue Generale 1909. év 440. és köv. I.

lemondanak arról, hogy modern hadseregeket létesíthessenek? Avagy mit mondana a mai Oroszország, amely az orosz-japán háború óta hadseregét folyton növeli és reorganizálja, ha ma nyilatkozni kellene a tekintetben, hogy elfogadja-e saját 1899-ben tett indítványait?

A felfegyverkezés megszorításának gondolata ma legalább is korai. Talán valamikor, midőn mind a nagy népességgel rendelkező hatalom elérkezett már ahhoz a ponthoz, hogy hadereje egyenlő vagy hasonló, akkor újra aktuálissá fog válni ez a kérdés.

A nemzetközi viszályok békés elintézése evvel szemben realis és járható utakon halad a béke felé. Igaz ugyan, hogy a fegyveres erő egyezményi megállapítása nemcsak a béke ügyének lett volna hivatva szolgálni, hanem szolgált volna rögtön és közvetlenül az egyes államok gazdasági életének is. A leszerelés mentesítette volna az állampolgárok egy részét a véradó alól és könnyítette volna a folytonos felfegyverkezés következtében túlon túl emelt adóterhet. Hasonló szolgáltatásokat a nemzetközi viszályok békés elintezésének módszerei teljesíteni szükségszerűleg képtelenek. Tagadhatatlan ugyan, hogy a gazdasági élet tehermentesítése csak nagy előnyére válna az államoknak és bármily erővel és erélylyel hirdette is Németország képviselője azt, hogy Németország könnyen és szívesen viseli el a nagy pénz- és véradót, valóban nehéz ezen állításban nem kételkedni és nem igazat adni azoknak, kik azt állították, hogy a hadsereg céljaira elköltött milliárdok jobb célra lehetne fordítani és a hadsereg céljára felhasznált erőket más módokon is lehetne értékesíteni.

Igen csábító a militarizmus korlátozásának tagadhatatlanul szép gondolata és ki állhat valóban ellent annak, hogy gyönyörű képeket ne fessen magának arról az időről, midőn a tőkét csak produktív kiadásokra és emberi erőt csak a kultúra fejlesztésére és az emberi boldogság növelésére fogják fordítani. Ezen gyönyörű és harmonikus gondolatok tár-

saságában sem szabad azonban elfeledni, hogy a hadsereg azon intézmények közé tartozik, melyet, ha nem létezne, fel kellene találni. Sohasem szabadna elfeledni, hogy a katonai szolgálat a népre nevelő és fejlesztő hatással is vail és legfeljebb sajnálkozni lehet azon, hogy azt a fegyelmet, mely a hadsereget összetartja és azt a feltétlen engedelmességet, mely a hadseregben él, nem használják fel arra, hogy a szolgálat idejében a katonákat nemcsak fegyveljék, hanem fokozottabb mértékben neveljék és oktassák is. A hadsereg és katonai szolgálat oly államokban, hol a lakosság egy lényeges százaléka meglehetősen hátramaradott, szükségszerű intézmény. Nem szabadna feledni azt sem, hogy a katonaság hódításai révén, illetve hódításai nyomában halad a civilizáció és a háború eszköz volt, mellyel a hódító fajok a maguk kultúráját és fejlett gazdasági életüket rákényszerítették kezdetlegesebb társadalmakra. A katona kolonizált avagy ha jobban tetszik, készítette elő és vetette alapját minden kolonizációnak. A véradónak korunkban tehát még megvan a maga ellenértéke, megvan a maga ellenértéke abban a nevelő hatásban, mellyel a katonai szolgálat jár, megvan a maga ellenértéke abban a civilizatorikus hatásban, mellyel a kolonizáció jár. Mindezek az eredmények szükségszerűleg nem járnak veszteség nélkül és a neveléssel együtt jár a korrupció is, mely gyakorta a katonai szolgálat és a városban folytatott életmód következménye, a kolonizációval pedig együtt jár, hogy gyakorta a különféle kolonizáló missziót teljesítő államok egymással kerülnek ellentétbe és egymás ellen fordulnak.

A másik panasz, melyet a hadsereg ellen folytonosan hangoztatnak, a költségekre vonatkozik és folytonos siránkozás azokért, a milliókért, melyeket a hadsereg felemész, milliók, melyek ellenértékép készült felszerelések, úgy mondják, újabb feltalálások, újabb berendezkedések folytán, alig hogy elkészültek, értéküket veszítik. Tagadhatatlan, hogy azokat a

milliókat, melyeket a hadsereg felemészt, célszerűbben is el lehetne költeni. De nem szabad feledni, hogy súlyos adók bizonyos tekintetben ösztökélnek erősebb és produktívabb gazdasági munkálkodásra. A kultúrtörténet ismételten bebizonyította, hogy a meleg és túlkedvező éghajlat az emberi működésre és az emberi haladásra nem kedvező. Ott, hol a föld magától termeli az értékeket, az emberek ellustulnak és tunyaságuk kihat egész életműködésükre. Az ú. n. mérsékelt klíma, hol az embernek életfenntartása céljából dolgoznia kell, hol folytonosan küzdenie kell a természeti erőkkal és természeti erők pusztításai ellen, mindenkor a legkedvezőbb volt az emberi kultúra fejlődésére. A létfenntartás a legnagyobb és legerősebb ösztön és ott, hol a létfenntartás céljából a munka szükséges, ott megvan valóban a legerősebb indítók a munkára.

A súlyos adóteher végeredményben nem más, mint egy kedvezőtlen hatású «természeti erő», mely ha a létfenntartást megnehezíti is, a munkát viszont fokozza. A súlyos földadó az arra termelt embert nem a gazdasága abbanhagyására, hanem az intenzívebb gazdálkodásra tereli. Ami pedig azokat a milliókat illeti, melyeket újabb berendezkedések értéktelenné tesznek, ezekért siránkozni valóban kár. A gazdasági életben ugyanis a milliók éppen avval teljesítik leglényesebb hivatásukat, hogy kiadatnak. Azok az elköltött milliók, melyek egyszer az állam kezéből útnak indultak, azok a maguk csodálatos erejével megtermékenyítették és táplálták a gazdasági életet. Elindultak a maguk pályáján, mely pálya részben megint az állami pénztáraknál fejeződik be. A teremtett értékek pedig, miután már létesültek, a gazdaság számára alig jelentenek egyebet, mint annyi meg annyi felhasznált nyers anyagot és annyi meg annyi gondolatot, mely ezt a nyers anyagot használhatóvá tette. Ha ezek az értékek értéktelenné váltak, úgy a gazdaság szempontjából nem vesztek el a milliók, mert hiszen ezen értékekért kiadott összegek gaz-

dagítottak; hanem elveszett gazdaság szempontjából annyi meg annyi nyers anyag és értékét veszlette annyi meg annyi gondolat. A nyers anyag rendeltetése az, hogy felhasználtsák, a gondolat és eszmék pedig csak arra valók, hogy újabb gondolatok és újabb eszmék által tönkretéteessenek. Ami tehát a hadi felszerelésekkel megtörténik, az ugyanaz, ami a gyár-
iparban és mindenütt a gazdasági életben mindennap megesik, a nélkül, hogy a gazdasági életnek mint egésznek ártalmára volna. Ezek a veszteségek csak az egyén szempontjából léteznek és csak annak az egyénnek szempontjából, kinek egész vagyonát avagy egész gazdasági létét egy ilyen újabb átalakulás megsemmisíti, de nem léteznek ezek a veszteségek az összesség szempontjából, mert a gazdaság számára az újabb találmány csak újabb munkát és újabb alkalmat jelent a nyers anyagok elhelyezésére és feldolgozására. Az egyéni szempont pedig a közszempontok mellett súllyal nem bír. Nem létezik ez az individuális szempont különösen ott, amidőn a vesztes fél az állam, mely utóvégre nem vagyongyűjtésre alakult testület.

Távol állok attól, hogy dicsőíteni kívánnám a háborút és ideális dologként kívánnám feltüntetni a hadsereg fejlesztését és növelését, amit mondani akarok, csak annyi, hogy a legcélatalanabbnak látszó és a leghelytelenebb intézmények is, melyek századok óta léteznek, céllal és jelentőséggel bírnak és sohasem szabad elfeledni, hogy a természet és élet a maga rejtett céljait nem mindig a leg-
egyenesebb és a legnyíltabb utakon teljesíti. Igen szépen fejezte ki ezt a gondolatot napjaink igen kiváló bölcselkedője, Ostwald, midőn azt mondja: «Az emberiség mennyi munkát és pénzt pazarolt arra, hogy felfedezze a bölcsesség követ, mely minden anyagot arannyá változtat és mennyi energia pazaroltatott a perpetuum mobile feltalálására. Ma mindezek a munkálatok, mindezek az elköltött összegek céltalanul elpazarolt erő és pénzként jelentkeznek. Ez azonban

csak látszat, mert az aranycsinálás vezette rá az embereket a kémia alaptörvényére, mely az elemek állandóságát tanítja és a perpetuum mobile felfedezésére irányított működés eredménye a fizikai alaptörvénye, mely az energia fenmaradását tanítja.

Ismétlem, nem volt céлом ezekkel a fejtegetésekkel a békemozgalom jelentőségét csökkenteni, mert ha nem is várom ezen mozgalom eredményeképpen az örök békét, de szükségesnek vélem ezen mozgalmat, mely a folytonosan növekvő felfegyverkezéssel szemben ellenkező és ellentálló erőt teremt.

A hadseregek növelésének nemzetközi egyezményrel való korlátozását tehát a hágai konferenciák megvalósítani képtelenek voltak. The people of Europe — mondotta Apponyi gróf amerikai hallgatóságának — bear the burden of an annual military expenditure of fifteen millions of dollars — in times of what is called peace . . . they shrug their shoulders and sigh over it but they submit to it as to some law of nature that lies beyond their control. It is a sad story that 12 years ago the Emperor of Eussia started the idea of limitation of armaments that the first Hague conference . . . though it declared itself unable to solve the problem . . . at least theoretically pronounced in its favour and postponed dealing with it to the next conference; that when this next conference, was convened and the English Government again introduced the question of armaments, several powers distinctly declined even to discuss it and made their participation at the conference dependant on its being altogether dropped, but the saddest point of this sad story is the fact that the Governements which had taken this line of action had no sort of criticism to encounter in their parliament.¹

¹ Apponyi Lectures 34. 1.

«Europa lakossága állítólagos béke idejében 1500 millió dollár katonai költség terheit viseli évente és vonogatják vállalkat és

Ez valóban a leszerelés irányában tett első kísérletnek története. A történet azonban még sem olyan szomorú, ha tekintetbe vesszük, hogy ha a hágai konferenciák nem is teljesítették azt a feladatot, mely sokak szemében ezen konferenciáknak egyedüli célja volt, mégis a nemzetközi viszályok békés megoldásának szabályozása és nemzetközi választott bíróság szervezése által lényegesen haladtak a végcél felé.

Az út, melyet a végcél felé a konferencia követett, valóban realisabb és járhatóbb volt, mint az, melyet számára az indítványozó hatalom első körjegyzékében kijelölt. Járhatóbb volt, mert nem valamelyes új gondolat meghonosításáról, nem valamely még nem létező intézmény megteremtéséről volt szó, hanem intézmények, helyesebben eljárási módozatok kifejlesztéséről, melyek már régi idők óta a diplomátia körében használatban voltak. Járhatóbb volt az ösvény, továbbá azért is, mert ezeknek a diplomáciai eljárásoknak szabályozása lehetséges volt, oly módon, hogy az állam szuverenitása ezen szabályozás által korlátozva és az állam belső élete és intézményei ezen szabályozás által módosítva nem lettek. A már idézett beszédében Apponyi gróf hosszasan fejtegeti, hogy az európai államoknál minden a nemzetközi békét biztosító intézménynek nagy aka-

sóhajtoznak, mégis alávetik magukat ezeknek a terheknek, mintha az valamelyes tőlük független természeti törvény következménye volna. Szomorú történet az, hogy 12 év előtt az orosz cár felvetette a felfegyverkezés korlátozásának gondolatát és az első hágai konferentia habár a kérdést megoldani képtelen volt, mégis kijelentette, hogy elvben a korlátozás mellett foglal állást, a kérdés megoldását pedig egy későbbi konferentiára bízta, utóbb midőn a második konferentia egybe lett híva és Anglia a korlátozásnak gondolatát újból felvette akkor egyes államok a konferentián való részvételüket attól tették függővé, hogy a korlátozás kérdése végleg elejtsék. A legszomorúbb ebben a szomorú történetben az, hogy azoknak a kormányoknak, kik illetően viselkedést tanúsítottak, törvényhozásukban semmiféle bírálattal megküdeniük nem kellett.»

dála az, hogy az egyes államok feltétlen és korlátlan szuverenitásukat sokkal féltékenyebben őrzik, mint az amerikai államok. Ezen fejtegetés, melynek helyességét bizonyítja a hágai tanácskozásokról felvett jegyzőkönyvek minden oldala a legélesebben mutatja, hogy mennyire gyakorlati irányban mozogtak a konferencia tanácskozásai. Nem kellett Hágában küzdeni azon ellenszenv ellen, melyet az új intézmények szükségszerűleg támasztanak és az egyes ú. n. eszközök szabályozásánál meg lehetett óvni a hatalmak szuverenitását. Igaz ugyan, hogy evvel szemben áll az, hogy az államok feltétlen szuverenitásának megóvása ezen megállapodások kötelező erejét igen illuzóriussá tette, valóban kötelező megállapodás csak úgy képzelhető, ha az államok kötelezik magukat arra, hogy a szuverenitásukat bizonyos irányban bizonyos cselekvények tekintetében korlátozzák; mennél több megszorítással történik ez a kötelezés, mennél kevésbé korlátoztatik a szerződő államok szuverenitása, annál kevésbé kötelező a megállapodás, annál egyszerűbb az egyes államnak a szerződés terhei alól kiszabadulni. Így pl. ha az államok megállapodnak abban, hogy vitás ügyeiket minden esetben a hágai választott bíróság ítéletével fogják eldönteni, úgy mindegyik állam korlátozza a szuverenitását és korlátozza szuverenitását avval, hogy vitás ügyeinek elbírálását saját hatásköréből kiveszi és más egyének, illetve bíróság hatáskörébe utalja. Ha ellenben az államok abban állapodnak meg, hogy nem minden vitás ügyüknek, hanem csak azoknak az ügyeknek elbírálását bízzák választott bíróságra, melyek nemzeti önállóságukat stb, nem sérti úgy, már csak egy lényeges korlátozással szorítják meg szuverenitásukat, mert mindig az egyes államhatalom van hivatva annak a megállapítására, vajjon a vitás ügy a nemzeti önállóságot stb, érinti-, veszélyezteti-e vagy sem. A hágai konferencia az egyes kötelezettséget megszorító illetően kitételekben igen termékeny volt és ennek ellenére legkevesebb eset-

ben sikerült ezeket az agyonkorlátolt kötelezettségeket az egyes államokkal elfogadtatni. Ne feledjük azonban, hogy csak a kezdet kezdetén vagyunk és a lényeg az volt, hogy mindazok a régóta ismeretes megoldási módozatok, mint a jó szolgálatok és a választott bíróság szabályoztassanak és gyakorlati alkalmaztatásuk révén szerezzék meg maguknak azt a kötelező elismerést, melyet az államok Hágában tőlük megtagadtak.

Állítható-e valóban az, hogy mindezek a megoldási módozatok és elsősorban a választott bírói eljárás alkalmas lesz-e arra, hogy valamikor is a háborút helyettesítsék. Az említett tanulmányában gróf Apponyi helyesen jellemzi ezt a kérdést, midőn «silly question»-nak mondja,¹ mert mind gyönyörűen kifejezi az emberiségnek minden nagy küzdelmében «we must aim at perfection in order to get approximation».²

A nemzetközi viszályok békés megoldását szolgáló eszközök jelentőségét a második konferencia összehívását célzó' jegyzékében az Egyesült-Államok külügyminisztere John Hay a következőképpen jellemzi: A végcél az «que les différends entre nations soient réglées de la même manière que les contestations entre individus c' est à dire par des cours de justice et conformément à des principes légaux reconnus».³ Nem jelenti-e valóban a célnak illetően megjelölése egyben azt is, hogy a bíróság mellett fennmarad és fenn kell maradnia az erőszaknak is?

A jogélet jelen fejlettségénél egyáltalában nem állítható ugyanis, hogy a magánosok érintkezésénél a bíróságok

¹ Apponyi Lectures 12. 1. «együgyű kérdés».

² Apponyi Lectures 40. 1. «Célul tűzzük ki a tökéletességet, hogy közeledjünk hozzá.»

³ Ecnault 47. L, hol is az 1904 október 21-iki körjegyzék és az ezt követő jegyzékek szövege közölve van, «hogy az államok közötti viszályok ugyanolyan módon intéztessenek el, mint a magánosok közötti összeütközések, azaz bíróságok által, elismert jogszabályoknak alkalmazásával.»

teljesen kiszorították az erőszakot, a küzdelmet és nem igaz .az, hogy a jog lépett a viadal helyébe. Nem kívánok beszélni arról, hogy a társadalom alsóbb rendjei vitájukat még ma is késsel intézik el, sem arról, hogy bizonyos társadalmi osztályok becsületbeli ügyeiket még ma is viadallal döntik el. Mindezen példákat ismerjük, mert számtalanszor felhívták ezeket a példákat annak igazolására, hogy jog mellett fennmaradt az erőszak; ezek a példák azonban mit sem bizonyítanak, mert hiszen úgy a párbaj, mint az egyéb bűntények az állam és a bíró szempontjából nem a viták eldöntését jelentik, hanem ellenkezőleg a jogsérelmet — a jogvitát. A bűntény ugyanis az Ítékezés tárgya, de nem lehet ítékezés; a bűntények legfeljebb azt igazolhatják, hogy az állami bíróságok szervezése és a büntető törvények alkotása nem szünteti meg a bűnt, nem igazolhatják azonban semmi esetre azt, hogy az állami bíróságok mellett az erőszak is jogosan alkalmazható érdekellentétek elintézésére. Más természetű jelenségekre kívánok figyelmessé tenni. A jog jelen szervezetében a gazdasági életnek nem minden ágát és nem minden nyilvánulását szabályozza, vannak még bizonyos területek, melyeket a jog nem szabályozott. A jog, hogy úgymondjam csak a cselekvés legkülsőbb határait vonja meg, a határokon belül azonban a cselekvés módjának és a cselekvés irányának meghatározását az egyesre bizza. Az újabb irodalomban oly sokat és gyakran méltánytalanul csúfolt észjogászok megkülönböztettek, velünk született szabadságokat és szerzett jogokat. Azon a jog által csak határai tekintetében szabályozott terület, melyről az imént beszéltem, ezeknek az ú. n. szabadságoknak gyakorlására, illetve a jog által biztosított szabadságokra vonatkozik. Így mindenkinek szabadságában áll annak eladni, illetve attól vásárolni, akitől akar, mindenkinek szabadságában áll avval szerződni, annak a szolgálatába lépni, akivel szerződni, illetve akinek szolgálatába lépni akar. Szerződéskötési kényszert a jog csak igen kevés és kivételes

esetben statuál. A jog által nemcsak határaiban, hanem teljesen szabályozott terénem evvel szemben az, mely az egyes már szerzett jogokra vonatkozik, így pl. a tulajdon és egyéb dologi jogok stb. mind szabályozva vannak, úgy a szerzés módja, mint gyakorlás tekintetében is. A bíróságok szerepe már most abból áll, hogy a szerzett jogokat megvédje. Nem tartoznak azonban a bíróságok jogsegélyt nyújtani akkor, ha az egyes szabadsága a másoknak hasonló-szabadságával összeütközik. A kereskedő nem fordulhat, illetve hiába fordulna bírósághoz a végből, hogy a bírót megvédje a vetélytársával szemben, ki olcsóbb árak vagy más a konkurencia megengedett eszközével vevőit tőle elvonja — a gyáros nem fordulhat, illetve hiába fordulna a bírósághoz a végből, hogy a bíró kényszerítse munkásait, kik a felmondási idő lejártá után gyárat elhagyták, hogy a gyárba visszatérjenek és így tovább számos esetben az egyéni érdek összeütközésénél a jog az összeütközést nem szabályozza és a bírói Ítélet végeredményben csak «deni de justice» lehet. Deni de justice ugyanis, ha a bíró annak a kis kereskedőnek vagy gyárosnak ki panaszolja és igazolja azt, hogy alperes, egy másik kereskedő, őt tönkretette, jogsegélyt nem biztosít. Deni de justice, — mert adva van egy érdek-összeütközés, melyet az erőszak már megoldott és a bíró az ilyen erőszak ellen nem biztosít jogsegélyt. Ezen, a jog által nem szabályozott területeken ma végeredményképpen még mindig viadal folyik az egyesek között és épp úgy, mint hajdanában, az erősebb marja. — Hosszú századok fejlődése csak abban nyilvánul, hogy a küzdelem módja többé nem az ellenfélnek lebunkóztatása, nem az ellenfélnek tényleges megsemmisítése, hanem az ellenfélnek gazdasági tönkretétele, illetve a gazdasági tönkretétellel való fenyegetés révén engedékenységre való kényszerítése. Valóban vaknak kell lenni annak, aki a mai gazdasági életről állítani kívánja azt, hogy a magánosok viszonyában az erőszakot többé nem alkalmazzák. Látjuk, hogy

az egyesek összeállnak, kartelleket, trösztöket, szakszervezeteket alakítanak, tisztán a célból, hogy a gazdasági küzdelemben nagyobb erő, nagyobb hatalom felett rendelkezzenek. A törzsek alakultak a célból, hogy a másik törzs elleni harcban az egyént megvédjék, — a munkaadók szakszervezete megalakul a célból, hogy a munkások szervezete ellen az egyeseket megvédjék.

Ezredek és századok multak el és a változás csak az, hogy a nyers erőszak helyébe az erőszaknak más civilizáltabb és hatékonyabb formája lépett. A bíróságok mindezek-től a küzdelmektől távol állanak és csak a jog által meg-vont határok betartására ügyelnek. A római preator szava vim fieri veto, határozottan érvényes korunkban is, de vis az erőszak alatt csak a testi erőszakot értjük! Helytelen tehát a bíróságokra hivatkozni és a bíróságok fejlődésével igazolni kívánni azt, hogy az erőszak helyébe idővel a jog lép, mert hiszen a bíróságok szerepe csak az, hogy bizonyos fajú össze-ütközéseket intéznek el és más, nap-nap után előforduló összeütközéseknél ügyeljenek arra, hogy nyers és testi erőszak ne alkalmazzassák, de a bíróságok működése ellenére számos összeütközést dönt el korunkban is a gazdasági presszió, a viadal modern formája a strike, a bojkott.

A bíróságok szervezése ellenére is a küzdelem továbbra is fenmaradt és mégis áll az, hogy a bíróságok szervezése és működése az állami élet egyik legfontosabb, leglényegesebb nyilvánulása. Miért nem állhatna ugyanez a nemzetközi élet tekintetében, miért nem bírhatna nagy jelentőséggel a választott bíróság akkor is, ha nem teszi feleslegessé a hadsereget. A hadsereg és választott bíróság nem szükségszerű ellentétek, hanem megférnek egymás mellett épügy, mint állami bírósá-gok és strikok!

Utalni kívánok azonban arra is, hogy teljesen tévesnek tartom a párhuzamot állami és államközi bíróságok között. Bizonyos magaslaton repülve, a világ képe meglehetősen

egyforma, városok, folyók és hegyek képe teljesen egyenlő színben tűnik fel és ez a látszat, ez a kép könnyen indokolná azt az ítéletet, hogy a világ igen egyforma, a föld térképe igen szimmetrikus. Leszállva azonban ezen magaslatról, a kép módosul, az egyenlőségek helyébe egyenlőtlen-ségek lépnek és minden városnak, minden folyónak és minden hegynek meg van a maga külön egyéni képe, mely a másiktól eltér. A magaslatról nézve tehát könnyen találunk egyenlőségeket ott, hol valójában különbségek vannak és semmi sem könnyebb, mint távol az eseményektől, hiányos megfigyeléseknek alapján az ú. n. társadalmi téren működő természeti törvényeket konstruálni. Bizonyos távolságból nézve, állítható az, hogy az a fejlődés, melynek az államok tekintetében tanúi vagyunk, mása annak a történelmi idő-kben lefolyt fejlődésnek, melynek manapság gyümölcseit élvez-zük. Ha azonban a dolgokat közelebbről nézzük, úgy látjuk, hogy az egyenlőségek színlegesek és a valóság számos kü-lönbözőség. A bíróságok fejlődése ugyanis lépést tartott az ú. n. centrális hatalom fejlődésével. A magánviadal megszű-nik a törzs keretén belül, ha kialakul a törzsben egy elég hatalmas egyén avagy csoport, mely az egyesekre a viadal helyett reá tudja kényszeríteni az ítéletét, a magánviadal megszűnik a törzsek között, midőn kialakul a törzsek között egy avagy több törzs, amely elég hatalmas arra, hogy a töb-bire reákényszerítse bíráit. Bárminő furcsán is hangzik, erő-szak volt az, mely a földön a jog, az igazság uralmát meg-valósította, és az erőszak az, mely napjainkban a jog-uralmát biztosítja, mert hiszen a birói ítéletnek mindenkor az állami parancs rendelkezésére álló szuronyok adnak erőt. Az államközi bíróságok tekintetében is áll az, hogy csak a hatalom tudta az érdekeltekre ezeket a bíróságokat reákény-szeríteni és csak a hatalom tudja a háborút a birói Ítélettel helyettesíteni. A görög városok szövetségénél tudvalevőleg bizonyos városok a saját bíróságaikat reákényszerítették a

gyöngébbekre, majd Spárta, majd Athén, majd pedig a latin Eóma volt az a város, mely mint választott bíró az egyes városok viszályait eldöntötte és az Ítéletet szükség esetében végrehajtotta, és mint bírák, szereztek azután ezek a városok befolyást a hozzájuk forduló városok politikájára és szervezésére.¹ Végeredményben tehát a választott bírósági intézmény is abban a korban, midőn a városok közti békének biztosítékául szolgált, nem a szuverének akaratán, nem a jóhiszeműen, hanem a hatalmasabb szervezetnek a parancsán alapult. Mindig és mindenkor tehát a bíró ereje a rendelkezésre álló szuronyon alapult és ezek a szuronyok, nem pedig a törvény akaratára vagy belátására volt az, mely az erőszak helyébe a jogot, a viadal helyébe az ítéletet tette. Érdekesen világítja meg állításom helyességét az a tény, hogy a középkorban az egyes kisebb hatalmak vitáik eldöntését rendszerint nagyobb hatalomra bízták. A középkorban ugyanis a választott bíró szerepét a «pápa» vagy a római császár tölti be, — és itt is nyilvánul az a gondolat, hogy a bírónak hatalmasabbnak kell lennie a feleknél. Nem lehet tehát hasonlatot vonni a bírói intézmény és a nemzetközi választott bíróság között, mert amíg a bírói hatalom az állami hatalomnak függvénye, az ideig a választott bírói intézmény szabad megegyezésen épül fel és a választott bíróságoknak hatalmat a felek önkéntes alávetése ad. A nemzetközi választott bíróságok alkalmazhatóságának nem akadályá azonban, hogy nincsen egy centrális hatalom, mely ezen bíróságok igénybevételére az egyes államokat kényszerítené. Hosszú ideig ugyan az emberiség nagy gondolkodóinak álma és célja egy ilyen központi hatalomnak megeremtése volt. Ismeretes dolog az, hogy V. Károly egységes szervezetbe akarta egyesíteni az összes létező hatalmokat² és a

¹ V. ö. Berard «Arbitrage» Kevue de Paris. 1908.

² Az újabb kutatások ugyan igazolják, hogy ezen V. Károlynak tulajdonított tervvel, V. Károly valóban sohasem foglalkozott. Hertslet «Treppenwitz der Weltgeschichte».

XVIII. század nagy gondolkozói, mint St. Pierre is egy ily nemzetközi szervezet kiépítéséről ábrándoztak. Ha igaz is az, hogy egy ilyen egységes szervezet nagy biztosítéka volna a békének, mégis áll az, hogy az az út, melyen ma haladunk, mely az államok önállóságának módosítása nélkül igyekszik a nemzetközi jog uralmát nemzetközi bíróságok létesítése által biztosítani, az adott viszonyok között az egyedül járható út. Nem szabad ugyanis elfelejteni azt, hogy ha a Rousseau-féle Contrat Social elmélete az államok tekintetében az ú. n. materialisztikus felfogás által meg lett cáfolva, úgy még nem áll az, hogy ez az elmélet az államok egyesülése tekintetében nem válhatik valóvá. Mint ismeretes ugyanis, a Rousseau-féle elmélet az államok keletkezését egy, a polgárok között létrejött szerződésre vezette vissza, az állam alapját egy megegyezésben látta, melyet az állam polgárai egymással az állam alakítása és fentartása tekintetében kötöttek. Ezt az elméletet az újabb kutatások teljesen megdöntötték és ténynek tekintendő, hogy ily szociális szerződések sohasem léteztek nyilvánvalóan az okból, mert az egyes résztvevők, az egyes polgárok, kik a körülmények kényszerítő hatása alatt egyesültek, nem rendelkeztek avval a magas belátással, avval a nagyfokú intelligenciával, mely egy ilyfajta szövetezés tervezéséhez és végrehajtásához szükséges. Az államok tekintetében azonban ugyanezt nem lehet állítani, mindig léteztek államok közt szövetségek, mindig léteztek államok közt szűkebb barátságot létesítő szerződések, melyek végeredményben valóságos «contrat socialok». Az államokról, melyek vezetői az emberiség legműveltebb osztályai, nem áll az, hogy képtelenek azokat az előnyöket belátni, melyek a békés együttműködéssel járnak. Ha állítom is azt, hogy az államok egyesülése és különösen azok egyesülése összes vitás ügyeiknek békés elintézése tárgyában nem lehetetlen, úgy evvel viszont még azt sem kívánom állítani, hogy egy ilyen egyesülésnek az idők folyamán szükségszerűleg be kell

állania és az örök béke csak az idő kérdése. Mindig látjuk ugyanis azt, hogy a történetben a szenvedélyek és a véletlenek óriási szereppel bírnak és a célszerűségi okokkal legjobban megindokolt egyesülést is a faji ellentétek, a vallási és erkölcsi felfogások különbözőségén alapuló szenvedélyek szétszakítani képesek és igen természetes csak az, hogy oly egyesülést széttegni, mely a felek megegyezésén és a bona fidesen alapszik, sokkal könnyebb, mint megsemmisíteni egy kapcsolatot, melynek fennállását a hadsereg biztosítja. Amit tehát mondani akarok, az valójában az, hogy az államok a szuverének egymáshoz viszonyában egészen más erők működnek, egészen más törvények működnek, mint az állam kebelén belül, mint az állampolgárok egymáshoz viszonya tekintetében. A nemzetközi jog egész alapja a megegyezés, a nemzetközi jog minden szabályának ereje magának a szabálynak igazságába vetett meggyőződés és aki a megegyezés erejét, a belátás hatalmát tagadja, az az egész nemzetközi jog létezését vonja kétségbe.

Az állam kebelén belül is, a bíróságok mellett az erőszaknak egy átalakult finomabb, de nem kevésbé hatékony formája dönti el a jog által nem szabályozott érdekösszeütközéseket. A jog és erőszak az állam belső életében is egymás mellett léteznek, egymást valójában kiegészítik. A nemzetközi forgalomban a helyzet ma lényegileg ugyanaz, a választott bíróságok és hadseregek egymás mellett léteznek, egymást kiegészítőleg működnek, a különbség valójában csak az, hogy míg az állam kebelén belül a fejlődés folyamán az erőszak eszközei módosultak, az ideig a nemzetközi forgalomban e tekintetben az idők folyamán változás alig állott be. De vajjon nem lehetséges-e, hogy e téren is az idők folyamán némi változás fog beállni, vajjon nem lehetséges-e az, hogy a nemzetközi forgalomban is a gazdasági erőszak, sztrájkok és bojkottok fogják az állam viszályait eldönteni, avagy legalább is ezeknek a vitáknak békés elintézését elősegí-

teni?¹ A feleletet erre a kérdésre az elmúlt évek története adja meg. Az osztrák-magyar monarchia 1908. évben a hatalmak tudomására adta, hogy Boszniát és Hercegovinát annektálja és Törökország lakosságának, mint ismeretes, ezen elhatározásra a felelete az volt, hogy az osztrák és magyar eredetű árúkat bojkottálta. A bojkott 1908 októberétől kezdve egészen a két állam viszályának végleges elintézéséig tartott és ki tagadhatná azt, hogy a bécsi külügyi hivatalt engedékenységre hangolták azok a milliók, melyet az osztrák és magyar ipar és kereskedelem ezen gazdasági háború folyamán veszített. Khína az Egyesült-Államokkal szemben a kínai munkásokkal Kaliforniában tanúsított rossz bánásmódból kifolyólag, majd ismét Khína Japánnal szemben egy hajó elkobzásából eredő viszályban sikerrel alkalmazta az amerikai, illetve japán árúk bojkottját. Valóban tehát a nemzetközi forgalomban az utolsó években a gazdasági erőszak eszközei is forgalomba kerülnek és tagadhatatlan, hogy a népesség összetartása és ezen összetartás által az idegen hatalom polgárainak okozott kár a diplomáciai tárgyalásokat és a viszály békés elintézését elősegítik. A bojkott erőszak és az erőszaknak egy oly eszköze, melyet nem az állam, az idegen állam ellen, hanem a belföldi polgárság a külföldi polgárság ellen alkalmaz. Az államhatalom ugyanis, mely a kereskedelmi szerződés alapján egy másik állammal árúk beszállítását és a kereskedelem folytatását engedélyezte, nem állhatja útját a hivatalos intézkedéssel az idegen árúk beszállításának, illetve a kereskedelmi forgalom folytatásának, mert hiszen ilyen cselekedete a szerződés megsértése volna, az állam polgársága azonban teljesen szabadon határoz a tekintetben, kinek és

¹ V. ö. Laferriere *Le boycott et le droit international* (Revue Generale 1910. 288. l.) és különösen az írországi Fenian mozgalmak tekintetében, Maxwell «A century of Empire» (Arnold London 1911) Mc Carthy. *A history of our Time* (Tauchnitz 1882) IV. k. 191. l. Mays *Constitutional History of England* III. k. 142. l.

micsoda szolgáltatokat teljesít, kitől és micsoda árukat vásárol. Ha tehát a török állam kötelezve is volt, az osztrák, illetve a magyar eredetű iparcikkeket beengedni, úgy a török teherhordó még sem volt kötelezve az osztrák avagy a magyar hajók kirakásánál segídezni és a török állampolgárok teljesen szabadon határozhattak a tekintetben, hogy osztrák, illetve magyar eredetű árukat vásárolnak-e? A bojkott nemcsak eredetét tekintve független az államhatalomtól, hanem hatása is elsősorban nem a bojkottált államot, hanem direkte a bojkottált állam polgárságát érinti. Érinti a kereskedőt, ki árúját eladni nem tudja, érinti a gyárost, ki üzemét redukálni kénytelen, érinti a munkást, aki az üzem redukciója következtében kenyerét veszti, szóval a polgárság minden osztályában nyomban károkat okoz. A mondottakban rejlik éppen a bojkott hatékonyságának oka. Az erőszaknak ez az eszköze ugyanis egyrészt nem jár az államok közötti érintkezés megszakításával, a kormány a bojkottért nem lévén felelős, másrészt pedig a bojkottált állam polgárságát nyomban és vizsály elintézése előtt sújtó és így a háborús kedvet lohasztó hatással jár. A gazdasági erőszak áthat tehát az államok viszonyába és ki tudja, vájjon a gazdasági küzdés eszközei nem fogják-e majdan a háborút gyakorta megakadályozni avagy pótolni?

Az emberiségnek minden életműködése egyén és egyén, osztály és osztály, felekezet és felekezet, faj és faj viszonya, különböző irányú és célzatú erők küzdelmeként jelentkezik. Küzdelmként, mely néha a nyers erők összeméréséig is fajúi. Gyakorta úgy látszik, mintha ezeket az összeütközéseket és a nyers erőnek alkalmazását az emberiség történetéből és jövődjéből kiirtani nem lehet, de valóban téves minden új igyekezet, minden új irányzat és minden radikális gondolat ellen avval védekezni, hogy a gondolat megvalósítása «az emberi természettel ellenkezik». Az emberi természet sem Változatlan és az emberi természet is lassan módosul és át-

alakul, a jövőről és távoli jövőről ítélni nem lehet, mert hiszen nem tudjuk megítélni azt, hogy miként fog mind- > azoknak a mozgalmaknak és eszméknek hatása alatt, melyet korunk és az utánunk következő korok termelni fognak, az emberiség a maga lassú utain kifejlődni és átalakulni. Az emberi élet korlátolt határai egy pillanatot jelentenek csak az emberiség történetében és ezen pillanat túlrövid arra, hogy a lényeges változások megtörténjenek és érvényesüljenek. A tudománynak küzdenie kell a maga céljaiért, tekintet nélkül arra, vajjon céljai jelenleg elérhetők-e vagy sem. A nemzetközi jog legnemesebb feladata az államok életét szabályozni, szabályozni pedig olyképpen, hogy erőszak helyébe a jog lépjen. A tudományos munkálkodás csak akkor érhet el eredményt, ha a bizalom jelében folyik és teljesen közömbös az, hogy ezen bizalmat azok, kik ezen működésben részt nem vesznek, «túloptimisztikusnak» tekintik-e vagy sem.

I. FEJEZET.

JÓ SZOLGÁLATOK ÉS KÖZVETÍTÉS.

A hágai konferenciához intézett egyik magyarázó jegyzékében az orosz kormány a konferencia céljáról a következőképpen nyilatkozott:

Il parait assez naturell que la conference s'occupe du perfectionnement des moyens déjà existants pour assurer d'une manière durable la paix entre les nations au lieu de rechercher des moyens nouveaux qui *n'auraient* pas été éprouvés et *consacrer* par la pratique.¹

A konferencia tehát nem a béke biztosítására szolgáló új és eddig még nem ismert eszközökről való gondoskodást tűzte ki céljául, hanem a már meglevő és a nemzetközi gyakorlat által már szentesített eszközök tökéletesítését. A konferencia céljának illetően konzervatív irányban való megjelölése csak elismerést érdemel, mert a nemzetközi viszonyok helyes felismerésén alapszik.

Az egyes államok törvényhozásában is minden radikális újítás nagy nehézségekbe ütközik. Mennél élesebb az ellentét a múlt intézkedései és az ajánlott újítás között, annál erősebb az ellentállás, melyet ilyen újítás ellen kifejtenek azok,

¹ Actes. I. Conference. Magyarázó jegyzék az orosz javaslat 5-ik §-ához. Annexe I. C. 7-ik 1.

Igen természetes, hogy a konferencia a nemzetközi béke biztosítására már létező eszközök tökéletesítését és nem még nem létező, a gyakorlat által még ki nem próbált és nem szentesített eszközök teremtését tekinti céljának.»

kik meggyőződésből, szokásból, avagy érdekből ragaszkodnak mindazokhoz az intézkedésekhez, melyek a múltból erednek. Újítások azonban, melyek, mint mondani szokás, a meglevő intézményeknek inkább technikai jellegű módosításai, könnyebben valósulnak meg és csekélyebb ellentállást kell leküzdeniök. Szükségszerűleg áll tehát az, hogy minél kisebb és jelentéktelenebb részletekben valósíttatik meg valamely reform, annál csekélyebb az ellentállás, melyet az egyes részlet megvalósításánál le kell küzdeni. A honorable mother of parliaments hosszú alkotmányos gyakorlata arra tanította az angol törvényhozókat, hogy a legnagyobb és legradikálisabb reformokat nem lehet egyszerre megvalósítani, hanem részletenként, lépésről-lépésre, fokról-fokra kell haladni és kiinduló pontként mindig a létező állapotoknak többé-kevésbé csekély módosítását kell választani.

Az államok életében nagy reformok megvalósítása lényeges nehézséggel jár. Mennyivel súlyosabbak ezek a nehézségek a nemzetközi életben, hol a törvényhozói hatalom az ú. n. diplomáciai körök kezében van. Érdekes tény ugyanis az, hogy a francia forradalom óta minden intézmény demokratizálódott, minden intézmény be lett oltva polgári vérrel és az új vér hatása alatt új, népszerűbb virágokat hajtott. Parlament, igazságszolgáltatás, tudomány és művészet a maguk exclusiv jellegüket elvesztették és a diplomácia talán az egyedüli intézmény, mely alig módosult, alig változott és a «carrière» még demokrata századunkban is megtartotta — azokban az államokban, hol diplomáciáról beszélni lehet — a maga exclusiv konzervatív jellegét. Talán meglepően hangzik az, hogy a diplomáciát, mely végeredményben az államhatalomnak egyik executiv közege, az államhatalmat irányító parlamenttől elkülönöbztetem és állítom, hogy más tendenciák irányadók az akarat elhatározásánál, mint a határozatok végrehajtásánál. A külügyek irányítása, a diplomácia azonban, ha a dolgok lényegét tekintjük, ma sem hazánkban, sem más államokban

nem, vagy csak nagyon csekély mértékben áll a parlament ellenőrzése alatt.¹ Állítás, melyet panaszként a legalkotmányosabb államban is oly gyakorta lehetett hallani. Nem gondolok természetesen azokra a kivételes esetekre, mint minő pl. Lord Palmerston esete volt, ki souverénje és parlamentje megkérdezése nélkül, sőt azok akarata ellenére intézte hosszú időn át Anglia külügyeit, hanem gondolok a normális esetekre,² hogy úgy mondjam, a mindennapi életre, melyben a törvényhozók valamelyes fontos külügyi kérdés eldöntéséről, tartományok annektálásáról stb. csak azután szereznek tudomást, miután ezek az események már megtörténtek, midőn már egy fait accomplival állanak szemben. A diplomáciai tevékenységnek ezen szükségszerű különválása a parlamenttől, a diplomáciai tevékenység ezen önállósulása olyan esemény, melyet meggátolni és módosítani nem lehet. Az államok ugyanis a világpiacon, ott, hol tartományokat és kivitelre alkalmas területeket lehet szerezni, mint konkurrensok szerepelnek. Vetélytársak, kik valóban egész tevékenységüket a kereskedelemben divó szabályok szerint alakítják. A diplomáciai tevékenység lényegében fekszik az alkalmas pillanat kihasználása, a meglepetésszerű cselekvés; és a siker kulcsa valóban a gyors és konzekvens eljárásban rejlik. Képzeltetlen, hogy ha valamelyik kormány, mely tekintettel arra, hogy vetélytársa pillanatnyilag akadályozva van a szabad és erélyes fellépésben, mondjuk valamely szerencsétlen háború következtében, elhatározta azt, hogy ezt vagy amazt a tartományt annektálni fogja, avagy ebben avagy abban az államban interveniálni fog; előbb a parlamenttől kérne felhatalmazást az intervencióra, avagy az annexióra! Mit szólnánk egy kereskedőről, ki üzleti terveit, melyekkel a vetélytársait meglepni kívánja,

¹ V. ö. Apponyi Lectures 21. 1. és Mc. Carthy History of our own Times VI. k. 112. 1.

² Mc. Carthy History II. k. 96. 1. és Maxwell Century of Empire II. k. 96. 1.

előbb az újságokban hirdeté. A diplomáciai tevékenység lényege, hogy független a parlamenttől és tehát örvendetes, hogy ez a hatalom az általános demokratizálódás idejében konzervatív kezekben megmaradt és konzervatív irányzatokat követ. Mennél nagyobb ugyanis a hatalom az egyes kezében, mennél súlyosabbak a következmények, melyekkel a hatalom gyakorlása jár, annál szükségesebb, hogy óvatosan és a múlt által előre szabott irányban gyakoroltassák.

A diplomácia konzervatív maradt és konzervatívnak kell maradnia. Ily konzervatív társasággal radikális újításokat megvalósítani nem lehet és igen helyesen cselekedett tehát az orosz kormány, midőn a konferenciához intézett jegyzékében erősen hangsúlyozta azt, hogy nem akarja az egész nemzetközi jogot felforgatni, nem is akarja máról holnapra az egész nemzetközi életet megváltoztatni, hanem, csak azt kívánja, hogy azok az eszközök, melyek már tegnap a békét biztosították, hatályosabb formában biztosítsák azt holnap is.

A konferencia tanácskozásai tényleg ebben az irányban mozogtak és működtek, jellegük tehát elsősorban kodifikatorikus és nem reformatorikus volt. Mindazok az eszközök tehát, melyeket a hágai konferenciák szabályoztak, léteztek már és ismeretesek voltak a konferencia előtti időkben is és a diplomáciai fegyvertár bevált eszközei közé tartoztak. A közvetítés és jó szolgálatok; a nemzetközi bizottságok ép úgy, mint a választott bíróság, hosszú múlttal rendelkeztek mai-akkor, midőn a hágai konferencia ezen, a nemzetközi viszályok békés megoldását szolgáló eszközökre vonatkozó szabályokat kodifikálni kezdte.¹ Kodifikáció azonban ebben az esetben, valamint más esetekben sem jelenti azt, hogy a törvényhozó vagy törvényalkotó testület a múltban már

¹ V. ö. Csarada 555. és köv. 1. Martens II. k. 458. és köv. 1. Rivier II. k. 166. és köv. 1.

kötetlen formában létezett szabályokat csak írott törvényé alakította át, hanem a kodifikációval elválaszthatatlanul együtt jár a múlt szabályainak a revíziója, a már létező intézmények továbbfejlesztése.

A hágai konferencia munkássága szintén csak ily értelemben volt kodifikáló jellegű.

Melyek már most azok a szabályok, melyeket a nemzetközi jog már a hágai konferencia előtt ismert, hogyan és miképpen kodifikálta és módosította a hágai konferencia ezeket a múltból átvett szabályokat?

A jószolgálatokat és a közvetítést veszem ezen kérdés eldöntésénél elsősorban tekintetbe.¹

A «jószolgálatok és közvetítés» eszköz, mely a nemzetközi viszály elintézésére szolgál, az az eljárási módozat, melynek segítségével valamely harmadik, a viszályban nem érdekelt fél két vagy több egymással viszályban álló fél között a viszályt befejezni, illetve a békét ismét helyreállítani igyekszik. Ezen eljárásban szerepelnek tehát államok, melyek egymással viszályban állanak és a harmadik a viszályban nem érdekelt közvetítő hatalom. Az eljárás tárgya pedig a közvetítő hatalomnak cselekvése, melyet a viszálykodó hatalmak között a békét helyre állítja.

Ha a jószolgálatokra és közvetítésre vonatkozó szabályokat szabatosan meg akarjuk állapítani, úgy első sorban meg kell állapítani, hogy minő esetben és melyik hatalom van jogosítva a viszályba belépni, illetve a viszálykodó felek között közvetíteni. A jószolgálatot és közvetítést, mint mondani szokás, organizálni kell. Ha ugyanis a nemzetközi jog meghatározza, hogy két állam között ezen vagy azon

¹ A jószolgálatok és közvetítés tekintetében v. ö. Csarada, Martens és Rivier id. helyein kívül, Smith and Sibley 404. I. Ullmann 435. I. Phillimore III. k. 10. I. Oppenheim II. k. 91. Westlake I. k. 335. I. Nippold I. 411. I. Menrer I. k. 104. I. Politis L, avenir de la mediation, Hevue Generale 1910. 13(i. 1.

harmadik állam, vagy ezen vagy azon nemzetközi hatóság vagy testület van jogosítva és kötelezve közvetíteni, úgy létezik nemzetközi szabály, mely gondoskodik arról, hogy viszály esetében meginduljon a közvetítésnek, illetve jószolgálatoknak nevezett folyamat. Ha tehát, mint mondtam, a közvetítés szervezve van, úgy minden viszály esetében lesz egy állam vagy hatóság, mely eljárásával a viszályt megoldani, illetve a viszály megoldását megkísérelni köteles.

Ha már most a közvetítés ilyképp szervezve van, úgy a szabályozás második fázisa abból fog állni, hogy közelebbről körülírják az az eljárás, melyet a közvetítésre kötelezett fél követni tartozik. Végül pedig szabályozandók a következmények, melyekkel a közvetítő által felvetett ajánlatok a viszályban álló felekre bírnak.

A szabályozás ilyképp három részre oszlik, elsősorban a közvetítés szervezendő, másodsorban meghatározandó a közvetítő által követendő eljárás és végül meghatározandók az eljárás következményei. A szabályozásnak ezen részletekre való megoszlása nem valamely különleges sajátossága a közvetítésnek és jószolgálatoknak, hanem minden téren, hol viszályok elintézéséről van szó, ez a fentebb részletezett logikai tagoltság szükségszerűképp beáll. A polgári perrendben, a közigazgatási peres eljárásban mindenütt a szabályok ezen logikai rendszerbe szoríthatók, illetve ezen logikai rendszer segítségével tagolhatók. A polgári perrendben is megvan jelölve az a hatóság, mely a viszályt eldönteni hivatva van, meg vannak jelölve azok az eljárások, melyeket a viszály elintézésére hivatott hatóság követni tartozik és végül meg vannak határozva azok a következmények, melyekkel a hatóság döntése a viszályban álló felekre nézve bír. Nem szükségszerű azonban, hogy az eljárás mindhárom fentebb megjelölt irányban szabályozva legyen, hanem gyakori eset, hogy a szabályozás egyes részletei hiányoznak és ezen hiányok pótolása a felek akaratára, a felek autonómiájára van bízva. Így ismer-

nek a polgári eljárások is választott bíróságokat; ezek a választott bíróságok ép a tekintetben különböznek a rendes polgári bíróságoktól, hogy teljesen hiányoznak a rájuk vonatkozó szabályokból azok a szabályok, melyek a hatóság szervezetére vonatkoznak, vannak végül olyan — hogy úgy mondjam — magánjellegű hatóságok, melyek fix szervezettel és meghatározott eljárási szabályokkal bírnak, határozataiknak a hatása . és a felek viszályára gyakorolt befolyása kötelezőleg az állami törvények által azonban szabályozva nincsen, mint pl. békéltető hatóságok, melyek strikerek stb. esetekben kiküldetnek.

Ha tehát a szabályozás tökéletessége szempontjából tekintjük az egyes most említett intézményeket, úgy látjuk azt, hogy míg a bíróságok tökéletesen vannak szabályozva, mert meg van határozva szervezetük, eljárásuk módja és ítéletük hatása, az ideig a választott bíróságokra vonatkozó szabálykör kevésbé teljes, mert ha meg is van határozva ezen bíróságok előtti eljárás és ezen bíróságok ítéletének hatása, hiányzik ellenben a szabályok, melyek ezen bíróságokat szerveznék. A békéltető hatóságok ellenben a szabályozottságnak még egy alacsonyabb nívóján állanak, mert az előttük követendő eljárás van szabályozva, határozataiknak hatása ellenben szabályozva nincsen és a feleknek belátására, illetve akaratára van bízva.

Ha a szabályozottság fokaiban, teljes, illetve kevésbé teljes voltában rejlik ezen különbséget képletesen akarnám kifejezni, úgy mondhatnám, hogy a bíróságok olyanok mint valamely automata, vagy jól berendezett mechanizmus, mely ha mozgásba hozatik, elvégzi a szükségszerű és előre meghatározott mozgásokat és a kívánt szolgáltatást teljesíti. A választott bíróság ellenben oly gépezet, mely még darabokban hever, a feleknek kell először ezeket a darabokat géppé összeilleszteni és eme munkásságuk sikerétől függ a gép működése és a működés eredménye. A békéltető bizott-

ság ellenben csak valamelyes mesterségre vonatkozó régi időkből átszármazott szabályokhoz hasonlít, mely szabályokhoz a feleknek meg kell találniuk az alkalmas embert, ki ezen szabályok szerint eljárni képes és ha már megtalálták az embert, úgy még mindig az egyéni ügyességtől és véletlenektől függ a működés eredménye.

Az egyes hatóságok és bíróságok szervezetére vonatkozó szabályok nincsenek azonban kimerítve a hatóság személyi összeállításának szabályozásával, hanem az intézmény szervezetéhez tartoznak azok a szabályok is, melyek a feleket a hatóság szolgálatainak igénybevételére kötelezik, illetve azok a szabályok, melyek a hatóságot feljogosítják, hogy bizonyos esetekben a felek viszályába beavatkozzék. Szervezetnek, illetve hatóságnak csak oly intézmény tekinthető, melyet a felek igénybe venni kötelesek, illetve, amely jogosítva van a felek ügyeibe beavatkozni és a felek ténykedését ellenőrizni. A hatóság a törvény által szervezve valóban csak akkor van, ha törvényes hatáskörrel rendelkezik.

Összefoglalva a mondottakat:

A végből, hogy valamely viszályt eldöntő vagy intézkedést foganatosító testület, hatóságnak legyen tekinthető, szükséges, hogy törvényes hatáskörrel birjon és szervezete a törvényes hatáskörnek megfelelően legyen megállapítva.

A szabályozás teljességéhez tartozik azután, hogy a hatóság előtti eljárás, valamint a hatóság által követendő eljárás szabályozva, a hatóság intézkedéseinek hatása pedig olyképp legyen megállapítva, hogy a hatóság jogerős intézkedései megvalósuljanak.

«A jószolgálatok és a közvetítés» a nemzetközi jogban a hágai egyezményt megelőzőleg, sőt ezen egyezmény után is, teljesen szervezetlen és tisztán a felek akaratától és belátásától függ az, hogy valamely viszály esetében felhívják-e más halaimat arra, hogy közöttük közvetítsen.

A választottbíróági szerepet az ó-korban a görög váró-

sok gyakorta arra használták fel, hogy a felekként szereplő államok, helyesebben városok ügyébe maguknak döntő befolyást szerezzenek. A választott bíró tehát nemcsak es nem elsősorban a békét, hanem saját hatalmi érdekeit és aspirációit szolgálta. Ugyanevvel a jelenséggel találkozunk az újabb időben a jószolgálatok és közvetítés tekintetében is. A közvetítés és jószolgálat a XIX. század folyamán a diplomácia számára nemcsak a nemzetközi viszályok békés elintézésének, hanem a nemzetközi és nagyhatalmi törekvések kielégítésének eszköze volt.¹ Számos szerződésben, melyet egyes nagyhatalmak kisebb hatalmakkal kötöttek, a nagy hatalom kikötötte magának, hogy a kisebb hatalom más hatalommal felmerült viszályában a szerződő nagyhatalom jó szolgálatait és közvetítését kikérni köteles, kikötötték pedig maguknak a nagyhatalmak ezt a jogot nyilván azért, mert a kis hatalmak politikai és jelesül külpolitikai ügyeibe bele kívántak szólni és féltek attól, hogy ha ezek az államok külpolitikai ügyeiket önmaguk intézik, úgy más nagyhatalmakkal a szerződő nagy hatalom érdekeit sértő megállapodásokra léphetnek. Hasonló és nyilván politikai okokra vezethető vissza a párizsi szerződés 8. §-a is. A felhívott § szövege a következő:

S'il survenait entre la Sublime Porte et l'une ou plusieurs des autres puissances signataires un dissentiment qui menacrait le maintien de leurs relations, la Sublime Porte ou chacune des Puissances, avant de recourir à l'emploi de la force, mettront les autres Parties contractantes en mesure de prévenir cette extrémité par leur action médiatrice.²

¹ Politis 143.]

² V. ö. Belvédé General des clauses de médiation et d'arbitrage. Actes I. conférence Annexe 5. Az egyezmény szövege le van nyomtatva Strupp I. k. 187. 1. «Ha a magas Porta és egy vagy több szerződő hatalom között oly nézeteltérések merülnek fel, melyek a hatalmak közötti békés viszonyt veszélyeztetnék, úgy a Magas Kapu vagy bármelyik hatalom a fegyveres erőnek alkalmazása előtt, a többi szer-

A szerződő feleknek a céljuk evvel a megállapodással az volt, hogy Törökországot és Törökország területi épségét a saját érdekükben Oroszország igényeivel szemben a nagyhatalmak védelme alá helyezték. A párisi konferenciával egy időben 1856-ban Londonban ülésező békekonzferencia a fenti megállapodást, amely Oroszország ellen irányult és nem annyira a béke, mint inkább a nagyhatalmak érdekeinek volt hivatva szolgálni, félreértette és küldöttséget menesztett Lord Clarendonhoz, Anglia megbízottjához avval a kérelemmel, hogy nevezett kiküldött indítványozza, miszerint nemcsak Törökország és az egyes hal almák, hanem minden más hatalom között felmerült viszályban is a felek kötelessége a fegyveres erő alkalmazása előtt valamely semleges hatalom közbelépését kikérni. Lord Clarendon tényleg előterjesztette ezt az indítványt és az indítvány következtében a konferencia kifejezte azt az óhaját, miszerint kívánatos, hogy a hatalmak súlyos viszályok esetén, mielőtt fegyverhez fordulnának, — amennyiben azt az egyéb körülmények megengedik, valamelyik velük baráti viszonyban álló nagyhatalom jószolgálatait kérjék ki.¹ Mi sem bizonyítja élesebben a párisi szerződés 8. §-ának politikai célját, mint a konferencia által kifejezett ezen kívánság. Míg ugyanis Törökországgal szemben felmerülő viszályok esetében az egyes hatalmak kötelezettséget vállaltak arra, hogy a többi érdekelt hatalmak közvetítését ki fogják kérni a fegyveres erő alkalmazása előtt, azideig egyéb viszályok esetében a hatalmak ily kötelezettséget vállalni nem akartak és az egyes nagyhatalmak képviselői ily kötelezettség vállalása ellen határozottan tiltakoztak.²

zódó felet értesíteni fogják a végből, hogy utóbbiak közvetítésükkel a háború kitörését megakadályozhassák.» Ugyanígy a Belgium semleges-ségét garantáló államok kötelesek a Belgium semlegességét fenyegető veszély esetében közvetíteni. L. Csarada 557. 1. I. jegyzet.

¹ Csarada id. hely. hol is az óhaj szöszerinti szövege közölve van.

² Relevé, Actes I. Conference id. hely. V. ö. Walecky gróf francia meghatalmazott nyilatkozatát és Politis id. helyen.

Eltekintve már most a párizsi szerződés intézkedéseitől, mely politikai okokra vezethető vissza, eltekintve az ezen konferencián kifejezett óhajtól, mely semmi kötelező erővel a felekre nem bír, «a jószolgálatok és közvetítés» tekintetében a hágai konferenciát megelőzőleg csak a Congo-medencében érdekelt államok léptek egyezményre Berlinben az ezen ügyekben tartott konferenciákon. Az 1890 Acte Generale de la Conference de Berlin 55. § értelmében a szerződő hatalmak kötelezik magukat arra, hogy közöttük az okirat 1. §-ában emiitett területek (Congo-medence) tekintetében, illetve ezen területeken felmerült súlyos viszály esetén a közvetítésre egy vagy több velük baráti viszonyban levő államot fognak felkérni, mielőtt a viszály elintézése céljából fegyverhez fordulnának.

Hasonló szellemű intézkedés foglaltatott már az 1885. évi berlini konferencián kelt Congo-aktában, melyben szintén a közvetítés felhívásának kötelezettsége van megállapítva arra az esetre, hogy ha a Congo-medencében érdekelt államok között háború van folyamatban a célból, hogy az illető államok a Congo-medencebeli birtoka neutrális területnek nyilváníttassék.¹ Igen helyesen mondotta azonban Bourgois az első hágai konferencián, hogy a Congo szerződés intézkedései túlspeciális viszonyokra vonatkoznak és így azoknak általános jelentőséget tulajdonítani nem szabad.²

A H. C. előtt valóban ezen egyes nyilatkozatoktól és speciális intézkedésektől eltekintve, a jószolgálatok és közvetítés szervezése és szabályozása érdekében semmi sem történt.

Számos esetben előfordult ugyan az, hogy két viszályban álló hatalom közül az egyik valamely hatalmat felszólított arra, hogy jószolgálatiival vagy közvetítésével járuljon hozzá

¹ Strupp II. k. 78. 1. Relevé Generale Actes I. conference, Annexe 21. és Csarada id. hely.

² Actes I. Conference IV. rész 3. és köv. 1. és Descamps jelentését I. rész 76. és köv. 1.

a viszály megszüntetéséhez és a béke helyreállításához. Így többek között az Osztrák-Magyar Monarchia is 1863-ban Olaszországgal folyó viszályában III. Napoleon jószolgálatiit kéri, a viszály elintézése céljából. A Pacificio esete kapcsán Görögország és Anglia között keletkezett viszályban Görögország felkérésére Franciaország vállalja el a közvetítő szerepét. A berlini konferenciái megelőzőleg, mint ismeretes, Bismark mint ehrlicher Makler vállalja el a közvetítést Oroszország-felkérésére az Oroszbirodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia között. Ritkábban ugyan, de voltak esetek arra is, hogy egyes államok maguk ajánlották fel közvetítésüket az egyes viszálykodó, illetve hadviselő feleknek, így hogy csak legismeretesebb példára hivatkozzam, a német-francia háborút megelőzőleg Anglia ajánlotta fel jó szolgálatait.¹

Voltak tehát esetek, melyekben az államok, azaz a viszályban álló felek maguk kérték fel egyes hatalmak közvetítését, de voltak esetek arra is, hogy viszont maguk a semleges hatalmak ajánlották fel jó szolgálataikat a viszályban álló államoknak vagy ezen államok egyikének. A közvetítés felhívása, valamint a közvetítés felajánlása azonban nem volt semmiképen szabályozva és nem határozta meg a nemzetközi jog azt, hogy nemzetközi viszály esetében a viszályban álló felek kötelesek valamely meghatározott állam közvetítését felkérni és nem volt kötelezőleg megállapítva az sem, hogy a semleges államok egyike vagy másika a viszály esetében közvetítését felajánlani köteles és hogy ezen felajánlott közvetítést a viszályban levő felek elfogadni tartoznak.

De nem csak a nemzetközi gyakorlatban, hanem a nemzetközi irodalomban is, különösen ha a hágai konferenciát megelőző műveket vesszük tekintetbe, teljesen hiányoznak fejtegetések, melyek ezen szervezés szükségességét hangsúlyozzák, illetve ajánlják. Az írók nagy része megelégszik

¹ V. ö. Csavada id. hely és Smith ami Ísibley id. hely.

azzá], hogy meghatározza a meditáció és a jó szolgálatok fogalmát és utal arra, hogy a háború folyamata a Walkalmasabb perc arra, hogy a semleges hatalmak közvetítésük és jószolgálatukat felajánlják.

Ha már most a közvetítő fél eljárására vonatkozó szabályokat tekintjük, úgy a szabályozottság teljes hiányát konstatálhatjuk e téren is. A meditáció és jószolgálatok fogalmának meghatározásánál ugyan vitás volt az, vajjon a két eszközt egymástól meg kell-e különböztetni, avagy ez a két szó egységes eszközt jelent-e. Azonban ezen vila is inkább az eljárások jellegére vonatkozott és nem vonatkozott az eljárások tartalmának és módjának szabályozására. A vitás álláspontok ugyanis a következők:¹

A jószolgálatokat teljesítő állam hivatása, úgy mondják, csakis az, hogy a viszályban álló felek között a megszakadt tárgyalásokat ismét felvétesse, a tárgyalások felvételével azután a jószolgálatot teljesítő állam hivatása megszűnik. A közvetítőnek ellenben feladata nemcsak az, hogy az államok között a diplomáciai tárgyalások újra felvétesse és ezen tárgyalások ideje és helye tekintetében megállapodás, létesüljön, hanem a tárgyalások során is aktív részt kell vennie és igyekeznie kell arra, hogy az ellentétek a felek között elsimuljanak. Amíg a jószolgálatokat teljesítő állam a béketárgyalásoknál részt sem vesz, az ideig a közvetítőnek kötelessége tanácsokkal és indítványokkal a feleket támogatni, illetve kötelessége a tárgyalásokat vezetni és irányítani. A jószolgálatokat teljesítő hatalom ezek szerint csak egy «Gelegenheitsmacher», ki a szerelmeseknek, vagy azoknak, kik

¹ A közvetítés és jó szolgálatok megkülönböztetendők. Csarada, Ullmann, Phillimore és Oppenheim stb. szerint, ezen véleményhez hajlik Martens is, ellenkező véleményen az újabb irodalomban Westlake, Nippold. Csarada különösen Gallianira hivatkozik, mint aki az ellenkező véleményt foglalja el. L. Galliani kivételével az id. műveket a fentebb megjelölt helyeken.

egymást szeretni akarják, a találgatást megkönnyíti. A közvetítő, ellenben egy valóságos házasság-közvetítő, ki fokozza az érzéseket és elintézi mindazokat az érzelmeiktől különböző, de viszályos kérdéseket, melyek a házassággal kapcsolatosak.

A különbség megvilágítására egy újabb keletű nemzetközi jogi munkában felhívják egy részt Boosewelt szereplését az orosz-japán háború során, másrészt a francia köztársaság elnökének szereplését az ugyanezen háborúval kapcsolatos Anglia és Oroszország közötti u. n. Poger-banki viszály alkalmából.

Az orosz-japán háború során Boosewelt csak jószolgálatainak teljesítését ajánlotta fel a feleknek a következő jegyzékében: «while the President does not feel that an intermedary should be called in respect of the negotiations, themselves he is enterly willing to do what he properly can, if the two Powers concerned feel that his services sha be of aid in arranging the preliminaries as to the time and place of the meeting. But if the preliminaries can be arranged directly between the two Powers or in any other way the President will be glad as his sole purpose is to bring about a meeting wich the whole civilized world may pray result in peace.» *

Az Egyesült-Államok elnöke, mondja már most id. művében Oppenheim, csakis jó szolgálatait ajánlotta fel, mert csakis a tárgyalás helyére és idejére vonatkozó előzetes kérdéseket kívánta elintézni.

¹ A jegyzék szövegét közli Smith and Sibley 410. l. YI. jegyzet. Habár az elnök nem látja annak a szükségét, hogy a béketárgyalásoknál bármely közvetítő személye igénybe vétessék, mégis készen van, ha az érdekelt hatalmak azt szükségesnek vélik, megtenni azt, a mire képes az előzmények, a tanácskozások helyének és idejének meghatározása tekintetében. Ha azonban ezek az előzmények a felek között directe vagy bármely már utón is elintézhetők, úgy az elnök igen fog örülni ennek, mert egyedüli célja az, hogy ezek a tanácskozások, melyekről az egész világ reményli, hogy békével fognak végződni, megtartassanak.

A Dogger-banki viszálynál ezzel szemben Franciaország nem ily találka létesítésére vállalkozott, hiszen a felek között a diplomáciai érintkezés nem volt megszakítva, hanem a viszály érdeme tekintetében tett indítványt a feleknek; midőn a viszály alapjául szolgáló ténykörülmenyeknek nemzetközi vizsgáló bizottság segélyével való megállapítását ajánlotta. Ezt az utóbbi eljárást nevezi Oppenheim a klasszikus nemzetközi irodalom nyomán közvetítésnek.

Ezen állásfoglalással szemben mások, és így jelesül a hágai konferenciák elé terjesztett magyarázó jegyzék is arra az álláspontra helyezkednek, hogy a nemzetközi gyakorlat ezt a két fogalmat soha sem különböztette meg élesen egymástól és ugyanazon eljárást, illetve tevékenységet majd jó Szolgáltatnak, majd pedig közvetítésnek nevezte és állításuk igazolására utalnak ezek az írók és a nevezett jegyzék is arra, hogy a kétféle eljárás között konstruált és túl on túl teoretikus ízű megkülönböztetés csupán az eljárás intenzivitásának mérvére vonatkozik, már pedig legkevesebb esetben lehet előre meghatározni, hogy minő terjedelmű lesz a semleges állam szerepe a viszály elintézésé körül.

A nemzetközi gyakorlat tényleg ezen megkülönböztetésre soha sem helyezett súlyt és nemzetközi jelentőségű okiratokban és szerződésekből gyakorta használták felváltva is a két kifejezést. Így pl. a párizsi konferencián szerkesztett okiratok is felváltva jó szolgáltatókról, illetve közvetítésről beszélnek. A konferencián kelt deklaráció, mely általánosan, viszályok esetében valamely hatalom jószolgáltatának felkérését ajánlja, «jószolgáltatókról» beszél. A párizsi szerződés ellenben, mely a Törökországgal felmerülő viszályok esetében kötelezi a Törökországgal viszályban levő államot arra, hogy a többi államot értesítse a célból, hogy azok közvetítésükkal a háború kitörését megakadályozzák viszont, «közvetítésről» beszél.

Ezzel szemben utalás történik arra, hogy az 1823-ik évben spanyol-francia viszályokat megelőzőleg Anglia felaján-

lotta Franciaországnak közvetítését (mediation) és ezen formális ajánlatot Franciaország visszautasította, utóbb pedig felajánlotta jó szolgálatait és ezt az ajánlatot Franciaország elfogadta. Ezen nemzetközi jogi jegyzékváltásban tehát a jó szolgálatok és a közvetítés egymástól meg vannak különböztetve.¹

A diplomáciai nyelvhasználat tehát ingadozó, kétségtelen azonban az, hogy előre tényleg meg nem határozható, vajjon az elfogadott jószolgálatok tisztán a békeszerződés előzményeinek megállapítására fognak-e szolgálni, avagy az idők olyamán a jószolgálatok közvetítéssé fognak-e átalakulni. Így ép a japán-orosz háború alkalmával a fentebb már közölt nyilatkozatból kétségtelenül megállapítható, hogy az Észak-Amerikai Egyesült Államok elnöke csak jószolgálatait ajánlotta fel, mégis ezen jószolgálatok a további események során közvetítéssé alakultak át. Az Egyesült-Államok elnöke résztvett a portsmouthi béketárgyalásokon és a megegyezések létrejötte nyilván az ő érdemének tudható be. Az eljárás tehát, mely eredetileg jószolgálatokra irányult, az eljárás további folyamán közvetítéssé alakult át.

A diplomáciai nyelvhasználatban határozottan találhatók nyomai annak, hogy bizonyos határozott esetben az államok súlyt helyeztek arra, hogy csak közvetítést, vagy csak jó szolgálatakat ajánlottak fel, illetve csak közvetítést, avagy jó szolgálatakat teljesítését kérték.

Ezen nyelvhasználatból egymagából azonban nem lehet megállapítani, hogy a két eljárási módozat egymástól lényegileg különbözik és más-más elbírálásban részesítendő.

A diplomáciai nyelvhasználat ugyanis magyarázható azal, hogy gyakorta a barátságosan beavatkozó állam érdeke

¹ Smith and Sibley 4(5). 1. evvel szemben áll az, hogy az eredeti jegyzékek szerint, melyek Phillimore III, k. 888. lapján leközölve vannak, az angol külügyminiszter (Canning) mindig «good offices» azaz jó-szolgálatokról beszél.

már eleve hangsúlyozni, hogy a vita érdekébe beleszólni nem kíván, hanem csakis érdek nélkül a béke fenntartására ajánlja fel szolgálatait. Ismeretes dolog ugyanis, hogy minden állam féltékenyen őrzi szuverenitását és szuverenitásának korlátlanágát, a szuverenitás legerősebb korlátozásának előzménye pedig gyakorta valamely más állam beavatkozása volt.

A nemzetközi életben a jogfosztások gyakorta ú. n. barátságos beavatkozással kezdődtek és igen érthető az, hogy századokon át, a nagy hatalmak által folytatott intervencionális politika folytán a beavatkozást gyanúsán fogadják, történjék az bárminő barátságos szándékkal is. Igen célszerű tehát, ha a beavatkozó államnak módot adnak arra, hogy beavatkozását annak felajánlásakor a minimumra redukálja. Módot a beavatkozás ezen mérvének megszorítására pedig ép a jószolgálatok és közvetítés között tett distinkció ad. A jó szolgálatok esetében ugyanis a beavatkozó állam tulajdonképpen a vitáról és a viszály tárgyát képező kérdésekről tudomást nem szerez, és egyesegyedül küldönc-szolgálatát végzi a két állam között és szerepe megszűnik akkor, midőn a viszályban levő államok között a tárgyalások megkezdődtek. A közvetítést ellenben a közvetítő állam tanácsokkal kezdi és tanácsai nem csak a vitának közvetlen tárgyalások útján való befejezésére, hanem a vita érdekére, a vita mikénti befejezésére is vonatkoznak. A beavatkozás mérve tehát sokkal erősebb és lényegesebb a közvetítésnél, mint a jó szolgálatoknál. Politikai bölcsesség rejlik tehát abban, ha az állam előbb csak jó szolgálatait ajánlja fel és csak midőn már a viszályban álló felek eljárása jóhiszeműségéről teljesen meggyőződtek, lép fel közvetítő indítványokkal.

A diplomáciai nyelvezetnek a két különféle szóra, mely két különböző mérvű beavatkozást jelöl, szüksége van, de vajjon szüksége van erre a megkülönböztetésre a nemzetközi jognak?

A jogi fogalmak megkülönböztetésének lényege az, hogy

minden fogalom összefüggésben áll bizonyos szabály-csoporttal, mely a fogalom alá tartozó életviszonyokra alkalmazást nyer. Így megkülönböztetjük a sommás pert a rendes pertől, a rendes per keretén a kereskedelmi ügyet a polgári, avagy váltó-ügytől stb. megkülönböztetjük ezeket a fogalmakat, mert a különböző nevű ügyek, külön-külön szabály-csoportozat által meghatározott eljárás szerint intézendők el. A nemzetközi jogban is csak abban az esetben van célja a két eljárás megkülönböztetésének, ha az illetéknép megkülönböztetett eljárások más-más szabály-csoportok alá tartoznak. A szabály-csoport vonatkozhatik az eljáró közeg meghatározására, illetve szervezésére, vonatkozhatik magára az eljárásra, vagy vonatkozhatik végül az eljárás következményeire, a lényeg mindig csak az, hogy ezen hármass csoport egyike tekintetében valamelyes különbség létezzék a két eljárás között, miután egyes-egyedül a pozitív jogi szabályozás különbsége az, mely valamely egységes fogalom kettéválasztását indokolhatja.

A szervezés tekintetében semmi különbség nincsen a jószolgálatok és közvetítés között, miután hiányoznak a szabályok, melyek az eljárás ezen módozatai tekintetében fix szervezeteket létesítenek, az eljárási módozat szintén nincsen szabályozva, az eljárás következményei tekintetében pedig mindkét eljárásról egyenlően áll az, hogy a jószolgálatait, illetve közvetítését felajánló állam ajánlata, illetve az eljárás későbbi során felajánlott tanácsok a viszályban álló államokra nézve kötelező erővel nem bírnak. A nemzetközi jog szempontjából tehát a jószolgálatok és a közvetítés között megkülönböztetni teljesen fölösleges. A H. E. igen helyesen el is ejtette ezt a megkülönböztetést a jószolgálatok és közvetítés között és egységesen szabályozta a két eljárást. Mondom, szabályozta, valóban azonban szabályoknak, illetve szabályozásnak mind azok az elvi kijelentések nem tekinthetők, melyeket a hágai konferencián a közvetítés és jószolgálatok tekintetében tettek.

A hágai konferencián a közvetítés és a jószolgálatoknak bizonyos ellenszenvet kellett leküzdeniük, mely ellenszenvet az intézmények múltja indokolt. Sokan és főképp a kisebb hatalmak a jószolgálatokban és közvetítésben a diplomáciai beavatkozás egyik módszerét látták és látják, véleményük szerint a meditáció eszköz, mely nem annyira békét, mint a mindig újabb területek után törtető nagyhatalmak érdekét szolgálja. A H. C. elé terjesztett orosz javaslat megkülönböztet a közvetítés felhívása és a közvetítés felajánlása között.¹

A közvetítés felhívása tekintetében a javaslat 2. §-a értelmében az államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy súlyos természetű nézeteltérések és viszályok (dissentiment grave ou conflit) esetében mielőtt a fegyveres elintézéshez fordulnak, egy vagy több hatalom jószolgálatát, illetve közvetítését fogják kikérni. A kötelezettség a jószolgálatok és közvetítés felhívására azonban csak azon esetek tekintetében áll fenn, amelyekben a «körülmények azt megengedik». «En tant que les circonstances l'admetteraient.» Az orosz javaslat 2. §-a ilyképpen mása volt a párizsi konferencián kifejezett óhajtásnak, amennyiben a körülményekre utaló clausula abban is bennfoglaltatik. Egyesek, mint Asser és az olasz delegatus, Nigra gróf utaltak ugyan arra, hogy a szöveg illetéknéppen való meghatározása nem haladásnak, hanem inkább visszafejlődésnek tekinthető, mert a párizsi szerződés jegyzőkönyvében kifejezett kívánságnak ezen megszorítását a berlini konferencia elejtette, utalt Nigra gróf továbbá arra is, hogy az egyéb körülményekre való utalás a szerződésben foglalt kötelezettséget megszünteti és a viszályban álló felek tetszésétől és jóakaratótól teszi függővé a jószolgálatok és közvetítés felhívását. A konferencia azonban az orosz javaslatot fogadta el.

¹ A tanácskozások menetét részletesen leírja Meurer id. hely. V. ö. Actes I. conference IV. rész 6. 1., 45 1. és I. rész 70. 1.

Valóban tehát a hágai egyezmény nem kötelezi az államokat arra, hogy súlyos viszályaik és nézeteltérések esetében a velök baráti viszonyban álló államok közvetítését, illetve jószolgálatait kikérjék. Ha ugyanis a kötelezettség formailag meg is van állapítva, mégis az általános körülményekre való utalás folytán az állam tetszésére van bízva, vajjon harmadik hatalom közvetítését, illetve a jószolgálatait igénybe kívánja-e venni. A kötelezettség fenn nem állását bizonyítja a legjobban az, hogy az első hágai konferencia óta kitört háborúkban a hadviselő felek a hatalmak közvetítésének felkérését feleslegesnek ítélték és közvetítésre semleges hatalmakat fel sem kértek.

Így nem előzte meg közvetítés az orosz-japán háború kitörését és a török-olasz háborút megelőzőleg, Olaszország sem kérte fel a semleges hatalmak közvetítését.

A jó szolgálatok és közvetítés felajánlása tekintetében a felek szabadsága még erősebben van kifejezve. A3. §. ugyanis már nem beszél arról, hogy a felek «megállapodnak», hanem csak azt mondja, hogy a hatalmak helyesnek vélik. A H. E.-ben érdekelt hatalmak tehát nem állapodtak meg abban, hogy adott esetben egyik vagy másik állam köteles jó szolgálatát vagy közvetítését a viszálykodó feleknek felajánlani, hanem megelégszik a H. E. avval az elvi kijelentéssel, hogy a közvetítés, illetve jó szolgálatok illetően felajánlását helyesnek, célszerűnek ismeri el. A H. E. tehát nem ismer a semleges hatalmak tekintetében felajánlási kötelezettséget és itt is, miként a felhívásnál az eljárás működésbe hozását a felek jóakarására bízva, A H. E. ezen szisztémájából önként következik, hogy a felhívandó, illetve felajánló fél közelebről megjelölve nincsen és annak kiválasztása és megjelölése magukra a viszályban álló, illetve semleges hatalomra van bízva. A felajánlás tekintetben az egyezmény még megállapítja azt is, hogy a közvetítés illetve jó szolgálatok felajánlása sohasem tekinthető barátságtalan cselekvénynek (acte

peu amical). A H. E.-ben nincsen tehát jogszabály, mely a feleket az intézmény igénybevételére kényszeríti, az utóbb említett intézkedésnek, mely a felajánlást barátságos cselekménynek minősíti, hivatása az, hogy pótolja a hiányzó kötelezettséget, azaz, hogy mintegy indító okként szolgáljon a közvetítés, illetve jó szolgálatok felajánlásánál. Indító ok a barátságos cselekvésnek való minősítés, mert az állam biztosítja, hogy önkéntes beavatkozását a viszálykodó felek csak irányukban teljesített baráti szolgálatnak tekinthetik.

A közvetítés és jó szolgálatok tekintetében a H. E. megállapítja azt tehát, hogy úgy a viszályban álló feleknek, mint a semleges hatalmaknak joguk van a közvetítést felhívni illetve felajánlani. A felhívás és felajánlás módja és közvetítő eljárása tekintetében, az egyezmény semminemű intézkedést nem tartalmaz. Az egyezmény szövegéből megállapítható ugyan az, hogy a közvetítőnek eljárásához mindkét fél megbízása szükséges. Az egyezmény 2. §-a ugyanis megállapítja, hogy a *les parties aurent recours . . . ! la mediation d'une ou plusieurs puissances amies* «azaz, hogy a felek egy vagy több velük baráti viszonyban álló hatalom közvetítését fogják kérni». Az egyezmény 3. §-a továbbá megállapítja, hogy a semleges hatalmak jó szolgálataikat illetve közvetítésüket a viszályban álló feleknek felajánlhatják. Szóval a felek kérhetik a közvetítést, a feleknek ajánlandó fel a közvetítés és így szükség-szerűleg a felek előzetes megegyezése, illetve a felajánlás esetében a feleknek a közvetítést elfogadó nyilatkozatai adnak hatalmat a közvetítőnek az eljárásra. Teljesen összhangban áll ezen intézkedésekkel az egyezmény 5. §-a, melynek értelmében a közvetítő szerepe megszűnik, ha vagy a felek egyike, vagy maga a közvetítő megállapítja azt, hogy a közvetítő által ajánlott egyezségi ajánlatot nem fogadták el. A felek bármelyike tehát a közvetítést megszüntetheti, azaz megvonhatja a közvetítőtől azt a megbízást, melyet neki adott.

A közvetítő szerepét ugyan meghatározza az egyezmény

4. §-a, midőn azt mondja, hogy le role du médiateur consiste a concilier les pretentions opposées et a apaiser les resentiments qui peuvent s'être produit entre les états en conflit. Maga az eljárás tekintetében, melyet a közvetítő követni tartozik, azonban valamint a felvilágosítások tekintetében, melyet az államok a közvetítőnek adni tartoznak, bővebb intézkedéseket az egyezmény nem tartalmaz. Épúgy tehát, mint az jó szolgálatok és a közvetítés szervezésénél, ugyanúgy az eljárás szabályozásánál az egyezmény mindent a felekre bízott.

A szabályozás harmadik fázisa a közvetítő által adott tanácsok hatására vonatkozik és az egyezmény e tekintetben sem tartalmaz pozitív intézkedéseket, illetve az egyezményben felvett intézkedéseknek a következménye az, hogy az ajánlat elfogadása vagy el nem fogadása, a felek tetszésétől függ. A közvetítő által tett indítvány csak a tanács jellegével bír és a felektől függ, vajjon a nekik adott tanácsot elfogadni vagy visszautasítani akarják. Az egyezmény az olasz delegátus indítványára még azt is megállapította, hogy magának a közvetítésnek elfogadása, helyesebben a közvetítőnek adott megbízás az a háborúra való felkészülődést illetve az ellenségeskedések folytatását nem akadályozza meg. Ezen utóbb említett intézkedésnek ratiója nyilván az, hogy a háborúra készülődő feleknek, valamint a háborút viselő feleknek a közvetítés igénybevételét megkönnyítse, mert az ily közvetítéssel járó idővesztés különben a közvetítés felhívásának vagy elfogadásának akadálya volna.

A szabályozás mindhárom fázisa tekintetében tehát a pozitív intézkedések hiányát állapíthatjuk meg.

A közvetítés tehát egy intézmény, melynek igénybevétele az érdekelt felek akaratától függ, melynél a követendő eljárás az eljáró fél tetszésére van bízva és melynek következményei az ezen eljárást igénybevevő felek jóindulatától és tetszésétől függ. Másszóval a közvetítés ma a H. E. után ép oly szervezetlen és szabályozatlan, mint volt a H. E. előtt.

A H. E. óta és különösen az első hágai konferencia után úgy az irodalomban, mint nemzetközi jogi kérdésekkel foglalkozó társaság összejeveleln, meglehetősen sokat foglalkoztak a jószolgalatok és közvetítésre vonatkozó jogelvek szabályozásával és első sorban a közvetítés és jószolgalatok szervezésével.

A 13-ik interparlamentáris konferencia a jószolgalatot és közvetítés szervezését az összehívandó hágai konferencia egyik lényeges feladatának kívánja tekinteni. NippoJd, a hágai konferenciáról írott művében és mások szintén ezen felfogáshoz csatlakoztak. A gondolatmenetet, mely ezen állásfoglaláshoz vezetett a legélesebben, Gobât a 13-ik interparlamentáris konferencia elé terjesztett előadmányában fejtette ki.¹

Gobât utal ugyanis arra, hogy a választott bíróság jelenlegi szabályozásánál még nem alkalmas arra, hogy minden nemzetközi viszály eldöntésére szolgáljon. Úgy az államok közötti partikuláris szerződések, mint a H. E. is csak bizonyos esetekben csak bizonyos viszályok eldöntésére ajánlják, illetve csak bizonyos esetekben kötelezik a feleket arra, hogy viszályukat választott bírakkal döntsék el. Így politikai viszályok és viszályok, melyek az állam függetlenségét és becsületét érintik, nem tartoznak választott bíróságok elé. Szükség van tehát a nemzetközi életben olyan intézményre, mely alkalmazható oly esetekben, midőn a választott bíróság alkalmazásának helye nincsen.

Szükség van egy olyan eljárásra, mely ép a politikai összeütközéseknél alkalmas az államok közötti viszályt megszüntetni. Ily intézménynek tekinthető a közvetítés és a jó szolgalat. A politikai viszályoknál az államok kizárták a választott bíróság alkalmazását, mert ezen viszályok tekintetében szuverenitásokat megszorítani, a döntő hatalmat kezükből kiadni nem akarták. A közvetítés és jó szolgalat esetében

¹ XIII. Conference (Bruxelles, 1005) Comptes rendus I. : 1.

azoknak az államoknak, kiknek a közvetítés és jó szolgálat fel lett ajánlva, illetve azoknak az államoknak, kik a közvetítést és jó szolgálatot felhívták, szuverenitása megszorítva nincsen. A közvetítő jogköre csak arra terjed, hogy tanácsokat adjon és az ellentétes álláspontokat áthidaló indítványokat tegyen. Az állam ezen indítvány elfogadására a neki adott tanács követésére kötelezve nincsen, az ő szuverén akaratától függ az az elhatározás, melyre a közvetítéssel szemben jut. A közvetítés nem szorítja meg az állam szuverenitását és ép ez a körülmény teszi alkalmassá arra, hogy politikai viszályok esetében alkalmaztassék. Az Észak-amerikai Egyesült-Államok és Anglia között régebben tervezett választott bírósági egyezmény is ezen eszmét valósítja meg akkor, midőn megállapítja, hogy «les parties contractantes» ne pourraient recourir a aucune mesure d'hostilité de quelque nature se soit avant avoir ensemble ou séparément, requis la médiation d'une ou de plusieurs amies». A hágai egyezmény, mely sem a közvetítés felhívását, sem annak felajánlását kötelezővé nem teszi, ezen háborút megelőző eljárás működését semmiképp sem biztosította. Célszerűnek vélné tehát az előadó azt, ha az államok hármas avagy kettős csoportokba oszlatnának és az egyes csoportok köteleztetnének arra, hogy viszályok esetében közvetítésüket felajánlják. Azaz célszerű volna, ha a csoportok között bizonyos sorrend volna megállapítva és ha a sorrendben első csoport bizonyos okból eljárni képtelen (teszem, mert érdekelt stb. államokból áll), úgy helyette a másik csoportra hárul az eljárás kötelezettsége. Csakis a felajánlás kötelezővé tételével és a közvetítő személyeknek szervezésével biztosítható, hogy ezen eljárás az ellenségeskedés megkezdése előtt tényleg minden esetben igénybe fog vétetni.

Ezen eljárásnak igénybevétele — folytatja az előadmány — nem biztosítható azáltal, ha a közvetítés és jó szolgálatok felhívása a viszályban álló felekre kötelezővé tétetik, mert

hiszen a feleknek egymás között még meg kellene állapodniuk a közvetítő, illetve a közvetítők személye tekintetében, már pedig ha ezen megállapodás nem sikerülne, úgy a közvetítés elmaradna. A közvetítés felhívásának kötelezővé tétele tehát semmi jelentőséggel sem bír, mert hiszen egy kötelezettség, melynek tárgya az, hogy a felek egymással a jövőben megállapodásra lépjenek, kötelező erővel nem bír. Ha tehát a viszályban álló államoknak kötelezővé tétetik, hogy adott esetekben felhívják a mediációt az meg ezen eljárás alkalmazását nem biztosítja, szükségszerűen következik tehát, hogy nem a közvetítés felhívását, hanem a közvetítés felajánlását kell kötelezővé tenni. Valamely kötelezettség megállapításához szükséges azonban a kötelezett személy megállapítása. Every body's buisness, mondja e tekintetben igen helyesen a közalapján Nippold nobody's buisness.

«A kötelezett személy megállapítása pedig csakis az államoknak a közvetítés szempontjából való szervezése által határozható meg».

Maga a szervezés tekintetében Gobatnak az indítványa, miként említettem, az államoknak turnusokba való beosztására irányult. I^zen indítványt megelőző időkben is foglalkozott már a nemzetközi parlamentáris unió a szervezés kérdésével. Már 1891-ben Eómában tartott konferencia foglalkozik a kérdéssel és egyik határozatában kimondja, hogy a konferencia a központi választmányt megbízza «de prendre les mesures utiles pour essayer de dénouer pacifiquement tout conflit éventuel». Tache bien ambitieux — mondja Lange — en effet. L'histoire de l'Union ne signale pas de cas où le bureau a tenté d'accomplir se devoir solonnel».¹

A brüsszeli konferencia 1897-ben visszatér ugyanezen

¹ Lange 15.]. «Megtenni azokat az intézkedéseket, melyek a nemzetközi viszályok elintézése érdekében szükségesek.» «Nagy feladat és valóban az Unió története nem mutat fel egy esetet sem, amidőn ezen ünnepélyes kötelezettség teljesítése megkíséreltetett volna.»

gondolathoz és a közvetítői szolgálatokkal ismét a központi választmányt kívánja meghízni, azonban avval a megszorítással, hogy a választmány csak az érdekelt államok egyikének, parlamentáris csoportjának felhívására van jogosítva eljárni. Az unió történetében nincsen eset arra sem» hogy a központi választmány valamely lokális csoport által, illetén eljárásra fel lett híva.

Újabban Nippold azt kívánja, hogy a kötelezettség általános legyen és valamennyi államot terhelje. Fontosabb esetekben célszerűnek is véli, hogy a közvetítés kollektive történjék, azaz a nem érdekelt hatalmak közös eljárása alapján esetleg konferencia összehívása segítségével. Esetekben, hol ily ollektiv közbenjárás ajánlatosnak nem mutatkozik; Nippold szerint a közvetítést vagy a hágai bureau internacionalenak vagy a hágai állandó bizottságnak kellene vállalnia; amennyiben ezen bureau közvetítése pedig nem tetszenék, úgy ezen irodának kellene megtalálni azt a hatalmat, mely az adott körülmények között a közvetítésre legalkalmasabbnak mutatkozik.

Mindezekkel a fejtegetésekkel és indítványokkal szemben felvetem azt a kérdést, vájjon egyáltalában célszerű-e a közvetítés és jó szolgálatok illetén szervezése?

A közvetítés és jó szolgálatok ma teljesen szervezetlenül és teljesen szabályozatlanul jelentkeznek. Az államok, érdekeltek és semlegesek kénye-kedvétől függ, hogy az adott esetekben felhívják-é vagy sem a közvetítést, avagy fel ajánlják-é szolgálatukat. Nippold és mások szerint már most nagy haladás volna ha a nemzetközi jogban szabály léteznék, melynek értelmében minden háború előtt megkísérlendő és tényleg meg is kíséreltetnék a viszálynak közvetítéssel való elintézése. Ezt a véleményt azonban nem tartom helyesnek és osztani nem tudom. A közvetítés és jó szolgálatok ugyanis semmi

¹ Nippold I. 441. 1.

egyébb, mint egyezségi kísérlet, még pedig egyezségi kísérlete harmadik a viszályban nem érdekelt személynek, természet-szerűleg ily eljárás csak akkor vezethet sikerre, ha a megfelelő személy, a kellő időben és a viszonyok helyes felismerésén alapuló módon hajtja végre. A közvetítés és jó szolgálatok nem jog által szabályozható eljárás, hanem diplomáciai tevékenység. A különbség a jogilag szabályozható eljárás és a diplomáciai tevékenység között igen lényeges. A jogilag szabályozható eljárás olyan, mint a gép munkája; ha a gép mozgásba hozatik, akkor a mozgás egyik keréktől a másikra megy át, míg a munka befejezve nincsen. A jogi eljárás szintén, mindig az előre megszabott utakon pereg le. Ha a kereset be van adva, következik az idézés, a perirátváltás, avagy szóbeli tárgyalás és a lefolyt eljárás alapján a rix szervezetű hatóság dönt. Minden lépés előre megvan határozva, legyen már most szó házasság felbontásáról, avagy liszt szállításáról, az eljárás mindig ugyanaz, mert minden esetben arról van szó, hogy kellően felderített tényállás alapján kellő jogismerettel bíró emberek döntsenek. Az eljárást megszabják azok az elvek, melyek segítségével minden tényállás felderíthető, a bíróság szervezete tekintetében pedig alkalmazást nyerjenek oly szabályok, melyek biztosítékul szolgálnak a tekintetben, hogy kellő jogismerettel bíró egyének ítélkezzenek. Miként a gyári üzemnél a hasonló anyagok közötti különbségek elvesznek, az egyes eset individuális tulajdonságai kellően nem érvényesülnek és az egész üzem az átlagra az átlagos anyagra van beállítva, ugyanúgy a perrendtartás az átlagos per tulajdonságaihoz mérten van berendezve. Minden perben van kereset több vagy kevesebb számú egyéb perirat, de számuk ugyanaz, akár az eset individuális tulajdonságai több vagy kevesebb számú periratot tesznek szükségessé. Minden perben három, öt, vagy hét bíró dönt akár kicsiny vagy túlságos is a bírának ezen száma az eset egyszerűsége vagy komplikáltsága folytán. Minden perben

jogászbírák ítélkeznek, tekintet nélkül arra, hogy a per individuális tulajdonságai folytán az eset eldöntésére alkalmasak-e vagy sem. Két fél közötti vita csak oly eljárásban dönthető el harmadik személy által, aminő aperes eljárás. Aper az alak, de egyúttal az egyedüli alak, amely szerint a viták eldöntésére irányuló eljárás szabályozható. Angliában minden viszály polgár és polgár, polgár és állam között a per formájában van szabályozva. Nemcsak a magánjogi kérdések ember és ember között, nemcsak az adó és egyéb közigazgatási kérdések állam és polgár között, hanem maga a törvényhozási munkáldokás igen lényeges része per formájában zajlik le. Az összes lokális jelentőségű törvényeket valóságos peres eljárás előzi meg, azú. *private bill legislation*.¹ Első stádiuma az eljárásnak az ún. *committee* előtti tárgyalás, mely tárgyalás során ügyvédek előterjesztése, tanúk és szakértők vallomása alapján a *committee*, ha nem is jogilag, de tényleg véglegesen dönt. De nemcsak a *private bill legislation* terén, hanem az egész társadalmat átölelő nagy törvényes alkotások tekintetében is az eljárást per formájába öltözteti az angol gyakorlat. Így jelesül az eljárás a *commission*erek előtt, kiket nagyobb szerves törvények alkotása előtt kiküldeni szokás «to investigate in the matter». Az eljárás ezen *Royal commission*erek előtt semmi egyéb mint per, melyet a különböző érdekű és véleményű pártok egymással letárgyalnak. Per, melyben mindegyik fél előadja álláspontját és felhívja bizonyítékait. Ott volt pl. a *trade-union* bilit megelőző *royal committee*, mely meghallgatta a munkásokat és munkaadókat és kihallgatta a felek által felhívott tanúkat és szakértőket és azután határozott. Hivatkozom ezen példára, hogy igazoljam azt, miszerint a per a jogilag szabályozható és az egyedül jogilag szabályozható eljárást jelenti. Csakis a per tekintetében lehet megállapítani, hogy minőnek kell lennie a döntő hatóság

¹ Redlich Kocht und Technik des englischen Parlamentarismus.

szervezetének és hogyan derítendő fel a tényállás. Az egész angol jog a per szerint rendezte be minden vitás kérdés elintézését, mert az angol politikai életben a lényeges uralkodó elv az, hogy minden kérdés olyképp szabályoztassék, miként azt a többség helyesnek véli, (többség alatt értve az érdekelt felek többségét.) Az angol felfogás a felek autonómiáját átvitte a törvényhozás terére és azt véli, hogy törvény csakis az lehet, mi a valódi népakaratot fedi. Igen érdekes és élesen megvilágítja azt az állítást az, hogy napjainkban pl. midőn a sufragettek ismeretes mozgalmukkal a nőknek adandó szavazati *jogot* követeltek, akkor Anglia vezető politikusa a többség vezetője a hozzá forduló küldöttségtől bizonyítékot kért arra nézve, hogy a nők majoritása «is in favour of this measure o. Ezen felfogás teszi lehetővé azt, hogy a per formájában tárgyalassék a törvényhozási intézkedés, mert a kérdés, melyet a parlament végleg eldönteni tartozik az, hogy a kellően felderített tényállásból megállapíthatólag a majority is in favour or against the measure. Minden eljárás tehát, melyben a lényeg a tényállás felderítése és a döntés a felderített tényállás tekintetében per formájába öltöztethető és jogilag szabályozható, nyilván azért, mert a tényállás felderítés módszer kérdése és nem érdemi kérdés. Minden tényállás egyenlő vagy legalább is hasonló módon deríthető fel és így a felderítés módszerének szabályozásánál adva vannak azok az egységes tipikus vonások és tulajdonságok az anyagban, melyek gyáripárt és a jogi szabályozást lehetővé teszik.

A diplomáciai eljárás evvel szemben mindig az eset speciális, hogy úgy mondjam individuális tulajdonságaiból indul ki és célja nem a tényállás felderítése és felderített tényállás alapján döntés, hanem a cél kellő ügyességgel egy álláspontot, egy indítványt a másik féllel elfogadtatni. A tényállást mindig fellehet deríteni tanukkal, szakértőkkel stb., de valamely indítványt vagy nézetet nem lehet mindig hasonló

utakon és módokon elfogadtatni az ellenkező érdekű vagy nézetű egyénekkal. A diplomáciai tevékenység, tárgya szerint módosul; mindegyik esetben más és más eljárás követendő és más és más út vezet a cél felé. A közvetítő feladata, hogy valamely álláspontot vagy indítványt két ellentétes véleményű fél által elfogadtasson. Ha közvetítés irányul az egyik féltől, ki ezen indítványt már elfogadni hajlandó, a másik félhez, kivel viszályban áll, úgy a békülni kívánó hatalom valamely más hatalmat fog felkérni, kiről tudja, hogy a vele viszályban levő hatalommal erős összeköttetésben áll, vagy ezen hatalomra nagy befolyással bír. Így látjuk, hogy Ausztria-Magyarország III. Napóleont kérte fel a közvetítésre, az Olaszországgal való viszályában. Választás, melyet az akkori diplomáciai konstelláció indokolt, miután Olaszország akkor Franciaország politikai befolyása alatt állott. Oroszország a San-Stefanoi békét követő bonyodalomban Bismark közvetítését kéri fel az Osztrák-Magyar monarchiával szemben, választás, melyet szintén az akkori politikai konstelláció indokolt és így tovább. Más esetekben pedig, midőn a közvetítésre vonatkozó ajánlat magától a semleges hatalomtól indul ki, gyakran legkevésbé érdekelt, a legerősebben semleges hatalom, gyakran a pedig a mindkét féllel egyenlően benső viszonyban álló hatalom lesz a legalkalmasabb. A közvetítő személyének megválogatása tehát már az eset individuális tulajdonságának tekintetbe vételét teszi szükségessé. A közvetítés célja, valakit meggyőzni, meggyőzni pedig csak az tud, aki a meggyőzni kívánt félre, vagy felekre morális vagy reális befolyással bír. De nemcsak a személy megválasztása, hanem az eljárási módozat meghatározása és a közvetítő indítványok meghatározása politikai bölcsességet és a helyzet kellő felismerését teszik szükségessé. Szükségessé tesznek tulajdonságokat, melyek az eset individuális sajátosságától függenek. Mit érne ma most az, ha leszeni az államok csoportokba osztatnak és a délameiikai államok közötti intervenció feladata a Balkán

államokra hárulna, államokra, kik sem a délamerikai államok viszonyait stb. nem ismerik, sem pedig ezen államokkal elég erős nexusban nem állnak.

Mit érne továbbá valamely fix szervezet közvetítése, midőn ezen szervezetnek semmi döntő befolyása nincsen az államokra, kik vizzályban állanak. Avagy végül mit használna a kollektív intervenció, ha az interveniáló államok egymás-közt a közvetítés és annak elintézés módja tekintetében megállapodni nem tudnak. Mindezek az indítványok tehát csak szép szavakba és többé-kevésbé tetszetős formába öltöztetett, de meg nem valósítható gondolatok, mert a lényeg az, hogy diplomáciai eljárást, melynek célja meggyőzni, eljárást, melyet az adott viszonyok szerint a leghelyesebb úton kell végrehajtani, előre szabályozni nem lehet, miképpen nem lehet előre szabályozni azt, hogy szobrokat hogyan kell faragni, avagy képeket hogyan kell legjobban festeni.

Minden szabály, mely a művészt vagy a diplomatát eljárása tekintetében köti, visszahat az eredményre és a műtárgy gyári produktuma, a diplomáciai eljárás pedig üres formává fog átalakulni. Ám szervezzék a közvetítést, ám szervezzék a jó szolgálatokat, többé-kevésbé mechanikusan az eredmény az lesz, hogy merő formává alakul, formává, mely céltalan és eredményre nem vezet. A sommás eljárás is elő írja, hogy a bíró köteles a feleket egyezsége felhívni — a gyakorlat ezen felhívásból merő formaságot csinált, melynek semmi hatása nincsen.

De maga a formaságok is bírhatnak lényeggel és fontos lehet egymagában az is, hogy az adott percben, mielőtt a háború kitör, a felek figyelmeztessenek arra, hogy talán a vizzályt lehetne mégis alkalmasabb és humánusabb módon eldönteni.

Ily formaszerű figyelmeztetés tekintetében intézkedik a H. E., midőn az érdekelt semleges hatalmak kötelességévé teszi, hogy a vizzályban álló feleknek idézzék emlékezetébe

azt, hogy Hágában vannak bírák. Semmi célja nem volna azonban annak, ha egy eljárási módozatnak, mely gyakorta alkalmas lesz arra, hogy a háború elkerültessek, illetve befejeztessék, minden erejét és hatását megszüntetnők pozitív és jogilag kötelező szabályok által. A közvetítés ereje ép abban rejlik, hogy diplomáciai eljárás, mely minden tekintetben a célszerűség szerint alakul, ha ezen diplomáciai eljárásból jogi eljárás lesz, ha közvetítő személyét nem a célszerűség és az adott eset különleges körülményei, hanem a jogszabályok és a fix szervezet határozzák meg, úgy sokkal csekélyebb reménységet lehet fűzni az eljárás eredményéhez, mint akkor, ha ugyanez eljárás igénybevétele nem kötelező ugyan, de a közvetítő személye az adott viszonyoknak megfelelően van megjelölve.

Az emberi cselekvésnek legbiztosabb és talán a kötelező szabályoknál is erősebb rugója az önérdék. Ha tehát valóban azt akarjuk elérni, hogy a közvetítés minden esetben megelőzze a háborút, úgy nem kötelező jogi szabályokat kell követelnünk, melyek ezen eljárás lényegével össze nem férnek, hanem közvéleményt kell teremteni, mely közvélemény minden háború előtt a semleges hatalmaktól ép azoknak a károknak elkerülése érdekében, mely károk a semleges hatalmakat is a háborúk folytán érik, megköveteli e közbelépést. Az élet internacionalizálódása következtében korunkban a háború már nem privát ügye a hadviselő államoknak, hanem minden háború nemzetközi ügy, melynek következményei nemcsak a győztes és legyőzött állam, hanem a semleges hatalom polgárait is sújtják. Legyen a háború színtere valamely távol keleti ország, tenger, avagy kontinentális terület, a háború hatását és pusztításának következményeit megérzi, mindegyik állam mindegyik gazdaság, mert a háború megköti a kereskedelem szabad forgalmát és a háború tönkreteszi mindazokat a tőkét, melyek a háború színterén idegen hatalmak polgárai vállalatokba stb. elhelyeztek. A nemzetközi élet valóságos

szervezetté alakította át az államokat és bármely ponton sérül is meg ez a szervezet, egyaránt megérzi a sérülés hatását minden szerv. Ez az önérdek védelme és ezen önérdek gyakori hangsúlyozásának kell az indító oknak lennie, mely az alkalmas pillanatban közvetítésre kényszeríti a körülmények szerint legalkalmasabb hatalmat vagy hatalmakat.

A választott bírósági eljárás és a közvetítés tagadhatatlanul kiegészítik egymást, de ezen kiegészítésből még nem következik az, hogy egyenlően kell elbánni a szabályozásnál mindkét eljárási módozattal. A választott bírósági eljárás mindig peres eljárás, melyet a tipikus esetek alapján szabályozni lehet. A közvetítés evvel szemben diplomáciai eljárás, melyben nincsen típus, mely mindig és minden tekintetben az adott eset viszonyaihoz alkalmazkodik. Hiszen valóban ezt állítják azok is, kik a politikai összeütközések esetében a választott bírósági eljárást a közvetítéssel kívánják helyettesíteni. A nem politikai, hanem úgynevezett jogi viszályok esetében ugyanis alkalmazni lehet a választott bíróságot, mert adva van egy szabálysoport, mely szabálysoport alkalmazásával, a viszály eldönthető, adva vannak nemzetközi jogi szabályok, melyek a viszály érdeme tekintetében intézkednek és mely szabályok alkalmazásával a választott bírák a viszályt eldönthetik. A politikai viszályoknál ellenben mint ez később megvilágítva lesz, ép ezek a nemzetközi szabályok hiányoznak és választott bírósági eljárást ép ezeknek a szabályoknak hiánya teszi lehetetlenné. Az egyik esetben tehát az eljárás, szabályok alkalmazására, a másik esetben ellenben érdekellentétek elsímitására, vonatkozik.

A közvetítésnek a nemzetközi jogban már régen ismeretes módján kívül ismeri még a H. E. az ú. n. mediation-speciale is. A mediation speciale az Északamerikai Egyesült-Államok egy indítványára vezethető vissza.

A közvetítés tekintetében megállapítottuk azt, hogy sem a közvetítés szervezve, sem az eljárás szabályozva, sem végül

az eljárásnak a felekre gyakorolt hatásai meghatározva nincsenek. A mediation speciale tulajdonképpen semmi egyéb, mint egy közvetítés, melynél a közvetítő eljárása már eleve szabályozva van. A H. E. ugyanis meghatározza, hogy a mediation speciale esetében mindegyik hatalom egy semleges hatalmat bíz meg avval, hogy a másik hatalom által kijelölt semleges hatalommal érintkezésbe lépjen és igyekezzék vele egyetértőleg a viszályt elintézni. A megbízás tartama alatt, melynek maximumát a 30 napban határozza meg a H. E. a viszálykodó hatalmak között a viszály tekintetében minden érintkezés megszűnik és a megbízott semleges hatalmak vannak kizárólagosan megbízva a viszály elintézésével. Ha ezen hatalmak igyekezete ellenére sem jön egyezség létre a viszály - kodófelek között, úgy a semleges hatalmak kötelezve vannak minden kedvező alkalmat a béke helyreállítására felhasználni. A speciális mediatio, miként a szabályozás mutatja, a lovagias ügyekben követett eljárás mintájára van alakítva. Micsoda jövő vár ezen intézményre, azt ma, midőn még egy esetben sem alkalmazták, meghatározni valóban lehetetlen.¹

A fenti fejtegetések után minden megjegyzés nélkül közölhetem a hágai egyezménynek a jó szolgálatok és közvetítésre vonatkozó intézkedéseit.²

¹ A specialis mediatio tekintetében az indítványt az Egyesült-Államok egyik megbízottja Holls tette meg, v. ö. Actes I. conférence I. rész 79. l.

² A IL E. első címe a béke fentartásáról intézkedik és egyedüli §-ának a szövege a következő: Azon célból, hogy az erőnek alkalmazása az államok viszonyában lehetőleg mellőztessék, a szerződő hatalmak megállapodnak, hogy minden igyekezetükkel azon lesznek, miszerint a nemzetközi viszályok békés utón intéztessenek el.

Függelék az I. fejezethez.

TITRE II.

Des Bons offices et mediation.

Art 2. En cas de dissentiment grave ou de conflit avant d'en appeler aux armes les Puissances contractantes conviennent d'avoir recours en tant que les circonstances le permettront, aux bons offices ou a la mediation d'une ou de plusieurs Puissances amies.

Art. 3. Indépendamment de ce recours, les Puissances contractantes jugent utile et desirable, qu' une ou plusieurs Puissances étrangères au conflit offrent de leur propre initiative, en tant que les circonstances s'y prêtent, leurs bons offices ou leur mediation aux Etats en conflit. Le droit d'offrir les bons offices ou la mediation appartient aux Puissances étrangères aux conflit même pendant le cours des hostilités. L'exercice de ce droit ne peut jamais être considéré par l'une ou l'autre des Parties en litige comme un acte peu amical.

II. CÍM.

A jószolgálatok és közvetítések.

Art 2. A szerződő hatalmak megállapodnak, hogy súlyos nézeteltérések avagy viszályok esetében, amennyiben a körülmények azt megengedik, a fegyveres erőnek alkalmazása előtt felfogják hívni egy vagy több velük baráti viszonyban levő hatalomnak a jószolgálatait vagy közvetítését.

Art 3. Függetlenül a fentebb szabályozott felhívástól, a szerződő hatalmak helyesnek és célszerűnek ítélik, hogy egy vagy több a viszályban nem érdekelt hatalom, amennyiben a körülmények arra alkalmasak jó szolgálatait vagy közvetítését felajánlja a viszályban álló feleknek. A jó szolgálatok illetve közvetítés felajánlásának a joga a semleges hatalmakat a háború folyamán is megilleti. Ezen jognak gyakorlását a viszályban álló felek sohasem tekinthetik barátságtalan cselekvésnek.

Art 4. Le rôle du médiateur consiste à concilier les prétentions opposées et à apaiser les ressentiments qui peuvent s'être produits entre les Etats en conflit.

Art 5. Les fonctions du médiateur cessent du moment où il est constaté, soit par l'une des Parties en litige, soit par le médiateur lui-même, que les moyens de conciliation proposés par lui ne sont pas acceptés.

Art 6. Les bons offices et la médiation, soit sur le recours des Parties en conflit, soit sur l'initiative des Puissances étrangères au conflit, ont exclusivement le caractère de conseil et n'ont jamais force obligatoire.

Art 7. L'acceptation de la médiation ne peut avoir pour effet sauf convention contraire, d'interrompre, de retarder ou d'entraver la mobilisation et autres mesures préparatoires à la guerre. Si elle intervient après l'ouverture des hostilités, elle n'interrompt pas sauf convention contraire, les opérations militaires en cours.

Art 8. Les Puissances con-

Art 4. A közvetítőnek feladata, az ellentétes igényeket összeegyeztetni és a viszály folyamán netalán keletkezett nehezteléseket megszüntetni.

Art 5. A közvetítőnek a szereplése megszűnik abban a percben, melyben vagy a viszályban érdekelt felek egyike, vagy maga a közvetítő megállapítja azt, hogy az általa ajánlott egyeztetési módzat nem lett elfogadva.

Art 6. A közvetítés és jószolgálatok, akár a viszályban álló felek felhívására, akár harmadik a viszályban nem érdekelt hatalom ajánlata folytán lettek igénybe véve, kizárólagosan tanács jellegével bírnak és sohasem rendelkeznek kötelező erővel.

Art 7. A közvetítés elfogadása — ellenkező megállapodásoknak kivételével — nem szakítja félbe és nem késlelteti a mozgósítást és a háborúra való egyéb készülődéseket. Ha a közvetítés az ellenségeskedések megindulása után vétetik igénybe, úgy ellenkező megállapodásoknak kivételével, nem szakítja félbe a folyamatban levő katonai operációkat.

Art 8. A szerződő hatalmak

tractantes sont d'accord poureyöntetűen ajánlják oly ese-recommander l'applicationekben, midőn a körülmények dans les circonsatnces qui learra alkalmasak, a különleges permettent, d'une mediationközvetítésnek a következőképen speciale sous la forme suivante. való alkalmazását.

En cas de différend grave Súlyos és a békét veszélyez-compromettant la paix, lestető nézeteltérések esetében, a Etats en conflit choisissent res-viszályban álló hatalmak mind-pectivement une Puissance à laegyike megbíz egy hatalmat quelle ils confient la missionavval, hogy a másik oldalról d'entrer en rapport direct avec választott hatalommal direkt la Puissance choisie d'autreösszeköttetésbe lépjen a célból, part, a l'effet de prévenir lahogy a békés viszonylatnak meg-rupture de relations pacifiques. szakítását megakadályozzák.

Pendant la durée de ce man- Ezen megbízás tartama alatt, dat dont le terme, sauf stipula-mely kivételével ellenkező meg-tion contraire, ne peut excéderállapodásoknak, harminc napot trente jours, les Etats en litigemeg nem haladhat, a viszály-cessent tout rapport direct auban levő államok között a sujet du conflit, lequel est con-viszály tekintetében minden sidéré comme déféré exclusi-érintkezés megszakad és a vi-vement aux Puissances media-szály elintézésével kizárólago-trices. Celles ci doivent appli-san a közvetítő hatalmak van-quer tous leurs efforts a réglernak megbízva. A közvetítőknek le différend. kötelességük minden igyeke-zetüket a viszály elintézésére irányítani.

En cas de rupture effective A békés viszonylatoknak des relations pacifiques, ces tényleges megtörése esetében, ces Puissances demeurent chargées ezekre a hatalmakra hárul az de la mission commune de pro-a megbízatás, hogy minden fiter de toute occasion pour kedvező alkalmat a viszály meg-szüntetésére felhasználjanak. rétablir la paix.

II. FEJEZET.

NEMZETKÖZI VIZSGÁLÓBIZOTTSÁG.

A közvetítés és jószolgálatok tekintetében megállapítottuk azt, hogy a közvetítő hatalom feladata diplomáciai eljárás segítségével a viszályban álló felek között a békét helyreállítani. A közvetítő hatalom nem tartozik a viszály lényegét megvizsgálni és nem feladata a felek között vitás kérdéseket elintézni. A nemzetközi vizsgáló-bizottság evvel szemben jogi eljárás alapján a vitás tényeket felderíteni és vitás tények tekintetében jelentést tenni van hivatva.¹ A vizsgáló-bizottság előtt per folyik le, és a bizottság jelentése ítélet a peres kérdések tekintetében. Amíg tehát a közvetítés diplomáciai eljárás, mely mindig az egyes eset különleges viszonyai szerint alakul és így jogilag nem szabályozható, azideig a vizsgáló-bizottság előtti eljárás per, mely mindig hasonló elvek szerint irányítható. Ha a vizsgáló-bizottság tevékenységét, a közvetítő működésével összevetjük, a két működés lényegéből a megkülönböztetésre alkalmas ismérveket nyerünk, nem ily eredményes azonban az eljárásunk, ha a vizsgáló-bizottság eljárását a választott bíróság eljárásával hasonlítjuk össze. A vizsgáló-bizottság, nemzetközi bíróság, mely az előtte lefolyó per alapján ítélt, a választott bíróság szintén bírói hatóság, mely szintén az előtte lefolyó per adatai alapján ítélt; mindkét esetben bírói ténykedésről van szó és mindkét esetben az eljárás mint nemzetközi jogi per jelentkezik.

¹ Nippold I. 452. I. Nippold II. 23. I. Menrer I. k. 130. I. Adler 7. I. Higgins Ki7. I. Csarada 50.]. Ullmann 451. I. Oppenheim II. k. 7. lap.

A H. E. maga a békés megoldás különféle eszközeit alkalmazási körük tekintetében különbözteti meg. Az egyezmény ugyanis különféle nemzetközi jogi viszályokat ismer. Intézkedik ugyanis a H. E. az úgynevezett súlyos összeütközések (dissentiment grave ou confutes) és a kevésbé súlyos, az állam létérdekét nem érintő viszályok tekintetében. A megkülönböztetés tehát kvantitatív, mert a megkülönböztetés alapjául szolgáló ismérv a viszály súlyossága, a mérce pedig, melynek segítségével megállapítható az, hogy valamely viszály súlyosabb-e vagy enyhébb, az, hogy a viszály az egyes államok létérdekét és becsületét érinti-e vagy sem. Ezen kvantitatív megkülönböztetéssel correspondál egyrészt a közvetítés, másrészt a vizsgáló-bizottság és a választott bíróság alkalmazási köre. A H. E. értelmében ugyanis a közvetítés alkalmazandó minden oly esetben, melyben a viszály súlyos jellegű, azaz az állam becsületét és lényeges érdekeit érinti, a vizsgáló-bizottság és a választott bíróság ellenben alkalmazandó oly esetekben, melyekben a viszály kevésbé súlyos természetű és az államok létérdekeit és becsületét nem érinti. A H. E. továbbá a kevésbé súlyos viszályok tekintetében megkülönbözteti, a tények különböző megítélésén alapuló viszályokat, a szerződések értelmezésén alapuló viszályoktól és jogvitáktól. Ez a kvalitatív megkülönböztetés megint correspondál a választott bíróság és vizsgáló bizottságok alkalmazási körével. Az egyezmény szerint ugyanis a nemzetközi vizsgáló-bizottságok kiküldésének helye van olyan esetekben, midőn az államok közötti viszály a tények különböző megítélésére vonatkozik, a választott bírósági eljárás pedig jogi vitáknál és különösen szerződések különböző értelmezéséből származó viszályoknál alkalmazandó. A megkülönböztetések tehát, melyeket a H. E. tesz, egyrészt kvantitatívek, azaz vonatkoznak a viszály súlyosságára, másrészt kvalitatívek, azaz vonatkoznak a viszály tartalmára. A kvantitatív megkülönböztetés szolgál a diplomáciai és jogi eljárás szétválasztására, a kvalitatív megkülönböztetés ellenben szolgál

a jogi eljárások keretén belül a vizsgáló bizottság és választott bíróság alkalmazási körének szétválasztására.

Valóban nem lehet azonban állítani, hogy ezek a szétválasztások és ezek a megkülönböztetések maguknak az intézmények lényegében rejlő okoknak következményei. Nem lehet állítani azt, hogy a határok olyképp vannak megszabva, hogy nem is képzelhető, miszerint egyik eljárási módozat alkalmaztassék oly esetekben is, melyek a másik eljárási módozat «eszköz» alkalmazási területébe tartoznak. Így a nemzetközi vizsgáló bizottság a H. E. szerint kevésbé súlyos és az állam létérdekét vagy becsületét nem érintő tények különböző megítélésén alapuló viszályok esetében illetékes. A viszály súlyosságára vonatkozó megkülönböztetés jelöli meg a határt közvetítés és vizsgáló-bizottság alkalmazási területe között, a viszály tartalmára vonatkozó megjelölések ellenben jelölik a határt vizsgáló bizottság és választott bíróság alkalmazási területe között. Valóban azonban nem lehet állítani azt, hogy a vizsgáló-bizottság nem alkalmazható vagy nem alkalmazható sikerrel oly esetekben is, midőn a viszály súlyos jellegű és az állam becsületét és létérdekeit érinti. A H. E. szövegével ugyan argumentuma, a contrario segélyével indokolni lehetne azt is, hogy a hatalmak nemzetközi vizsgáló-bizottság kiküldését olyan esetekben, midőn a viszály az államok becsületét és létérdekeit érinti, célszerűnek nem vélik. Ez az érvelés azonban teljesen téves és a H. E. szellemével ellenkezik. Az argumentum a contrario egyike azon érvelési módszereknek, mely mindig a legnagyobb óvatossággal kezelendő és különösen ajánlatos az óvatosság akkor, midőn nem belföldi kodifikáló törvényről, hanem nemzetközi egyezményről van szó. Kodifikáció esetében ugyanis a törvényhozó mint egységes szerv állapítja meg az egyes dispositiók szövegét. Az akarat egységes és a szöveg szabatos. Az egyezménynél, különösen olyan egyezményel ellenben, mint a Hágai, minden intézkedéshez szükség volt az összes érdekelt államok beleegyezésére. A szöveg tehát nem

jelentí valamely egységes törvényhozó intézkedését, hanem jelentí, hogy az összes érdekelték ebben a szövegben tudtak megállapodni. Más szóval minden intézkedés azt a minimumot jelentí, mely az ellentétes véleményen levő államok ellentállása folytán elérhető volt, jelentí azt a legszűkebben fogott jogelvet, melyet az államok összessége jogviszonyaira alkalmazni hajlandó, illetve azt a jogelvet, melynek alkalmazását az összes államok ajánlják. Szükségszerűleg áll azonban az, hogy az egyes érdekelt államoknak kölcsönös beleegyezéssel joguk van a szabályt túllépniök és egyes békés eszközöket oly esetekben is alkalmazni, midőn a Hágai egyezmény szerint az illető eszköz alkalmazandó nem volna. Az ellenkező felfogás képzelhetetlen, mi akadályozhatná ugyanis meg két egymással valamely ténykörülmény megítélése tekintetében súlyos viszályba keveredett államot abban, hogy a vitás ténykörülményt, mely netalán egyik érdekelt állam becsületét is érinti, nemzetközi vizsgáló-bizottság útján állapíttassa meg? Ha ugyan egy eset gyakorlatot alkot, úgy az adott értelmezés megerősítésére nemzetközi gyakorlatra lehet hivatkozni. Oroszország és Anglia ugyanis az u. n. Hu Ili eset alkalmával nemzetközi vizsgáló-bizottság kiküldésében állapodott meg.¹ Az eset körülményei ismeretesek és így elégséges azoknak rövid összefoglalása. Az orosz tengeri hajórajnak egyik divisiója Rosdostvensky tengernagy parancsnoksága alatt Oroszországból az akkoriban folyó japán-orosz háború színterére igyekezett. A hajóraj az angol partok közelében, Dogger Banknál, angol halászhajókkal találkozott. Rosdostvensky abban a hiszemben lévén, hogy ellenséges hajórajjal áll szemben, ezen halász hajórajra hosszabb időn át tüzeltetett. A lövések következtében két ember életét veszttette, többen megsebesültek, egy hajó pedig elsüllyedt. Az eset és annak körülményei nagy elkeseredést szültek Angliában és a

¹ Smith and Sibley 273. I. Clunet 1906 k. 333. I-on, hol a szerződés és jelentés szövege közölve van. V. ö. Csarada 560. I. stb.

közvélemény erősen elítélte az orosz hajóparancsnok indokolatlan és könnyelmű eljárását. Az eset hatása alatt a londoni kabinet a pétervári kabinettől felvilágosítást kórt, majd pedig hosszas tárgyalások után a két kormány 1V)04. évi november hó 14.-én kelt nyilatkozattal (Declaration) a vitás ténykörülmények megállapítását nemzetközi vizsgáló-bizottságra bízta. A Hulli esetről tehát arról volt szó, hogy az egyik hadat viselő államnak a hajórajja, egy másik semleges állam polgárait, illetve ezen polgárok tulajdonátképező hajókra tüzelt. Szó volt tehát oly cselekvényről, mely a nemzetközi gyakorlat értelmében a semleges állam iránti kötelezettségek legsúlyosabb megsértése, és szó volt oly cselekményről, mely a hajóraj parancsnokának, az államhatalom képviselőjének direkt parancsára történt. A viszály tehát olyan volt, mely egyrészt háborúra okot adhatott volna, másrészt Oroszország teljhatalmú megbízottjának cselekvéséről levén szó, az állam becsületét érintette. Az érdekelt államok ily súlyos esetben még is nemzetközi vizsgáló-bizottság kiküldésében állapodtak meg. A hulli eset bizonyítja tehát, hogy semmi akadályja sincsen annak, hogy két állam súlyos és az államok becsületét érintő viszály esetében a vitás tényeket nemzetközi vizsgáló-bizottság útján állapítsa meg. Az állami becsületbe vágónak tekintem a Hulli esetről keletkezett viszályt, habár a második hágai konferencián SIR EDWARD FRY, Anglia megbízottja határozottan ellentmondott ennek a felfogásnak és kijelentette, hogy a Hulli eset az államok becsületét, avagy létérdekét nem érintette és csekélyebb nézeteltérésnek minősítendő.¹

Felfogásomat azonban alapítom a kifejtetteken kívül arra, hogy egyrészt az orosz kiküldött Maliens és vele a hágai konferencia legtöbb tagja SIR EDWARD FRY álláspontjának határozottan ellentmondott, másrészt arra, hogy a Hulli események után a hangulat Angliában is annyira izgatott

¹ Actes II. Conference II. k.:580. I.

volt, hogy sokan egy orosz-angol háború lehetőségében hittek.

De nemcsak a Hulli eset, hanem magának a H. E. 9. §. létesülésének története is bizonyítja, hogy az érdekelt államok semmi akadályát nem látták annak, hogy súlyos az állam becsületét és létérdekét érintő viszályok esetében a vitás lénykörmények nemzetközi vizsgáló-bizottság útján állapíttassanak meg.¹ Az első hágai konferencia elé terjesztett orosz javaslat szerint a vizsgáló-bizottság nem facultativ, hanem obligatorius volt. Az orosz javaslat szerint ugyanis az államok kötelezték volna magukat arra, hogy az állam lényeges érdekeit és becsületet nem érintő és ténykörmények különböző elbírálását tárgyzó viták esetében nemzetközi vizsgáló-bizottságot fognak kiküldeni. A tárgyalások alkalmával kitűnt azonban, hogy az érdekelt államok nagy része egy ilyen vizsgáló-bizottságnak meghatározott esetekben való kiküldésére irányuló kötelezettséget vállalni nem akar. Ezen ellentállás hatása alatt a konferencián indítványozták, hogy a kötelezettség, melyet már az orosz javaslat is csak olyan esetekre szorított meg, midőn az állam létérdekét és becsületét a viszály nem érinti, még jobban szorítsák meg és pedig oly *clausula* segélyével, melyszerint az állam lényeges érdekét és becsületét nem érintő viszály esetében is csak akkor kötelesek az államok vizsgáló-bizottságot kiküldeni, ha a «különböni körülmények is ilyen bizottság kiküldését megengedik». Az ellentállás hatása alatt tehát ez az indítvány az egyes államok kötelezettségét az ú. n. egyéb körülményekre utaló *clausulával* a minimumra akarta redukálni. Habár LAMMASCH (az osztrák-magyar delegátus), ki elsőnek nyilatkozott a kötelező vizsgáló-bizottság ellen, a mondott megszorítás mellett hajlandó lett volna a kötelezettséget, mely valóban inkább szín-

¹V. ö. Actes T. Conference Annexe I. A.

leges, mint tényleges volt, vállalni mégis a Balkán-államoknak (Románia, Szerbia és Görögország) ellentállásán a kötelező vizsgáló-bizottság intézménye végleg hajótörést szenvedett és a bizottság megállapodott abban, hogy a javaslatban a «conviennent» «megállapodnak» szót a «jugent utile» «helyesnek tartják», szóval helyettesítik.¹ Megállapodás jött tehát létre, hogy az államok nem kötelezik magukat arra, hogy a meghatározott természetű viták esetében vizsgáló-bizottságot fognak kiküldeni, hanem kinyilatkoztatják, hogy a mondott esetekben vizsgáló-bizottságok kiküldetését ajánlják. Az egyes államok tetszésétől, helyesebben külön megállapodásától függően már most, hogy az adott esetben az érdekelt államok ily bizottságot kiküldenek-e vagy sem? Szükségszerűleg mindazok a megszorítások, melyek a kötelezettség mérvének enyhítése okából az orosz javaslatban bennfoglaltattak, mint a becsület és lényeges érdekekre és egyéb körülményekre utaló clausula a bizottsági javaslatból kihagyattak. A módosított javaslat szerint vizsgáló-bizottság kiküldése, illetve ki nem küldése a vizályban levő államok tetszésétől függ, az egyes hatalmak a kiküldés tekintetében semmi néven nevezendő kötelezettséget nem vállaltak, és így nem volt értelme fenntartani mindazokat a megszorításokat, melyek a kötelezettség mérvének enyhítésére szolgáltak. A második olvasásnál azonban Románia megbízottjának (Beldimánnak) kívánságára mindazok a megszorítások, melyeknek kihagyását a bizottság mint feleslegeset javasolta, a javaslatba ismét felvették. Ezen előzmények után az első hágai konferencia a következő szövegben állapodott meg: «Dans les litiges d'ordre international n'engageant ni l'honneur ni des intérêts essentiels et provenant d'une divergence d'appréciation sur des points de fait les Puissances

¹ Actes I. conférence IV. rész Commission 31. 1. és fil. 1. és Comité d'examen 28., HO. es 5-^o). 1. előadó jelentése. U. o. I. rész SO. 1.

signataires jugent utile que les Parties qui n'auraient pu se mettre d'accord par les voies diplomatiques instituent en tant que les circonstances le permettraient, une commission internationale d'enquête chargée de faciliter la solution de ces litiges en éclaircissant, par un examen impartial et consciencieux les questions de fait.»¹

A második hágai konferencián Oroszország ismét javasolta azt, hogy a 9. §-ban a «jugent util le» szavak a *conviennent* szóval helyettesíti essenek, javaslatának indokait az orosz kiküldött, Martens² a következőkben fejté ki. «Az orosz javaslatnak egyedüli célja az, hogy a jelenlegi 9. §. szövegét világosabbá tegye, a szöveg ugyanis, legalább a látszat az, azt állítja, hogy a felek a vizsgáló-bizottságok kiküldését csak az esetben tartják célszerűnek, ha az egyes államok becsülete és létérdeke a vita folytán érintve nincsen. A hulli eset alkalmából kiküldött párizsi bizottság bizonyítékát adia annak, hogy a vizsgáló-bizottság lényeges szolgálatokat tehet az államoknak olyan esetekben, is midőn az államok becsülete és lényeges érdekeit érinti a vizsály. Az orosz kiküldött tehát a szövegnek olyatén módosítását kívánja, melyből világosan megállapítható az, hogy ajánlatos és nincsen kizárva nemzetközi vizsgáló-bizottságok kiküldése azokban az esetekben sem, ha a vizsály az állam érdekeit és becsületét érinti. »Habár a bizottság a szöveg módosítását nem tartotta célszerűnek különös tekintettel azokra a nehézségekre, melyeket már ezen compromissális szöveg megállapítása és elfogadása okozott, mégis a bizottság elnöke,³ mint a bizottság egyértelmű nyilatkozatát állapítja meg azt, hogy a H. E. 9. §.

¹ V. ö. függelék!). §-ának fordítását. A különbség az első és második egyezmény!). f. között csak az, hogy a *jugent utile* szavak után a *desirable* szó is fel lett véve, tehát nem csak helyesnek ítélik, hanem kívánatosnak is mondják, a bizottság kirendelését.

² Actes II. Conference II. k. 379. 1.

³ Actes TI, Conference II. k. 380. 1.

szövege nem értelmezhető másként, mint ahogy azt az angol és orosz kormányok a hulli esetből kifolyólag értelmezték. A bizottság elnöke tehát a lefolyt vita alapján megállapította azt, hogy a H. E. í). §-a nem értelmezhető olyképen, hogy csak oly esetben van helye és csak olyan esetben ajánlatos nemzetközi vizsgáló-bizottságokat kiküldeni, a midőn a vizsály az érdekeit államok becsületét és lényeges érdekeit nem érinti, hanem a vita súlyosságára való tekintet nélkül alkalmazható a békés elintézésnek ez az eszköze.

A vizsgáló-bizottság tehát kiküldhető és a Hulli esetben tényleg ki is küldetett oly esetben is, amely esetben helye volna a vizsály súlyosságánál fogva a jószolgáltatok, illetve közvetítés felajánlásának. A békés megoldás mondott eszközei a közvetítés és a nemzetközi vizsgáló-bizottság alkalmazásának területe között tehát élesen határt vonni nem lehet, hanem a két eszköz alkalmazás tekintetében konkurrál. Ugyanerre az eredményre jutunk, a nemzetközi vizsgáló-bizottság és a választott bírósági eljárás alkalmazásának esetei tekintetében. A különböztetés választott bíróság és vizsgáló-bizottság között, mint említettem, a vizsály kvalitatív tulajdonságaira vonatkozik. A H. E. értelmében vizsgáló-bizottság küldendő ki, ha a nemzetközi vizsály lényege tény körülmények különböző megítélése, választott bírósági eljárásnak ellenben akkor van helye, ha a vizsály jogi elvek alkalmazása körül forog, a különbség tehát az, hogy a míg az egyik eljárás ténybeli viták, azideig a másik jogi viták elintézésére alkalmazandó. Már magának a határnak illetén formulázásából világos, hogy itt úszó határokról van szó. A belföldi jogelvek alkalmazásánál szerzett tapasztalatokból is tudjuk, hogy ténykérdés és jogi kérdés között élesen megkülönböztetni igen nehéz és adott esetben gyakran a ténykérdést a jogkérdéstől elválasztani nem is lehet. A nemzetközi gyakorlat mindjárt az első esetről világosan igazolta, hogy a nemzetközi vizsgáló-bizottságok szerepét tisztán a ténykérdésekre megszorítani nem

lehet és nem is célszerű. A Hulli eset alkalmával ugyanis a két érdekelt fél között a vizsgáló-bizottság kiküldése tekintetében létrejött megállapodás szerint a bizottság feladata:

Art 2 La commission devra faire une enquête et dresser un rapport sur toutes les circonstances relatives al' incident de la mer du Nord, en particulier sur la question' ou git la responsabilité et sur le degré de blame concernant lés ressortissants des deux Hautes Parties ou d'autres pays dans le cas on leur responsabilité se trouverait constatée par l'enquête.¹ A declaratio szövege szerint tehát a két szerződő fél nem csak a Hulli összeütközésre vonatkozó tényállás megállapítását bízta a kiküldött bizottságra, hanem megbízta a bizottságot avval is, hogy a tényekből vont következtetések segítségével állapítsa meg azt, hogy kit terhel a felelősség a bekövetkezett eseményekért. A tiszta ténykérdéseken kívül tehát nyilván jogi kérdéseket is a bizottság megállapítására bízta. A felelősség, a gondatlanság fokának megállapítása ugyanis jogkérdés.

Elvileg ugyan a határt tény- és jogkérdés között megvonni igen nehéz, de úgy hiszem, a károsító cselekmények tekintetében a budapesti kir. Tábla helyesen vonta meg a határt, midőn egy ítéletében kifejtette azt, miszerint annak a megállapítása, vajjon valamely személynek magatartása, kinek valamely kéresem előfordulta körül szerep jutott, mily tényekben, illetve mily tényektől való tartózkodásban nyilvánult, úgyszintén a kéresem mily ténybeli körülmények fennforgása mellett következett be, a tényállás körébe

¹ Clunet 1905. 241. 1. u. o. De quelques règles de procedure appliquees en matière d'enquête internationale 285. 1. A bizottságnak feladata megállapítani és jelentést tenni az északi tengeri incidenssel kapcsolatos ténykörülményekről és megállapítani azt, hogy kit terhel felelősség és hogy a Magas szerződő felek polgárait mily mérvű gondatlanság terheli, avagy ha a vizsgálat azt eredményezné, megállapítani a felelősséget, mely harmadik államok polgárait terheli.

tartozik ellenben annak eldöntése, hogy az imént említett körben megállapított tények vagy mulasztások jogi szempontból gondatlanságnak minősülnek-e, jogkérdés. Ezen distinctio szemelőtt tartásával állítható, hogy a párizsi bizottság, tényállást állapított meg a Hulli esetből kifolyólag midőn megállapította azokat a körülményeket, melyek a hajóraj parancsnokát a tüzelés megkezdésének elrendelésére indították, és tényállást állapított meg a bizottság akkor is, midőn megállapította, hogy a tüzelés idejében ellenséges hajók nem tartózkodtak az Északi tengeren. Evvel szemben azonban, midőn a párizsi bizottság ezen megállapított tények alapján kimondotta, hogy miután a halászhajók ellenséges cselekményeket el nem követtek és miután ellenséges hajók az Északi tengeren nem tartózkodtak, a tüzelés elrendelése nem volt szükséges, (L'ouverture du feu par lamiral Eosestvensky n'était pas justifiable.) úgyszintén midőn a bizottság kimondotta azt, hogy a tüzelés elrendeléséért a felelősség magát a hajóraj parancsnokát terheli, akkor a bizottság a meghatalmazása alapján nem tényeket állapít meg, hanem a rendes gondossággal eljáró hajóparancsnok kötelességéről alkotott felfogása, illetve képzete alapján ítéletet mondott az orosz hajóparancsnok cselekvéseiről. Valójában tehát a Hulli esetben a párizsi bizottság nemcsak tényeket állapított meg, hanem a jogkérdések tekintetében ítélt és működése tehát azonos volt avval a működéssel, melyet egy, az eset elbírálásával megbízott választott bíróság kifejtett volna. A Hulli eset is igazolja tehát azt, hogy a választott bíróság és a nemzetközi vizsgáló-bizottság két egymással alkalmazás tekintetében konkuráló intézmény és úgy a bíróság, mint a bizottság azonos természetű viták elbírálására egyaránt alkalmas. Megérősíti ezen felfogásomat, ha tekintetbe vesszük, hogy az ú. n. Alabama Claims esetében a genfi választott bíróság ugyanazt a szerepet töltötte be, mint a minő szerepet töltött be a Hulli esetben a vizsgáló-bizottság.

Az Albania esetre¹ okul szolgált az a körülmény, hogy az amerikai polgárháború alkalmával a richmondi kormány az angol vizeken, jelesül Liverpoolban, kalózhajókat szereltett fel, melyek azután a déli konföderáció lobogója alatt az északamerikai államok kereskedelmi hajóit támadták. Az Észak-amerikai Egyesült-Államok Anglia azon cselekvésében, hogy a kalózhajóknak angol kikötőben való felszerelését tűrte és a hajóknak a kikötőből való eltávozását meg nem akadályozta, a semlegesség megsértését látta és a kalózhajók által okozott kár megtérítését követelte. Hosszas diplomáciai tárgyalások alapján a felek végül az 1870-ik évi washingtoni szerződésben megállapodtak abban, hogy az eset elbírálását választott bíróságra bízzák, egyben azonban megállapították azokat a jogelveket is, melyeket a választott bíróságnak alkalmaznia kell (u. n. Alabama rules). Ezen Alabama-szabályok elsője a következőképen szól.

A neutral Government is bound:

«First to use due diligence to prevent the fitting out, arming, or equipping within its jurisdiction of any vessel wick it has reasonable ground to believe is intended to cruise or carrie on war against a power with wick it is at peace, and also to use like dilgence to prevent depature from its jurisdiction of any wessel intended to cruise or carry on war as above such vessel having been specially adapted in whole or in part within such jurisdiction to warlike use.»²

¹ Pasicrisie 138. 1. Az Alabama eset bő irodalma tekintetében v. ö. Meringliac, Csarada, Plüillimore, Ullmann stb. műveit és az ott felsorolt műveket.

² Az 1871 május 8-iki ú. n. washingtoni szerződés 6. §-a.

Minden semleges hatalom köteles:

I. köteles kellő gondossággal megakadályozni azt, hogy területén belül olyan hajó építtessék, felszereltessék vagy elkészíttessék, melyről azt kell hinnie, hogy a célja valamely vele békében élő hatalom ellen cirkálni vagy háborút folytatni és kellő gondossággal élni a végből, hogy ne hagyja el területét olyan cirkálásra vagy háború folytatására szánt hajó, mely területén lett egészben vagy részben a hadi szolgálatra felszerelve.

A washingtoni szerződés VII. szakasza értelmében feladatává tétetik a választott bíróságnak, hogy állapítsa meg, vajjon az angol hatóságok szándékosan vagy mulasztás folytán vétettek-e a semleges hatalmat az idézett jogszabály értelmében terhelő gondosság ellen (to use due diligence). Az Alabama ügyében a választott bíróságnak tehát meg kellett állapítani azt, hogy minő módon történt a hajók felszerelése stb., azután pedig ítéletet kellett mondania arról, hogy az az eljárás, melyet az angol hatóságok az igazolt tényállás szerint tanúsítottak, gondosság megsértésének tekinthető-e. A genfi választott bíróság midőn megállapította azt, hogy angol hatóságok vétettek a kellő gondosság ellen, midőn a kalózhajóknak angol vizeken való fel szerelését túrték, ugyanazt a szellemi munkát teljesítette, amelyet a párizsi vizsgáló-bizottság teljesített akkor, midőn az orosz hatóság gondatlanságát állapította meg. Az Albama eset és Hulli eset egybevetése tehát csak újabb, bizonyítéka annak, hogy a választott bírósági eljárás ugyanazokban az esetekben alkalmazható, midőn a nemzetközi vizsgálóbizottság kiküldésének is lehet helye.

A jószolgálatok, a nemzetközi vizsgáló-bizottság és a választott bíróság mind eszközei a nemzetközi vizsályok békés elintézésének, mind ezek az eszközök azonban egymással az alkalmazás tekintetében konkurrálnak és az egyes eszközök alkalmazási területét egymástól szigorúan elválasztani nem lehet. Ha vizsgálódásaink evvel az eredménnyel végződnek is, úgy ennek legkevésbé sem tulajdonítható az a jelentőség, hogy a békés megoldás ezen eszközei feleslegesek es elégséges volna egy eszköz pl. a választott bíróság és ez az egy eszköz maga képes lenne a jelen adott körülmények között mindazokat a szolgálatokat teljesíteni, mely szolgálatokra együttesen a békés megoldás eszközei képesek. Valóban vizsgálódásunk eredménye csak az, és csak is az lehet, hogy az a megkülönböztetés, melyet az egyes esetek alkalmazási területe tekintetében tesznek, nem nyugszik és nem mozog egészen helyes alapon és az elvá-

lasztó határt részben más irányban kell keresni. Ha valóban figyelemmel vizsgáljuk az egyes eszközöket és azoknak kiépítését, a H. E.-ben úgy nem kerülheti el a figyelmet az, hogy a valódi különbség az egyes intézmények hatásában helyesebben mondva abban a kötelezettségben rejlik, melyet a felek az egyes intézmények alkalmazásával vállalnak. A közvetítés felhívásával ugyanis az állam semmi néven nevezendő kötelezettséget nem vállal, a közvetítők, valóban egyeztetők és a feleknek joguk van az egyeztetők ajánlatára és tanácsára hallgatni, de joguk van az adott tanácsot nem is követni. A nemzetközi vizsgáló-bizottságnál a H. E. értelmében ugyan a feleket a bizottság megállapítása nem kötelezi és szabadságuk a vizsály elintézésének módja tekintetében a bizottság jelentése után ép oly korlátlan, mint volt a jelentés előtt. Valóban azonban ez a szabadság csak teoretikus, mert ha igaz is, hogy a bizottság jelentése jogilag a feleket nem köti, még is nem kevésbé áll, hogy a bizottság jelentése, illetve ezen jelentés tartalma a vita mikénti elintézése tárgyában erkölcsi pressiót gyakorol a felekre és így szükségszerűleg bizonyos erkölcsi kötelezettség a bizottság kirendeléséből származik. Mi volna ugyanis a közvélemény ítélete olyan államról, melynek hatóságairól megállapítást nyert, hogy hanyagul a semlegeségből származó kötelezettséget megsértették, vagy oly államról, melyről megállapítást nyert az, hogy idegen területen gyakorolt souveren jogokat, ha ez az állam a bizottság jelentése után hatóságai hanyag eljárása folytán őt terhelő, kártérítési kötelezettséget nem vállalna, avagy jogtalanul birtokolt területet a jogos tulajdonos birtokába vissza nem bocsájtaná. Mit szólna a közvélemény, mondom, ha valamely állam, habár pártatlan és általa megbízott egyének megállapították, hogy egy vizsályban álláspontja helytelen, mégsem alkalmazkodna ezen megállapításhoz és a vizsály megoldását az erőszakra bizná. Nyilvánvaló hogy ily eljárás a civilizált államok közt fennálló rend erkölcsi alapjaiba ütköznék és nyilvánvaló az is, hogy

a nemzetközi bizottság megállapításai alapján a viszályt végleg elintézni ha nem is jogi, de erkölcsi kötelezettsége az érdekelt államoknak. A nemzetközi vizsgáló-bizottság kirendelésénél az állam tehát bizonyos erkölcsi kötelezettséget vállal a viszály lehetőleg békés elintézése tárgyában. A nemzetközi választott bíróság ítélete evvel szemben nemzetközi jogilag kötelező és a nemzetközi jog ellen vétene az az állam, mely az ítélethez nem alkalmazkodna. Az állam tehát ha a választott bíróságnak illetékességét elismeri, kötelezettséget vállal az ítélet teljesítése tekintetében. A különbség tehát valójában a nemzetközi viszályok békés elintézésének módszerei tekintetében az, hogy míg közvetítés és jószolgálatok felhívása semmire sem kötelez, azideig a vizsgáló-bizottság kirendeléséből erkölcsi, a választott bíróság megbízásából pedig jogi köteletség származik a viszály békés elintézése tárgyában. Furcsán hangzik talán az, hogy a nemzetközi jogban, mely végeredményében az államok egyesülésében rejlő erkölcsi alapon nyugszik, különbséget tesznek erkölcsi és a jogi kötelezettség között, furcsának tűnhet fel ez a megkülönböztetés, mert hiszen a nemzetközi jogban a jogi kötelezettség sem erőszakolható ki, és a jogi kötelezettség végeredményében szintén csak erkölcsi kötelezettség! Nem kívánok most már a nemzetközi jog alapjai tekintetében bővebb fejtegetésekbe bocsátkozni, hanem ha igaz is az, hogy a nemzetközi jogi kötelezettség, csak erkölcsi kötelezettség, úgy viszont áll az, hogy egészen másként minősül az a cselekvés, mely egy, a nemzetek közt kifejezésre jutott jogi, vagy mondjuk erkölcsi szabály ellen irányul, mint az a cselekvés, mely nemcsak hogy egy kifejezésre nem jutott szabály ellen nem irányul, hanem még kifejezett szabállyal indokolható. Ha erkölcsi kötelezettség a nemzetközi jog szabályainak követése, úgy ép ez az erkölcsi kötelezettség fokozottabb, ha szabályhoz való alkalmazkodásról van szó, mint akkor, ha a kötelezettség nem nemzetközi jog, hanem a nemzetközi erkölcs szabályainak követésére irányul.

A nemzetközi viszályok békés elintézésének módszerei tehát különböznek egymástól azon kötelezettség mérve tekintetében, melyet az érdekelt államok a viszály békés elintézése tekintetében egymással szemben vállalnak. Szükségszerűleg következik a mondottakból, hogy ez a különbség visszahat az egyes eszközök alkalmazása tekintetében. Elvként áll ugyanis az, hogy mennél súlyosabb természetű a viszály, annál kisebb a hajlandóság kötelezettséget vállalni a vita békés elintézése tekintetében. A praktikus szükségleteknek felel meg tehát a H. E., midőn a békés megoldásnak három módszerét szabályozta. A legsúlyosabb esetre, midőn az államhatalom kezét semmiképp sem kívánja megkötni, szolgál a közvetítés és ajószolgálatok. Kevésbé súlyos esetekre, midőn a vita még túl-közelről érinti az állam lényeges érdekeit, szolgál a vizsgáló-bizottság, végül a legkevésbé súlyos esetek tekintetében, midőn a kötelezettség nem áldozat, az állam szempontjából szolgál a választott bíróság.

A nemzetközi vizsgáló bizottság tehát nem annyira alkalmazási köre tekintetében, mint inkább az ilyen bizottság kiküldésével vállalt kötelezettség tekintetében különbözik a közvetítéstől, illetve a választott bíróságtól.

A nemzetközi vizsgáló bizottság hivatva van arra, hogy az államok közötti viszályok esetében a tényállást megállapítsa. Descamp előadói jelentésében, melyet az első hágai konferencia elé terjesztett, a nemzetközi vizsgáló bizottság célját a következőképpen jellemzi:

Des conflits surgissent parfois entre les Etats a l'occasion des faits qui peuvent à un moment donné surexiter l'opinion et même l'égarer complètement: Daux choses semblent alors être nécessaires. Il faut constater d'abord la matérialité des faits de manière à prévenir les egaraments de l'opinion. Il faut aussi gagner de temps en vue de calmer les esprits.

les commission internationales d'enquête repondent precisement à cette double exigence.¹

A nemzetközi vizsgáló bizottság tehát tényeket állapít meg és ezen ténymegállapításnak célja a közvéleménynek megnyugtatása és a viszály elintézésének helyes irányba való terelése. Tényeket megállapítani peres eljárás alapján; valóban bírói tevékenység. A rendes bíróságok az állam keretén belül is nap-nap után állapítanak meg tényállásokat és «zámos perben a bíróság tevékenysége csakis tényállás megállapítására szorítkozik. Az angol peres eljárás a rendes eljárástól meg is különbözteti az ú. n. issue of facts without pleadings eljárást, mely eljárás keretén belül a bíróság csakis vitás tényeknek megállapításával foglalkozik.² A nemzetközi vizsgáló bizottság eljárása valóban a legjobban ezen issue of fact without pleading eljáráshoz hasonlítható. Az issue of fact without pleading eljárásban a felek megállapodnak abban, hogy a bíróság a közöttük vitás tényállást fogja csak megállapítani és a tényállásból folyó jogi következmények tekintetében ítéletet mondani nem fog. Az angol perrendtartás II. részének i). és következő §-ai e tekintetben meghatározzák, hogy a feleknek a kereset beadása után minden további előkészítés nélkül a bíróság elé kell terjeszteniük azon ténybeli kérdéseket, melyeknek eldöntését a felek óhajtják. A bíróság ezen kérdésekre azután igenleges avagy nemleges formában

¹ Actes I. Conference IV. rész 10. 1.

Az államok között tények tekintetében néha viszályok keletkeznek, melyek alkalmasak arra, hogy egy percben a közvéleményt felizgassák és néha még teljesen hamis irányba tereljenek. Két dolog válik ilyenkor szükségessé. Jóhiszeműleg meg kell állapítani a tényállást, hogy a közvélemény félrevezetése elkerültesse és időt kell nyerni, hogy az izgalmat le lehessen csillapítani. Pontosan ennek a két célnak felel meg a nemzetközi vizsgálóbizottság.

² The Principles of Procedure in the high Court of Justice Odgers (8 kiadás) London, 1903. 60. 1. Annual Practice of the High Court r. 9 Order XXXIV.

válaszol, a feleknek pedig joguk van ezen válasz mineműségétől fizetés megtörténtét vagy meg nem történtét függővé tenni, mely megállapodásszerű következmények a bírói Íteltbe foglalhatók. Evvel szemben ismeri az angol perrendtartás az ú. n. statement of claim eljárását is, mely eljárás keretében viszont a felek megállapodnak a tények tekintetében és csakis ezen tényállás jogi következményeinek meghatározását bízzák a bíróra. (Order XXXIV. I. rész.)¹

Az issue of facts eljárás lényege tehát tisztán az, hogy a bíróság megállapítja a tényállást, de nem határozza meg azokat a jogi következményeket, melyek ezen megállapításhoz fűződnek. A Hulli esetben ugyan, mint fentebb ki mutatam, a vizsgáló bizottság nagyobb hatáskörrel bírt, mint a H. E. értelmében rendesen a vizsgáló bizottságnak bírnia kell, a bizottság ugyanis a megállapított tényállás jogi következményeit is és a felelősség kérdése tekintetében döntött. Az orosz kormány ezen egy eset alkalmából merített tapasztalatok alapján a második hágai konferencia elé azt az indítványt terjesztette, hogy a nemzetközi vizsgáló bizottságok célját megjelölő 9. §. olyképp módosíttassák, miszerint ezen bizottságok hivatva legyenek egyben meghatározni azt is, hogy a megállapított tényállás szerint kit és milyen felelősség terhel. A konferencia azonban ezen indítvány ellen nyilatkozott és meghagyni kívánta a vizsgáló bizottságoknak ezen tisztán ténymegállapító jellegét. A vizsgáló bizottság tehát, habár bírói funkciót végez, nem ítél, hanem tisztán a materiális tényeket állapítja meg. Nem ítél, mert hiszen az ítélet jelenti éppen a megállapított tényállás jogi következményeinek meghatározását; tevékenysége valóban olyan, mint az angol bírőé a fentebb jelzett eljárásban, vagy a zsúrié az esküdtszéki eljárásban. A zsúri a büntetőperben is csak a tekintetben határoz, vájjon X ölt-e? Vájjon a használt ki-

¹ Oflgors id. mű 60. 1.

fejezés becsületsértő-e vagy sem? De magának a netalán megállapított becsületsértés következményeinek stb. megállapításával nem foglalkozik. Ugyanúgy a vizsgálóbizottság is csak a tényállást határozza meg, de a tényállásnak jogi következményeit nem dönti el. Ha azonban a zsűri tevékenységét közelebről tekintetbe vesszük, úgy látjuk azt, hogy a zsűri ténymegállapításai már nem szorítkoznak tisztán és teljesen a nyers tényeknek megállapítására, hanem magukban foglalják már a tények a jogi minősítését is. Gyilkosság, emberölés, becsületsértés stb. mind, már jogi fogalmak és ezen fogalmaknak megállapítása már magában rejtje az ítéletet is, meg lévén a Btk.-ben határozva ezen cselekményeknek következményei. A nemzetközi vizsgáló bizottság ténymegállapításai az Egyezmény értelmében nem terjednek ki a tények jogi minősítésére, mert az egyezmény fajt materiellekről beszél és mint említettem, a második konferencia a felelősség kérdésének megállapítását kizárta a vizsgáló bizottság feladata köréből, a felelősség megállapítása pedig semmi egyéb, mint a tények jogi minősítése. A bírói tevékenység" ugyanis három részre oszlik. A bíró elsősorban megállapítja a tényeket, megállapítja azt, ami történt. Megállapítja teszem azt, hogy Péter elvitte Pál asztaláról annak óráját. Másodszorban a bíró minősíti a tényállást, megállapítja, vajjon lopásnak minősíthető-e Pál cselekvése avagy más deliktum ismérveit meríti-e ki. Ezen minősítés után pedig végül kiszabja a büntetést, vagy kimondja a felmentést, azaz a minősített tényállás jogi következményeit meghatározza. A Hulli esetben a vizsgáló bizottság elment egészen a minősítésig, elment az ítékezésnek azon fázisáig, ameddig a zsűri a bűnperben elmegy, a gondatlanság következményét, a kártérítési kötelezettséget a bizottság nem állapította meg és erre hatásköre nem is volt. A H. E. értelmében azonban a vizsgáló bizottságnak csakis a nyers tények megállapításáig kell elmenne és tulajdonképpeni hivatása a minősítésre már

nem terjed ki. Így teszem ha valamely szerződés meghatározza azt, hogy két állam közötti határt X vagy Y folyó képezi és két állam között vitás, mint teszem Anglia és Amerika között volt egy esetben, hogy egy bizonyos folyó részlet X vagy Y ezen határt képező folyónak tekinthető-e vagy sem, akkor a vizsgáló bizottságnak feladata csakis az volna, hogy meghatározza, vajjon ezen vitás folyórészlet az X vagy Y folyó részének tekinthető-e. Kérdés, mely nyilván bizonyos földrajzi ismeretek alapján döntendő el. Feladata lehet megállapítani a vizsgáló bizottságnak még azt is, hogy bizonyos cselekvések, melyeket az egyik vagy másik állam hatóságai végrehajtottak, ezen a vitás határon belül vagy kívül történtek-e. Nem tartozik azonban már a bizottság feladata körébe, ezen cselekvések minősítése teszem annak meghatározása, hogy a megállapított tények határvillongásnak, avagy más, a nemzetközi jog által minősített, tényállásnak tekintendők. Nem feladata továbbá a bizottságnak a jogi minősítés következményeinek megállapítása. A nemzetközi vizsgáló bizottság működése tehát bírói működés, mely bírói működés azonban csak a bírói tevékenység első fázisára terjed ki. Ezen értelmezésünket alapítjuk elsősorban a H. E. 9. §-ának szövegére, mely «faits matériels», nyers tények megállapításáról beszél. Alapítjuk továbbá a második konferencia azon határozatára, mely a felelősség kérdésének megállapítását a bizottság hatásköréből kizárta.

A nemzetközi vizsgáló bizottság a tényeket nem nyomozás, hanem peres eljárás alapján állapítja meg. A H. E. értelmében a felek tartoznak a bizottság előtt álláspontjukat megvilágítani és tartoznak a szükséges dokumentumokat, tanúkat stb. megnevezni és a bizottságnak a ténymegállapításra szükséges anyagot rendelkezésre bocsájtani.

A vizsgáló bizottság bírói funkciókat teljesítő hatóság lévén, ezen bizottság előtti eljárás szükségszerűleg peres eljárás és így ezen eljárás szabályozásánál is ugyanazt a hár-

mas tagoltságot kell megtalálni, mely fentebbi fejtegetéseink értelmében minden jogilag szabályozható eljárást jellemez. Vizsgálunk kell elsősorban azt, hogyan és mi módon van szervezve, a vizsgáló bizottság, hogyan és miként van szabályozva a vizsgáló bizottság előtti eljárás és végül minő következménnyel bír a felek viszonyára és a vizsályra a vizsgáló bizottság jelentése.

A vizsgáló bizottság szervezése és az eljárás megindítása.

Az orosz javaslat, melyet a hágai konferencia elé terjesztettek, megállapodást akart létesíteni a hatalmak között a tekintetben, hogy ténykérdések körül forgó viták esetében, amennyiben a vizsály az állam becsületét és létérdekét nem érinti, vizsgáló bizottságot fognak a tények megvizsgálására kiküldeni. A terv tehát az volt, hogy az államok eleve megállapodnak abban, hogy bizonyos esetekben vizsgáló bizottságot fognak kiküldeni. Az esetek tekintetében, melyekben az államokat ilyen kötelezettség terheli, az orosz javaslat a következő meghatározásokat tartalmazta, «*divergences d'appréciation par rapport aux circontances locales ayant donné lieu a un litige d'ordre international mais dans lequel, ni l'honneur ni les intérêts vitaux de ses états ne seraient engagés*».¹

A javaslat tehát egyrészt meghatározta az esetkört, annak jogi ismérveivel, másrészt pedig ezen meghatározott esetkörből kizárta mindazokat a vizsályokat, melyek az állam becsületét és létérdekeit érintik. A kötelezettség tehát nemzetközi vizsgáló bizottság kiküldésére csakis ezen, a becsület és lényeges érdekekre vonatkozó klauzulával megszorított alkal-

¹ V. ö. függelék 9. §-át. A különbség az orosz javaslat és a végleges szöveg között többek között az is, hogy az orosz javaslat *circontances locales* (helyi körülményekről) beszél, a végleges szöveg ellenben az általánosabb ténymegállapítás kifejezést használja.

mazási körre vonatkozott. Annak meghatározása, vajjon a vizsály mely, különben nemzetközi vizsgáló bizottság kiküldésére okul szolgálhatna, az állam becsületét és lényeges érdekeit érinti-e, az érdekelt államra tartozik. A kötelezettség tehát már az orosz javaslat értelmében is lényegesen meg volt szorítva; mert hiszen mindig az érdekelt államtól függött annak meghatározása, vajjon nemzetközi vizsgáló bizottság kiküldésére kötelezve van-e. Az orosz javaslat megvitatására kiküldött bizottság a tárgyalás alá vett javaslatban foglalt kötelezettséget is túlságosnak találta és azt újabb megszorítással enyhítette. A bizottság ugyanis megállapodott abban, hogy az államok becsületét és lényeges érdekeit nem érintő tények különböző megítélésén alapuló viták esetében is, csak akkor tartoznak az államok nemzetközi vizsgáló bizottságot kiküldeni, ha a különbeni körülmények azt megengedik. A kötelezettség tehát teljesen színlegessé alakult át. Mert hiszen ha államok megállapodtak abban, hogy bizonyos fajú vizsályok esetében vizsgáló bizottságokat csak akkor fognak kiküldeni, «ha azt a körülmények megengedik», úgy valójában ennek a megállapodásnak értelme az, hogy az államok megállapodnak abban, miszerint nemzetközi vizsgáló bizottságot akkor fognak kiküldeni, ha az nekik tetszik. Lényeges különbség van az ú. n. becsület- és létérdekekre vonatkozó klauzula és az egyéb körülményekre utaló klauzula között. Az ugyanis, hogy valamely vizsály az állam becsületét és lényeges érdekeit érinti-e vagy sem, még objektív körülmények alapján határozható meg; az ellenben, hogy egyéb körülmények nem akadályozzák a nemzetközi vizsgáló bizottság kiküldését, objektív körülmények alapján meg nem határozható. Az egyéb körülmények ugyanis már nem a vizsály természetére, hanem az akaratelhatározásra is vonatkoznak. Az egyéb körülmények alá nemcsak objektív körülmények, hanem szubjektív akarat is tartozik. Ha én kötelezem magamat arra, hogy önnek bi-

zonyos feltételek beállta esetében fizetni fogok, úgy legyenek ezek a feltételek bármilyen nagyszámnak és függjön azoknak teljesülése részben az én akaratomtól is, mégis kötelezettséget vállalok, ha azonban ezen feltételes kötelezettségvállalás mellé még azt a kikötést is teszem, hogy ezen meg ezen, közelebbről megállapított körülmények esetében fizetni fogok, ha a körülmények olyanok, hogy a fizetést célszerűnek fogom látni, akkor valójában már nem vállalok semminemű kötelezettséget. Minden kötelezettségvállalás esetében szerepel ugyanis egy valaki, aki a kötelezettséget vállalja és meg van határozva az idő vagy feltétel, melyeknek beállta esetében a vállalt kötelezettség teljesítendő (esedékesség). Az esedékesség meghatározása történik objektív körülményekkel és mennél fikszebb, vagy, mondjuk, mennél objektívebben van az esedékesség meghatározva, annál fikszebb és erősebb a kötelezettség. A kötelezettségvállalás lényege már most az, hogy alany ezen többé-kevésbé fikszen meghatározott esedékesség ezetére bizonyos teljesítést vállal. A kötelezettség elvállalása maga, az akaratelhatározás nem korlátozható és újabb akaratelhatározástól függővé nem tehető, mert a korlátozás, illetve újabb akaratelhatározás szüksége megszünteti a kötelezettséget. Az állam becsületét és lényeges érdekeit tárgyazó klauzula magának a kötelezettségnek esedékességét határozza meg, illetve az esedékesség meghatározására vonatkozó kikötést korlátozza az egyéb körülményekre való utalás ellenben a szubjektív kijelentést, magát a kötelezettség elvállalását korlátozza, korlátozza pedig olyképpen, hogy a kötelezettséget vállaló egyén újabb akaratelhatározásától teszi függővé a kötelezettség teljesítését. Az egyéb körülmények ugyanis objektíve meg nem határozhatók és tisztán az államhatalomtól függ, az vájjon ilyen körülményeket fennforgónak lát vagy sem. Igaz ugyan, hogy a vizsály jogi természetének, valamint a becsület és lényeges érdekeknek meghatározása szintén az államhatalomtól függ, de mégis az államhatalom ezen körül-

menyek meghatározásánál kötve van a külső körülmények által és elhatározása csakis ezen körülmények értelmezésére vonatkozik. Az egyéb körülmények fenn vagy fenn nem forgása ellenben meghatározható nem lévén, az államhatalom ezen klauzula alapján nem tényeket minősít, hanem akaratot nyilvánít.

A bizottság javaslatában tehát a kötelezettségvállalás már csak forma volt, valóban azonban a vizsgáló bizottság kiküldése a felek akaratától függött. A kötelezettség ezen árnyéka is alkalmas volt arra, hogy a bizottság plénúmban a legerélyesebb ellentállást váltsa ki. A kisebb hatalmak valószínűségi koalíciója keletkezik a javaslat ellen. Eománia, Szerbia és Görögország meghatalmazottjai kölcsönösen támogatják egymást a javaslat elleni küzdelemben. A javaslat ellen felhozott érvek figyelmet érdemelnek. Beldimán,¹ Románia meghatalmazottja volt az első, ki a javaslattal szemben álláspontját kifejtette. Utalt Románia meghatalmazottja elsősorban arra, hogy számos eset képzelhető, melyben a viszály tárgya az állam becsületét és lényeges érdekeit nem érinti ugyan, de mégis belpolitikai okokból a tényállásnak nemzetközi bizottság útján való megállapítása nem célszerű. Az állam a javasolt intézkedés folytán tehát abba a helyzetbe kerülhetne, hogy oly esetekben is kénytelen nemzetközi vizsgáló bizottságot kiküldeni, midőn a bizottság kiküldése a saját érdekeivel ellenkezik, kifejtette továbbá Beldimán, hogy ha a bizottságban bíróként netalán harmadik hatalom is érdekelve van, úgy ezen harmadik hatalomnak a bíró szerepe netalán módot nyújt arra, hogy a viszályban érdekelt államok belügyeibe beavatkozzék.

Beldimán tehát kettős veszélyt látott a javaslat megvalósításában. Nyilvánította elsősorban félelmét a tekintetben, hogy kevésbé civilizált államok közigazgatásáról nemzetközi

¹ Actes I. conférence IV. rész 32. 1.

vizsgáló bizottság olyan tényeket állapíthat meg, mely megállapítás az illető állam kormányát kényelmetlen helyzetbe sodorja; és nyilvánította továbbá félelmét a tekintetben, hogy a nemzetközileg megállapított visszaélések harmadik, a vizsályben nem érdekelt hatalmat az intervencióra indíthat, illetve ilyen hatalomnak intervencióját indokolhatják. Beldimán tehát a nemzetközi vizsgáló bizottságban a világosság és felvilágosítás egyik eszközét látta és küzdött a világosság ellen azok nevében és érdekében, kik a sötétségből élnek. Beldimán álláspontja ellen minden egyéb ellenvetéstől eltekintve is érvényesíthető, hogy a Comité d'examen javaslatában a köteleességnek már árnyéka leledzik csak. A román meghatalmazott is foglalkozik evvel az ellenvetéssel és azt mondja, hogy az ő kormánya a megszorításokat kibúvónak nem tekintheti és ha kötelezettséget vállal, azon lesz, hogy kötelezettségét teljesítse, de céltalannak és helytelennek tartja, hogy az állam kényszerítve legyen indokolni azt, hogy a vizsgáló bizottság kiküldését mért nem akarja. Valamivel őszintébben fejezte ki ezen ellenvetés ellen érveit Veljkovits,¹ Szerbia meghatalmazottja. Veljkovics ugyanis teljes nyíltsággal mondta, hogy mindezek a megszorítások és kibúvók hasznukra lesznek ugyan a nagyhatalmaknak, kiknek egyszerű utalása arra, hogy a vizsály az állam becsületét és lényeges érdekeit érinti, elegendő lesz a nemzetközi vizsgáló bizottság kiküldésének mellőzésére. A kishatalom azonban ezen megszorítások hasznát látni nem fogja olyan esetben, midőn nagyhatalommal áll szemben, mert a kishatalom kénytelen lesz álláspontját indokolni és nagyhatalmak, habár saját ügyükben igen érzékenyek es igen könnyen minősítik a vizsályt, becsületbeli vizsálynak, kényszeríteni fogják a kishatalmat arra, hogy a vizsgáló bizottság kiküldésébe egyezzzék bele. Az érdemben Szerbia kiküldötte, egyrészt az intervenciótól

¹ Actes I. conference IV. rész 35. I.

való félelem folytán, másrészt belpolitikai okokból ellenezte a javaslat elfogadását. Ezen ellenálláson a vizsgáló bizottság kiküldésére vállalandó kötelezettség eszméje hajótörést szenvedett és a hatalmak végeredményben megállapodtak abban, hogy az eredeti szövegben szerepelő *conviennent* (megállapodnak) szót a *jugent utile*, helyesnek ítélik, szóval helyettesítik. A hatalmak tehát nem vállaltak kötelezettséget a tekintetben, hogy bizonyos előre meghatározott esetekben vizsgáló bizottságot kiküldeni fognak, hanem csak kijelentették azt, hogy bizonyos körülmények fennforgása esetében a vizsgáló bizottság kiküldését ajánlatosnak tartják. A vizsgáló bizottság ki vagy ki nem küldése tehát a felek akaratától függ és az eljárás meg vagy meg nem indítása a felek akaratára van bízva. A kötelező vizsgáló bizottság ellen érvényesített érvek inkább kortörténelmi, mint jogi szempontból érdekesek. A vizsgáló bizottság ténybeli megállapításainak a belpolitikára gyakorolt hatásai; a félelem pártatlan bírának az állam közigazgatását netalán ellenőrző tevékenységétől jellemző a kishatalmak politikai rendszerére és valóban semmi egyéb, mint a baktériumok küzdelme a világosság és tisztaság ellen, mely mindazokat, kik szenyből és a szenyben tudnak élni, megöli.

Ha a vizsgáló bizottság adott esetekben pártatlan megállapításaival az egyes államok netalán hibás közigazgatási szisztémáját javítani képes, úgy ez végeredménnyel egy okkal több, mely ezen intézmény lehetőleg széles körben való alkalmazására indíthatná a hatalmakat, akik tényleg az emberiség és a nem az uralmon levő emberek érdekében cselekszenek. A nemzetközi vizsgáló bizottsággal járó netaláni intervenciótól való félelem pedig egyaránt jellemző a nemzetközi viszonyokra, mint a nagyhatalmaknak századokon át folytatott politikájára. Akadtak tehát államok, melyek más államokat képesnek ítélték arra, hogy a bírói székből szerzett tudomásukat politikai céljukra értékesítsék. Akadtak államok, melyek féltek attól, hogy a nagyhatalmak kezében a

vizsgáló bizottság csak eszköz lesz arra, hogy a beavatkozást más államok ügyébe indokolja. Valóban, ez a félelem eredete visszanyúlik az utolsó század politikai történetére és a nagy katonai hatalmak eljárásának következménye. Mi volt Anglia politikája Palmerston idejében, mi Franciaországé Mólé gróf idejében és mi volt, mi ma az ú. n. koloniális politikának alapja?¹ Semmi egyéb, mint a legkedvezőbb alkalomnak felhasználása az intervencióra. Sokan mondják ugyan, hogy a koloniális politika kezdete a beavatkozásra kedvező alkalomnak mesterséges előkészítése. Nem csodálható tehát, hogy államok, melyek ilyen intervencióknak a hatásait már érezték, — mint teszem Görögország — némileg féltek a vizsgáló bizottságtól, mely a vitás tényeket megállapítja, a vizsályt azonban végleg el nem dönti. A vizsgáló bizottság ténymegállapításai épp azért szolgálhatnának netaláni intervenció indokolására, mert a vizsgáló bizottság nem mondja ki azokat a nemzetközi jogi következményeket, melyek a megállapított jogsérelem folytán beállnak. Ha teszem a vizsgáló bizottság megállapítja, hogy a két állam határán előfordult határvillongások a másik állam területén dühöngő lázadás következménye, vagy következménye bizonyos hiányos rendőri intézkedésnek, akkor még mindig eldöntetlenül marad az a kérdés, minő kötelezettség terheli ezen megállapítás következtében azt az államot, aki a jogsértést elkövette, illetve minő jogok illetik meg azt az államot, kinek kárára ezt a jogsérelmet elkövették. Köteles a jogsértő állam kártérítést fizetni? avagy jogosítva van-e az az állam, kinek határait a más állam területén folyó küzdelmek zavarják, a rendkívüli intézkedések megtételére? A nemzetközi vizsgáló bizottságnak tehát ép az a hátránya és ez a hátrány különösen érzékenyen sújtja a kis államot, hogy a bizottság megállapítja a vitástényállást, de nem mondja ki ezen tényállás-

¹Baty International Law 90. és köv. 1.

ból folyó következményeket, hanem ezen következmények megállapítását a felek későbbi tárgyalásaira bizza. A választott bíróság végleg elintézi a viszályt, a vizsgáló bizottság ellenben megállapítja a tényeket és avval a későbbi tárgyalások tekintetében, ha a hiba a kisebb, gyöngébb hatalom oldalán van, ezen, különben is gyengébb hatalom állását diplomáciai tárgyalások során csak gyengíti. Nem szabad ugyanis feledni, hogy egy ténymegállapítás jogi következményei nagyon is vitások lehetnek. Tegyük fel ugyanis azt, hogy a hulli események nem az északi tengerben, távol a harc színterétől, hanem már valahol a keletázsiai vizeken, közel a harc színteréhez történtek volna. És tegyük fel, hogy a bizottság tényleg megállapította volna, hogy a tüzelés megindítása nem volt szükséges. Vájjon el van-e döntve illetén megállapítással a viszály sorsa, vájjon oly kétségtelen az, hogy a harctér határain megnyitott, vagy magán a harctéren eszközölt jogosulatlan tüzelés következményeiért a tüzelést megindító hatalom felelős? A nemzetközi jog mai állásánál ezt állítani nem lehet. Ítéletek és vélemények léteznek, melyek azt a nézetet fejtik ki, hogy neutrális hajó a harcteret csak saját veszélyére közelítheti meg és netalán sérelmekért jogorvoslatot nem követelhet. Viszont ellenkezőleg állítható az is, hogy ha igaz is az, hogy a harctér megközelítése és a harctéren való tartózkodás a hajó saját veszélyére történik, a hadviselő fél mégis a gondatlanság következtében okozott kárt, a kárt, mely nem a háború szükségszerű következménye, megtéríteni tartozik. Avagy más kérdésekben is vájjon a tényállás megállapításával, sőt a tényállás minősítése után is nem foroghat még a jogszabályok kiválasztása és alkalmazása tekintetében számos kétség és nem merülhet-e fel számos vita.

A kishatalmak féltek tehát ezen félig eldöntött vitáktól, ezen ítéletektől, melyek netalán az erősebb helyzetét még jobban erősítik. Érteni lehet tehát azt az ellentállást, melyet

az államok és különösen a kisebb hatalmak a vizsgáló bizottság kötelezővé tétele ellen kifejtettek, de helyeselni ezt az állásfoglalást nem lehet. Nem helyeselhető a belpolitikai okokból merített ellenvetés erkölcsi okokból és nem helyeselhető ez az érvelés jogi okokból sem, mert hiszen a tárgyalások a felek opciója szerint nyilvános avagy titkos, a belföldi ellenzéknek tehát nem kell, ha a felek ezt így kívánják, a jelentés tartalmáról tudomást venni. Nem helyeselhető az intervenciótól való félelem, mert hiszen a harmadik hatalom, kinek állampolgárai netalán szintén résztvettek a vizsály alapjául szolgáló tényállás megállapításában nem szükségszerűleg szerez tudomást a bizottság döntéséről. Azok a vizsályok pedig, melyek esetében a tények megállapítása jogot adhatna más, a vizsályban érdekelt államnak a beavatkozásra, mint az állam létérdekét és becsületét érintő vizsályok a vizsgáló bizottság alkalmazási köréből ki vannak zárva. Igaz ugyan, hogy a szerb meghatalmazott ezen eseteknek kizárását a kishatalmak szempontjából védelemnek nem tekintette, mert nézete szerint a nagyhatalom mindig kényszerítheti a kisebb hatalmat arra, hogy ezen kivételre alapított ellenvetéstől elálljon, de ha ez az ellenvetés helyes, úgy semmi értelme sem volt az első hágai konferencián kifejtett egész ellentállásnak, mert egyezmény nélkül is kényszerítheti a nagyhatalom a kisebb hatalmat a nemzetközi vizsgáló bizottság kiküldésére.

Csak sajnálni lehet tehát azt, hogy a H. E. konferenciának nem sikerült ezideig a nemzetközi bizottság kiküldését legalább bizonyos esetekben kötelezővé tenni.

A bizottság szervezete és az eljárás tekintetében a második hágai konferencia kimerítő szabályokat statuált. A Hulli eset alkalmából merített tapasztalatok meggyőzték ugyanis az államokat arról, hogy az első hágai konferencia által felállított szabályok teljesen elégtelenek. Az első hágai konferencia ugyanis csak a bizottság szervezete tekintetében diszponált,

az eljárás részleteinek meghatározását ellenben a felekre, illetve magára a bizottságra bízta. A Hulli eset alkalmából kiküldött párisi vizsgáló bizottság tárgyalásai ezen szabályozás elégtelenségét bizonyítják, mert a nevezett bizottság tárgyalásainak egy nagy része az eljárási szabályzatok megállapításával és más hasonló vizsály elintézése szempontjából inproduktív munkával telt el. A hatalmak ezek után szükségesnek vélték az eljárás kimerítő szabályozását, a célból, hogy a jövőben kiküldendő vizsgáló bizottságok működése zavartalanul és minden szükségtelen fennakadás nélkül folytatható legyen. A bizottság szervezetére és eljárására vonatkozó szabályok megtartották azonban fakultatív jellegüket és a feleknek jogukban áll más szervezeti és eljárási szabályokban megállapodni.

A vizsgáló bizottság kiküldése a felekre kötelező nem lévén, a bizottság a jogcímet az eljárásra és a hatalmat a tények megállapítására a felek önkéntes alávétéséből, nyer. Ezen alávétés, illetve a bizottság kiküldéséről a felek okiratot vesznek, melyet az egyezmény konvencionnak nevez. A konvención szerződés, melynek értelmében a felek megállapodnak, hogy az egyezményben közelebbről körülírt vitás ténymegállapítását nemzetközi vizsgáló bizottságra bízzák. Az egyezményben megjelölendők azok a vitás tények, melyeknek megállapítása a bizottság feladata, valamint megállapítandó időpont is, melyen belül a bizottság megalakítandó. Az említetteken kívül a konvencionnak egyéb kérdések tekintetében megállapodást tartalmaznia nem kell, mert ilyen külön megállapodások hiányában az egyéb szervezeti és eljárási kérdések a H. E. alapján döntendők el, illetve abban az esetben, ha az egyezmény valamely kérdés tekintetében intézkedést nem tartalmaz, úgy magának a bizottságnak hatáskörébe tartozik a hiányzó eljárási szabály pótolása.

A bizottság alakulása tekintetében az egyezmény értelmében, ha a felek egyezménye más megállapodást nem tartalmaz, ugyan-

azok az elvek mérvadók, melyek a választott bíróság tekintetében a H. E.-ben meghatározva vannak. Ezekkel a szabályokkal más összefüggésben bővebben lesz alkalmunk foglalkozni. A választott bíróság és a nemzetközi vizsgáló bizottság működésének különbözősége kifejezésre jut azonban a szervezeti szabályoknál is. A választott bíróság nemcsak tényeket állapít meg, hanem a tényeket jogilag is minősíti és a minősítés következményeit is megállapítja. A nemzetközi vizsgáló bizottság ezzel szemben csak tényeket, illetve a tényállás elemeit állapítja meg. A választott bíróság tevékenysége jogi tevékenység, míg ellenben a vizsgáló bizottság tevékenysége az esetek legnagyobb részében szakértői tevékenység. Valamely tényállás megállapítására ugyanis rendszerint a szakértő sokkal alkalmasabb, mint a jogász. Az események ugyanis, ha azok egyes részleteik tekintetében eltérnek is, esetről-esetre mégis lényeges tulajdonságaik tekintetében bizonyos egyöntetűséget tüntetnek fel. Azok, kik bizonyos fajú eseményeket hivatalos tevékenységük folyamán folyton megfigyelnek, sokkalta alkalmasabbak arra, hogy ilyen eseményhez hasonló történetet tanúvallomások alapján helyesen megállapítsanak. Ki egész életét valamely hajón tölti, sokkal jobban tudja megállapítani, ha hajó összeütközés képezi a vizsgálat tárgyát, hogy melyik tanú vallja az igazat, mint az, ki számára mindegyik tanú vallomása egyenlően bír a valószínűség jellegével. A nemzetközi vizsgáló bizottság tevékenysége rendszerint tehát szakértői működéssel kapcsolatos, a bizottság szervezete tehát rendesen úgy is fog alakulni, hogy tagjai olyan egyének lesznek, kik a szóban forgó tényállás tekintetében bizonyos speciális ismeretekkel bírnak. Minden bírói tevékenységnél azonban bizonyos jogi ismeretek szükségesek és gyakorta merülnek fel olyan kérdések, melyek csakis jogi ismeretek alapján dönthetők el. Bizonyíték kiegészítése, fel vagy fel nem vétele, egyezményének magyarázása stb., mind olyan kérdések, melyek csakis jogászok által és jogi ismeretek segítségével dönthetők el. A szervezet-

nel tehát tekintettel kellett lenni arra, hogy eltérőleg a választott bírósági működésétől, a nemzetközi bizottság működése részben speciális szakértői, részben jogászai tudást tesz szükségessé. A H. E. ezen különleges viszonyokra tekintettel a bizottság szervezetében megkülönböztet «commissaireket», bizottsági tagokat és asseseuröket, ülnököket. Ezen megkülönböztetésnek a célja ép az, hogy a bizottság szervezetében a bizottság működésének kettős jellege kifejezésre jusson. Ha a bizottság feladata főképp szakértői kérdésekre szorítkozik, úgy a commissairek szakértők lesznek, az ülnökök pedig jogászok, — mondotta a hágai konferencián Lamasch — ellenkező esetekben, ha a vizsgáló bizottság működése főképp jogi kérdések elbírálására fog szorítkozni, a bizottsági tagok lesznek a jogászok, a szakértők ellenben az ülnökök. Ülnököknek kiküldését vagy ki nem küldését és ezek hatáskörének meghatározását az egyezmény a felekre bízta. Sir Edward Fry, Anglia megbízottja, a párisi bizottság eljárásából merített tapasztalatok alapján utalt arra, hogy úgy a bizottsági tagok, mint az ülnökök az eljárás szükséges kerekéhez tartoznak, mely nélkül a bizottság helyesen és helyes irányban mozogni nem tud. Utaltak ugyan többen és különösen Lamasch arra, hogy bizonyos veszéllyel jár, hogy a bírák együtt ülnek és tanácskoznak az ülnökökkel, kik nem bírák és a bírakkal egyenlő felelősséget nem viselnek. Úgy hiszem azonban, ezen veszély meglehetősen távol van.

Hasonló kérdés gyakorta merült fel az angol bíróság előtt.¹ Mint ismeretes, Angliában a választott bíróságok nagy elterjedtségnek Örvendenek és magánjogi perek egy tetemes százaléka ilyen választott bíróságok által lesz eldöntve. Gyakori eset már most ilyen választott bíróságoknál, ha azok tisztán laikus elemből állanak, hogy bírák, ha egyes jogi kérdések tekintetében kétségeik vannak, ügyvédek véleményé-

¹ Russel ou Arbitration and Award II-ik kiadás 164. 1.

nyét kéri. Ismételten előfordult már most, hogy a választott bírósági ítéletet megtámadták, épp azon az alapon, hogy a bírák ily jogi véleményt kértek és ítéletüket nem önállóan, hanem ilyen jogi vélemény alapján hozták. Egy ilyen eset alkalmából, midőn három választott bíró közül kettő ügyvéd véleményét kérte, a Master of Rolls azon a véleményen volt, hogy a választott bírák eljárása nemcsak hogy nem tekinthető «corrupt practicenek», hanem ellenkezőleg, alkalmas arra, «to shew a conscientious desire to adjudicate fairly. » (Good mann v Sayers.)¹ Lamasch ellenvetésével szemben is csak azt lehet mondani, hogy az a körülmény, miszerint a bírák jogi tanácsban részesülnek, még nem tekinthető alkalmasnak arra, hogy felelőségüket csökkentse, hanem ellenkezőleg képessé fogja tenni őket helyesebb ítélkezésre és ugyanaz áll a jogász bizottsági tagokról, kik szakértők tanácsával élnek. Ami pedig a tanácsadó tagok felelősségi érzetét illeti, ott valóban áll az, hogy hasonló nagy fontosságú nemzetközi cselekményekben résztvevő egyének egyéni súlya és tekintélye pótolja az intézményi garanciákat, melyekre a belföldi bíraskodásnál szükség van. Az eljárás részleteiről a függelékkép között szabályok kellő felvilágosítást nyújtanak.

¹ Nemcsak hogy nem rosszalható eljárás, hanem lelkiismeretes igyekezet az igazságos ítélkezésre. Hussel id. I(J5. 1.

Függelék a II. fejezethez.

TITRE III.

Des Commissions Internationales D'enquête.

Art. 9. Dans les litiges d'ordre international n'engageant ni l'honneur ni des intérêts essentiels et provenant d'une divergence d'appréciation sur des points de fait, les Puissances contractantes jugent utile et désirable que les Parties qui n'auraient pu se mettre d'accord par les voies diplomatiques instituent, en tant que les circonstances le permettront, une Commission internationale d'enquête chargée de faciliter la solution de ces litiges en éclaircissant, par un examen impartial et consciencieux, les questions de fait.

Art. 10. Les Commissions internationales d'enquête sont constituées par Convention spéciale entre les Parties en litige.

La Convention d'enquête précise les faits à examiner; elle détermine le mode et le délai de formation de la Commission et l'étendue des pouvoirs des Commissaires.

III. CÍM.

A nemzetközi vizsgáló bizottság.

Art. 9. Nemzetközi vizsályok esetében, melyek sem az állam becsületét, sem lényeges érdekeit nem érintik és amelyek tényállások különböző megállapításából származnak, a szerződő hatalmak célszerűnek és kívánatosnak ítélik, hogy a felek, ha a diplomatiiai úton megállapodni nem tudnak, amennyiben a körülmények azt megengedik, nemzetközi vizsgáló bizottságot rendeljenek ki avval a megbízással, hogy a ténykérdéseknek lelkiismeretes és pártatlan megállapítása által a vizsály elintézését elősegítsék.

Art. 10. A nemzetközi bizottság a vizsályban álló felek külön egyezménye alapján rendeltetik ki.

Az egyezmény megállapítja a vizsgáló tényállást, a bizottság alakításának módját és idejét és a bizottsági tagoknak hatáskörét.

Elle détermine également, s'il y a lieu, le siège de la Commission et la faculté de se déplacer, la langue dont la Commission fera usage et celles dont l'emploi sera autorisé devant elle, ainsi que la date à laquelle chaque Partie devra déposer son exposé des faits, et généralement toutes les conditions dont les Parties sont convenues.

Si les Parties jugent nécessaire de nommer des assesseurs, la Convention d'enquête détermine le mode de leur désignation et l'étendue de leurs pouvoirs.

Art. 11. Si la Convention d'enquête n'a pas désigné le siège de la Commission, celle-ci siège à la Haye.

Le siège une fois fixé ne peut être changé par la Commission qu'avec l'assentiment des Parties.

Si la Convention d'enquête n'a pas déterminé les langues à employer, il en est décidé par la Commission.

Art. 12. Sauf stipulation contraire, les Commissions d'enquête sont formées de la manière déterminée par les Articles 45 et 57 de la présente Convention.

Megállapítja továbbá, amennyiben annak szüksége fennforog, a bizottság székhelyét és jogát székhelyének netaláni megváltoztatása tekintetében, a nyelvet, mellyel a bizottság élni fog és a melynek használata előtte engedélyezve van, valamint azt a határnapot, amelyen a felek tény vázlataikat benyújtani kötelesek és végül a felek minden egyéb megállapodását.

Ha a felek ülnökök kinevezését szükségesnek Ítélik, úgy az egyezmény a kin evezés módját és az ülnökök hatáskörét is szabályozza.

Art. 11. Ha az egyezmény a bizottság székhelyét meg nem határozza, úgy a bizottság Hágában fog ülésezni.

Az egyszer meghatározott székhelyét a bizottság csak a felek engedelmével módosíthatja.

Ha az egyezmény az alkalmazandó nyelveket nem határozza meg, úgy e tekintetben a bizottság határoz.

Art. 12. Ellenkező megállapodás hiányában a bizottság jelen egyezmény 45. és 56. §-ainak megfelelően alakítandó.

Art. 13. En cas de décès, de démission ou d'empêchement, pour quelque cause que ce soit, de l'un des Commissaires, ou éventuellement de l'un des assesseurs, il est pourvu à son remplacement selon le mode fixé pour sa nomination.

Art. 14. Les Parties ont le droit de nommer auprès de la Commission d'enquête des agents spéciaux avec la mission de Les représenter et de servir d'intermédiaires entre Elles et la Commission.

Elles sont, en outre, autorisées à charger des Conseils ou Avocats nommés par elles, d'exposer et de soutenir leurs intérêts devant la Commission.

Art. 15. Le Bureau International de la Cour Permanente d'Arbitrage sert de greffe aux Commissions qui siègent à La Haye, et mettra ses locaux et son organisation à la disposition des Puissances contractantes pour le fonctionnement de la Commission d'enquête.

Art. 16. Si la Commission siège ailleurs qu'à La Haye, elle nomme un Secrétaire-Général dont le bureau lui sert de greffe.

Le greffe est chargé, sous l'autorité du Président, de

Art. 13. A bizottság egyik tagjának vagy egyik ülnökének halála, lemondása vagy akadályoztatása esetében annak a helyettesítése azon a módon történik, mely annak kinevezése tekintetében megállapítva van.

Art. 14. A felek jogosítva vannak a vizsgáló bizottság mellé külön ügynököket kirendelni avval a megbízással, hogy őket képviseljék és közöttük és a bizottság között közvetítsenek.

Jogosítva vannak továbbá ügyvédek és tanácsadók megbízni avval, hogy álláspontjukat a bizottság előtt kifejtsék és megvilágítsák.

Art. 15. Az állandó választott bíróság nemzetközi irodája jegyzői irodaképen szolgál azon bizottságok mellett, melyek Hágában üléseznek és ezen iroda szervezetét és helyiségét a hatalmaknak vizsgáló bizottság működése céljából rendelkezésére bocsájtani fogja.

Art. 16. Ha a bizottság mássutt ülésezik, úgy a bizottság egy főtitkárt választ, kinek irodája szolgál jegyzői irodaképen.

A jegyzői iroda meg van bízva, hogy az ülések rendezé-

l'organisation matérielle des séances de la Commission, de la rédaction des procès-verbaux et, pendant le temps de l'enquête, de la garde des archives qui seront ensuite versées au Bureau International de La Haye.

Art. 17. En vue de faciliter l'institution et le fonctionnement des Commissions d'enquête, les Puissances contractantes recommandent les règles suivantes qui seront applicables à la procédure d'enquête en tant que les Parties n'adoptent pas d'autres règles.

Art. 18. La Commission réglera les détails de la procédure non prévus dans la convention spéciale d'enquête ou dans la présente convention, et procédera à toutes les formalités que comporte l'administration des preuves.

Art. 19. L'enquête a lieu contradictoirement.

Aux dates prévues, chaque Partie communique à la Commission et à l'autre Partie les exposés des faits, s'il y a lieu, et, dans tous les cas, les actes, pièces et documents qu'Elle juge utiles à la découverte de la vérité, ainsi que la liste des témoins et des experts qu'Elle désire faire entendre.

séről gondoskodjék, a jegyzőkönyvet vezesse, és az irattárt, mely az eljárás befejezése után a hágai nemzetközi irodának átadandó, az eljárás tartama alatt megőrizze.

Art. 17. Nemzetközi bizottságok kirendelésének és működésének megkönnyítése céljából a felek a bizottsági eljárásnak következő szabályait állapították meg, melyek kivéve, ha a felek más szabályokban állapodtak meg, alkalmazandók.

Art. 18. A bizottság határozza meg az eljárás ama részleteit, amelyek a felek külön szerződése vagy egyezmény által meghatározva nincsenek és meg fogja határozni mindazokat a formásokat, melyek a bizonyítás felvételével járnak..

Art. 19. A bizottság előtti eljárás contradictorius.

Az előre meghatározott határnapon mindegyik fél közli a másikkal és a bizottsággal a tényvázlatát, amennyiben ennek helye van és minden esetben azokat az okiratokat és melléleteket, melyeket az igazság felderítése céljából szükségesnek ítél, valamint az általa felhívott tanúk és szakértők névsorát.

Art. 20. La Commission a la faculté, avec l'assentiment des Parties, de se transporter momentanément sur les lieux où elle juge utile de recourir à ce moyen d'information ou d'y déléguer un ou plusieurs de ses membres. L'autorisation de l'Etat sur le territoire duquel il doit être procédé à cette information devra être obtenue.

Art. 21. Toutes constatations matérielles, et toutes visites des lieux doivent être faites en présence des Agents et Conseils des Parties ou eux dûment appelés.

Art. 22. La Commission a le droit de solliciter de l'une ou l'autre Partie telles explications ou informations qu'elle juge utiles.

Art. 23. Les Parties s'engagent à fournir à la Commission d'enquête, dans la plus large mesure qu'Elles jugeront possible, tous les moyens et toutes les facilités nécessaires pour la connaissance complète et l'appréciation exacte des faits en question.

Elles s'engagent à user des moyens dont Elles disposent d'après leur législation intérieure, pour assurer la comparaison des témoins ou des ex-

Art. 20. A bizottság jogosítva van a felek engedelmével nyomban kiszállni azokra a helyekre, hol információk szerzését célszerűnek látja, avagy a kiszállással egy vagy több tagját megbízni. Megszerzendő annak az államnak engedelme, akinek területén a kiszállás foganatosítandó.

Art. 21. Minden ténymegállapítás és minden helyszíni szemle a felek ügynökeinek és tanácsadójának jelenlétében, vagy kellő megidézése után foganatosítandó.

Art. 22. A bizottság jogosítva van a felektől olyan magyarázatokat és felvilágosításokat kérni, aminek szükségesnek vél.

Art. 23. A felek köteleztek magukat, hogy abban a mértékben, amelyben lehetségesnek tartják, a bizottságnak rendelkezésére fognak bocsájtani minden eszközt és minden felvilágosítást a szóban forgó tények kellő megismerése és méltatása céljából.

Köteleztek magukat arra, hogy a belső törvényhozásuk szerint rendelkezésükre álló eszközökkel gondoskodni fognak arról, hogy a bizottság által megidéz-

perts se trouvant sur leur territoire et cités devant la Commission.

Si ceux-ci ne peuvent comparaître devant la Commission Pilles feront procéder à leur audition devant leurs autorités compétentes.

Art. 24. Pour toutes les notifications que la Commission aurait à faire sur le territoire d'une tierce Puissance contractante, la Commission s'adressera directement au Gouvernement de cette Puissance. Il en sera de même s'il s'agit de faire procéder sur place à l'établissement de tous moyens de preuve.

Les requêtes adressées à cet effet seront exécutées suivant les moyens dont la Puissance requise dispose d'après Sa législation intérieure. Elles ne peuvent être refusées que si cette Puissance les juge de nature à porter atteinte à Sa souveraineté ou à Sa sécurité.

La Commission aura aussi toujours la faculté de recourir à l'intermédiaire de la Puissance sur le territoire de laquelle elle a son siège.

Art. 25. Les témoins et les experts sont appelés à la requête des Parties ou d'office par

zett és területükön tartózkodó tanuk és szakértők a bizottság előtt megjelenjenek.

Amennyiben azok a bizottság előtt meg nem jelenhetnek, belföldi és illetékes hatóságaik által azok kihallgatása tekintetében intézkedni fognak.

Art. 24. Minden értesítés végett, melyet a bizottság harmadik szerződő állam területén foganatosítani akar, a bizottság egyenesen ezen állam kormányához fog fordulni. Ugyanígy jár el a bizottság, ha a mondott területen felveendő bizonyításról van szó.

Ily megkeresések a megkeresett hatalom belföldi törvényei által meghatározott módon foganatosítandók és csak az esetben utasíthatók vissza, ha a megkeresett hatalomnak a függetlenségét és souverénitását érintik.

A bizottság mindig jogosítva van annak a hatalomnak a közvetítését felkérni, kinek területén ülészik.

Art. 25. A tanuk és szakértők a felek indítványára vagy hivatalból, de mindig annak a

la Commission, et, dans tous les cas, par l'intermédiaire du Gouvernement de l'État sur le territoire du quel ils se trouvent. Les témoins sont entendus, successivement et séparément, en présence des Agents et des conseils et dans un ordre à fixer par la Commission.

Art. 26. L'interrogatoire des témoins est conduit par le Président.

Les membres de la Commission peuvent néanmoins poser à chaque témoin les questions qu'ils croient convenables pour éclaircir ou compléter sa déposition, ou pour se renseigner sur tout ce qui concerne le témoin dans les limites nécessaires à la manifestation de la vérité.

Les Agents et les Conseils des Parties ne peuvent interrompre le témoin dans sa déposition, ni lui faire aucune interpellation directe, mais peuvent demander au Président de poser au témoin telles questions complémentaires qu'ils jugent utiles.

Art. 27. Le témoin doit déposer sans qu'il lui soit permis de lire aucun projet écrit.

hatalomnak a közvetítésével idézendők meg, akinek területén tartózkodnak.

A tanúk és szakértők egymásután és külön-külön a felek ügynökeinek és tanácsadóinak jelenlétében hallgatandók ki. A kihallgatás sorrendjét a bizottság állapítja meg.

Art. 2(1 A tanúk kihallgatását az elnök vezeti.

A bizottság tagjai azonban jogosítva vannak olyan kérdéseket intézni, melyeket a tanúvallomás kiegészítése vagy megvilágítása céljából avagy a célból tartanak szükségesnek, hogy felvilágosításokat szerezzenek oly körülményekről, melyek tanút illetik abban a mértékben, mely az igazság feldehítésére szükséges.

A felek ügynökei és tanácsadói a tanúvallomást félbe szakítani illetve direktre a tanúhoz kérdéseket intézni jogosítva nincsenek, azonban amennyiben azt szükségesnek látják, felkérhetik az elnököt, hogy a tanúhoz kiegészítő kérdéseket intézzen.

Art.27. A tanúnak vallomásánál írásbeli feljegyzéseket megtekinteni nem szabad, az elnök

Toutefois, il peut être autorisé par le Président à s'aider de notes ou documents si la nature des faits rapportés en nécessite l'emploi.

Art. 28. Procès-verbal de la déposition du témoin est dressé séance tenante et lecture en est donnée au témoin. Le témoin peut y faire tels changements et additions que bon lui semble et qui seront consignés à la suite de sa déposition.

Lecture faite au témoin de l'ensemble de sa déposition, le témoin est requis de signer.

Art. 29. Les Agents sont autorisés, au cours ou à la fin de l'enquête, à présenter par écrit à la Commission et à l'autre Partie tels dires, réquisitions ou résumés de fait, qu'ils jugent utiles à la découverte de la vérité.

Art. 30. Les délibérations de la Commission ont lieu à huis clos et restent secrètes. Toute décision est prise à la majorité des membres de la Commission.

Le refus d'un membre de prendre part au vote doit être constaté dans le procès-verbal.

azonban, amennyiben az előadott tények természete azt szükségessé teszi, megengedheti, hogy a tanu feljegyzéseket és okiratokat megtekinthessen.

Art. 28. A tanúvallomásokról nyomban jegyzőkönyv veendő fel és ez a tanúnak felolvasandó. A tanu a jegyzőkönyvön olyan változtatásokat és módosításokat eszközölhet, minőket szükségeseknek vél. A változások és módosítások a tanúvallomás folytatásakép feljegyzendők.

Az egész tanúvallomás felolvasása után a tanu a vallomás aláírására felhívandó.

Art. 29. Az ügynökök jogosítva vannak, a vizsgálat folyamán vagy befejezése után a bizottságnak írásban olyan előadásokat, kérelmeket és tényösszefoglalásokat előterjeszteni, aminőket az igazság felderítése céljából szükségesnek tartanak. Ezen Írásbeli előterjesztések az ellenféllel közlendők.

Art.30.A bizottság tanácskozásai zártak és titokban tartandók. Minden határozat a tagok többsége által hozandó. Ha egy tag a szavazatát le nem adja, úgy ez a jegyzőkönyvben megállapítandó.

Art. 31. Les séances de la Commission ne sont publiques et les procès-verbaux et documents de l'enquête ne sont rendus publics qu'en vertu d'une décision de la Commission, prise avec l'assentiment des Parties.

Art. 32. Les Parties ayant présenté tous les éclaircissements et preuves, tous les témoins ayant été entendus, le Président prononce la clôture de l'enquête et la Commission s'ajourne pour délibérer et rédiger son rapport.

Art. 33. Le rapport est signé par tous les membres de la Commission.

Si un des membres refuse de signer, mention en est faite; le rapport reste néanmoins valable.

Art. 34. Le rapport de la Commission est lu en séance publique, les Agents et les Conseils des Parties présents ou dûment appelés.

Un exemplaire du rapport est remis à chaque Partie.

Art. 35. Le rapporte de la Commission, limité à la constatation des faits, n'a nullement le caractère d'une sentence arbitrale. Il laisse aux

Art. 31. A bizottság ülései csak akkor nyilvánosak és jegyzőkönyvek valamint a vizsgálatra vonatkozó okiratok csak akkor tehetők közzé, ha a bizottság ezt a felek hozzájárulásával elhatározta.

Art. 32. Ha a felek minden felvilágosítást és bizonyítékokat szolgáltatottak és a tanukat meghallgatták, az elnök a vizsgálatot bezárja és a bizottság üléseit a jelentés megszerkesztése végett elhalasztja.

Art.33. A jelentés a bizottság-minden tagja által aláírandó.

Ha egy tag az aláírást megtagadja, úgy ez felemlítendő, de ezen körülmény a jelentés érvényességén mitsem változtat.

Art. 34. A jelentés nyilvános ülésben, a felek és tanácsadóinak jelenlétében vagy kellő megidézése után felolvasandó.

A jelentés egy példánya mind-egyik félnek kézbesítendő.

Art. 35. A bizottság jelentése, melynek tartalma a tények megállapítására van korlátolva, választott bírósági ítélet jellegével egyáltalában nem

Parties une entière liberté pour la suite à donner à cette constatation.

Art. 36. Chaque Partie supporte ses propres frais et une part égale des frais de la Commission.

bír és a felek ezen megállapításokat követő eljárás tekintetében teljesen szabadok.

Art. 36. Mindegyik fél viseli saját költségeit és a bizottság költségeinek egyenlő részét.

III. FEJEZET.

A VÁLASZTOTT BÍRÓSÁG HATÁSKÖRE.

A választott bíróság.

A választott bíróság szerepét a hágai egyezmény 15. §-a klasszikusnak mondható szavakkal, következőképpen jellemzi: «L'arbitrage international a pour objet le règlement des litiges entre les états par des juges de leur choix et sur la base du respect du droit.»¹ Klasszikus szavakkal fejezi ki a 16. §. azt, hogy a választott bíróság jogköre a felek önkéntes alávetésén alapszik és hogy az államok saját szuverenitásuk megszorításával bízzák meg a bírakat a közöttük fennforgó vitának a jog szabályai szerint való elintézésével.

A választott bíróság a felek alávetése folytán bírói hatáskörrel bír és peres eljárás alapján intézi el az előtte felmerült ügyeket. Az eljárás szabályozása tehát itt is az ismeretes hármastagoltságot mutatja fel és külön lesz tárgyalandó a bíróság hatásköre és szervezete, a bíróság előtti eljárás és az ítéletnek következményei.

A választott bíróság hatásköre.

I.

Az első hágai konferencia tárgyalásának eredménye, a választott bíróság tekintetében elvi kijelentés volt, mely elvi kijelentés szerint (Art. 16.): «Dans les questions d'ordre juridique et en premier lieu dans les questions d'interprétation ou application des conventions internationales, l'arbitrage

est reconnu par les Puissances signataires comme le moyen le plus efficace et en même temps le plus équitable de régler les litiges qui n'ont pas été résolus par les voies diplomatiques.»¹

A hágai konferencián tehát nem jött létre a felek közt megállapodás a tekintetben, hogy az államok összes, vagy csak bizonyos jellegű viszályaik tekintetében a választott bíróságot illetékesnek ismerik el, hanem a Hágában egybegyűlt hatalmak kinyilvánították, hogy a választott bíróságot alkalmasnak tekintik jogi vitáknak és elsősorban szerződések értelmezése és alkalmazása tekintetében támadt vitáknak elintézésére. Az első hágai konferencia ezen felül az egyezménynek 19. §-ában ajánlotta az egyes hatalmaknak azt is, hogy egymással a választott bíróságok kötelező alkalmazása tekintetében szerződéseket kössenek és az egyes hatalmak között ilyen választott bírósági szerződések nagy számban jöttek létre. Választott bírósági szerződés alatt értünk olyan szerződést, melynek értelmében a szerződő hatalmak kötelezik magukat, hogy a közöttük fennforgó vagy a jövőben keletkezendő viszályokat választott bírák ítéletével fogják eldönteni. A választott bírósági szerződés vonatkozik tehát az államok között már fennforgó vagy az államok között a jövőben netalán keletkezendő viszályokra. A jövőben netalán keletkezendő viszályokra vonatkozó szerződéseknek lényegét azok az intézkedések képezik, melyek meghatározzák azoknak a viszályoknak az ismérveit, mely viszályok esetében a felek kötelesek a döntést választott bíróságra bízni. A különbség az egyes államok között a hágai konferencia előtt és ezen konferencia után létrejött szerződések között valóban azoknak a viszályoknak meghatározásában rejlik, amely viszályok esetében a választott bíróság ítélezése felhívandó.

A francia-angol és vele teljesen egybehangzó angol-német

¹ V. ö. Függelék 38. §.

választott bírósági szerződések értelmében: a felek megállapodnak, hogy *jogi vitákat* és azokat a vitákat, melyek szerződések értelmezésére vonatkoznak, választott bíróságok elbírálására fogják bízni, de csak abban az esetben, ha ezek a viták a szerződő hatalmaknak létérdekeit, becsületét és függetlenségét, illetve harmadik államok érdekeit nem érintik. Ezen szerződések tehát a választott bíróság alkalmazási körében megjelölték a jogi és szerződések értelmezéséből származó vitákat, a választott bíróság alkalmazási köréből azonban kizárták azokat jogi és szerződések értelmezésére vonatkozó vitákat, melyek vagy I. szerződő hatalmak létérdekeit, becsületét, illetve függetlenségét érintik, vagy II. harmadik hatalmak érdekeire vonatkoznak.¹

A szerződés annak meghatározását, vajjon a jogi, illetve szerződés értelmezése körül forgó viszály az államok becsületét stb. érinti-e, a felekre bízta. A szerződés szisztémája tehát az, hogy egyrészt; meghatározza a választott bíróság alkalmazási körét, másrészt pedig meghatározza a kivételeket a választott bíróság szerződés által megállapított alkalmazási kör alól. A kivételek fenn vagy fenn nem forgásának megállapítása az adott esetben az egyes érdekelt hatalmaknak lévén a feladata, valóban áll az, hogy az államok által vállalt kötelezettség inkább színleges, mint tényleges. A Franciaország és Anglia közötti szerződés és más ezen szerződéssel egyező választott bírósági szerződések a kötelező választott bírósági szerződéseknek a legenyhébb típusát képezik. Valamivel lényegesebb kötelezettséget vállaltak egymással szemben azok a hatalmak, amelyek az 1902 január 29-én létrejött pan-amerikai szerződéshez csatlakoztak.²

A pan-amerikai szerződés I. §-a értelmében ugyanis, az államok minden közöttük létező és a jövőben keletkezendő

¹ Strupp II. 510. és 512. 1.

² Strupp II. 507. 1. Ezen szerződéshez egynéhány közép- és dél-amerikai állam csatlakozott.

viszály tekintetében, alávetik magukat a választott bírósági illetékességnek, azok a viszályok azonban, amelyek az államok függetlenségét, illetve nemzeti becsületét érintik nem tartoznak a választott bíróság illetékessége alá. A pan-amerikai szerződés 1. §-ának szövege tehát nemcsak jogi és szerződés értelmezéséből eredő viszály tekintetében állapítja meg a választott bíróságok hatáskörét, hanem megállapítja a választott bíróság illetékességét mindenféle, tehát nem jogi, hanem politikai viszályok tekintetében is. A szerződésileg megállapított hatáskorból azonban kizárja a szerződés az államok becsületét és önállóságát érintő viszályokat és egyezően a francia-angol szerződéssel, a kivételek fenn vagy fenn nem forgásának megállapítását, az érdekelt felekre bízza. Lényeges haladást jelent azonban a szerződés 2. §-a, melynek értelmében «azok a viszályok, melyek a diplomácia kiváltságai, határok, hajózási jogok és azoknak érvényessége, szerződések értelmezése és teljesítése körül forognak, semmi körülmények között sem tekinthetők olyan viszályoknak, melyek a nemzeti becsületet, illetve az állami önállóságot érintik». A szerződés 2. §-ának következménye tehát az, hogy bizonyos viszályok esetében az államoknak nincsen joguk hivatkozni arra, hogy a viszály becsületüket, illetve állami önállóságukat érinti, hanem az érdekelt államok kötelesek viszályuknak elbírálását a választott bíróságra bízni.

A pan-amerikai szerződés értelmében tehát a választott bíróság bizonyos, a szerződés 2. §-ában taxatív felsorolt viszályoknak elintézésére feltétlenül illetékes. A szerződés 2. §-ban fel nem sorolt viszályok elintézésére pedig illetékes a bíróság, ha a viszály az érdekelt államok becsületét, illetve létérdekeit nem érinti. A pan-amerikai szerződés tehát haladást jelent a francia angol stb. szerződések szövegével szemben, mert egy bizonyos meghatározott esetkör tekintetében az államok a választott bíróság illetékességét feltétlenül és kötelezőleg elismerik.

Egyes államok között létrejött választott bírósági szerződések és különösen azok a szerződések, melyeket Olaszország és egyes délamerikai államok egymás között kötöttek, a pan-amerikai szerződésekhez hasonlóak, eltérnek azonban ezek a szerződések a pan-amerikai szerződéstől, több csekélyebb részlettől eltekintve abban is, hogy pl. az Olaszország és Peru. közötti szerződés kétség esetében annak megállapítását, hogy valamely viszály az állam becsületét és létérdekeit érinti, nem az érdekelt fél belátására, hanem a választott bíróság döntésére bízta.¹ Az államok által vállalt kötelezettség azáltal, hogy nem maguk az államok, hanem független bíróság dönti el azt, vajjon a szerződéses kivételek fenn forognak-e, igen természetesen sokkal súlyosabb, vagy ha szabad mondanom, ténylegesebb lett. Az olasz-perui szerződés szerint a választott bíróság hatásköre tényleg kiterjed minden, az állam becsületét és létérdekeit nem érintő viszályra és az egyes érdekeltnek nincsen módjukban a kivételek többé-kevésbé kiterjesztő magyarázata által minden ügyet a választott bíróságok illetékessége alól kivonni. A választott bíróságok illetékességének egy további kiterjesztését jelenti az Olaszország és Dánia között létrejött szerződés, mely szerződés értelmében a választott bíróság minden olyan viszály esetében, mely diplomáciai tárgyalás segélyével elintézhető, nem volt illetékes. (Tous les differens de n'importe qu'elles nature.) A szerződés a becsület és lényeges érdekekre utaló klauzulát többé nem ismeri és választott bíróság illetékességét ezen klauzulával meg nem szorítja, kiveszi azonban a szerződés a választott bíróság illetékességéből mindazokat a viszályokat, melyek nem nemzetközi, hanem tisztán magánjogi jellegűek. A szerződés 4. §-a értelmében ugyanis «megállapítatik, hogy azoknak az eseteknek kivételével, midőn a viszály a két állam között létrejött, valamely szerződés értel-

¹ Actes II. Conference Annexe 66. B. 979. 1.

mezésére vonatkozik, vagy deni de justice-cel kapcsolatos, az 1. §. (választott bíróság általános illetékessége) nem alkalmazható, ha a viszály az egyik állam polgárai és a másik állam közötti olyan nézeteltérésre vonatkozik, mely nézeteltérés elbírálására az adós állam törvényei szerint ennek az államnak bíróságai illetékesek.»¹

Az ezideig ismertetett szerződési típusok között különbség van tehát, elsősorban a választott bíróság alkalmazási körének meghatározása tekintetében, másodsorban azon kivételek tekintetében, melyek a szerződés által meghatározott alkalmazási kör alól tétetnek, végül pedig a kivételek értelmezésére jogosult személy meghatározása tekintetében.

A választott bíróság alkalmazási köre tekintetében háromféle szerződési típus gyakori:

a) olyan szerződések, melyek értelmében a választott bíróság csak jogkérdések és szerződések értelmezésére (esetleg teljesítésére) vonatkozó viták tekintetében illetékes;

b) olyan szerződések, melyek értelmében a bíróság minden néven nevezendő, tehát akár jogi, akár politikai vita elintézésére hivatott.

c) Vannak végül szerződések, melyek bizonyos közelebbről meghatározott ügyek tekintetében, minők, szerződések értelmezése, vagyonjogi igények, hajózási jogok stb. alapítják meg a választott bíróságok illetékességét, ezen szerződések egymás között viszont a választott bíróság hatáskörébe utalt ügyek tekintetében egymástól lényegesen eltérnek.

A választott bíróságok alkalmazási köre alól teendő kivételek tekintetében, az egyes szerződések intézkedései igen különbözőek és itt csakis a lényegesebb és gyakorta visszatérő kivételek ismertetésére szorítkozhatom.

Gyakran ki vannak zárva a választott bíróság hatásköréből azok az ügyek, melyek:

¹ Actes IL Conference Annexe. 25. 887. 1.

a) Az állam becsületét és lényeges érdekeit érintik. (Az állam becsületére utaló klauzula.)

Egyes szerződésekben ez a klauzula más-más stilizációval szerepel.

b) Harmadik hatalmak érdekeit érintik. (Harmadik hatalomra utaló klauzula.)

c) Az egyes államoknak belső alkotmányát érintik. (Porter attainte a un prescription constitutionnelles de l'une ou de l'autre puissances), (ú. n. argentinai klauzula.)¹

d) Tekintetében a belföldi bíróságok illetékesek.

A *d)* alatt említett klauzula megint igen különböző stilizációban és igen különféle tartalommal szerepel az egyes szerződésekben. Így egyes szerződések értelmében a belföldi bíróságok elé utalt ügyek, csak akkor tartoznak választott bíróság elé, ha a viszály nemzetközi szerződések értelmezésére vonatkozik, avagy a viszály oka déni de justice, más szerződések szerint ellenben csak a belföldi jogsegély kimerítése vagy déni de justice esetében vehető igénybe a választott bíróság.

A kivételek értelmezésére végül, egyes szerződések szerint maguk az érdekelt államok, más szerződések szerint ellenben a bíróság van hivatva.

Ezen szerződések egybevetése folytán adva vannak már most az egyes kérdések, melyek a választott bíróságok hatásköre tekintetében eldöntendők. Eldöntendő elsősorban az, hogy a választott bíróság alkalmazási köre csak a jogvitákra és szerződések értelmezése körül felmerülő viszályokra terjedjen-e ki, megállapítanclók továbbá azok a kivételek, melyek a választott bírósági alkalmazási köre alól teendők. Megállapítandó jelesen, az állam becsületére, illetve az állam belső szervezetére utaló klauzula jogosultsága és meghatározandó

¹ Argentína által kötött választott bírósági szerződések tekintetében. V. ö. Actes II. Conference Annexe 63., 93.1. és köv. 1. és Be vue -Generale. 1910.

a választott bíróság és az állami bíróságok hatáskörének kölcsönös viszonya. Végül meghatározandó a netalán teendő kivételek megállapítására illetékes hatóság. Mielőtt azonban még ezekre az egyes kérdésekre áttérnék, röviden vázolni akarom a második hágai konferencia tanácskozását és ezeknek a tanácskozásoknak eredményét.

Az első hágai konferencia elé terjesztett javaslatban Oroszország¹ indítványozta, hogy egyrészt mondja ki a konferencia, miszerint az államok között felmerült jogviták elintézésére, amennyiben a vita az egyik érdekelt államnak sem becsületét, sem létérdekét nem érinti, a választott bíróság a legalkalmasabb eszköz, másrészt pedig állapodjanak meg az államok abban, miszerint bizonyos meghatározott szerződésekből származó viszályok esetében, amennyiben ezen viszályok sem az állam becsületét sem lényeges érdekeit nem érintik, alávetik magukat választott bíróság illetékességének. Az indítvány tehát kettős volt. Indítvány volt ugyanis aziránt, hogy egyrészt az államok elvként mondják ki, hogy jogi viták eldöntésére a választott bíróság a legalkalmasabb eszköz, másrészt pedig, hogy kötelezőleg állapodjanak meg, miszerint bizonyos pontosan körülírt viták esetében a vita eldöntését választott bíróságra fogják bízni. A választott bíróság alkalmazási körének meghatározása úgy azokban az esetekben, melyekben az indítványozó állam a bíróság kirendelését az egyes államok tetszésére bízta, (ú. n. fakultatív választott bíróság) mint azokban az esetekben, midőn a választott bíróság kirendelése az államokat az egyezményben vállalt kötelezettség folytán terhelte (ú. n. kötelező választott bíróság) korlátolva volt jogi vitákra, illetve közelebbről oly jogi vitákra, melyek az államoknak sem becsületét, sem lényeges érdekeit nem érintik. Az első hágai konferenciának a választott bírósági egyez-

¹ V. ö. Meurer; 166. I. Nipold I. 230. I. Actos I. conference Annexe I. A. 7., 8., 9., 10. §-ait és különösen u. o. Annexe I. D. «Notice explicative se rapportant a l'article 10. du projet Russe.»

meny tanulmányozására kiküldött albizottsága az orosz javaslat alapján állapította meg indítványát és ebben az indítványban is bennfoglaltatik a fakultatív választott bíróság intézménye a jogi viták tekintetében általában és a választott bíróságnak intézménye a jogi vitáknak szűkebb és pontosan meghatározott köre tekintetében. Az indítványban továbbá a választott bíróság alkalmazása mindkét esetben meg volt szorítva, oly esetekre, melyek sem az állam becsületét, sem az állam létérdekét nem érintik. Németország képviselője, dr. Zorn azonban már a «Comité d'Examen» tárgyalásainak során kijelentette «Le Gouvernement allemand n'est point en état d'accepter l'arbitrage obligatoire. Il reconnaît que toutes les conventions déjà existantes et dans lesquels l'arbitrage est prévu resteront bien entendu en vigueur . . . Mais L'Allemagne ne peut aller plus loin et elle croit avoir fait déjà beaucoup en acceptant la liste des Arbitres et la cour permanente.»¹ Németország ellentállásán azután a kötelező választott bíróság intézménye hajótörést szenvedett és végeredményben létrejött az egyezmény 15. §. és 18. §., melyeket fentebb ismertettünk.

A második hágai konferencia előtt azután számos állam indítványozta, hogy a fennálló partikuláris szerződések érintése nélkül kössenek az államok egyezményt, mely a választott bíróság felhívását bizonyos közelebbről meghatározott esetekben kötelezővé teszi.

Közelebbről tekintve ezeket az indítványokat, az egyes indítványok között lényeges különbség volt azon kör tekinte-

¹ Actes I. Conférence. IV. 56. 1. «A német kormány nincsen abban a helyzetben, hogy a kötelező választott bíróság intézményét elfogadhassa. A kormány elismeri ugyan, hogy mindazok a megállapodások, melyekben a választott bírósági kikötés bennfoglaltatik, érvényben maradnak . . . Azonban a kormány úgy véli, hogy már sokat tett, amidőn a választott bírák névsorát és az állandó választott bíróságot elfogadta és valóban tovább nem mehet . . . V. ö. továbbá Zorn nyilatkozatát o. o. IV. rész 18. l.

tében, mely körön belül az egyes indítványozók a választott bírósági intézményt kötelezővé lenni óhajtották.

A dominikai köztársaság és Dánia indítványa arra irányult, hogy a választott bíróság minden megszorítás nélkül az államok között felmerülő viták tekintetében kötelezővé tétessék.¹ Ezen indítvány támogatására a Dán kormány utalt azokra a szerződésekre, melyeket ebben a szellemben, azaz minden megszorítás nélkül a Németalfölddel, Portugáliával és Olaszországgal kötött. Evvel szemben Brazília minden olyan az államok között felmerülő vita tekintetében kívánta a választott bírósági intézményt kötelezővé tenni, mely vita az államnak sem függetlenségét, sem területi épségét, sem lényeges érdekeit, sem belföldi intézményeit, sem törvényeit, sem végül harmadik hatalomnak érdekeit nem érinti.²

A többi állam indítványa ezen két meglehetősen a szélsőségekben mozgó indítvány között a középutat jelentette.

Az érdemi tárgyalás alapját képező indítványnak, mely a tárgyalások folyamán ismételten módosítva lett, alapelve az volt, hogy a választott bíróságok illetékessége állapíttassék meg minden jogi vita tekintetében, mely az érdekelt államok meggyőződése szerint sem becsületüket, sem létérdekeiket, sem harmadik hatalom érdekét nem érinti és ezenfelül határozottan meg esetenként azok a szerződések, melyekből származó vitaesetében a választott bíróság minden egyéb megszorítás nélkül feltétlenül illetékes.³ Habár ez az indítvány bizonyos rokonságban állott az orosz kormánynak már az első konferencia elé terjesztett indítványával, mégis bizonyos haladást jelentett az orosz indítványnyal szemben. Az orosz indítvány a szélesebb alkalmazási kör (jogi viták) tekintetében csak fakultatíve ajánlotta a választott bírósági intézmény alkal-

¹ Actes IL Conference 887. 1.

² Actes IL Conference S8G. I.

³ Annexe 20, 21 és 37 (az Északamerikai Egyesült-Államok javaslata) és Annexe 81, 32, 39 és 40, Anglia javaslata.

mázását, evvel szemben a második hágai konferencia elé terjesztett javaslat ezen kör tekintetében megszorítva ugyan a kör tartalmát a szokásos politikai korlátokkal, az obligatórius választott bírósági intézmény alkalmazását kívánt. Továbbá a szűkebb kör (felsorolt szerződésekből származó vitás kérdések) az orosz javaslatban meg volt szorítva a szokásos politikai korlátokkal és csak ezen a körön belül ajánlatott a kötelező választott bíróságok alkalmazása, evvel szemben a második hágai konferencia elé terjesztett javaslat a választott bíróságot ezen szűkebb körön belül kötelezőleg és minden megszorítás nélkül kívánta alkalmazni. A javaslat szövege tehát az orosz javaslattal szemben határozott haladást jelent és ennek a haladásnak jelentőségét lényegesen növeli az a körülmény, hogy a második hágai konferencia elé terjesztett végleges javaslat Anglia és az Észak-Amerikai Egyesült-Államok kezdeményezésére visszavonták.

Az angol és amerikai javaslatnak lényege tehát az, volt, hogy:

I. Jogi vitákra, melyek a viszályban levő államok becsületét és létérdekeit nem érintik, ajánlatott a kötelező választott bíróság illetékességének elismerése.

II. Bizonyos és felsorolt, ú. n. listában foglalt szerződésekből származó viták tekintetében pedig minden megszorítás nélkül ajánlatott a kötelező választott bíróságok illetékességének elismerése.

A gondolat tehát, melyen a javaslat alapszik, az, hogy általánosságban az államok csak a politikai korlátokon belül vehetik magukat alá a választott bíróság intézményének, léteznek azonban ezen általános körön belül bizonyos esetek, helyesebben bizonyos szerződések, melyekből származó viták soha és semmi körülmények között nem érinthetik az egyes államok becsületét és létérdekeit, ezen a listában felsorolt szerződésekből eredő viták tekintetében tehát az államok minden fenntartás és megszorítás nélkül alávehetik magukat a választott bíróság illetékességének. A tárgyalások során azután

még egy igen lényeges változás esett az angol-amerikai javaslaton, egyes államok ugyanis, kik elvben hajlandók voltak kötelező választott bíróság alkalmazása tekintetében szerződést kötni, nehezményezték, hogy a listában felsorolt összes szerződések tekintetében nem képesek nyilatkozni, helyesebben, hogy nem képesek véleményt alkotni a tekintetben, vajjon az összes a listában felsorolt szerződésekből származó vitás kérdések nem érintik-e az állam becsületét és létérdekeit.¹ Más államok viszont egyes a listában felsorolt szerződések tekintetében készek voltak a kötelező választott bíróság intézményét elfogadni, más a listában felsorolt szerződések tekintetében ellenben nem voltak hajlandók feltétlen kötelezettséget vállalni.² Ezen ellenvetések következtében Anglia azon indítvánnyal állott elő, hogy a listába csak azok a szerződések soroltassanak fel, mely szerződések tekintetében az államok már most megegyeznek, hogy az azokból származó vitás esetek feltétlenül választott bíróság elé tartoznak, a listán kívül mellékeltessék továbbá a szerződéshez egy táblás kimutatás, mely táblás kimutatásban viszont a többi a listából kimaradt szerződések sorolandók fel. Minden államnak már most joga van kijelenteni, akár az egyezmény ratifikálása előtt, akár azután is, hogy a táblázatban felsorolt mely tárgy iránt hajlandó kötelező választott bírósági szerződést más államokkal kötni. Az államnak ilyen kijelentése folytán, az illető tárgy az állam nevével «A» betűvel jelöltetik és ilyenképen azon államok között, amelyek nevével valamely tárgy «A» betűvel jelölve van az ezen tárgy iránt kötött szerződések tekintetében a választott bíróság illetékessége eo ipso kötelezőleg van megállapítva.³

A tárgyalások során az államok képviselői kijelentették, hogy kormányaik a választott bírósági intézmény és ezen

¹V. ö. Actes IL Conference 534. I. U. o. 560. 1.

² Actes II. Conference 461. 1.

³ Actes II. Conference 491. 1.

intézmények lehető széles körben való alkalmazásának feltétlen hívei, mégis az indítványozott egyezmény és annak egyes intézkedései ellen számos ellenvetés merült fel. Az ellenvetések legnagyobb részét a német kormány képviselője, Marschall terjesztette a konferencia elé. Németország ugyan a második konferencián nem állott többé azon az állásponton, melyet az első konferencián akkori megbízottja, dr. Zorn olyan markáns szavakkal fejezett ki, hanem elvben engedékeny volt és a választott bírósági intézmény feltétlen hívének mondotta magát, a tanácskozások folyamán azonban számos és nem mindig alapos ellenvetéseivel az egyezmény létrejöttét megakadályozta:

Az első bizottság ülésén az angol-amerikai javaslat általános rendszere ellen, mely ezen bizottmány előtt, mint a kiküldött külön albizottmány javaslata szerepelt, Marschall többek között a következő ellenvetéseket tette:

«Pour mettre en pratique l'arbitrage obligatoire il y a deux systèmes. Je les caractérise comme système individuel et le system mondial. D'après de premier chaque etat se reserve la liberté individuelle de choisir ses contractants pour convenir avec eux soit d'une manière generale soit pour des cas particuliers la clause compromissoire. On precise et on spécifie. On choisit les matières qui semble comporter l'arbitrage on adapte les details de la clause compromissoire et du compromis à la nature de matières choisies. Et à l'égard des contestations concernant l'interprétation des traités, ce sont les Etats qui ont conclu ces traités, qui y insèrent la stipulation compromissoire. Cela peut se faire entre deux états entre une pluralité des contractantes et même entre les Etats du monde entier quand le traité comme par exemple l'union postale a un caractère mondial. Si vous me permettez une métaphore: d'après ce système on commence la construction sur le sol, on choisit des terrains connus et bien déblayés, on

met pierre sur pierre et, en proportion du matériel qui est à la disposition, on élargit et agrandit la bâtisse d'une manière organique et solide.

Le système mondial celui qui a été adopté par le Comité, suit la voie directement opposé. On n'arrive pas des matières au cadre au, contraire on commence par l'établissement du plus grand cadre qu'on puisse former, c'est a dire du monde entier et ensuite on se met a la recherche de matières pour combler le cadre. On les ramasse un peu au hasard ou l'on les trouve et on les numérote. C'est la liste. La liste ne paraissant pas suffisante, on a inventé le tableau. C'est un appareil qui conclut les traités par voie mécanique. Chaque Etat inscrit son nom sous une rubrique de matières pour apprendre plus tard après le déchiffrement du tableau avec quels Etats il est lié pour l'arbitrage. Le choix des matières et libre mais le choix des contractants et exclu. Les auteurs du projet l'on expressément constaté.

Les deux système étant ainsi définis je soutiens deux thèse et je suis prêt a les défendre contre qui ce soit.

I. La conclusion d'un traité d'arbitrage obligatoire n'est possible qu'en appliquant le système individuel, tandis qu'en le système mondial le mot obligatoire ne sera qu'un titre honorifique dont l'emploi ne couvrira pas les innombrables défauts du lien juridique inhérents au système.

II. Un progrès vers la solution pacifique des litiges internationaux ne peut être obtenu que par des traités individuels tandis qu'un traité mondial avec ces termes nécessairement vagues, élastique et généraux prêtera plutôt a une nouvelle discorde qu'ala solution de l'ancienne.¹

¹ Actes II Conference 49. 1.

A kötelező választott bíróságnak a gyakorlatba való átültetésének két módszere van. Az egyiket mint egyéni, a másikat mint világi rendszert jellemezem. Az első rendszer szerint minden állam fenntartja magának a jogot, hogy megválogassa azokat a szerződő feleket, akik-

Marschall tehát a választott bírósági szerződésnek két formáját ismeri el helyesnek. Helyesnek mondja elsősorban az egyes államok között külön-külön létrejött választott bíró-

kel vagy általánosan, vagy bizonyos esetből kifolyólag választott bíróság alkalmazása iránt megállapodik. A pontos meghatározás és az eset különlegességének megjelölése ezen rendszernek sajátosságai. Előbb kiválasztják azokat a tárgyakat, melyek a választott bírósági eljárásra alkalmasak, azután a szerződés avagy a választott bírósági klauzulát a választott tárgyakhoz idomítják. Azon viszályok tekintetében, melyek szerződések értelmezéséből erednek, maguk az államok, melyek a szerződést kötötték, illesztik be a szerződésbe a választott bírósági klauzulát. Ez megtörténhetik két állam között vagy több szerződő fél között, vagy végül a világ valamennyi állama között, ha a szerződésnek, mint a postaszerződésnek, nemzetközi jellege van. Ha szabad egy hasonlattal élnem, úgy ezen rendszernél az építkezés a földön kezdődik. Előbb kiválasztják az alkalmas területet, azt kitisztítják és követ köre raknak, a rendelkezésre álló anyagot tekintetbe véve, az épület szerves módon és biztos alapon lesz megnagyobbítva.

Az ú. n. «világi szisztéma» evvel szemben, melyet a bizottság elfogadott, az ellenkező irányban halad, nem az anyag határozza meg a keretek nagyságát, hanem ellenkezőleg azon kezdik, hogy kiválasztják a lehető legnagyobb keretet — az egész világot — és azután kezdenek anyagot keresni, hogy a keretet betölthessék. Összeszedik ott, ahol találják, ahogy épp a véletlen adja és megszámozzák, ez a lista. Midőn a lista már nem kielégítő, akkor feltalálják a táblázatot. Ez az utóbbi egy szerkezet, mely mechanikai úton köti meg a szerződéseket. Mind-egyik állani beírja a nevét a tárgyaknak egy rubrikájába, hogy később a táblázat kibetűzése után tudja meg azt, hogy mely más államokkal állapodott meg a választott bíraskodás tekintetében. A tárgyak megválasztása szabad, de a szerződő feleknek megválasztása ki van zárva. Ezt a tervezet szerzői határozottan megállapították.

Miután a két szisztéma ilykép körül van írva, bárkivel szemben hajlandó vagyok következő tételek való voltát megvédeni:

1. A kötelező választott bírósági szerződés csak az egyéni módszer követésével köthető meg, evvel szemben a világi módszernél a kötelező kitétel mindig csak egy tiszteletbeli cím lesz, mely nem alkalmas arra, hogy azokat a számlálhatatlan hiányokat, melyekkel szisztéma következtében a jogi kötelék bir, kipótolja.

2. Haladás csak az egyéni módszer segélyével érhető el, mert egy világi szerződés a szükségszerűleg általános és kiterjeszhető kifejezéseivel inkább új összeütközéseket fog előidézni, mintsem a régieket megoldani.»

sági szerződést, mely vagy általánosan körülírt vagy közelebbről meghatározott viszályokra vonatkozik és helyesnek mondja továbbá azt a megegyezést, amely két vagy több állam között létrejött, bizonyos szerződés kiegészítéseképpen a választott bíróság kikötését tartalmazza. Evvel szemben, Marschall véleménye Szerint teljesen lehetetlen oly szerződést létesíteni, melyben a világ összes államai meghatározott viszályok tekintetében magukat a választott bíróság illetékességének alávetik. Véleménye támogatására hivatkozott Marschall arra, hogy míg állam és állam közötti viszonyban az egyes szerződések, helyesebben azok az érdekek, melyekre ezen szerződésekől eredő viszályok vonatkozhatnak, áttekinthetők, az ideig a világ összes államaival szemben ezek az érdekek át nem tekinthetők. Marschall ezen érvelése azonban nem helyes, sőt Marschall saját álláspontjával jut ellentétbe, midőn elismeri azt, hogy az egész világot kötelező szerződésnél, mint pl. posta-szerződés stb. ilyen a választott bíróság illetékességének elismerését tartalmazó kikötés igen is lehetséges. Ellentétbe jut Marschall saját álláspontjával, mert hiszen, ha egy már világszerződésben szabályozott anyag tekintetében az áttekintés lehetséges, miért nem volna az áttekintés lehetséges más olyan materiák tekintetében, melyek szintén alkalmasak arra, hogy a világszerződés formájában szabályoztassanak és végül mi akadályba ütköznék ezeknek a materiáknak egy listában való összefoglalása.

A lista alap gondolata végeredményben az, hogy léteznek az államok között szerződések, melyeknek a politikához semmi közük nincsen, melyek, hogy úgy mondjam, a nemzetközi közigazgatásra, illetve a belföldi igazságszolgáltatás nemzetközi vonatkozásaira vonatkoznak és, hogy mindezek a viszonylatok olyanok, hogy nemzetközi és a világ összes államait egyaránt kötelező szerződések által való szabályozásra alkalmasak. Ilyenek a már világszerződésekkel szabályozott postaügy, vasútügy, ilyenek továbbá a világszerződésekkel szintén sza-

bályozható nemzetközi magánjogi, munkásügyi stb. kérdések, mely viszonylatoknak a lényege, hogy merőben technikai jellegű kérdésekre vonatkoznak és a politikai érdekektől teljesen függetlenek.

Ha már most elismeri Marschall, hogy ilyen viszonyok tényleg léteznek, ha elismeri azt, hogy igenis ezen viszonylatok tekintetében a választott bírósági kikötés a világ összes államai között is lehetséges, úgy valóban nem igen érthető hogy mi ellenvetése lehetne neki a lista rendszere ellen. Ezeknek a nemzetközi adminisztrációval, illetve a belföldi igazságszolgáltatás nemzetközi vonatkozásaival, összefüggő kérdéseknek lényege az, hogy a viszony tartalma azonos, bárminő legyen is azoknak az államoknak a neve, kik egymással ily viszonylatban állanak. Teszem, nemzetközi magánjogi szerződés tartalma igen különböző lehet ugyan a szerződést kötő államok belföldi joga következtében, de valamennyi nemzetközi magánjogi szerződés megegyezik abban, hogy ezekben a szerződésekben szabályozott jogviszonyok az állam, hatalmi, avagy politikai érdekeit nem érintik. Ha tehát *egy* valamely szerződésről megállapítást nyert az, hogy az abban szabályozott viszony az állam hatalmi érdekeit nem érinti, ha megállapítást nyert, hogy annak a viszonynak szabályozása nem a politikai iránytól, hanem a szaktudományi meggyőződések mérlegelésétől függ, úgy ez a megállapítás egyenlően igaz, legyen a szerződés-kötő államok neve bárminő is. Semmiképen sem állítható, illetve indokolható az az állítás tehát, hogy az ú. n. *mondialis* szisztéma megvalósítása lehetetlen, határozottan áll azonban emvel szemben az, hogy a partikuláris szerződések soha sem vezethetnek arra az eredményre, melynek elérése a hágai konferenciáknak célja.

A nemzetközi jognak célja az, hogy az államok közötti érintkezésben egy egységes és minden államot egyaránt kötelező jog uralkodjék, ezen egységesség jog uralmának megvalósítását szolgálja a választott bíróság intézménye. Ha az álla-

mok külön-külön szerződéseket kötnek egymással, más és más tartalommal, úgy valóban képzelhetetlen, hogy valaha is ezen sokféle és különféle tartalmú szerződések alapján egy egységes jog és ezen egységes jog uralmát biztosító intézmény fejlődjék ki. A választott bíróságot intézményi jelleggel kell felruházni,¹ ezen intézményi jellegnek előfeltétele pedig az, hogy a választott bíróság hatóság legyen, mely az összes államok akarata folytán teljesít bizonyos meghatározott viszályok esetében bírói funkciót. Ha a választott bíróság kirendelése csakis partikuláris szerződésen alapszik, akkor a választott bíróság mindig meg fogja tartani az ad hoc bíróság jellegét, mindig megmarad kivételes eszköz, melynek igénybevétele a szerződő felek tetszésétől és akaratótól függ. Ha ellenben a választott bíróság intézményesítették és világegyezmény folytán törvényes hatáskört nyer, legyen már most ez a hatáskör bármilyen szűk is, úgy meg van adva a törvényes hatáskörrel az intézmény létalapja és a hatáskör az intézmény fejlődésével bővülni fog. Állandó bíróság törvényes hatáskör nélkül nem létezhetik és nem is képzelhető. Az állandó jelleget a bíróságnak nemcsak szervezete, hanem hatásköre is adja meg. Az állandó hatáskör mellett természetesen a bíróság eljárhat és ítélni meg oly esetekben is, melyek törvényes hatáskörébe nem tartoznak, melyekben a felek azonban a bíróságot az Ítélezéssel megbízták.

A nemzetközi bíróság, mely a zsákmányjogra vonatkozó elvek kikényszerítését célozza, tényleg rendelkezik ezzel az intézményi jelleggel, mert az egyezmény nemcsak a bíróság szervezetét határozza meg, hanem meghatározza egyben azokat az ügyeket is, melyek ezen bírósághoz tartoznak. Az állandó választott bíróság kiépítésénél valóban a nemzetközi zsákmánybíróság és ezen zsákmánybíróságra vonatkozó egyezmény mintaképpül szolgálhat.

¹ V. ö. Apponyi Lectures.

Az egyes partikuláris szerződéseknek a hátránya a világ-szerződéssel szemben továbbá az, hogy a partikuláris választott bírósági szerződéseknek határozottan politikai jellegük van és teljesen elmosódik ezeknek a szerződéseknek a megkötésénél az a körülmény, hogy a választott bíróság jogintézmény. Elmosódik az, hogy a választott bíróság elismerése és megvalósítása az államok között érvényes nemzetközi jog uralmának elismerése és a jog fejlődésének következménye. Nap-nap után látjuk ugyanis, hogy államok a közöttük levő baráti viszony megerősítésére választott bírósági szerződéseket kötnek és látjuk azt, hogy ezeknek a szerződéseknek a tartalma függ az egyes államok között, *már* a szerződés megkötése előtt levő, baráti viszonytól. Valóban ki is alakult a szerződéseknek egy skálája, mely a feleket csak formailag kötelező szerződésnél kezdődik és számos közbenső fokon át elvezet az általános és minden viszály tekintetében választott bírósági kikötést tartalmazó szerződéshez. Az államok közötti viszony szerint változik már most az a szerződés, melyet a felek kiválasztanak, Anglia és Németország általános és a feleket valójában alig kötelező választott bírói szerződést kötöttek. Anglia és Amerika, Franciaország és Amerika viszont barátságuk bizonyítékául egy általános és valóban kötelező választott bírói szerződést szándékoznak kötni.¹

Formailag kötelezőnek mondom a francia-német szerződést, mert ezen szerződés értelmében a felek jogi vitáiknak elbírálását csak az esetben bízzák választott bíróságra, ha az sem az államok becsületét, sem létérdekeit nem érinti, annak megítélése ellenben, hogy a viszály az állam becsületét stb. érinti-e, az egyes államok joga. Az angol-amerikai és francia-amerikai szerződések ellenben a választott bíróságokat a jogviták esetében kötelezővé teszik, annak a megítélését pedig, hogy valamely viszály jogviszálynak tekinthető-e,

¹ V. ö. Times 1011. aug. 7-iki számát.

külön a felek által kiküldendő és a felektől független választott bíróságokra bízják.

A partikuláris szerződéseknek ezen különleges politikai jellege erősen kidomborodott ép az említett angol-amerikai, illetve francia-amerikai szerződések tervének publikálásánál. Emlékezetes dolog, hogy Bismarck herceg, midőn egy orosz-német összeütközés veszélye fenyegette, híres beszédében, 1888-ban publikálta a hármass, szövetséget.¹ Valóban mindenben különbözik Bismarcknak ezen nyilván politikai védés dacszövetség publikáló beszédétől Sir Edward Grey-nek beszéde, ki a francia és német viszály, illetve a francia és angol elhidegülés időpontját választotta ki arra, hogy az Egyesült-Államokkal kötendő általános választott bírósági szerződés tervét publikálja.

Az államok közötti általános választott bírósági szerződések jelentik ma az államok közötti egyesülést, jelentenek egy politikai szövetséget, mely úgy az államok közötti baráti viszonyt fokozza, mint az állami szövetséget más államokkal szemben elkülöníti.² A választott bírósági szerződéseket ebből a politikai atmoszférából ki kell emelni. A választott bírósági szerződések megkötése jelenti az államok közötti viszonylatban a jog uralmának elismerését és ezen elismerésnek függetlennek kell lenni minden politikától, minden diplomáciai machinációtól. A jog uralmát el kell ismerni az államoknak, akár erős, akár gyenge kapcsolatok és érdekek kötik őket össze. A jog uralmának elismerése csak az államok összessége által történhetik, mert csakis ilyen általános szerződés lesz ment mindazoktól az egyesülési és ellensúlyozási érvektől, melyek az egyes államokat particularis szerződések megkötésénél vezérlik.

¹ 1888 február 6-án tartott beszéd. L. Fürst Bismarck als Redner XVI. k. 185. 1.

² Jellemző e tekintetben, hogy Argentína valamennyi szomszédos állammal ilyen szerződéseket kötött és ezáltal valóban egy érdekszövetséget biztosított magának. V. ö. Revue Generale. 1910.

A választott bíróság hatásköre tehát világszerződésben határozandó meg és körvonalazandó, a törvényes hatáskör megállapítása pedig szükséges, mert a törvényes hatáskör meghatározása az első lépés a bíróság szervezéséhez.

A hágai konferencián az általános választott bírósági szerződés terve, másodszor is hajótörést szenvedett. Hosszas tárgyalások után, melyeknek részletei jelen tanulmány során még méltatva lesznek, a konferencia a következő kijelentésben állapodott meg:

La conference, se conformant, a l'esprit d'entente et de concessions réciproques qui est l'esprit même de ses deliberations, a arrêté la déclaration suivante qui, tout en reservant a chacune des Puissances représentées le bénéfice de ses votes, leur permet a toutes, d'affirmer, les principes qu'elles considèrent comme unanimement reconnus:

Elle est unanime;

1°. A reconnaître le principe de l'arbitrage obligatoire.

2°. A déclarer que certains différends et notamment ceux relatifs a l'interprétation et a l'application des stipulations conventionnelles internationales, sont susceptibles, d'être soumis a l'arbitrage, obligatoire sans aucune restriction.

Elle est unanime enfin a proclamer que, s'il n'a pas été donné de conclure des maintenant une convention en ce sens, les divergences d'opinion qui se sont manifestées n'ont pas dépassé les limites d'une controverse juridique, et qu'en travaillant ici ensemble pendant quatre mois toutes les Puissances du monde, non seulement ont appris à se comprendre et à se rapprocher d'avantage, mais ont su dégager, au cours de cette longue collaboration, un sentiment très élevé du bien commun de l'humanité.¹

¹ Actes II. Conference I. k. 344. 1. es Guillaume előadó jelentését u. o. I. k. 455. 1. és különösen az osztrák-magyar indítványt 510, melyből a végleges határozat 578. 1. kialakult.

A konferencia alkalmazkodván ahhoz a kölcsönös megértésen és

Az elvi kijelentés hangsúlyozza tehát, hogy a kötelező választott bíróságnak bizonyos esetek tekintetében való fel-tétlen elismerését a hágai konferencián egybegyűlt hatalmak valamennyien lehetségesnek és célszerűnek tartják és hogy az akadályok melyek az egyezmény nyombani megvalósítását meggátolták, jogi természetűek voltak. Valóban a talaj még a második hágai konferencia előtt sem volt eléggé előkészítve, új ellenvetések, új technikai jellegű nehézségek merültek fel és ezen nehézségeknek esett az egyezmény létesülése, a vá-lasztott bíróság kötelező elismerése áldozatul. A teóriának feladata már most mindezeket az ellenvetéseket mérlegelni és az intézmény jogi kiépítését elősegíteni.

II.

Minden hatóságnak és intézménynek megvan a maga különleges jellege és ezen különleges jellegénél fogva minden hatóság vagy intézmény csak a jellegével összhangban álló feladatok teljesítésére alkalmas. Ennek következményeképp az

kölcsönös engedékenységen alapuló szellemhez, mely összes tárgyalásait jellemzi, a következő nyilatkozat szövegét határozta meg, mely, habár minden állam szavazatával kinyilvánított álláspontját fenntartja, mégis lehetségessé teszi kinyilatkoztatni azokat az elveket, melyeket egyhan-gúlag elfogadottaknak tekintenek.

A konferencia egyhangúlag:

először: elismeri a kötelező választott bíraskodás elvét,
 másodsor, hogy bizonyos nézeteltérések és különösen azok, me-lyek szerződések értelmezésére és alkalmazására vonatkoznak, alkalma-sak arra, hogy minden megszorítás nélkül választott bíróságok elé utaltassanak.

Egyhangú végül annak kinyilatkoztatásában, hogy ha nem is volt lehetséges a fenti értelemben egy megállapodásra lépni, mégis a fenn-forgó nézeteltérések egy rendes jogi vita kereteit felül nem haladták és hogy négy hónapi közös munka alatt a világ összes hatalmai nem-csak hogy kölcsönösen megérteni tanulták meg egymást és egymáshoz közeledtek, hanem ezen hosszai együttműködésük alatt az emberiség közös érdekeinek egy igen magas képzete alakult ki.

állam keretén belül élesen különválasztjuk az egyes hatóságokat és azoknak hatáskörét. Az egyes hatóságok szervezésénél pedig tekintettel vagyunk azokra a teljesítményekre, melyek az illető hatóságnak hatáskörébe tartoznak. The right man on the right place elve érvényesül nemcsak akkor, midőn bizonyos állások betöltéséről van szó, hanem akkor is, ha intézmények szervezése és hatáskörüknek meghatározása céloztatik.

A nemzetközi választott bíróságok bírói funkciót gyakorolnak, hatáskörük a nemzetközi életben kiterjed mindazokra a cselekvésekre, melyek a bírói funkció körébe tartoznak. Ha tehát meghatározzuk a bírói funkció lényegét és meghatározzuk a bírói hatáskör korlátait, úgy egyben meghatározzuk azokat a határokat is, melyeken belül a nemzetközi választott bíróságok alkalmazhatók.

Concha Győző «Politika» című művében kifejti, hogy az államakaratot az állam közegei és a magánosok valósítják meg.¹ A magánügyekben cselekvő magánosok — úgymond — valamint az államnak végrehajtó közegei, karhatalommal foganatosított intézkedéseikben az állami akaratot valósítják meg; a magánosok ugyanúgy, mint az állami közegek, az államnak más és más természetű ügyekben végrehajtó közegei. Ezen végrehajtó közegek cselekvése tekintetében kérdéses lehet az, vajjon az egyesek intézkedéseikkel csakugyan az állami akaratot valósították meg? Az egyesek vita tárgyává tehetik más egyesek cselekvéseit vagy a hatóságok intézkedéseit és annak meghatározása, hogy az egyesek vagy a hatóságok cselekvése tényleg összhangban van-e az állami akarral, vajjon ezen cselekvések kellően valósították-e meg az állami akaratot, a bíróság feladata. Az egyesek, a hatóságok, a végrehajtó hatalom cselekvésének egybevetése az államnak szokás, törvény, szabályrendelet vagy egyes esetre vonatkozó szuverén

¹ Concha Győző. Politika. II. k. I>26. 1.

határozat alakjában nyilvánvaló akaratával alkotja a bírászkodást. A bíróságok feladata tehát ilyképen Concha szerint az, hogy egyes cselekvések tekintetében megállapítsa, vajjon a cselekvések a törvényhozó akaratának megfelelnek-e, abban az esetben pedig, ha ítéletük szerint a cselekvés az állami akarral nem vág egybe, úgy az állami akarat megvalósítását kikényszerítsék.

A nemzetközi életben az egyes államok egymással, illetve egymás polgáraival szemben tanúsított eljárásukban, az államok együttműködését szabályozó joghoz tartoznak alkalmazkodni. Az egyes államok tehát Concha kifejezése szerint a nemzetközi jog végrehajtására, illetve megvalósítására hivatott közegek, a nemzetközi bíróságoknak feladata pedig megállapítani azt, vajjon az egyes államok cselekvése a nemzetközi jognak megfelel-e.¹

A nemzetközi bírászkodás előfeltétele tehát egy az államok együttműködését szabályozó jognak a létezése és nemzetközi bírászkodás csakis olyan viszályra vonatkozik, mely viszály tekintetében a jog intézkedik, oly esetekben tehát, melyek tekintetében a nemzetközi jog nem intézkedik, a nemzetközi bíró nem ítéelhet. ítéelkezés mindig valamely a bírón kívül álló, a bírótól független elveknek, avagy szabályoknak az alkalmazását jelenti és ha nincsenek ilyen, a bírótól független, különválasztott elvek, avagy szabályok, ha a bírónak saját belátásából kell

¹ Az a kérdés, vajjon a választott bíró csak jogelveket tartozik-e alkalmazni, a hágai konferencián vita tárgyát képezte. Az orosz javaslatának tárgyalásakor Zorn javasolta, hogy a választott bírák ítéletük indokolására köteleztessenek. Martens az indokolás ellen nyilatkozott. Descamps az indokolást szükségesnek tartotta, mert az indokolás a jog alkalmazásának garanciája. V. ö. Actes I. Conference IV. Rész: X. és 42. 1. Az egyezmény az indokolást kötelezővé teszi és ez által újabb kifejezést adott annak, hogy a választott bíróság jogot tartozik alkalmazni. Martens, ki az indokolás ellen nyilatkozott, a választott bírósági eljárást inkább politikai, mint jogi jellegű eljárásnak tekintette. V. ö. lentebb «jogorvoslatokról» szóló fejtegetésnél.

merítenie a döntésre okul szolgáló indokokat, ítélezésről szó sem lehet.

A nyelvhasználat is különben mindig élesen különválasztja a meghatározott szabályok alkalmazására irányuló tevékenységet, az ítélezést a döntéstől, melyet csakis a döntésre felhívott egyén belátása irányít. Így teszem beszélünk versenybírósról és bíráló bizottságról. A versenybíró avagy a versenybíró meghatározza azt, hogy a játékban vagy pályázatban résztvevő egyének megfeleltek-e azoknak a szabályoknak, melyek a játékra, illetve pályázatra alkalmazandók. A bíráló megállapítja azt, hogy a résztvevőknek (a szabályok végrehajtóinak) cselekvése megfelel-e a versenyre alkalmazandó szabályoknak, a bíráló bizottság ellenben, mely valamely szépirodalmi, tudományos vagy művészeti pályázat eredményét dönti el, saját belátásából, saját véleménye alapján állapítja meg, hogy melyik pályázónak a műve jobb, szebb, vagy megfelelőbb. A bíráló bizottság saját tudása, véleménye és belátása ex «quo et bono állapítja meg azokat az elveket, melyek alapján a pályázatot eldönti.¹ A bíráló bizottság azonban nem ítélt, mert a bíráló bizottság által alkalmazott elvek objektíve mint a döntésre felhívott egyéntől független szabályok nem léteznek. Döntésről beszélünk tehát mindig oly esetekben, midőn a döntésre felhívott egyén saját belátása, egyéni meggyőződése alapján határozza meg azokat az okokat, melyek őt vezérik, ítélezésről beszélünk ellenben mindig oly esetekben, midőn ezek az ítélezést irányító okok, mint az érdekelték vagy a szuverén által megállapított szabályok léteznek. A döntés az egyéni vélemény nyilvánítása, az ítékezés ellenben objektív léttel bíró szabályok alkalmazása,

A nemzetközi bírónak ítélnie kell, a nemzetközi bírónak hatásköre tehát csak olyan viszályokra terjedhet ki, amely viszályok tekintetében a jog intézkedik, nem tartoznak azonban

V. ö. lentebi) a. választott bíróság szervezésénél.

hatáskörébe olyan viszályok, melyek tekintetében a nemzetközi jog nem intézkedik és amelyek tisztán *ex sequo et bono*, tisztán a bíró egyéni felfogása és belátása alapján döntendők el. A választott bíró hivatása a nemzetközi jog uralmának a biztosítása és az államok, kik ilyen bíróságoknak alávetik magukat, nem a bíró önkényének, hanem a nemzetközi jog uralmának vetik alá magukat. Az állam keretén belül és a nemzetközi jogi életben is azonban a látszat az, hogy a jogéletben valóságos horor vacuum létezik és nincsen viszály, melyről nem intézkednék jogszabály, bárminő viszályból kifolyólag forduljanak is a felek a bíróhoz, a bíró ítél és a bírónak mindig állanak jogszabályok rendelkezésére, melyekkel a viszályt elintézi. Ez azonban, mint jeleztem, csak látszat. A bíró ugyanis az állam keretén belül sem intézi el a viszályt minden esetben, mert mint már fentebb kifejtettem, jog nem minden emberi cselekvést és az emberi cselekvések nem minden összeütközését szabályozza. A jog elismeri bizonyos korlátokon belül az emberek és testületek cselekvési szabadságát és ezeken a korlátokon belül az egyes cselekvési szabadságok összeütközését meg nem oldja, illetve nem szabályozza, így teszem, mindenkinek joga van avval szerződni, akivel akar, annak a szolgálatába lépni, akinek a szolgálatába lépni, illetve maradni akar. A szerződéskötési szabadságoknak összeütközése a szabad verseny útján nyer elintézését és a jog nem szabályozza, hogy a szabadságok összeütközéséből kinek kell győztesen kikerülnie, kinek a győzelmét kell az államnak a rendelkezésére álló kényszereszközökkel megvalósítania. Ha már most a bíró elé oly eset kerül, midőn a viszály tárgya a jog által szabályozva nincsen, helyesebben a jog csakis azt állapítja meg, hogy a viszály a felek között a szabad verseny útján intéződjék el, akkor a bíró ítél ugyan, de ítélete annyit jelent, hogy az állam a viszály iránt mindaz ideig, míg a jog által a szabad versenynek vont korlátok megsértve nincsenek, nem érdeklődik, a bíró mondhatnám

utasítja a feleket arra, hogy a szabad verseny, illetve gazdasági párbajuk folytatásával intézzék el a viszályukat. Igen tipikusan nyilvánul illetén bírói döntésnek lényege egy ősrégen lefolyt viszályban, melyről a talmud megemlékszik. Az egyik kereskedő panaszolta a bírónak, hogy a vetélytársa mandulákat ad a gyermekeknek és ezen eljárásával összes vevőit tőle elvonja, a bíró ítelt és ítélete így szólt: «A te vetélytársad eljárása jogos, mert ha ő mandulát ad a gyermekeknek, úgy viszont neked jogod van fügét adni a gyermekeknek.»¹ A bíró tehát ítelt, alkalmazta a jogot, mely szerint a vevők megszerzésének módját a felek saját tetszésük szerint határozhatják meg, a viszályt azonban, amely a felek között a vevők megszerzése tekintetében folyt, el nem intézte és annak elintézését a felekre, illetve szabad versenyükre bízta. A bíró a jogvitát a felek között elintézte, megállapította ugyanis a viszály tekintetében az állam akaratát, a gazdasági viszályt azonban, mely a felek között folyt, nem intézte el. A nemzetközi jogban a helyzet teljesen hasonló. A nemzetközi jog is megállapítja a felek cselekvési szabadságát és gyakorta a felek versenyére bízta a viszály mikénti elintézését. A nemzetközi piacon ott, ahol területeket, illetve más államok gazdasági életében döntő befolyást lehet szerezni, az államok egymással szemben mint konkurrensok szerepelnek és gazdasági viszályukat a nemzetközi jog el nem dönti, hanem a viszály eldöntését a hatalmak szabad versenyére bízta. Tipikus esete az államok közötti illetén összeütközésnek az a viszály, mely nemrégén Franciaország és Németország között Marokkó tekintetében lefolyt.² Franciaország algiri bír-

¹ Id. Werner Sombart *Die Juden und die Volkswirtschaft*. 1911. Leipzig, 291. l.

² Victor Berard *Questions Extérieures Anarchie Marocaine* (Revue de Paris, 3ü.l. 1907.) Victor Berard *Algérie et Maroc*, u.o.863.1. Berard *Affaire marocaine*, u. o. 1900. januar, I. füzet és Tardieu *La Conference d'Algesiras*. Az újabb fejlemények tekintetében I. Challaye *L'accord franco-allemand et l'Afrique equatorial*. (Revue de Paris, 1.912, 648.1. es Revue Generale 1911.

tokainak védelme érdekében már 1901. és 1902. évben bizonyos megállapodásra lépett a marokkói szultánnal, mely megállapodások bizonyos beavatkozást jelentettek Marokkó ügyeibe. Németország viszont a maga részéről szintén befolyást akart szerezni a marokkói ügyekre. Két konkurens állott tehát itt egymással szemben, két konkurens, aki idegen állam területén gazdasági előnyöket és gazdasági előnyeinek biztosítására a szultánt megillető szuverenitást a maga teljességében vagy legalább is annak egy részében követelte. Franciaország politikája Marokkóval szemben az az ismeletes koloniális politika, mely a békés penetrációnál kezdődik, az okkupációval folytatódik és az. anexióval végződik. Németországra nézve Franciaország ezen politikája veszélyt jelentett, mert félő volt. hogy a francia szuverenitás a francia kereskedelmi érdekeket fogja szolgálni és Németország egy tőke, munka és az árúk beszállítására alkalmas területet elveszít. A marokkói viszály végeredményben miben sem különbözik két konkurráló gyáros cégnek valamely piac megszerzése körül folytatott küzdelmétől. A viszály tárgya tehát befolyásnak, illetve politikai hatalomnak megszerzése volt egy harmadik állam területén. Felteszem már most azt, hogy ezt a vitát a felek választott bírákra bízták, felteszem tehát, hogy Németország azt vitatta volna, hogy Franciaországnak nincsen joga a szultánnal olyan megállapodásokat kötni, minők-et 1901-ben és 190á-ben kötött és Franciaországnak nincsen joga saját állampolgárai és gazdasági érdekeinek védelmére Marokkóban interveniálni, hanem a marokkói intervenció csakis nemzetközi konferencia megbízása alapján az érdekelt államok által közösen hajtható végre. Felteszem továbbá, hogy Franciaország felelete erre a keresetre az lett volna, hogy neki mint független hatalomnak joga van avval, akivel akar és olyan szerződést kötni, amilyent akar és továbbá, hogy neki, mint független hatalomnak joga van harmadik hatalom területén, harmadik hatalom beleegyezésével állam-

polgárai érdekében olyan intézkedéseket végrehajtani, a minőket alkalmasnak tart. Felteszem hogy Franciaország a német igényekkel szemben a bíró előtt úgy védekezett volna, mint védekezik az egyik konkurrens a másik által ellene indított kártérítési perben; felteszem tehát, hogy Franciaország azt mondta volna, hogy a verseny szabad a szerződéskötések tekintetében és az intervenció szintén az adott esetben a két állam közötti megállapodáson alapszik. A bírónak kétségtelenül a német követeléseket el kellett volna utasítani, mert hiszen a nemzetközi jog tényleg elismeri azt, hogy két állam saját ügyeiben oly megállapodást köthet egymással, aminőt akar és a békés penetráció, illetve intervenció szintén két állam állítólagosán szabad megállapodásán alapult. A nemzetközi bíró tehát eldöntötte volna a felek között a jogvitát, mert megállapította volna azt, hogy Franciaország a nemzetközi jognak megfelelően járt el. A jogvita eldöntése után azonban a felek között a viszály tovább folyt volna, mert ha Franciaország szárazföldi erejével fenyegetve eszközölt ki megállapodásokat a marokkói szultántól, úgy viszont Németországnak joga lett volna tengeri haderővel eszközölni ki érdekeit szolgáló megegyezéseket. A bíró tehát a viszályt a bírói székéből tulajdonképpen a harcmezőre utasította volna, vagyis a képzeletbeli esetben a nemzetközi bíró úgy cselekedett volna, mint ahogy cselekedett a talmudbeli bíró.

A nemzetközi bíró illetén ítéletének azonban semmi értelme és súlya nem volna. Az állami bíróságok a viszály eldöntését bízhatják a szabad versenyre, mert hiszen a szabad versenyt, a felek gazdasági küzdelmét a jog bizonyos korlátokon belül elismeri és a bíróságokat az állam nem azért létesítette, hogy a szabad versenyt megszüntessék. A nemzetközi bíró azonban ép arra kap megbízást a felektől, hogy viszályukat, mely háborúig fajulhat, véglegesen intézze el. A nemzetközi bírónak feladata, hogy az államok küzdelmét ítéletével pótolja és teljesen félreismerné hivatását az a bíró,

ki a viszály lényegét ítéletével el nem intézné és a viszály eldöntését a felek gazdasági vagy fegyveres összeütközésére bízna.

Mondottuk fentebb azt, hogy a bíró csak jogi viták elintézésére van hivatva, ez az állítás a kifejtettek értelmében azonban némi rektifikációra szorul. A marokkói és más hasonló esetekben is van a felek között jogviszály, hiszen modern államok, mint azt Nippold kifejti,¹ minden igényüket jogi formák mögé bujtatják. A jogviszály eldöntése, azonban még nem jelenti a viszálynak a végleges megoldását, és a jogi viszálynak eldöntése semmi hasznot vagy eredményt a viszályban levő államok szempontjából nem jelent. A nemzetközi bírónak tehát feladata a jogvitának eldöntése csak olyan esetekben, ha a döntés a viszály végleges és teljes befejezését jelenti. A nemzetközi jogban épügy, mint a belöldi jogban áll az, hogy a jog csak a már szerzett jogok összeütközését szabályozza, a merő szabadságoknak összeütközése azonban a jog által szabályozva nincsen. A nemzetközi bíró tehát valóban hatáskörrel csak akkor bír, ha két állam ténylegesen megszerzett joga ütközik össze, így teszem, ha arról van szó, hogy bizonyos esetben és bizonyos területen melyik államot illetik meg a szuverén jogok, a nemzetközi bíró ítélni, mert egyrészt a nemzetközi jog a szuverén jogok szerzését, gyakorlását és megszűnését szabályozza, másrészt a jog alkalmazása segélyvelei, helyesebben szuverén jogok gyakorlására illetékes állam megállapításával a viszály végleges befejezést nyert. Ha ellenben a viszály, egymással szerződés megkötése tekintetében tárgyaló államok között, a szerződés tartalma tekintetében keletkezik, avagy abból származik, hogy két állam egy harmadik államban jogokat, illetve befolyást akar szerezni, úgy a nemzetközi bíró nem illetékes, mert vagy teljesen hiányoznak a jogszabályok, melyek az ilyen vi-

¹ Nippold I. 14-2. 1.

szályra vonatkoznak, vagy ha léteznek is jogszabályok, amelyek illetően vizsályokra vonatkoznak, úgy ezeknek a jogszabályoknak alkalmazásával a vizsályt véglegesen befejezni nem lehet.

A nemzetközi bírászkodásnak tehát két korlátja van. Az egyik korlát értelmében, mely korlát a bírászkodás lényegéből következik, a bíró csak oly esetekben ítélni, midőn vannak jogszabályok, melyek a vizsályra vonatkoznak. A másik korlát pedig, mely a nemzetközi bíróságok speciális jellegéből következik, úgy szól, hogy a nemzetközi bíró csak oly vizsályok elbírálásával bízható meg, mely vizsályok a jogszabályok alkalmazásával teljesen és véglegesen befejezhetők.

Oly esetekben, midőn a bíró nem illetékes; oly esetekben, midőn tisztán jogi szabályok alkalmazásával eredményt elérni nem lehet, az államok gyakorta megállapodtak abban, hogy a bíró nem jogi, hanem célszerűségi és méltányossági okok alapján döntse el a vizsályt. Ily megállapodásnak természetesen semmi akadálya nincsen, a lényeg azonban, hogy ha a bírónak feladata nem jogszabályoknak alkalmazása, többé nem bírói funkcióról, nem ítélezésről van szó. Az, aki a vitát tisztán méltányossági és célszerűségi okok alapján dönti el, az nem bíró, hanem aimable compositeur, egyeztető. Az egyeztető nem kívülről álló és objektíve létező szabályokat alkalmaz, hanem saját belátásából meríti az eldöntésre mérvadó okokat.¹

Egyeztetői működésre és alávetésre például szolgálhat első sorban a párisi választott bíróság ítélete a Behring-szoros feletti szuverenitás ügyében.¹ A vizsályban felekként az Egyesült Államok és Anglia voltak érdekelve. A fényállás pedig a következő volt: A Behring-szoroshoz tartoznak az ú. n. Pribilov-szigetek, ezek a szigetek bizonyos időszakban gyülekező helyei a fókáknak (phoques à fourures). A fókák ugyanis minden évben ugyanazon időszakban a sziget körüli vizekben tartózkodtak, itt

¹ Renault nouvelle mission des arbitres. Revue Generale 1894. 44. lap. Pasirisie 422. 1.

párosodtak, majd pedig, miután csemetéiket elhelyezték a sziget szikláinak között, visszatérnek a sarki tengerbe. Felületes becslések szerint a szigetközi vizekben párosodási időben cca 3.000.000 foka szokott tartózkodni. Az Egyesült-Államok azt vitatták, hogy nekik a Behring-szoros tekintetében, illetve a Behring-szorosnak ama része lelett, hol a fókák tartózkodni szoktak, kizárólagos jurisdikciójuk van és ezen szuverenitásuk következtében a fókákra való halászati jog is kizárólag őket illeti. Anglia, kinek kanadai birtoka szintén a szoros vizével határos, evvel szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy az Egyesült Államok kizárólagos szuverenitása a parti vizekre terjed csak ki és a parttól számított három mértföldnyi határon túl, a tenger nyílt tengernek tekintendő és egy államnak sem tartozik kizárólagos szuverenitása alá.

Az Egyesült-Államok a maguknak vindikált kizárólagos jurisdikció következtében angol hajókat, kik fókákra vadásztak, 70 usque' 100 mértföldnyi távolságban a parttól elfogattak és saját bíróságaik előtt ezen hajók tulajdonosai ellen az eljárást folyamatba tették. Anglia, állampolgárai tulajdonát képező ezen hajók elfogatása ellen tiltakozott. Hosszas tárgyalások után a felek abban állapodtak meg, hogy a viszály elbírálását választott bíróságra bízzák. Annak a megállapítása, vajjon az Egyesült-Államok a Behring-szoros tekintetében kizárólagos szuverenitás illeti-e meg, nyilván jogkérdés. A szuverenitás az államot megillető jog, melynek szerzését és gyakorlását, valamint megszüntét a nemzetközi jog szabályozza. Az Egyesült-Államok álláspontjuk igazolására tényleg nemzetközi jogi tételekre hivatkoznak és pedig hivatkoznak arra, hogy ők azt a területet, mely Alaska neve alatt ismeretes, Oroszországtól szereztek és hogy Oroszországot is, ki az Egyesült-Államok jogelődje volt, kizárólagos szuverenitás illette meg a Behring-szoroson. Hivatkoztak az Egyesült-Államok továbbá arra, hogy a Behring-szoros nem nyílt, hanem zárt tengernek tekintendő

és vitatták végül az Egyesült-Államok azt is, hogy ha még nincsen is kizárólagos szuverenitásuk a vitás területen, joguk van, mint parti hatalomnak, saját érdekeik védelmében a fókák fajának fentartására a szükséges intézkedéseket megtenni. Az Egyesült-Államok azt is vitatták, hogy nekik a fókák felett bizonyos protektorátusuk van. Ezen érvelés megerősítésére igazolni igyekeztek, hogy a Pribilov-szigetek körül tanyázó fókák egy különleges foka-fajhoz tartoznak, mely faj az Egyesült-Államok tulajdona, mert a fókák az Egyesült-Államok területén tartózkodnak és habár onnan eltávoznak is, az animus revertendi ezekben az állatokban épúgy megvan, mint a méhrajban vagy a galambokban.

Az Egyesült-Államok tehát tulajdoni igényüket alapították első sorban arra, hogy jogelődjüket teljes szuverenitás illette meg, alapították továbbá a nemzetközi jog értelmében a parti tulajdonost megillető jogokra és alapították végül a fókák tekintetében őket általános jogelvek alapján megillető tulajdonjogra. Mindezek az érvek jogi érvek és jogszabályok alkalmazásával a vitatott igény fenn vagy fenn nem állása eldönthető. A párisi választott bíróság megállapította, hogy az Egyesült-Államokat nem illeti meg szuverenitás a vitás területen, nem pedig azon okból, mert jogelődje sem gyakorolt sohasem ezen a területen kizárólagos szuverenitást és nem is gyakorolhatott kizárólagos szuverenitást, mert a Behring-szoros nyílt tenger, a nyílt tenger pedig, a parti vizek határától kezdve el nem idegeníthető és senki külön tulajdonjogának tárgyát nem képezheti. A választott bíróság azonban a jogi vitának illeten eldöntésével habár még azt is megállapította, hogy az Egyesült-Államokat sem mint parti államot, sem mint fókaraj állítólagos tulajdonosát törvényhozási jogok a nyílt tengeren levő fókák halászata tekintetében meg nem illetik, nem fejezte be azt a feladatot, melynek elvégzésével a felek őt megbízták. A felek ugyanis a választott bíróság kiküldése tárgyában kötött egyezményükben a követ-

kező kikötést is felvették. «If the determination of the foregoing questions as to the exclusive jurisdiction of the United States shall leave the subject in such position, that the concurrence of Great Britain is necessary to the establishment of Regulation for the protection and preservation of the fur seal in or habitually resorting to the Behring's sea the Arbitrators shall than determine what concurrent regulations outside of the jurisdictional limits of the respective governments are necessary and over what waters such regulations should extend and to aid them in that determination the report of a joint commission to be appointed by the respective government shall be laid before them with such other evidence as either government may submit».¹

A felek tehát megállapodtak abban, hogy ha a választott bírák döntése következtében az Egyesült-Államoknak nincsen egyedül joguk a fókák védelme és fentartása érdekében a szükséges intézkedéseket megtenni és ha ilyen területi vizeken kívül kiható óvintézkedésekhez a bírák véleménye szerint Anglia hozzájárulása is szükséges, úgy állapítsák meg a bírák a fókák fajának fentartása érdekében szükséges intézkedéseket és azt a területet, melyre ezen intézkedéseknek kihatnia kell. A felek megállapodtak továbbá, hogy a bírának ezen feladatuk megkönnyítése céljából egy általuk kirendelendő vegyes bizottság jelentését fogják rendelkezésére bocsájtani.

¹ Az 1892 február 21)-ikén kelt washingtoni szerződés VII. §-a. Ha az előző kérdéseknek eldöntése az ügyet az Északamerikai Egyesült-Államok kizárólagos igazságszolgáltatási joga tekintetében oly helyzetben hagyja, hogy Nagybritánia közreműködése szükséges, a Beliring-tengerben tartózkodó, illetve származó fókák védelmét és fenntartását célzó szabályok megállapításához, akkor a választott bírák meg fogják határozni, hogy minő intézkedések szükségesek az egyes államok igazságszolgáltatásának határain kívül és hogy minő vizekre fognak ezek a szabályzatok kiterjedni. Ennek meghatározásában való segédkezés okából egy, a két kormány által kinevezendő bizottság jelentése a választott bírák elé fog terjesztetni minden egyéb bizonyítékkal együtt, melynek előterjesztését egyik kormány szükségesnek véli.

A felek tehát a választott bírákra nemcsak a jogi kérdés eldöntését bízták, hanem megállapodásuk értelmében a bírák kötelesek voltak a felek között egy a főkák halászatára és fentartására vonatkozó szerződés szövegét is meghatározni. Nyilvánvaló az, hogy ilyenén szerződés szövegének meghatározása bírói feladatnak nem tekinthető. A főkák halászatának szabályozása törvényhozói feladata és az egyes szabályok indító okai tisztán célszerűségi okok. A nemzetközi jog értelmében a tenger az összes államok közös tulajdona, ha legkevesebb két állam, állampolgárait a tenger szabad használatában korlátozni akarja, úgy arra kétségtelenül megvan a joga, hanem a korlátozás mikéntjét a jog meg nem határozza és annak a meghatározását tisztán az egyes törvényhozóra bízza. A párizsi választott bíróság meghatározta tényleg ezeket a szabályokat és ezen cselekvésében már tulajdonképpen nem bírói, hanem egyeztetői szerepet töltött be. A felek, mint láttuk, azonban tekintettel voltak arra, hogy amidőn a választott bírakat egy ilyenén szerződés szövegének meghatározásával bízták meg, oly feladat teljesítését bízták a bíróságra, melyre az alakulata és tagjainak személye folytán nem alkalmas, és e célból egy külön bizottságot szerveztek, mely bizottságnak feladata volt előkészíteni az anyagot és jelentésével támogatni a bíróság működését.

Hasonló hatáskörrel bízták meg Görögország s Törökország, egy viszályuk alkalmával kirendelt választott bíróságot.¹

Az 1897 novemberében a két állam között létrejött békeszerződés értelmében ugyanis, a két állam megállapodott abban, hogy egymással konzuli egyezményre fog lépni, ha pedig két éven belül a két államnak egymással ily egyezményre lépnie nem sikerül, úgy az egyezmény megkötése körül felmerült kérdéseket, illetve az egyezmény szövegének meghatározását választott bírákra bízzák, választott bírakként

* Pasierise 605. 1., Clunet 1901, 413. 1.

pedig, az egyezmény a nagyhatalmak konstantinápolyi követeit jelölte ki. Nyilvánvaló, hogy valamely egyezmény szövegének meghatározása nem bírói feladat, mert hiszen nincsenek a nemzetközi jogban szabályok, melyek ilyen egyezmény szövegét meghatároznák.

Semmi akadályja nincsen tehát annak, hogy az államok valamely nem jogi és nyilván célszerűségi okok alapján eldöntendő kérdés elbírálását választott bírákra bízják, helyesebben semmi akadályja sincsen annak, hogy az államok a választott bírakat megbízzák avval, hogy amennyiben a közöttük felmerült vita jogi szabályok alkalmazása segélyével el nem dönthető, úgy döntsék el a viszályt nyilván célszerűségi okok alapján. Így számos választott bírói szerződés, mely a bíróság illetékességét politikai viszályokra is kiterjeszti, megállapítja egyben azt is, hogy a bíró jogosítva van, a vitát *ex sequo et bono* eldönteni.

Hangsúlyozandó azonban az, hogy viszályoknak nyilván célszerűségi okok alapján való eldöntése nem tekinthető bírói feladatnak és a rendes bírói hatáskörbe nem tartozik. Hangsúlyozandónak vélem azt, mert ha a felek megállapodása nem jogosítja fel kifejezetten a választott bírót arra, hogy célszerűségi vagy méltányossági okok alapján döntse el a vitát és a bíró hatáskörét túllépve, mégis nyilván célszerűségi okokra alapítja ítéletét, úgy az ítélet nyilván semmis és a feleket nem kötelezi.¹

Az Egyesült-Államok és Anglia között Maine állam és Új-Skócia határa tekintetében felmerült viszály alkalmából a felek megállapodtak abban, hogy a vitás határ megállapítását Vilmos németalföldi uralkodóra bízják. A választott bíró kiküldése tárgyában a felek között 1827-ben Londonban létrejött szerződés értelmében, a választott bírónak kötelessége volt a genthi szerződés alapján a határvonalat megállapítani. A választott bíró azonban túllépte azt a hatalmat, melyet a

¹ Merignhac 445. 1.

felek a szerződés értelmében neki biztosítottak, mert ítéletében más vonalat jelölt meg határképen, mint minő vonal megállapítását az Egyesült-Államok, illetve Anglia kérte, egyben ítéletében kimondotta a választott bíró azt is, hogy ezen határvonal megállapításánál őt nem a szerződés szövege, melynek értelmezését a felek reá bízták, hanem más, nyilván célszerűségi okok vezették. A választott bíró ugyanis megállapította azt, hogy a szerződés szövege alapján a határt megállapítani képtelen volt és így kénytelen volt, miután az eset eldöntésére jogi elvek rendelkezésére nem állottak, célszerűségi és méltányossági okokhoz fordulni. Az Egyesült-Államok a választott bíró ítéletét nem fogadták el, mert véleményük szerint, a bíró nem volt jogosítva a neki a felek által biztosított hatáskört túllépni és a választott bíró nem volt jogosítva bírói ítélet helyett egy a feleket kötelező egyezséget megállapítani. Asser ezen esethez írott kommentárjában elfogadja kiinduló pontként a bíró által nyilvánított azt a véleményt, hogy a bíró nem volt képes a perben felhozott érvek és a szerződés értelmezése alapján a határt megállapítani, majd pedig így folytatja: S'il en était ainsi, l'arbitre n'avait qu'a formuler le *non liquet*, a déclarer qu'il lui était impossible de se prononcer . . . Les tribunaux internes doivent toujours rendre une sentence parce que l'état qui les institue, manqueraît a son devoir de justice s'ils déclaraient ne pouvoir se prononcer. Les tribunaux d'arbitrage peuvent prononcer le *non liquet*, parce que les états qui ont institué l'arbitrage, ne se doivent que l'exécution du compromis. Nommé mais limité par le compromis l'arbitre, n'a qu'a l'appliquer quand dans les conditions ou le compromis le place, il lui est impossible de rendre un jugement equitable ou simplement concordant il n'a qu'a le dire.¹

¹ Recueil 31)8. 1. «Ha ez volt a tényállás, akkor a választott bírónak ki kellett volna mondania a non liquet-et. A belföldi bíróságoknak mindig kell ítéletet hozniok, mert ha kijelentenék, hogy ítélő-

A választott bírónak tehát Asser szerint csak bírói hatalma van, azaz csak arra van hatalma, kivéve ha a felek szélesebb hatáskörrel felruházták, hogy a felek vitáját jogelvek alkalmazásával eldöntse. Ha pedig az a hatalom, a bírói hatáskör, mellyel a felek a bírót felruházták, a vita eldöntésére nem elégséges, a választott bírónak meg kell tagadnia az ítélkezést. Azaz, ha Vilmos király véleménye szerint a vizzályra alkalmazandó speciális jogszabályok (szerződés) szerint a vizzályt eldönteni képes nem volt, úgy mert jogszabályok rendelkezésére nem állottak, az ítélkezést meg kellett volna tagadnia.

A nemzetközi jog szempontjából tehát, meg kell különböztetni a bírói funkciót az aimable compositeur funkciójától azért is, mert más megállapodás hiányában a választott bírót csakis a bírói hatáskör illeti meg. A bírói hatáskör túllépése pedig az ítéletet semmissé teszi. A fentebb említett „Frontière de Nord Est” elnevezés alatt ismeretes vizzályban a felek utóbb tényleg a választott bírói ítélet tekintetében vétele nélkül állapodtak meg a vitás határ tekintetében. A frontière de Nord Est esettel teljesen azonos volt a Peru es Bolivia közötti vizzály, mely vizzály folyamán 1908-ban az argentiniai köztársaság elnöke járt el mint választott bíró. Ezen esetben a választott bíró szintén túllépte a bírói hatáskört és a felek az ítéletet módosító megállapodásra léptek.¹

tet hozni képtelenek, úgy az állam, inely ezt a bíróságot létesítette, igazságszolgáltatási kötelezettségét megszegné. A választott bíróságok azonban kimondhatják a non liquetet, mert az államok, melyek létesítették, egymással szemben csak a választott bírósági egyezmény kerestülvitelére vannak kötelezve. A választott bíró az egyezményből nyeri megbízatását és megbízatásának korlátait szintén az egyezmény határozza meg, ha az egyezmény a bírót oly helyzetbe juttatja, hogy ítélni nem tud, vagy méltányosan ítélni nem tud, akkor ezt a választott bírónak meg kell mondania.

¹ Renault Le différend entre la Bolivie et le Pérou et l'arbitrage international Bévue Generale 1909, 368. 1. Weiss L'arbitrage de 1909.. entre la Bolivie et Pérou, Revue Generale, 1910, 405. 1.

Szükségesnek tartom továbbá, hogy megállapítsuk a jogvita fogalmát, mert az általános választott bírói szerződésekben a felek magukat alávetik a jövőben keletkezendő jogviták tekintetében a választott bíróság illetékességének, így maga a H. E. — habár ez az egyezmény a választott bíróság felhívását a felekre nézve semmi esetben kötelezővé nem teszi, — szintén az ú. n. politikai és jogi viták közötti disztinkcióra van felépítve.

Így az egyezmény 37. §-a szerint L'arbitrage internationale a pour objet le règlement de litiges entre les Etats par des juges de leur choix et sur la base du respect du droit. A 38. §. pedig a választott bíróságok hatáskörét «Dans les questions d'ordre juridique» kitétellel a jogi vitákra szorítja meg.¹ A H. E. tehát egyrészt a választott bírósági intézmény alkalmazási körét kifejezetten a jogvitákra szorítja meg, másrészt pedig megállapítja azt, hogy a választott bírósági intézmény alapja a «respect du droit», a jognak a tisztelete és alkalmazása.

Más szintén általános, de kötelező választott bírósági szerződésekben a felek csak arra vállalnak kötelezettséget, hogy jogi vitáikat fogják választott bírák eldöntetni. Így az angol-amerikai választott bírósági szerződés tervezete is csak jogvitákra szorítja meg a bíróság illetékességét. A tervezet 1. §-a szerint ugyanis «All differences hereafter arising between the High Parties, which it has not been possible to adjust by diplomacy, or relating to international matters in which the High Contracting Parties are concerned in virtue of a claim of right made by one against the other under a treaty or otherwise and which are justiciable in their nature by reason of their being susceptible to decision by the application of the principles of the law or equity shall be submitted to the Permanent Court of Arbitration established at

¹ V. ö. Függelék 37. és 38. §-ok fordítását.

Hague.»¹ A szerződés .szerint tehát az államok csak arra vállalnának kötelezettséget, hogy jogi, illetve méltányossági elvek alkalmazásával eldönthető nemzetközi jogi természetű vitákat a hágai választott bíróság elbírálására fogják bízni. Ugyanezen szerződés 11. §-a szerint a felek által választandó és állampolgárok-ból álló vegyes bizottság illetékes annak a megállapítására, vajjon valamely viszály jogvitának tekinthető-e? (Falls within *they* scope of Art I.) Szükséges tehát a nemzetközi szerződések értelmezése szempontjából is a jogi vita fogalmának meghatározása. A választott bírósági intézmény célja és jelentősége, hogy az államok nemzetközi érintkezésében az erőszakot a joggal helyettesítse. A választott bíróság azonban, mint azt Fried² igen szerencsésen kifejezi, a jogrendnek csak szimptomája, éppúgy mint a háború az államok közötti viszony anarchikus jellegének csak egy szimptomája. A valódi cél, melyet a nemzetközi jognak maga elé kitűznie kell, nem az, hogy az államok viszályát választott bírák saját kényük és kedvük szerint és célszerűségi okokat mérlegelve eldöntsék, hanem a valódi cél az, hogy az államok közötti viszonyban jog uralkodjék, hogy az állam viszonya államhoz a jog által szabályozva legyen és ezen szabályok betartásának legfőbb örekképpen szerepeljen a választott bíróság. A cél tehát valójában, hogy az államok közötti viszonylatban a jog uralkodjék és ezen cél megvalósulásának a következménye lesz, hogy a jogviták eldöntését választott bíróságokra

¹ Times 1911 augusztus 7. «minden nézeteltérés, mely ezután a szerződő felek között fel fog merülni és melyet a diplomáciának elintéznie nem sikerült, illetve nemzetközi viszonyra vonatkozik, amelyben a magas szerződő felek azért vannak érdekelve, miután egyikük a másik ellen szerződésen vagy más jogcímen alapú) jogigényt érvényesített és mely nézeteltérés igazságszolgáltatásra alkalmas, mert a jog avagy a méltányosság elveinek alkalmazásával eldönthető, a hágai állandó választott bíróság által döntendő el.

² Fried le roló de l'arbitrage et l'organisation internationale. Revue Generale 1011, 5. 1.

bízzák. Minden jogrendszer és minden intézmény nyugodt működésének alapja, hogy biztos alapon épüljön fel és működése nem egyeselek kényétől-kedvétől függjön. A választott bíróság hatáskörét a jogi vitákra kell megszorítani. Ha ugyanis nem korlátozzuk a választott bíróság hatáskörét jogi vitákra, úgy egyrészt megnehezítjük az államoknak, hogy magukat ilyen bíróságoknak alá vessék, mert alávétésük nem a jog uralmának elismerését, hanem a választott bíróságok korlátlan hatalmának elismerését jelentené, másrészt pedig maguk a bíróságok sem rendelkeznek az ítélkezésnél avval a biztos alappal, melyet az objektív jogelvek alkalmazása szolgáltat.

Ha tehát kivételes esetekben az államok nem jogi természetű vitáiknak eldöntését választott bírókra bízzák is, úgy mégis a nemzetközi jognak, mely a választott bíróságot állandó intézményképpen kívánja meghonosítani, úgy ezen bíróság szervezésénél, mint az intézmény hatáskörének meghatározásánál abból kell kiindulnia, hogy a választott bíróság csak jogviták elbírálására és csak oly jogvágak elbírálására van hivatva, melyeknél az ítélet a viszály végleges és tényleges befejezését jelenti. Egyaránt kizárandók tehát a választott bíróság illetékessége köréből azok a viszályok, melyek tekintetében jogi szabályok egyáltalában nem intézkednek, mint azok a viszályok, melyek esetében a jogvita jogi szabályok alkalmazásával ugyan eldönthető, de a jogvita befejezése nem jelenti a viszály végleges befejezését. A fentebb tett disztinkció gyakorlati, mert fentebb láttuk például, hogy a határmegállapítás körül felmerült viszályban, midőn a felek a bírót megbízták avval, hogy szerződésüket értelmezze, a szerződés hiányos intézkedései és a felek fel nem deríthető akarata következtében beállhat az a helyzet, hogy a bírónak *egyáltalában nem áll jogszabály* a rendelkezésére, mellyel a viszályt eldöntse.

Láttuk továbbá azt is, hogy más esetekben, amilyen pl.

a marokkói viszály, avagy a görög-török viszály stb., habár léteznek is jogszabályok, melyek a viszály tekintetében intézkednek, mégis ezeknek a *jogszabály ólnak az alkalmazása a tényleges viszályt be nem fejezi*. Léteznek ugyanis jogszabályok, amelyek a felek szerződéskötési jogszabadságát stb. megállapítják, ezeknek a jogszabályoknak az alkalmazásával meg is állapítható, hogy az egyes érdekelt államok a nemzetközi jognak megfelelően jártak el, azonban illetén megállapítás a tényleges viszályt be nem fejezi és ilyképpen ezen jogszabályok alkalmazásával a nemzetközi választott bíróság tulajdonképpeni feladatát nem teljesíti.

III.

Melyek már most a jog alkalmazásával befejezhető jogvitáknak lényeges ismérvei?

Mondottuk fentebb, hogy jogvita minden oly vita, mely a jogszabályok alkalmazásával eldönthető. Ez a felelet valójában azonban a jogvitának fogalmát meg nem határozza és a feltett kérdés megoldását tovább utalja. Ha ugyanis állítjuk, hogy a jogvita lényege, miszerint jogszabályok alkalmazásával eldönthető, úgy állítjuk, hogy a bírói hatalomnak korlátai a jogrend korlátaival egybevágóak. A kérdést valóban meg nem oldjuk, mert hiszen a felelet kapcsán felmerül azon újabb kérdés, hogy melyek a jogrendnek a határai, melyek azok az esetek, melyekre a jogrend intézkedéseket nem tartalmaz, illetve melyek azok az esetek, melyek a jogrend intézkedéseivel el nem dönthetők. A fentebbi fejtegetéseimben kiindultam abból, hogy a nemzetközi választott bíró nemzetközi jogi összetükközések elbírálására van hivatva, kiindultam abból, hogy a nemzetközi választott bíró a nemzetközi jogot van hivatva alkalmazni és ezen állításaimból következik, hogy a jogvita valóságos fogalma a nemzetközi jog kapcsán határozandó meg. Ez azonban a valóságos hely-

zetnek nem egészen felel meg, a nemzetközi bíró előtt ugyanis nemcsak olyan jogviszályok fordulnak meg, melyek a szó szoros értelmében vett nemzetközi jog alkalmazását teszik szükségessé, hanem a nemzetközi bíróságok gyakorta ítéleznek oly jogviszályok tekintetében is, melyek nem a nemzetközi, hanem a belföldi jog rendelkezései alapján intézendők el. A nemzetközi választott bíró hatáskörének korlátai már most szükségszerűleg igen különbözőképpen fognak alakulni, ha olyan vitáról van szó, mely a belföldi jog alapján intézendő el, mintha oly viszályról van szó, mely a nemzetközi jogelvei alapján intézendő el, mert hiszen a két különböző jogrendszernek a természete és korlátai különbözőek. Különkülön kell tehát tekintetbe venni a választott bíróság előtt felmerülő eseteknek típusait. A jogvita fogalmát tehát nem annyira általánosságban, mint inkább ezen fogalom alá tartozó esetek taxatív felsorolásával kell megállapítani.

Nemzetközi választott bíróságok előtt gyakorta megfordulnak ugyanis perek, melyekre okul nem valami nemzetközi jogi sérelem szolgált. Így teszem, ha egy állam, polgárai érdekében követelést érvényesít oly külföldi állam ellen, mely a követelés teljesítését megtagadta. Valamely állam által, polgárai érdekében érvényesített ilyen követelés még nem szükségszerűleg nemzetközi jogigény. Nemzetközi jogigény jelent ugyanis a nemzetközi jog megsértéséből eredő igényt, az az állam pedig, mely valamely, ellene külföldi által érvényesített követelés teljesítését megtagadta, ezen megtagadásával egyesegyedül a nemzetközi jogot még nem sértette meg. Nemzetközi jogsérelemmé alakú azonban át valamely külföldi által érvényesített követelés megtagadása, ha a megtagadás tényállásához járul még az is, hogy a megtagadó államban nincsen bíróság, mely illetékes volna az állam elleni követelések tekintetében dönten, avagy ha az illetékes bíróságok nyilván pártrahajlóan és igazságtalanul ítélték, avagy végül, ha az adós állam olyan törvényeket alkotott, mely törvények

értelmében külföldiek bizonyos jogos követelésekkel az állam ellen fel nem léphetnek stb. Mindezekben az esetekben az állam a teljesítés megtagadásával nemcsak bizonyos külföldi polgárt megillető kötelmi jogot sért meg, hanem megsérti egyben a nemzetközi jogot is. A nemzetközi jog értelmében ugyanis minden állam köteles más állam polgáraival szemben igazságos és méltányos eljárást tanúsítani (ex debito justitiae). Ezen nemzetközi jogi kötelezettséget sérti meg az állam, ha a külföldivel szemben fennálló tartozását nem teljesíti, habár nincsen bíróság, mely illetén igényt megítélni hivatva volna.¹

Röviden összefoglalva a mondottakat, nemzetközi jogi sérelem csak akkor áll fenn és ilyen sérelemből nemzetközi jogi igény csak akkor keletkezik, ha az állam nemcsak magánjogi, hanem a nemzetközi jog szempontjából is morába esett. Igen természetes már most az, hogy ha a választott bíróságnak kell ítélnie, oly esetben, midőn csak magánjogi mora forog fenn, a választott bíróság ítélezésénél ugyanazokat az elveket köteles alkalmazni, melyet az eset eldöntésére belföldi bíróság alkalmazna. A nemzetközi bíró helyzete tehát ilyen esetben azonos lesz a belföldi bíró helyzetével, ugyanúgy mint a belföldi bíró, a nemzetközi bíró is köteles lesz elsősorban a jogviszonyra alkalmazandó belföldi jogot meghatározni, ugyanúgy mint a belföldi bíró, a nemzetközi bíró is

¹ Ellenkező felfogást képviseli többek között Freud is, 21. I. Freud szerint az állam és a külföldiek között létrejött szerződés «quasi nemzetközi jogi szerződés». Freud állásfoglalása ellen v. ö. Magyarai Bericht über die dritte Generalversammlung des Mitteleuropäischen Wirtschaftsvcreins (81. I.). Magyarai a külföldiek és az állani közötti szerződéseket tisztán magánjogi szerződéseknek minősíti. Nehéz valóban megérteni azt, hogy mit jelent az, hogy ezek a szerződések «quasi nemzetközi jogi szerződések, midőn a nemzetközi jogban egyáltalában nincsenek ezen szerződések kötése, szövegének értelmezése stb. tekintében diszpozíciók. A szöveg és Magyarai által elfogadott állásponton van különben a fegyveres erőnek korlátozásáról stb. szóló hágai egyezmény L. VII. fejezet.

csak abban az esetben térhet majd el az illetékes belföldi jog alkalmazásától, ha ennek a jognak alkalmazása nyilván igazságtalanságra vezet avagy a közrendbe ütközik. A nemzetközi bíró helyzete azonban nem olyan egyszerű, mint a belföldi bíróé. A belföldi bíró ugyanis a *lex fori* segítségével határozza meg azt, hogy bizonyos jogviszonyra melyik állam jogát kell alkalmaznia (nemzetközi magánjog), a belföldi bíró továbbá saját jogának az alkalmazandónak felismert külföldi joggal való egybevetéséből határozza meg azt, hogy a külföldi jog a közrenddel ellenkezik-e, illetve hogy a külföldi jog alkalmazása nyilván igazságtalan eredményekre vezet. A választott bírónak azonban *lex fori*ja nincsen, miután a választott bíróság az államok felett áll és az egyes államoktól független. Kérdés tehát az, hogy minő jog segítségével köteles a választott bíró a fenti kérdéseket eldönteni? Ami az első kérdést illeti, a nemzetközi bíró, midőn a felek valamely nem nemzetközi, hanem tisztán magánjogi per elbírálását bízzák rá, ugyanabban a helyzetben van, mint valamely delegált bíróság, mely kivételes körülmények között az illetékes bíróság helyett jár el. *Lex fori*ként a nemzetközi bíróságnak annak a bíróságnak jogát kell elfogadni, amely bíróság az eset elbírálására illetékes volna. Ezen jog, illetve a jogesetre illetékes bíró (vagy állam) joga szerint kell tehát a választott bírónak meghatároznia azt, hogy melyik az a belföldi jog, mely a jogviszonyra alkalmazandó. Az illetékes bíróság meghatározása a választott bíró szempontjából sohasem fog nehézséggel jární, mert nemzetközi bíróság előtt tárgyalt magánjogi viszályok mindig államok ellen irányuló perek, már pedig a legtöbb állam gyakorlata szerint, belföldi bíróságok külföldi állam ellen irányuló igények elbírálására nem jogosultak és így illetékes mindig csak az adós állam bírósága lesz. Az adós állam bíróságának joga szerint állapítandó meg azután az is, vajjon a választott bíróság által alkalmazandó idegenjog a *lex fori* szerint a közrendbe ütközik-e? A válasz-

tott bíró azonban akkor is, ha tisztán magánjogi igény elbírálásával van megbízva, bővebb hatáskörrel bír, mint a belföldi bíró. A belföldi bíró ugyanis kötve van saját jogához és a *lex fori* intézkedéseit minden esetben alkalmazni köteles. A belföldi bíró csak az állam és magános közötti viszony elbírálására illetékes és ezen viszonylatot a *lex fori* szerint tartozik elbírálni. A nemzetközi bíró előtt az igény már nem mint az egyének és állam közötti viszály, hanem mint két állam közötti viszály szerepel és ha a nemzetközi bíró véleménye szerint, az állam által bizonyos állampolgárai nevében érvényesített igénynek az adós állam joga szerint való elbírálása a *nemzetközi jogba ütköző eredményre* vezet, úgy a választott bíró jogosítva van az alkalmazandó jogtól eltérni és a nemzetközi jogot alkalmazni. A választott bíró ugyanis az államok közötti jogviszony elbírálására is illetékes és így tehát illetékes azt is megbírálni, vajjon az általa alkalmazandó jogtételek a nemzetközi jognak megfelelnek-e. Illetékes megállapítani azt is, hogy nem sértette-e meg az adós állam, a hitelező állammal szemben őt terhelő kötelezettségeit, midőn az alkalmazandó belföldi jogtételeket dekretálta. A választott bíróság tehát olyan esetekben, midőn az eléjük terjesztett kérdés tisztán magánjogi jellegű, elsősorban az illetékes állam jogát tartozik alkalmazni és csak akkor, ha ezen jog alkalmazása a nemzetközi jogba ütköző eredménnyel jár, térhet el a belföldi magánjog alkalmazásától. Valóban azonban akkor, midőn a bíró megállapítja azt, hogy a belföldi magánjog alkalmazása a nemzetközi jogba ütközik, akkor a viszály elveszti már tisztán magánjogi jellegét és nemzetközi viszályvá alakú, helyesebben a magánjogi igényből, nemzetközi igény lesz.

Az állam ugyanis, ha nemcsak magánjogi igény teljesítését tagadta meg, hanem ezen igény érvényesítését igazgaltalan törvényekkel lehetetlenné tette, nemcsak a magánjog, hanem a nemzetközi jog szerint is mórába esett.

Allamok által állampolgáraik érdekében érvényesített akár szerződésből, akár jogellenes cselekményből eredő igényekre tehát, első sorban az adós állam törvényhozása szerint illetékes jog alkalmazandó és a nemzetközi jog az illetékes belföldi jog helyett csak akkor alkalmazható, ha az illetékes jog alkalmazásának következménye nemzetközi jogsérelem volna. A magánjogi igények tekintetében a választott bírónak mindig állanak jogelvek és jogszabályok rendelkezésére és nem is képzelhető eset, melyben a bírónak jogszabály hiánya következtében avagy annak következtében, mert a jogszabály alkalmazása a vizályt be nem fejezi, az ítélezést meg kellene tagadnia. A belföldi jog ugyanis minden vizályról intézkedik és a belföldi bíró minden jogvitát eldönteni képes. A nemzetközi bíró tehát, kinek ugyanaz a jogszabályanyag áll rendelkezésére, szintén minden jogvitát képes lesz eldönteni. Az a körülmény pedig, hogy a belföldi jog alkalmazásának eredménye az, hogy a felek közötti tényleges vizály eldöntetlen marad, nem hiúsítja meg a választott bírósági eljárás célját, mert a vizály ilyen magánjogi jellegű esetekben csak formailag folyik két állam között, a valódi érdekeltek ellenben az adós állam és a hitelező államnak polgárai. Az állam ugyanis, ki polgárai érdekében bizonyos követeléseket érvényesít, csak *a jogvitában* van érdekelve, az állam szerepe avval, hogy a jogvita befejezést nyert, megszűnik és az, hogy polgárai továbbra is gazdasági küzdelmet folytatnak az adós állammal, az államra nézve többé érdekel nem bír.

A hitelező állam érdeke és a hitelező állami beavatkozásnak célja csak az, hogy polgáraival igazságtalanság ne történjék, illetve hogy polgáraival szemben az adós állam kötelezettségeit teljesítse. Ha tehát a bíró a jogvitát eldöntötte és megállapította azt, hogy az adós állam kötelezettségeinek eleget tett és így a hitelező állam polgáraival igazságtalanság nem történt, úgy ha ez a megállapítás egyben a

tényleges vizzálynak befejezését nem is jelenti, az ítélet mégis az államok közötti vizzályt véglegesen befejezi.

Ilyetén magánjogi viták tekintetében a nemzetközi jogfejlődése a legutóbbi időkben két, teljesen ellentétes irányt mutat. Látjuk egyrészt, hogy a hágai konferencián számos állam és elsősorban a délamerikai államok és az európai államok közül Svájc kívánták, hogy ezek a magánjogi jellegű, viták nemzetközi bíróságok hatáskörébe ne tartozzanak.¹ A délamerikai államok képviselői és Svájc megbízottja ugyanis arra az álláspontra helyezkedtek a hágai konferencián, hogy nemzetközi bíróság előtt nem tárgyalható olyan per, melyre valamely belföldi bíróság illetékes, vagy amely tekintetében az eljárás már belföldi bíróság előtt folyamatba lett téve. A délamerikai államok belföldi jogukban is számos oly intézkedést honosítottak meg, melyeknek célja megakadályozni, hogy külföldiek az állam elleni igényüket diplomáciai úton érvényesíthessék, illetve megakadályozzák, hogy ilyen igények a választott bíróságok elé kerülhessenek, így az ismeretes «Calvo» klauzula értelmében a délamerikai államok olyan esetekben, midőn külföldi állampolgárokkal szerződést kötnek, a szerződésben kikötik, hogy «minden igényét elveszti az a külföldi, ki az állam elleni jogainak érvényesítésére diplomáciai közbenjárást vesz igénybe.»²

Ilyen és hasonló klauzulák azonban eredményre nem vezettek, mert a külügyi hivatalok és a választott bíróságok ezeket a kikötéseket tekintetbe nem vették. Tekintetbe nem vették pedig igen helyesen, mert a magánosnak nincsen joga az állami közbenjárás tekintetében diszponálni.

Ugyancsak a délamerikai államok más államokkal kötött kereskedelmi szerződéseikbe is gyakorta felvettek klauzulát,

¹ Actes II. Conference 102. 1. és 142. 1.

² Lisboa Des reclamations diplomatiques. Revue International *V.W.*, 237. 1.

mely szerint a szerződő államok állampolgáraiknak diplomáciai védelmet csak oly esetben fognak szolgáltatni, amidőn nemzetközi jogi sérelem forog fenn, ellenben pusztán magánjogi sérelem esetében a jogsegélyt meg fogják tagadni. Miként az Orinoco Steamship Co. ügyének választott bíróság elé való terelése bizonyítja, ez a klauzula sem volt alkalmas arra, hogy a délamerikai államokat tisztán magánjogi ügyekben a nagyhatalmak diplomáciai beavatkozása ellen megvédje.¹ A második hágai konferencián egyes délamerikai államok, habár elvben készek voltak a választott bíróság illetékességét bizonyos viszályok esetében elismerni, mégis kívánták azt, hogy a választott bíróságok illetékessége olyan esetekre szoríttassák meg, mely esetekben nemzetközi jogsérelem forog fenn, a választott bíróságok illetékessége ellenben ki legyen zárva oly esetekben, midőn tisztán magánjogi sérelmekről van szó.

A jelzett mozgalommal ellenkezően a Hellefeld esettel kapcsolatosan a német gazdasági érdekeltségek, jelesül az «Altsten der Kaufmannschaft von Berlin» azt az óhajt fejezték ki, hogy magánosok külföldi államokkal szemben őket szerződésekből megillető igényeket választott bíróság előtt érvényesíthessenek. A berlini kereskedői testület tehát a külföldiek és az állam közötti magánjogi igényeket minden körülmények között, tehát oly esetekben is, midőn csak magánjogi mora forog fenn, választott bíróság elé kívánják utalni.²

Indokolta nevezett testület kérelmét avval, hogy az államok gyakorlata szerint, az állam elleni igények csakis az adós állam bíróságai előtt érvényesíthetők, miután sem a hitelezők államának, sem más államoknak bíróságai magukat

¹ Jogorvoslatok című fejezetet.

² Zeitschrift 1910. 343. 1. és a Középeurópai gazdasági egyesület 1911. müncheni konferenciájáról szóló jelentést, a Hellefeld-eset tekintetében I. szerző tanulmányát «A nemzetközi és a belföldi jog». (Emlékkönyv Grosschmidt Béni tiszteletére. Budapest, Nyugat 1912.)

más államok ellen irányuló igények elbírálására jogosítottnak nem tekintik. A hitelező tehát mindig az adós állambíróságai előtt kénytelen igényeit érvényesíteni. Gyakorta előfordul már most, hogy vagy az adós államnak egyáltalában nincsenek bíróságai, melyek az állam ellen irányuló igények érvényesítésére jogosítva vannak vagy pedig az adós állam bíróságai nem járnak el teljesen objektíve az előttük tárgyalt és az államot érdeklő ügyekben. A nemzetközi forgalom biztonsága indokolja tehát, hogy létezzék egy az államoktól független fórum, mely az állam ellen külföldiek által érvényesített igények elbírálására hivatva van. A középamerikai államok megállapodásokkal megvalósították egymásközt azt, aminek megvalósítását a német gazdasági érdekeltségek kívánják. A középamerikai államok egyezményük folytán létesítettek ugyanis bíróságot, mely bíróság hivatva van az egyes érdekelt államok polgárainak más érdekelt államok ellen érvényesített igényei felett határozni.¹ A bíróság illetékesége megáll úgy abban az esetben, ha az igény szerződésből, mint abban az esetben, ha az igény jogellenes cselekményből származik.

A választott bírósági intézmény és a béke érdekében csakis kívánatosnak mondható, hogy a külföldiek és az állam közötti jogügyletek és ezen jogügyletekből származó igények választott bíróságok elé utaltassanak. Kívánatosnak mondható az okból, mert korunkban igen sok és nehéz diplomáciai összeütközés származik az állam és a külföldiek közötti jogviszonyokból. Ha ugyanis ezek a fentebb körülírt ügyek minden diplomáciai tárgyalás megkerülésével rövid úton választott bíróság előtt érvényesíthetők lesznek, úgy

¹ Création d'une Cour permanente Centre Américaine. Bévuc Generale 1908, 604. 1. és Basdevant Premier litige porté devant le Cour de justice Centre américaine. Revue Generale 1909, 98.1. Roosevelt (Outlook, 1911 május 20-iki szám) nem tulajdonít ezen bíróság szervezésének jelentőséget.

sikerül megszüntetni az ezen igények kapcsán oly gyakran felmerülő diplomáciai bonyodalmakat. Ha azonban ily választott bíróság létesíttetik, úgy valóban nehéz belátni, hogy ezen bíróság miért nem volna egyben illetékes az állam ellen külföldiek által érvényesített kártérítési igény esetében is. A kártérítési igény szintén alkalmas arra, hogy tisztán jogi elvek alkalmazásával elbíráltassék és a kártérítési igény pártatlan elbírálása az államnak sem függetlenségét, sem szuverenitását nem veszélyezteti. Érdeke volna különösen a kisebb államoknak ilyen választott bíróság szervezése, mert egyrészt hitelükre növelő hatással bírna, másrészt pedig kiütné a nagyhatalmak diplomatáinak kezéből azokat a kifogásokat és ürügyeket, melyek rendesen intervenciók és gyakran fegyveres intervenciókra ürügyül szolgálnak. Ami azonban mint indító ok hathatna a kishatalmakra, egyben a legnagyobb akadályja annak, hogy a nagyhatalmak ilyen bíróság szervezéséhez hozzájáruljanak. Mivel indokolnák ugyanis a katonai hatalmak más államok ügyébe való fegyveres beavatkozást, ha minden állampolgárunk, akinek akár szerződésből folyó, akár jogellenes cselekményen alapuló igénye van más állammal szemben, jogosítva volna választott bírósághoz fordulni és igényének méltányos elbírálást keresztülvinni? A magánjogi igényeknek választott bíróságok által való eldöntése a legtöbb esetben lehetetlenné tenné az intervenciót és ép ezáltal a nemzetközi békének és a nemzetközi jog uralmának megszilárdulásához hozzájárulna. A jog uralma azonban nem érdeke azoknak, ki a hatalom erejével új tartományokat akarnak szerezni. A legjellemzőbb és legpregnansabb példa, melyet állításaim bizonyítására felhozhatok, az a félhivatalos jegyzék, melylyel Olaszország Tripolisz ellen irányított fegyveres akcióját indokolta. Távoly áll tőlem ítéletet mondani; Olaszország eljárása felett, nem politizálni volt céltom ezen tanulmánnyal és ezen hivatalos kommunikéből csak azt akarom kimutatni, hogy az olasz-török háború bevallott in-

dokai kivétel nélkül olyanok, melyek nem léteznének akkor, ha az állam és a külföldiek közötti jogviszonyban független választott bíróságok ítélnének.

«A vizsály, mely jelenleg Törökország és Olaszország között kitért, — így kezdi a félhivatalos jegyzék¹ — befejezése csak egy hosszas vizsálynak, mely számos, magában talán jelentéktelen sérelmek folytán keletkezett. Időről-időre Törökországban tartózkodó olasz állampolgároktól ugyanis nagyszámú panasz érkezett az olasz kormányhoz, melyben jogsegélyt kértek a török hatóságok eljárása ellen, az igazságszolgáltatás megtagadása, vagyonuk és személyes szabadságuk elnyomása okából, mely panaszoknak jogos elintézését a török hatóságok igen elhúzták.» Ezután a jelentés áttér az egyes esetekre és mindezek az esetek helyesen és a tényeknek megfelelően vannak jellemezve a jegyzék bevezető részében foglalt ama kijelentéssel: «a hatóságoknak jogtalanul eljár az Olaszok ügyeiben». Olaszország Törökországgal szerződéses viszonyban állott és ezen szerződésből kifolyólag Olaszország jogosítva volt követelni, hogy állampolgárai ügyében török hatóságok méltányos és jogszerű eljárást kövessenek, ezen szerződés megsértése jogot adott volna mármost Olaszországnak illetve polgárainak arra, hogy saját állampolgárai nevében kártérítést követeljen. Ha léteznék bíróság, mely ily kártérítési igények elbírálására jogosult, úgy nyilvánvaló, hogy a fegyveres beavatkozásra okul szolgálts jog sérelmek rövidesen elintézhettek volna.

A bíróság működése megakadályozza, hogy az egyes külügyi hivatalokban más államok hatóságai elleni panaszoknak halmaza gyűjtessék egybe és ezen jelentéktelen eseteknek tömege okul szolgálts fegyveres beavatkozásra. Állandó és gyorsan működő bíróság továbbá, a maga kártérítési ítéletével a belföldi hatóságok hatalmát korlátozná és ez a kor-

¹Times, 1911 szeptember 30-iki szám.

látozás jó hatással volna a rossz vagy pártos közigazgatási hatóságokra. Tagadhatatlan az, hogy a jelenlegi zavaros állapot csakúgy a hitelező, mint az adós államokra, úgy azokra, kik kárt követelnek, mint azokra, kik a károsító cselekvéseket elkövették, egyaránt káros. Folytonosan panaszoznak a különféle kisebb hatalmak, hogy a nagyhatalmak nem mindig igen skrupulózusak azoknak az igényeknek megvalósításában, melyeknek képviselőit elvállalják.¹ Indokoltnak látszik valóban ez a panasz, ha egybevetjük a választott bíróságok által megítélt összegeket, a diplomáciai úton követelt összegekkel. Ezen egybevetés eredménye ugyanis, hogy az egyes államok ellen érvényesített igények rendszerint erősen túl vannak hajtva és valóban nem ritka eset, hogy a választott bíró csak az igénynek egy elenyésző csekély részét állapítja meg. A másik oldalról viszont halljuk a hitelező államok panaszát, hogy évek hosszú sorát veszi igénybe, míg valamely hatalom állampolgárát megillető jogos igény teljesítését kikényszeríteni tudja, halljuk azt, hogy óriási összegekbe kerül, míg az állam valamely állampolgárát vagy állampolgárainak egy bizonyos csoportját megillető igény teljesítését ki tudja kényszeríteni. Panaszt hallunk az adósok és panaszt hallunk a hitelezők részéről és a panaszok jogosultak. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a külügyi hivatalok, kiknek dönteniök kell valamely külföldi állam ellen fennálló igény érvényesítésének el vagy el nem vállalása tekintetében, nincsenek akként berendezve és nem is bírnak avval a hatalmi körrel, hogy az egyes náluk bejelentett igények tekintetében a való tényállást megállapítsák. Látjuk továbbá azt, hogy az esetek túlnyomó részében az igény elvállalása tekintetében a külügyi hivatalokban nem jogi érvek döntöek, nem az igény jogos vagy jogtalan volta, hanem gyakorta az igénytől független politikai okok mérvadóak. Tagadhatatlan

¹ L. különösen Bány International Law, 90. 1. (London, 1909.)

viszont az is, hogy a nemzetközi igények kikényszerítésének nehézségét egyes államok más államok polgárainak elnyomására, jogos követelések megfizetésének elodázására használják fel. Mindkét félnek érdeke volna, miszerint ezen, hogy úgymondjam, mindennapos jogsérelmek orvoslására a feleknek gyors és biztos jogsegély álljon rendelkezésére. Gyors és biztos jogsegély pedig csakis egy állandó bíróság szervezésével, egy célszerű perrendtartás megvalósításával érhető el. Az ideig, míg a választott bíróság kivételes intézmény, melynek igénybevétele számos nehézséggel jár, amíg államok közötti tárgyalások stb. szükségesek ahhoz, míg a bíróság összeül és hosszas iratváltások előzik meg a tárgyalást addig, míg a választott bíróság kivételes eszköz és nem állandóan szervezett intézmény, természetesen ennek az anarchikus állapotnak a megszüntetéséről szó sem lehet. Szervezni kellene a bíróságot, meg kellene állapítani a bíróság hatáskörét és meg kellene határozni az ezen bíróságok előtt követendő eljárást. A nemzetközi zsákmánybíróságok szervezése mindenestre ennek a bíróságnak szervezésénél mintaképet szolgálhatna és valóban nem lehet semmi ellenvetést tenni az ellen sem, hogy az állampolgároknak joguk legyen direkte államuk beleegyezésével vagy esetleg anélkül is ezen bírósághoz fordulni. De ha elvileg egy az állampolgárok által idegen államok ellen érvényesített igények elbírálására illetékes bíróság szervezése akadályokba nem is ütközik, úgy mégis kétségtelen, hogy a terv tényleges megvalósítása nagy és lényeges nehézségbe fog ütközni. A terv megvalósításának mindig akadálya lesz a nagyhatalmak kolonizációs politikája egyrészt a kis államoknak önállóságuk és szuverenitásuk teljes megóvására irányuló igyekezete másrészt. A kifejtettek szerint tehát az állam által egyes állampolgárai érdekében más állammal szemben érvényesített követelések mindig alkalmasak arra, hogy választott bíróság útján bírálhassanak el.

Az állam által egyesek érdekében más állam ellen érvé-

nyesített jogigényük azonban mint láttuk, nem tartoznak mindig a belföldi magánjog alá és gyakorta ezen igények a nemzetközi jogi elveknek alkalmazásával bírálандók el, sőt oly viszályok esetében, melyek első tekintetre a belföldi magánjog alá tartoznak is előállhat, mint fentebb láttuk, a nemzetközi jog alkalmazásának szüksége.¹ Olyan esetekben továbbá, mint amilyenek az olasz jegyzékben említve vannak, szintén nem a belföldi magánjog, hanem a nemzetközi jog alkalmazandó. Ha ugyanis az állam valamely külföldivel szemben igazságszolgáltatási közelezettségének nem tesz eleget, úgy megsérti a külföldi állammal szemben terhelő kötelezettségét és ezen sértés következményeit megteríteni tartozik. A nemzetközi jog azonban csak a jogsértés tényálladékát (pl. az adott esetekben a déni de justice fo-

¹ Az alkalmazandó jog tekintetében tulajdonképpen mindig a választott bírósági egyezmény mérvadó. A választott bírósági egyezményben határozzák meg a felek azt, hogy minő jog alkalmazását kívánják, ha a kompromisszum e tekintetben nem nyilatkozik, ami a leggyakoribb eset, úgy a bíróságnak kell az alkalmazandó jogot meghatároznia, így a Portugália, Anglia és az Északamerikai Egyesült-Államok közötti viszályban eljáró berni választott bíróság, ú. n. Tribunal Arbitral du Delaoga' is felveti azt a kérdést, hogy minő jog szerint határozandó meg, hogy minő kártérítés jár Lourenco Marquesi vasút engedélyeseinek az engedélynek elvonása és a vasút birtokbavétele okából, a választott bíróság azon véleményen volt, hogy miután a vasúttársaság portugál volt, ezen tehát a portugál jog alkalmazandó. (Pasicrisie, 398. 1.) A kompromisszumok szövegével hosszasan foglalkozik Merignhac és ő megkülönböztet 287. és köv. lapokon oly választott bírósági, egyezmények között, *a*) melyek maguk meghatározzák az elveket, melyek szerint a választott bíróságnak el kell járnia, pl. Albarna-cset (1. fentebb II. fejezet), *b*) melyek a nemzetközi jog alkalmazását kívánják, *c*) melyek az alkalmazandó jogról, *d*) melyek a választott bíróra bízják a jog meghatározását. Ezekon kívül számos esetben előfordul még az, hogy a felek a választott bírónak meghagyják, hogy a méltányosság szerint járjon el (így az Orinoco Steamship esetében is) és így angol—amerikai választott bírósági szerződés, 1. fentebb. V. ö. még Nippold I. 192. 1. 34. jegyzet és Basdevant Les Conflits «de nationalité dans les arbitrages. Vénézuéliens Darras, 1909, 41. 1.

galmát) és ezen jogsértés következményeit szabja meg, a kárterítés mérve és a kár mikénti megállapítása tekintetében azonban nem intézkedik. Kérdés már most, micsoda jog segítségével kell a nemzetközi bírónak ezt a kárt és a kárterítés mérvét megállapítania.

A deni de justice tényálladéka kivan merítve ugyanis a nemzetközi jog értelmében abban az esetben, ha az állam az igazságszolgáltatást megtagadja vagy ha az állami bíróságok az előttük felmerült esetben nyilván igazságtalan ítéletet hoznak.¹ Ha már most a nemzetközi bíróság meg is állapította, hogy egy bizonyos esetben az állam igazságszolgáltatási kötelezettségét megsértette, avval még nincsen kimarítva, helyesebben megállapítva, hogy az igazságszolgáltatás megtagadása a felperesre nézve káros volt. Kár ugyanis felperest az igazságszolgáltatás megtagadásából csak akkor érte, ha az állami bíróságoknak az ő követelését meg kellett volna ítélniök. A nemzetközi bírónak tehát, mielőtt a kárt megítéli, meg kell állapítania, hogy a felperesnek, ki valamely igazságszolgáltatást igénybe akart venni, igaza volt. Nyilvánvaló tehát, hogy az érvényesített igény jogossága, illetve jogtalansága ugyanazoknak az elveknek alkalmazásával ítélendő meg, amely elveket a belföldi bíróságnak alkalmaznia kellett volna, ha az ítélezést nem tagadta volna meg.

Az igazságszolgáltatás megtagadásának másik esetében ha a bíró ugyan ítélte, de ítélete nyilván igazságtalan volt, a nemzetközi jogba ütköző cselekedet az, hogy a belföld bíró nyilván igazságtalan ítéletet hozott és a nemzetközi

¹ V. ö. különösen Colombia és Eszszakamrikai Egyesült-Államok közötti viszályban 1872 december 14. hozott ítéletet (Pasicrisie 173. 1., hol a nemzetközi teória teljesen ki van fejtve. Franciaország és Venezuela közötti viszályban hozott ítéletet (Pasicrisie 343. 1.) és Anglia és Portugália közötti viszályban a hamburgi tanács ítéletét (Pasicrisie 373. 1. és a felhívott nemzetközi jogi műveket Csarada Martens. Ullmann Westlake stb.

sérelmet nem módosítja, ha az a belföldi bíró ítélkezésének oka nyilván igazságtalan belföldi jogszabályoknak az alkalmazása volt. Ezen nemzetközi jogszabályból következik az is, hogy a nemzetközi bíró abban az esetben, ha véleménye szerint a belföldi jogszabály alkalmazása nyilván igazságtalan, jogosítva van a belföldi jogszabálytól eltérni. Az eset ugyanaz, mint a belföldi jogban. A belföldi jog szerint is, ha valamely nemzetközi magánjogi elv alapján alkalmazandó külföldi jog a belföldi közrendbe (*ordre public*) ütközik, úgy a belföldi bíró az alkalmazandó külföldi jogelv helyett saját jogát a *lex fori* alkalmazza. Ugyanígy a nemzetközi bíró, ha az alkalmazandó magánjogi elv a nemzetközi jogrendbe ütközik, úgy az alkalmazandónak felismert jogelv helyett a nemzetközi jogot alkalmazza. Teljesen közömbös már most az, hogy a belföldi jog alkalmazásának az oka, hogy a belföldi bíró megkerülésével érvényesítették az igény a felek akarata folytán, választott bíró előtt, avagy a belföldi bíró eljárásának (*deni de justiceneq*) következménye az, hogy az igény választott bíró előtt érvényesítették, mindkét esetben egyaránt áll, hogy a belföldi jog helyett, ha az a nemzetközi közrendbe ütközik, a nemzetközi jogelvek szerint igazságos jogszabályt kell alkalmaznia. Honnan veszi már most a nemzetközi bíró ezeket a jogelveket, hogyan, minő jogelvek segítségével állapítja meg azt, hogy a belföldi jogszabály nemzetközi közrendbe ütközik és hogyan állapítja meg azokat az elveket, melyeket a belföldi jog helyett alkalmaznia kell?

A választott bíró ilyen esetekben nyilván kénytelen lesz a civilizált államok jogának egybevetéséből megállapítani az alkalmazandó jogszabályokat. A nemzetközi bíró kénytelen feltételezni azt, hogy a nemzetközi jognak kiegészítő részét képezi egy észjog, mely megállapítja az igazság alapelveit és ezeknek az elveknek következményeit.

Így a nemzetközi zsákmánybírószágra vonatkozó egyezmény 7. §-a szerint is a bíró első sorban a feleknek szer-

zódését vagy egyéb megállapodásait tartozik alkalmazni, ha ilyenén megállapodások hiányoznak, úgy a nemzetközi jogszabályok alkalmazandók.

Ha pedig végül nemzetközi jogszabályok sem állanak rendelkezésére, úgy a bíróság après les principes généraux de la justice et dèl' équité tartozik ítélni. A zsákmánybíróságokról szóló egyezmény is feltételezi tehát, hogy léteznek bizonyos általános jogszabályok, illetve bizonyos általános méltányossági elvek, melyek mintegy tartalékát képezik a nemzetközi jogi elveknek és a bírónak, ha a készlete nem elegendő, ebből a tartalékból kell magát kielégítenie. Az államok által polgáraik érdekében érvényesített követelések tehát lehetnek olyanok, melyek csak magánjogi sérelmen alapulnak, és lehetnek olyanok, melyek nemzetközi sérelmen alapulnak. Ha a követelés magánjogi sérelmen alapszik, úgy a választott bíró az adós államnak jogát tartozik alkalmazni, és ezen jog alkalmazásától csak akkor térhet el, ha az adós állam jogának alkalmazása folytán nemzetközi jogi sérelem állana elő. Ha a követelés alapját nemzetközi sérelem képezi, úgy a választott bíró elsősorban a nemzetközi sérelem fennforgását a nemzetközi jog segítségével tartozik megállapítani, a nemzetközi jogi sérelem megállapítása után azonban az eset érdemét az adós állam joga szerint tartozik elbírálni és ezen jog alkalmazásától csakis akkor térhet el, ha a nemzetközi jogi sérelem az adós állam jogának alkalmazása folytán állott elő.

Ha bármelyik esetben is a választott bíróság az adós állam jogának alkalmazásától eltér, úgy ezen jog helyett a nemzetközi jog kiegészítő részét képező általános jogi elveket tartozik alkalmazni.

¹ Pohl. Prisengeligtsbarkeit 163. 1.

IV.

Az állam által polgárai érdekében érvényesített követeléseknek egy külön csoportját képezik azok a követelések, melyek nem az egyes és az adós állam közötti magánjogi jogviszonyon, sem az adós államnak valamely a nemzetközi jog általános intézkedéseivel ellenkező cselekvésén alapulnak, hanem valamely hitelező állam és adós állam közötti külön nemzetközi szerződésen.

Meg kell különböztetnünk ezeket a speciális szerződésekből eredő követeléseket, minden egyéb követelésektől, illetve meg kell különböztetni, ezeknek a szerződéseknek értelmezése körül forgó jogviszályokat, mert ezeknek a viszályoknak az elintézésénél a bíróságnak elsősorban a nemzetközi szerződést kell alkalmaznia és csak ha ezen szerződés szövege kétséges, akkor alkalmazhatja csak a nemzetközi jogot, illetve a nemzetközi jogi szabályok kiegészítő részét képező észjogi szabályokat. Németország megbízottja Marschall von Biberstein a hágai konferencián kifogást emelt a választott bíróság illetékességének ezen viszályokra való kiterjesztése ellen. «Des sentences arbitrales — mondotta Marschall — qui sont en contradiction avec des arrêts judiciaires des tribunaux nationaux appelés a interpreter et appliquer les traités internationaux créeraient une situation impossible.

Des sentences arbitrales portant qu'un état doit modifier sa législation en vertu d'un traité international, pourraient provoquer des conflits sérieux avec les facteurs législatifs.»¹

A német ellenvetések alapultak tehát azon, hogy bizonyos

¹ Actes II. Conference II. 439., 446.].

«Választott bírósági ítéletek, melyeknek értelmében egy állam törvényeit valamely nemzetközi szerződés értelmezése következtében módosítani köteles, törvényhozó testülettel való súlyos együttműközésekre vezethetnek.» II. 461». 1.

esetekben a választott bíróság ítéletének hatásai az állam belső szervezete szempontjából károsak és veszélyesek.

Marschall von Biberstein álláspontja szerint nehézségekre vezethet az, hogyha a választott bíróság oly kérdések tekintetében ítél, mely kérdések eldöntése az állami bíróságok hatáskörébe tartozik. Németország ezen fentebb ismertetett állásfoglalásától megkülönböztetendő a délamerikai államok állásfoglalása, mely szerint ugyanis a diplomáciai tárgyalások útjára csakis oly igények tartoznak, melyek nemzetközi igények, oly igények ellenben, melyek nem nemzetközi, hanem tisztán magánjogi kötelezettségek megsértésén alapulnak, nem a nemzetközi, hanem tisztán belföldi bíróságokhoz tartoznak.

A délamerikai államok álláspontja szerint az a körülmény, hogy valamely igény belföldi bíróság előtt érvényesíthető és ezen bíróságok előtt érvényesítve nem lett, úgyszintén az a körülmény, hogy valamely igény már belföldi bíróságok előtt érvényesítve lett, az igény tekintetében megkezdett diplomáciai tárgyalásokat megszünteti, illetve a választott bíróság kiküldését lehetetleníti. A délamerikai államok tehát a választott bíróságok hatáskörét nemzetközi igényekre kívánták megszorítani és szerintük a választott bíróság illetékességének előfeltétele nem magánjogi, hanem nemzetközi jogi mora fennforgása.

A német kiküldött nem ezt a kifogást emelte a választott bírósági ítékezés ellen. Marschall nem a nemzetközi jogi igényekre kívánta megszorítani a választott bíróságok hatáskörét, hanem az ellenvetése vonatkozott azokra az esetekre, midőn nemzetközi igény fennforog ugyan, hanem a nemzetközi igény oly szerződés megsértéséből ered, mely szerződésnek értelmezése a belföldi törvények értelmében az állami bíróság feladata és a sérelmes tény éppen az, hogy a belföldi bíróság a nemzetközi szerződést, helyesebben a belföldi törvényt helytelenül értelmezte. Marschall von Biberstein a következő példát állítja fel: «A» állam azon a nézeten van,

hogy «B» államnak a törvényszéke valamely ipari tulajdonjogra vonatkozó nemzetközi szerződést helytelenül értelmezett. «A» állam felszólal «B»-nél a szerződés értelmezése ellen. «B» állam viszont kijelenti, hogy sajnálja az esetet, de ő nem tehet semmit, miután a «B» államban érvényes törvények szerint a kormány a bíróságoknak törvény értelmezésére nem gyakorolhat befolyást. A felek végül választott bíróság kiküldésében állapodnak meg és a választott bíróság ítélete «B» állam ellen szól. «B» állam tehát kötelezve volna ezen választott bírósági ítéletet törvényerőre emelni, hogy azután ezen értelmezés a bíróságokra nézve kötelezővé váljék. Ez azonban, t. i. az ítéletnek törvényerőre emelése, leküzdhetetlen akadályokba ütközhetik.

A példa is bizonyítja, hogy a német ellenvetés nemzetközi igényre és nemzetközi igények tekintetében hozott választottbírói ítéletre vonatkozik. Az az állam ugyanis, amely nemzetközi szerződés helytelen értelmezése folytán más állam polgárait károsítja, valóban nemzetközi szerződésből folyó kötelezettségének nem tesz eleget. A német ellenvetés tehát nem tárgyazza a választott bíróságok előtt érvényesített magánjogi igényeket, hanem vonatkozik ezen bíróság előtt érvényesített nemzetközi jogi igényekre.

Marschall von Biberstein szerint az általa felvetett ellenvetésnek következménye, hogy vagy meg kell állapítani, miszerint a választott bíróságoknak illetékessége nem terjed ki olyan szerződésnek értelmezésére, melyek értelmezése a belföldi bíróságok feladata, vagy meg kell állapítani azt, hogy a nemzetközi bíró ítélete a belföldi bíró szempontjából a törvény erejével bír és a belföldi bírót kötelezi.

Mindkét megoldás Marschall szerint azonban aggályos, ha ugyanis a hágai konferencia megállapítja, hogy szerződések, melyeknek értelmezése a belföldi bíróságokra tartozik, nemzetközi választott bíróság elé nem tartozik, úgy a választott bíróság alkalmazási köre ismét egy újabb és sok két-

ségre alapul szolgáló megállapodással lesz korlátozva. Ha viszont a hágai konferencia megállapítja, hogy a választott bíróságok ítélete törvény erejével bír, úgy igen nehéz lesz ennek a határozatnak sanctionálását az egyes törvényhozásoknál keresztülvinni, mert a parlamentek szuverenitásuk korlátlanóságát féltékenyen őrzik.

Ezen ellenvetések tekintetében a konferencián igen élénk vita fejlődött ki. Az egyik álláspont, melyet a konferencián Asser képviselt,¹ az volt, hogy a választott bíróságok hatáskörét meg kell szorítani azokból a szerződésekből eredő vitákra, mely szerződésekben az állam olyan kötelezettséget vállal, mely kötelezettség teljesítése a kormányt, illetve a kormány közegeit terheli. Azok a szerződések értelmezése ellenben, mely szerződésekben elvállalt kötelezettségek nem a kormány által direkte teljesítendő, hanem amely szerződések az állami bíróságok által értelmezendő szabályokat tartalmaznak, a nemzetközi választott bíróságok elé nem tartoznak. Asser a választott bíróságok hatáskörének megszorítását indokolta avval, hogy a nemzetközi szerződésekből folyó kötelezettségek a szerződések tartalma szerint különbözőek. Oly szerződéseknel, melyek a kormány által direkte teljesítendő kötelezettségeket tartalmaznak, a kormány kötelezettsége, hogy teljesítse azokat a szolgáltatásokat, melyeknek teljesítését a szerződésben vállalta, oly szerződéseknél ellenben, mely szerződések csak bizonyos, belöldi hatóságok által alkalmazandó szabályokat tartalmaznak, a kormány kötelezettsége csak arra irányul, hogy a szabályokat törvényerővel ruházza fel, a szabályok értelmezése, helyesebben a szabályok mikénti értelmezése tekintetében azonban a kormányt felelősség nem terheli. A törvény megalkotásával a kormány ilyen szerződésekből eredő kötelezettségének eleget tett. A másik álláspont, melyet Renault képviselt, nem ismerte

¹ Note de S. Ex M. Asser sur l'arbitrage international obligatoire. Actes IL Conference 897. 1.

el helyesnek az Asser által megtett distinciót és azt vitatta, hogy az állam a nemzetközi jog szempontjából egységes személy és az állam mindig felelős azért, hogy ha hatóságai vagy bíróságai a nemzetközi szerződést cselekvésükkel megszegik.

A konferencia egy külön bizottságot küldött ki és a bizottság feladatává tette annak a megállapítását, vajjon kizárandók-e a nemzetközi választott bíróság hatásköréből azok a szerződések, melyeknek értelmezése az állami bíróságok feladata. A bizottság, melynek elnöke Fustinato volt, jelentését avval az indítvánnyal zárta, hogy a tárgyalás alatt lévő javaslat (Portugál) közetkezőképen módosíttassék:

«I. Les hautes Parties contractantes s'engagent a ne pas se prévaloir de l'article precedent dans les cas suivantes (az előző §. lett volna az, mely megállapítja, hogy az államok kötelesek bizonyos szerződésekből eredő vitáikat választott bíróság eldöntésére bízni, kivéve ha az becsületüket stb. érinti).

I. Contestations concernant Interpretation ou l'application des Conventions conclues ou à conclure et énumérées ci-dessous en tant qu'elles se referent a des engagements, qui doivent être directement exécutés par les Gouvernements ou par ses agents administratifs.¹ Ezután következtek volna azok a szerződések, a melyek tekintetében az államok magukat feltétlenül alávetik a választott bíróságok illetékességének. x) bizottság tehát az Asser által képviselt véleményhez csatlakozott, hangsúlyozta azonban jelentésében, hogy ezen megszorítása elfogadásával a bizottság az elvi kérdés tekintetében állást nem foglal és a megszorítást tisztán az ellentétes álláspontok kiegyeztetése okából fogadja el.

¹ Actes II. Conference II. 456. 1. «A magas szerződő felek kötelezik magukat, hogy az előző § intézkedéseire nem fognak hivatkozni a következő esetekben:

1. Vizályok, melyek nemzetközi szerződések alkalmazására vagy értelmezésére vonatkoznak, amennyiben oly kötelezettségekre vonatkoznak, melyek a kormány vagy közegei által hajtandók végre.

Az egyességi clausula megállapítása után Németország képviselője utalt arra, hogy a bizottság álláspontja ugyan igen logikus, de a választott bíróság törvényes hatásköre ezáltal egy lényegtelen minimumra redukálódik.

A választott bíróság törvényes hatásköre azután a H. C. folyamán teljesen elejtették és az államok megállapodtak a már fentebb ismertetett óhaj kifejezésében.

A nemzetközi jog szempontjából azonban foglalkozni kell a Németország képviselője által tett ellenvetéssel, illetve ezen ellenvetés kapcsán kifejlődött véleményekkel és kutatni kell azt, vajjon a tudomány szempontjából mely álláspont helyes és mely álláspont felel meg az államok gyakorlatának?

Bizonyos meglepetéssel kell mindenekelőtt konstatálni, hogy diplomatakat cselekvési szabadságukban a parlament hatáskörének csorbitásától való félelem annyira megakadályozta. Marschall von Biberstein ellenvetésének lényege ugyanis az, hogy az állam a belföldi bíróságok ítéletét módosító választottbírói ítéletet a parlament ellentállása folytán végrehajtani képes nem volt. Tudvalevő dolog és már ezen tanulmány során is említettem, hogy a diplomácia minden és a legalkotmányosabb államokban is szabadul vagy szabadulni igyekszik a parlamenti ellenőrzés alól. A legfontosabb nemzetközi jogi cselekményeket a diplomácia teljesen önállóan teljesíti, országokat szerez, háborúra okot ad és hadat izén és a parlamentnek mindezeknél a cselekvéseknél szerepe alig több, mint a megtörténtek jóváhagyása. Hazai történetünkben felidézhetnők a boszniai occupatio és Bosnia és Hercegovina annexiójának esetét és megállapíthatnók azt, hogy mindezekben az esetekben a parlament már csak a jóváhagyást adta meg a megtörtént és részben^{va} egészen végrehajtott cselekményekhez. Hivatkoznak ugyan egyesek arra, hogy az Egyesült-Államok szenátusa már ismételten megtagadta a hozzájárulását egyes szerződésekhez és különösen a választott bíróságok kikötését tartalmazó szer-

zódésekhez, mely szerződéseket a kormány a szenátus utólagos «jóváhagyásának fenntartásával» kötött meg. Azonban ez a példa semmit sem bizonyít. Teljesen különböző ugyanis a pari a mont helyzete akkor, midőn egy végrehajtott nemzetközi cselekvéssel áll szemben, midőn az állam már bizonyos nemzetközi kötelezettséget vállalt és a parlament helyzete akkor, midőn bizonyos nemzetközi kötelezettség vállalásáról van szó. Ha ugyanis az állam már a kötelezettséget elvállalta és elvállalta kötelezettségét a nemzetközi jog szerint érvényesen, helyesebben ha a kötelezettséget az államnak azon szerve vállalta, mely kifelé hivatva van az állam nevében eljárni és kötelezettséget vállalni, akkor a parlamentnek feladata tisztán az, hogy az elvállalt nemzetközi kötelezettségnek a belföldi jog által megkívánt és a belföldi jog szempontjából szükséges sanctiót megadja. A parlament helyzete azonos egy oly ember helyzetével, kit meghatalmazottja meghatalmazási jogköréből kifolyólag kötelezett, — nincsen más választása, mint teljesíteni, és ha a teljesítés inyére nincsen, úgy legfeljebb meghatalmazottját elbocsáthatja. Oly esetekben ellenben, midőn valamely nemzetközi szerződést a parlament jóváhagyásától függőleg kötöttek meg, úgy a parlamentnek a felett kell határoznia, hogy valamely nemzetközi kötelezettséget vállal-e vagy sem.

A nemzetközi jog és a belföldi jog két külön társadalomnak, két külön egyesülésnek a joga. A nemzetközi jog ugyanis tartalmazza azokat a szabályokat, melyek az államok egymásközi viszonyában alkalmazandók, tartalmazza azokat a szabályokat, melyeket az államok államokkal szemben alkalmazni kötelesek. Minden nemzetközi jogkötelezettség alanya az állam és minden kötelezettségben az adós állam. A nemzetközi jog meghatározza már most azt, hogy ki az, illetve kik azok a szervek, amelyek a nemzetközi jog értelmében az államot képviselni hivatva vannak, meghatározza, hogy az államfő és az államfőt az egyes udvaroknál képviselő követek

stb. azok a képviselők, kik az államot mint nemzetközi alanyt képviselni és kötelezni hivatva vannak.¹

Az államfő által, vagy az államfő meghatalmazottja által vállalt kötelezettség a nemzetközi jog értelmében jogosan és érvényesen vállalt kötelezettség.² A belföldi jog evvel szemben tartalmazza az állam szervezetére vonatkozó szabályokat és tartalmazza azokat a szabályokat, melyek az állam keretén belül az állampolgárok egymásközti és az állampolgárok és hatóságok közötti jogviszonyban alkalmazandók. Így a belföldi jog meghatározza az államfőnek meghatalmazását külügyi viszonyokban, korlátozhatja egy és más irányban az államfő hatalmát, de mindezek a megszorítások csak a megbízási viszonyra vonatkoznak és az államfő nemzetközi jogi állásán mit sem változtatnak. A megbízási viszonynak a belföldi jog alá való korlátozása a képviselőnek a nemzetközi jog szabályai értelmében adott jogkört nem tangálja.

A belföldi jogszabályok és a nemzetközi szabályok egymástól azonban nemcsak tartalmilag különböznek, hanem különböző eredetűek is. A belföldi jogi szabályok ugyanis az állam törvényei és szervezete értelmében kútfői hatalommal bíró szervektől (kútfői forrásoktól), a nemzetközi jogi szabályok ellenben a nemzetközi jog értelmében kútfői hatalommal bíró szervektől erednek. Míg a belföldi jog értelmében a törvényhozó stb. bír kútfői hatalommal, azideig nemzetközi jogszabály csakis az államok megegyezéséből eredhet.

A mi már most ezen két jogrendszer egymáshoz viszonyát illeti, úgy a helyzet az, hogy a nemzetközi jogszabályok meghatározzák azt a kört, mely körön belül az állam törvényeket alkotni, illetve a törvények tartalmát saját tetszése

¹ V. ö. szerző id. tanulmányát Grossschmidt- emlékkönyvben.

² A szövegben kifejtett állásponttal ellenkezőleg: Schoen Die Völkerrechtliche Bedeutung der staatsrechtlichen Beschränkung der Staatsoberhäupter. Kohler V. K. 400. 1.

szerint meghatározni van jogositva. A nemzetközi jogi szabályok meghatározzák továbbá azokat az intézkedéseket, melyeket az állam saját területén belül foganatosítani tartozik. Az állami törvények pedig ezen körön belül, illetve ezen korlátoknak megfelelően tartalmazzák az állami akaratot. A nemzetközi jog mint az államok összességének akarata korlátozza az állami akaratot és az állami akarat szükségszerűleg csak ezen korlátokon belül szabad és csak ezen korlátoknak megfelelően intézkedhetik. Nemzetközi jogi szempontból tehát minden állam területén belül a szuverenitás megosztott és pedig meg van osztva a nemzetközi jog forrása, a nemzetközi társadalom és a belföldi jogforrás a belföldi állam között. A nemzetközi társadalom, a nemzetközi jogi szuverén akaratát nem direkt a hatóságokhoz szóló parancsok, hanem az állam útján valósítja meg és így a belföldi jog, a belföldi hatóság vagy bíróság szempontjából jogszabály csak az, amit a belföldi szuverén meghatározott. A belföldi szuverén lévén az, aki a nemzetközi szuverén akaratát megvalósítja, a belföldi jog szempontjából jogszabály csak az, amit a belföldi kútfői forrás dekretált, az osztott szuverenitás a belföldi jog szempontjából nem létezik.

A belföldi jog és a nemzetközi jog közötti ezen viszonynak következménye már most elsősorban, hogy az állam, aki egyesegyedül a nemzetközi jogi kötelezettségek alanya a nemzetközi jog szempontjából egységes és oszthatatlan személy. A nemzetközi jogra nem tartozik, hogy és miképpen valósítja meg az állam azokat a kötelezettségeket, melyeket vállalt. A nemzetközi jog megállapítja, hogy az állam bizonyos intézkedéseket megvalósítani tartozik a belföldi jog határozza meg, hogy ezen intézkedések jogérvényesen a belföldi jog szempontjából hogyan és miképpen hajthatók végre. Ha pl. az állam kötelezi magát más államokkal szemben, hogy polgáraiknak az ingatlan szerzést az állam területén meg fogja engedni. A kötelezettség vállalásánál:

érvényessége és nem teljesítésének következménye a nemzetközi jog alá tartozik. Ezen kötelezettség elvállalása által az állam saját szuverenitását korlátozta, korlátozta az által, hogy kötelezte magát szuverenitását olyképpen gyakorolni, hogy a külföldiek az állam területén belül ingatlanokat szerezhessenek. A nemzetközi kötelezettséget megvalósítani az állam tartozik és a megvalósítás útját és módját a belföldi törvény határozza meg. A belföldi jog szempontjából az állam többé nem egységes személy, hanem a különféle szervezeti törvények meghatározzák, hogy az állami szuverenitás egyes részeit más és más hatóságok gyakorolják. Meg van határozva, hogy az állami akarat mint a törvényhozó testület parancsa nyilvánul és ezen állami akarat végrehajtására más és más hatóságok vannak jogosítva és kötelezve. Meg van határozva továbbá, hogy az állam végrehajtó közegekre csak a megfelelő formában nyilvánult állami akarat kötelező. Az állam tehát a vállalt kötelezettség teljesítéseképpen tartozik a belföldi jog szabályai által meghatározott törvényeket hozni, tartozik továbbá ezen törvényeket az arra hivatott hatóságok stb. által alkalmaztatni, stb. Az állam szervezetét és mindazokat a cselekvéseket, melyek szükségessé ahhoz, hogy valamely nemzetközi jog értelmében elvállalt kötelezettség az állam polgárai és hatóságaira kötelezővé váljék, a belföldi jog határozza meg. A nemzetközi jog parancsol az államnak, a nemzetközi jogalanynak, mely viszont befelé, polgáraival szemben mint szervezet jelentkezik és a maga szervezeti törvényei értelmében tartozik elhatározni és megvalósítani azokat a parancsokat, melyeket a nemzetközi jog hozzá intéz. Az állami törvényhozó valóban, midőn valamely nemzetközi kötelezettség teljesítéseképpen törvényt alkot, nem törvényt alkot a szó szoros értelmében, azaz nem határozza el a törvény egyes intézkedéseit, hanem csak kimondja azt, hogy az államot mint nemzetközi jogi személyt kötelező parancsok az állam szervei által végrehajtandók. A törvény-

hozás és a nemzetközi jogi parancsoknak megfelelő szabályok recipiálása között a különbség ugyanaz, mint az ítélkezés és a külföldi ítéletek végrehajthatóságának megállapítása között (exequatur).

A bíró ugyanis amikor ítél, meghatározza a tényállást és meghatározza a tényállásra alkalmazandó elveket, a bíró azonban, amidőn a külföldi ítéletnek a exequaturt megadja, nem állapítja meg az ítélet tárgyát képező per tekintetében a valódi tényállást, nem alkalmazza ezen tényállásra az általa helyesnek ismert elveket, hanem megállapítja azt, hogy az ítélet jogerős-e a belföldi jog értelmében és hogy tartozik-e ezen jogerős külföldi ítéletnek az exequaturt megadni. Ugyanígy a parlament nemzetközi jogi kötelezettségének teljesítésére alkotott szabályoknál nem vizsgálja azt, vajjon az egyes életviszonyok szabályozása szempontjából helyesek és célszerűek-e az alkotandó nemzetközi szabályok, hanem vizsgálja azt, hogy a törvénybe foglalandó szabályok a nemzetközi jog értelmében érvényesek-e és vállalt-e az állam a nemzetközi jog értelmében kötelezettséget ezeknek a szabályoknak végrehajtására. A törvényhozó csak az exequaturt adja meg ezeknek a szabályoknak.

Teljesen téves véleményem szerint tehát az az érvelés, hogy az állam, ha a parlament vonakodik valamelyes nemzetközi kötelezettség teljesítéseképpen megfelelő szabályokat alkotni, úgy a kötelezettsége alól — mert a parlament vonakodása az ő szempontjából vis major — menekül. Téves továbbá az a vélemény is, hogy az állam csakis a nemzetközi szabályokat törvény alakjában kihirdetni stb. tartozik, a szabályoknak a bíróságok által való alkalmazásáért azonban nem felel. Tévesek véleményem szerint mindezek a hágai konferencián kifejezésre jutott vélemények, mert az állam a nemzetközi jog szempontjából egységes egész, melynek kötelessége a nemzetközi jogi szabályokat a belföldön végrehajtani, ezen kötelezettségének az állam pedig csak akkor

felelt meg, ha viszont mindazok, kik belföldön mint az ő akaratának végrehajtói szerepelnek, a nemzetközi jogi parancsot ténylegesen megvalósítják. Az állam kötelezettsége a nemzetközi parancsnak a belföldi jog által megkívánt exequaturt megadni és az állam köteles örködni arra, hogy szervei és polgárai (akaratelhatározásának végrehajtói) ezen exequaturlal ellátott szabály szerint cselekedjenek.

A fentebb kifejtett általános elveknek következménye a belföldi jog szempontjából az is, hogy a belföldi bíró és a belföldi hatóságok és polgárok a nemzetközi parancsoknak csak akkor és annyiban tartoznak engedelmeskedni, amikor és amennyiben ezek a parancsok a belföldi szervezeti törvények értelmében szükséges exequaturt megkapták. A választott bíróság ítélete tehát, amennyiben valamely nemzetközi szerződés értelmezését megállapítja, a belföldi bíróra csak akkor kötelező, ha ezen értelmezés a belföldi törvényhozó által megfelelő formában elhatározva és kihirdetve lett, illetve a belföldi bíróra csak akkor kötelező, ha a belföldi törvényhozó valamely utalással vagy blanquette törvénnyel a nemzetközi bíró által kimondott szerződési-értelmezéseket vagy elveket a belföldi bíróra stb. kötelezővé tette. Az állam azonban, helyesebben az állami akaratot kifejezésre juttató parlament, köteles a választott bírói ítéletnek ezt az exequaturt megadni.

A nemzetközi jognak az államot egységes egésznek kell tekintenie, mert csak ily felfogás mellett lehet minden államot egyaránt kötelező szabályokat megállapítani. Ha ugyanis a nemzetközi jog tekintetbe venné azokat a szabályokat, melyek az egyes államok szervezetét meghatározzák és ezeknek a szabályoknak megfelelően megállapítaná a nemzetközi kötelezettségek tartalmát, úgy a nemzetközi jog egységes és minden államot egyenlően és egyenlő mérvben kötelező jellegét elvesztené. Így teszem, ha elfogadjuk az Asser-féle disztinkciót és megkülönböztetünk oly szerződések között, melyek a

bíróságok által alkalmazandók és oly szerződések között, melyek nem bíróságok által, hanem egyéb hatóságok által alkalmazandók és megállapítjuk azt, hogy a belföldi bíróságok által értelmezendő szerződéseknél az államot csak a nemzetközi szabályoknak törvény alakjában való elhatározása, az egyéb szerződéseknél ellenben az elhatározás és tényleges végrehajtás is terheli az államokat, úgy az államokat az egyes szerződésekből terhelő kötelezettségek igen különbözően fognak alakulni. A bíróságok hatásköre ugyanis államok szerint igen eltérő és egyes cselekvések az egyes államok területén a bírói, más államok területén ellenben a közigazgatási hatóságok által hajtathatók végre. Így az adóügyekben. Igen sok államban ma már az adókérdésekben a bíróságok ítélkeznek és így adóra vonatkozó nemzetközi egyezmények végrehajtása és értelmezése a bíróságokra tartozik, más államokban ellenben a közigazgatási hatóság ítél az adóügyekben és a közigazgatási hatóság van hivatva az adóügyekre vonatkozó nemzetközi egyezmények végrehajtására és értelmezésére. Vagy teszem az államok között létrejött védjegy-egyezmények, melyek a védjegyek bejegyzését és védelmét szabályozzák. Ily egyezmény értelmezése hazai törvényeink értelmében a kereskedelmi minisztériumnak hatáskörébe tartozik, más államokban ellenben ily egyezmény értelmezése nem közigazgatási, hanem bírói hatóságok hatáskörébe van utalva. Ha tehát az Asser-iele disztinkciót elfogadjuk, akkor az ilyen védjegyek avagy adóügyekből kifolyólag az államok között létrejött egyezményekből kifolyólag más kötelezettség terhelné azokat az államokat, hol a védjegy, illetve az adóügyek bíróságok hatáskörébe tartozik és más kötelezettség terhelné azokat az államokat, hol a védjegy és adóügy a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozik.

Élessé válnék ezen szerződésekből folyó kötelezettségeknek különböző mérve akkor, ha a választott bíróságok törvényes hatásköre az albizottság által javasolt szöveg szerint

határozatának meg. Az albizottság javaslata szerint ugyanis csak azoknak a szerződéseknek értelmezése tartozik a választott bíróságokra, mely szerződések értelmezésével a belföldön közigazgatási hatóságok vannak megbízva. Felteszem már most, hogy védjegy-egyezmény jött létre Magyarország és Anglia között, ha Magyarországon az egyezményt a kereskedelmi minisztérium helytelenül értelmezi, úgy Anglia jogosítva van az egyezmény megsértésének az ügyét választott bíróság elé terelni, ha Angliában ellenben a bíróságok a védjegy-egyezményt helytelenül értelmezték, úgy Magyarország nem volna jogosítva az egyezmény megsértésének ügyét panaszolni és választott bíró elé vinni, mert hiszen a szerződés értelmében Anglia csak a védjegyjogi szabályok megvalósítására, Magyarország ellen ezen védjegyjogi szabályok megalkotására és kerestülvitelére vállalt kötelezettséget. Teljesen világos, hogy a nemzetközi jog egész szellemével ellenkezik, hogy egy és ugyanazon szerződésből folyó azon egy kötelezettség mérve az államok belföldi joga következtében különbözzék. Ellenkezik a nemzetközi joggal az illetén érteimezes, hiszen a hágai konferencián ugyancsak a német kiküldött a választott bíróság törvényes hatáskörének megállapítása egyik akadályának mondotta azt, ^hogy az Észak-amerikai Egyesült-Államok törvényei értelmében a választott bíróság kirendeléséhez a szenátus beleegyezése szükséges, holott más államok joga szerint a törvényhozó testület illetén beleegyezése nem szükséges. Akadálynak mondotta a német kiküldött ezt a ténykörményt, mert úgymond nem valószínű, hogy az államok feltétlen kötelezettséget vállaljanak oly állammal szemben, mely a maga részéről csak feltételes kötelezettséget vállal. A német kiküldött is tehát a nemzetközi szerződések lényegének tekintette, hogy a szerződésből a felekre egyenlő kötelezettségek háruljanak. A nemzetközi választott bíróságok hatásköréből nem szabad tehát a kifej-

tettek értelmében kivenni azokat a szerződéseket, melyek az egyes államokban a bíróságok által értelmeztetnek.

Feleslegesnek mondotta Lammash¹ is ezt a megszorítást, mert véleménye szerint a választott bíróság avval, hogy valamely szerződés tekintetében megállapítja, hogy a belföldi bíróságok értelmezése helytelen, nem semmisíti meg a belföldi ítéletet és nem is forog fenn a belföldi ítélet módosításának szüksége, mert a választott bíró értelmezése csak a jövő szempontjából bír kötelező erővel, a jövő szempontjából pedig az állam a választott bíró értelmezését interpretacionális törvénnyel kötelezővé teheti. Helyes-e azonban ez az állítás? A nemzetközi bíró perekben ítél, a nemzetközi bíró elé valamely szerződés szövege rendszerint akkor kerül, ha az érdekelt államok egyike a szerződés valamely intézkedését megsértette és a másik állam ezen sérelem következtében igényekkel lép fel. A sérelmet szenvedett állam részéről érvényesített igény már most irányulhat kártérítésre és ily esetben igen természetesen a belföldi bíró sérelmes ítéletét a marasztalt államnak a választott bíró ítélete után megváltoztatnia nem kell, hiszen a marasztalás fizetésre irányul, azonban a sérelmet szenvedett állam igénye irányulhat teljesítésre is és ily esetben a választott bíró marasztalása következtében a belföldi bíró ítéletének módosítása szükségessé válhat. Például A és B államok között gonosztevők kiadatása tárgyában szerződés jött létre, X-et, ki az A állam állampolgára, B állam nem adja ki vagy helyesebben B állam bíróságai X kiadatását megtagadják. Ha már most A állam arra az álláspontra helyezkedik, hogy B állam a kiadatás megtagadásával a közöttük fennálló nemzetközi szerződést megsértette és követeli, hogy a választott bíró kötelezze B államot X-nek kiadására, akkor az állam a sérelem követ-

¹ Actes II. Conference IL 446. 1. Ily értelemben indítvány is lett előterjesztve. L. u. o.

keztében nem kártérítést, hanem teljesítést követel. Ha a választott bíró 15 államot marasztalja X-nek kiadására, akkor tényleg B államnak saját bíróságának ítéletét avagy végzését meg kell változtatnia. A Japán, Franciaország, Anglia és Németország között felmerült viszályban a kérdés az volt, hogy az európai államok polgárai a nekik Japán által adott területek után kötelezhető-e adó tizedezésére.¹ A japán hatóságok — tegyük fel, hogy bíróságok — ugyanis kötelezték a nevezett államok polgárait, akik ezeken a «settlementeken» ingatlanokkal bírtak, adó fizetésére. Ezeket a határozatokat nevezett hatalmak sérelmeseknek tartották és annak megállapítását, vajjon a nevezett settlementek tulajdonosait adófizetési kötelezettség terheli-e, választott bíróságra bízták. A választott bíróság megállapította, hogy a settlementekre vonatkozó szerződések értelmében az egyes telepéseket adófizetési kötelezettség nem terheli. Ha már most feltesszük, hogy az adófizetési kötelezettségét ezeknek a polgároknak nem közigazgatási hatóság, hanem bíróság állapítja meg és feltesszük azt, hogy ezt a szerződésértelmezést a bíróság valamely elvi jelentőségű határozat alakjában mondta ki, úgy felmerül a választott bírósági ítélet után a belföldi bírói ítélet megváltoztatásának a szüksége.

Ha tehát a választott bíróságnál felperesként fellépő állam igénye teljesítésre irányul, avagy a belföldi bíróság valamely elvi jelentőségű határozat formájában hozta meg az ítéletet, úgy mindig felmerül a belföldi ítélet megváltoztatásának a szüksége.

Lammasch véleménye, hogy a választott bírói ítélet csak a jövőre nézve kötelezi a belföldi bíróságokat és hogy ilykép a belföldi bíró ítéletét megváltoztatni, illetve megsemmisíteni nem szükséges, csak azokra az esetekre vonatkozik, illetve

¹ L'arbitrage des Baux perpétuels au Japon (különlenyomat Paris, Pedone, 1905).

csak azon esetek tekintetében helyes, midőn a választott bírósági ítélet valamely szerződés értelmének megállapítására vonatkozik (megállapítási per). Helyes továbbá ezen vélemény kártérítési perek tekintetében és ha a választott bírósági ítélet indokolásában kifejtett véleményeknek kötelező erőt tulajdonítunk.

A választott bírósági ítéletnek következménye lehet tehát, hogy a belföldi ítéletet meg kell változtatni és következménye lehet a választott bíró ítéletének az is, hogy a belföldi bíróságoknak a joggyakorlatukat a jövő tekintetében módosítaniuk kell. A választott bíró ítélete a belföldi bíróra és a belföldi hatóságokra kötelező erővel nem bír. A nemzetközi perben felperes és alperesként ugyanis az állam, a nemzetközi jogi alany szerepel és marasztalva szintén az állam, a nemzetközi jogi alany lesz. Az államnak ezen ítéletből eredő kötelezettsége megvalósításánál ugyanazt a belföldi szervezeti törvények által meghatározott utat kell követnie, mint amelyet követ akkor, midőn más nemzetközi kötelezettség teljesítéséről van szó, azaz az államnak esetleg törvényt kell alkotnia, mellyel a nemzetközi szerződést a választott bírósági ítéletnek megfelelően értelmezi, avagy az államnak törvényt kell alkotnia, mellyel a belföldi bíró ítéletét módosítja. A törvényhozás cselekménye pedig mindezekben az esetekben nem annyira törvényhozásra, mint inkább a nemzetközi jogi szabály recipiálására irányul, azaz a törvényhozásnak akarata a szabályok recipiálásánál nem szabad, hanem kötött. A törvényhozásnak kötelessége az ítéletet és az ítéletben foglalt jogelveket recipiálni. Ha pedig a parlament ezen kötelezettségét nem teljesíti, úgy kiteszi az államot mindazoknak a következményeknek, melyeket a nemzetközi jog nemzetközi jogi kötelezettségek nemteljesítéséhez fűz.

Kérdéses lehet már most még az is, vajjon joga van-e a belföldi törvényhozónak a bíróság jogerős ítéletét módosítani. Az angol alkotmányos gyakorlatban e tekintetben kétség

nem forog fenn, a kontinentális államokban ellenben, hol az alkotmány a hatalmak szétválasztására van alapítva, könnyen keletkezhetnek kétségek a parlamentnek jogosultsága tekintetében. A nemzetközi kötelezettségen azonban a belföldi jog mit sem változtat és a nemzetközi jog határozza meg az állami akarat kereteit és a belföldi jog az, mely a nemzetközi jog szabályaihoz, parancsaihoz alkalmazkodni tartozik és nem fordítva.

V.

A nemzetközi viszályoknak egy másik, az említettektől egészen eltérő kategóriájába tartoznak azok a viszályok, melyeket az állam nemcsak a saját nevében, hanem saját érdekében is érvényesít. Ezen viszályok közül a leglényegesebbek azok, melyek nemzetközi szerződések értelmezésére vonatkoznak, illetve melyek területek feletti szuverenitások, határkérdések stb. tekintetében folynak. Ezeknél a viszályoknál már most előfordulhat, hogy a bírónak nem áll rendelkezésére jogely, mellyel a viszály elintézhető. A viszály abból ered, hogy a viszálykodó államok mindegyike az őt megillető szabadsággal él, a szabadság mikénti gyakorlását azonban a nemzetközi jog nem szabályozza. Ilyen viszályok a nemzetközi bíróságok elé nem tartoznak és a békés megoldás egyéb eszközeivel, jelesen jószolgálatok és közvetítés segélyével intézendők el. Az egyes nemzetközi szerződésekből származó viszályok esetében természetüknél fogva egészen különleges helyzet illeti meg azokat a viszályokat, melyek a határ megállapítására vonatkoznak. Vilmos németalföldi uralkodó ítéletéből kifolyólag már említettem azt, hogy lehetséges, hogy régebben és hiányos ismeretek alapján kötött határszerződések a választott bírót gyakorta abba a helyzetbe helyezik, hogy a szerződés valódi értelmét felfedni nem képes. Ilyen esetben azután a választott bírónak tényleg meg kell tagadni az ítélezést, kivéven ha a felek a

kivételes körülményekre való tekintettel nagyobb hatalommal ruházzák fel. A választott bíróságok történetében azonban a *Fronitière de Nord Est* elnevezése alatt ismeretes viszály talán az egyedüli, hol a választott bíró ily helyzetbe került és már ez a körülmény is bizonyítja, hogy kivételes körülményekről és kivételes esetekről van szó. A szerződések értelmezéséből származó viták ennek ellenére igen alkalmasak arra, hogy választott bíróságok által eldöntessenek. A bírónak ugyanis a speciális jogon, a szerződésen kívül rendelkezésére állanak a nemzetközi jog szabályai a szerződés értelmezésére és ezen nemzetközi jog szabályai kiegészítéséül felhasználhatja azokat az észjogi szabályokat, melyekről fentebb megemlékeztünk.

A nemzetközi választott bíróság alkalmas tehát mindenmü olyan igényeknek elbírálására, melyet az államok ugyan saját nevükben, de egyes polgáraik érdekében érvényesítenek, alkalmas továbbá az államok által egymás ellen saját nevükben es saját érdekükben támasztott mindennemü oly igényeknek elbírálására, melyek szerzett jogok összeütközéséből keletkeznek. Nem alkalmasak azonban a választott bíróságok és bírói hatáskörrel meg sem oldhatók azok a viszályok, melyek az államokat a nemzetközi jog alapján megillető szabadságoknak összeütközéséből származnak.

A különbség jog és szabadság között azonban nem fix különbség. A nemzetközi jog ugyanis fejlődik és a fejlődésnek következménye az, hogy egyes szabadságok, melyek szerzésük és gyakorlásuk tekintetében ma még szabályozva nincsenek, az idők folyamán az államokat megillető jogokká alakulnak át és szerzésük és gyakorlásuk tekintetében szabályoztatnak. Hivatkoztam fentebb a marokkói viszályra és kimutattam azt, hogy ezt a viszályt a nemzetközi jog jelen fejlettségénél bíró jogszabályok alkalmazásával megoldani nem tudja. A legcélszerűbb magából az algezirászi egyezménynek szövegéből meggyőződést szerezni arról, hogy a marokkói

viszályt jogelvek alkalmazásával és bírói ítélettel megoldani nem lehetett. Intézkedéseket találunk ebben a szerződésben ugyanis a tekintetben, hogy a csendőrség szervezése egyes városokban Franciaországot, más városokban Spanyolországot illeti meg. Szabályozva van továbbá az is, hogy a csendőrség felett a legfőbb ellenőrzési jogot a svájci megbízott gyakorolja, ki az ellenőrzés eredményéről a hatalmak tangeri megbízottjainak jelentést adni tartozik. Szabályozva van az államok, illetve az államok által kijelölendő bankcsoportok részesedése a marokkói bankban stb. Minő bíró és minő jog alapján határozta volna meg azt, hogy ép Franciaországot és Spanyolországot illeti meg a csendőrség szervezésének a joga, illetve határozta volna meg azokat a kikötővárosokat, hol az egyik, illetve a másik hatalmat illeti meg a szervezés joga. De eltekintve a csendőrség szervezésének a kérdésétől, a bank, vám és egyéb kérdéseket jogi szabályok alkalmazásával eldönteni nem lehetett volna. Az algezirászi vitának a lényege az állam keretén belül létesítendő törvényhozási be rendezésekre vonatkozott, törvényhozási funkciót pedig ítélkezéssel gyakorolni nem lehet.

A jogfejlődés a nemzetközi jognak teljes kialakulása azonban, a nemzetközi jog alapján eljáró bírókat illetően feladatok teljesítésére is alkalmassá teheti. Az algezirászi konferencián elintézett viszály ugyanis tipikus esete az u. n. koloniális viszályoknak. Ily viszályok keletkeznek a nagyhatalmak között rendszeren az intervenció kérdése tekintetében. A nemzetközi jog fejlődésével elérhető volna az, hogy az intervencióra vonatkozó jog úgy az intervencióra okot adó körülmények meghatározásával, mint az egyes tényállások esetében az intervencióra jogosult állam kijelölésével szabályoztassék.

A nemzetközi jognak, mint mondtuk, továbbá kiegészítő részét képezik bizonyos észjogi szabályok, melyek mintegy a sémáját adják egy rendes és a nemzetközi jognak megfelelő törvényhozásnak. Ezeknek a nemzetközi bírói tartalmát

képező elveknek bővebb kifejtése és kijegecesedése a választott bíróságot kiterjesztené oly vitákra, melyek a jelen viszonyok között még bírói ítéletre nem is értek meg.

Az állami bíróságok fejlődésének történetében is láttuk azt, hogy volt idő, midőn az a körülmény, hogy az összeütközés a szabad versenyben résztvevő egyének között az őket megillető szabadságok gyakorlásából származott, elegendő arra, hogy az érdekösszeütközés végleges elintézését az állam kezéből kivége. Eövid évek fejlődésének eredménye az, hogy a jog által szabályozott terület lényegesen kibővült. A versenyszabadságot megszorították, az eszközöket, melyek a versenyben alkalmazhatók meghatározták és a legtöbb államban ma a tisztességtelen verseny kártérítésre kötelez. A kultúra fejlődésének következménye, hogy az állam az erőszakot kiszorítani igyekszik és törekvése az, hogy jogszabályokkal oldjanak meg olyan összeütközéseket, melyeket nemrégén még a gazdasági erők szabad küzdelme intézett el. A nemzetközi jogban hasonló fejlődés kívánatos és valószínű.

VI.

Megállapítottuk a fentebbiekben azt, hogy a választott bíróság alkalmas arra, hogy az államok között felmerülő jogvitákat ítéletével eldöntse. Kérdés már most az, hogy a választott bíróságnak ilyenképen megjelölt alkalmazási köre alól kivételeket kell-e tenni és ha igen, melyek azok a kivételek?

Az egyes választott bírósági szerződések ily kivételek statuálásában igen produktívek. Állandóan a legtöbb szerződésben csak az az intézkedés tér vissza, melynek értelmében az államok becsületét és létérdekét érintő jogviták a választott bíróság hatáskörébe nem tartoznak. Már a hágai konferenciákon is nagy számban voltak azok, kik az állam becsületére és létérdekeire utaló klauzula jogosultságát tagadták és

ezen kivétel statuálását veszélyes kibúvónak minősítették, mely alkalmas arra, hogy a választott bírósági szerződés kötelező erejét megszüntesse.¹ A hágai konferencia után az Egyesült-Államok jelenlegi elnöke ismételten sikra kelt a választott bírósági hatáskörének a becsület és létérdekekre utaló klauzula segélyével való megszorítása ellen és mint ismeretes, az angol-amerikai és amerikai és francia választott bírósági szerződéseknek tervezete ezt a megszorítást nem tartalmazza.² A becsület és létérdekekre utaló klauzulának a szerződésből való kihagyása azonban magukban az Egyesült-Államokban is éles ellenkezéssel találkozott és Roosewelt az Outlookban még a szerződés szövegének közzététele előtt közzé tett cikkében a klauzula kihagyása ellen felszólalt.⁴ Magánemberek között — mondja az idézett cikk — megvevéssel tekintenek egy olyan emberre, ki ha feleségét valaki arcul vágja, a helyett hogy nyomban megbüntetné a merénylőt, bírósághoz fordul. Ugyanígy az államok között is, ha valamely állam Amerika függetlensége, területi épsége avagy becsülete ellen merényletet követne el, úgy nem lehet az Egyesült-Államoktól követelni azt, hogy ilyen sérelem elbírálását bíróságra és nem hadseregére bízza. Meurer ugyanezt a gondolatot fejezi tulajdonképen ki, midőn mondja, hogy az államokat bírói ítélettel szolgátságba vezetni nem lehet.⁴

¹ így Marschall id. helyen a becsületre utaló klauzulát alkalmasnak mondotta a szerződés kötelező erejének megdöntésére.

² L. fentebb: a szerződés tervezete a választott bíróságot minden jogvita eldöntésére alkalmasnak mondja, annak meghatározását, vajjon valamely viszály jogvitának tekinthető-e, választott bizottságra bizza, melynek azonban csak egyhangú határozata kötelező az államokra. A szerződés tervezete az amerikai szenátusban nagy ellenzésre talált és a tervezet megvizsgálásával megbízott bizottság véleménye szerint az a körülmény, hogy annak eldöntése, miszerint valamely viszály jogviszálynak tekintendő-e, nem a szenátus megítélésétől függ, a szenátus hatalmát csorbítja.

³ Outlook 1911 május 30-iki szám.

⁴ Meurer I. k. 192. I.

Roosewelt cikke, mint jeleztem, még az Anglia és Amerika között tervezett szerződés szövegének közzététele előtt jelent meg és így e cikk a szerződés szövegének bírálatáéppen nem tekinthető. Roosewelt megjegyzései talán helyesek is volnának akkor, ha a későbbben közzé tett szerződés szövege szerint minden vita akár politikai jellegű az, vagy akár jogi jellegű választott bíróság hatáskörébe tartoznék. Egy szerződéssel szemben azonban, mely csak a jogi vitáknak elbírálását bizza a választott bíróságra, ezen bírálat teljesen jogosulatlan, mert teljesen ki van zárva, hogy a jogi vitáknak a jog szabályok alkalmazásával való elbírálása az érdekelt államok függetlenségét, területi épségét és becsületét érintse. Az állam területi épsége és függetlensége ugyanis valamely jogvitának elintézése által csakis akkor volna megsértve, ha léteznének nemzetközi jogi szabályok, melyek az egyes államoknak bizonyos meghatározott tényállások esetében jogot adnának arra, hogy más államok területének egy részét elfoglalják avagy más államot megillető függetlenségét elkozzozzák. Ilyen jogszabályok azonban nem léteznek. A nemzetközi jogban ugyan beszélnek az írók arról, hogy vannak esetek, midőn egyes államok jogosítva vannak más államoknak az ügyeibe esetleg fegyveres erővel is beavatkozni, az intervenció azonban nem jog, mely meghatározott tényállás esetében egyik államot a másikkal szemben megilleti, hanem egy végrehajtási eljárás, mellyel az egyik állam a másik állammal szemben őt megillető jogát kikényszeríti.¹ A különbség megvilágítására lássunk egy példát.

Két magánfél köt egymással szerződést, mely szerződés értelmében az egyik fél kötelezi magát arra, hogy a másiknak bizonyos szolgálatokat teljesíteni fog, ezen szerződésből kifolyólag, ha a kötelezett nem teljesít, a másik fél

¹ Így Ullmann 459. 1. az intervenciót a nemzetközi viszályok elintézésének eszközei között tárgyalja (ú. n. kevesbbé békés eszközök között).

jogosítva van vagy teljesítést vagy pedig kártérítést követelni. Teszem már most, a jogosított nem kártérítést, hanem teljesítést követel és a bíróság a teljesítési kötelezettséget, azt, hogy X egy bizonyos falat lerombolni tartozik megállapítja, X azonban a bírói ítélet után sem teljesít, akkor ennek következtében a végrehajtó a falat lerombolja stb. A magánjog értelmében a hitelezőt csak az a jog illeti meg, hogy a késedelmes féltől teljesítést vagy kártérítést követeljen, a teljesítési kötelezettség erőszakkal való megvalósítása nem a magánosnak a joga, hanem már végrehajtási cselekmény, mellyel az állam a bírói Ítéletben megállapított kötelezettség teljesítést megvalósítja. Ugyanígy a nemzetközi jogban az egyik államnak joga van követelni azt, hogy a másik állam polgárait méltányos elbánásban részesítse, joga van követelni azt, hogy határainak épségét ne veszélyeztesse stb., ha pedig egy másik állam ezen kötelezettségek teljesítését megtagadja és ilyenén viszályok elbírálása választott bíróságra bízandó a felek szerződése értelmében, akkor a hitelező állam vagy teljesítést vagy kártérítést követelhet, de nem követelheti azt, hogy a bíróság jogosítsa őt fel a fegyveres intervencióra.

Nem követelheti az intervencióra való feljogosítást a választott bíróságtól, mert ez a bíróság csak a jogvita elbírálására van hivatva, de semmi joga sincsen arra, hogy az ítéletének végrehajtását biztosítsa. Az interventio pedig mint mondtam, a végrehajtási eszköz, mellyel az állam a maga jogát megvalósítja, azonban nem maga az a jog, mely az államot az államokkal való viszonyból megilleti. Ha valamely szerződés az államok között felmerült vitás eseteknek elbírálását a választott bíróságra bizza, úgy ezen szerződésnek következménye, hogy a felek között felmerült jog vita tekintetében a feleket megillető jogok és kötelességek választott bíróságok útján állapítandók meg, a választott bíróság azonban ítéletének végrehajtását biztosítani jogosítva nincsen

és nem is intézkedhetik a tekintetben, hogy és miképpen valószínű meg, a marasztalás az esetben, ha a kötelezett az ítélet után sem teljesít. A nemzetközi jognak azok az intézkedései tehát, melyek a nemzetközi jog által elismert jogok megvalósítását tárgyazzák és megvalósítás eszközeit szabályozzák, a bíróság által nem alkalmazhatók, helyesebben ezeknek az elveknek az alkalmazására a bíróság nem hivatott. Teszem a bíróság megállapíthatja azt, hogy az adós állam X koronát bizonyos határidőn belül fizetni tartozik, nincsen azonban jogosítva megállapítani, hogy ha X állam nem fizet, így Y állam a partok blokározásával vagy intervencióval és a vámhivatalok lefoglalásával jogosítva van követelését behajtani. Azok a jogszabályok tehát, melyeknek alkalmazása az állam területi épségét és függetlenségét, szóval az állam létérdekeit érinthetik, annál a pontnál kezdenek működni, amely pontnál a választott bíróságok illetékessége megszűnik. Ha tehát a választott bíróságok illetékessége csak jogvitákra lett megszorítva úgy felesleges a választott bíróságok illetékességéből kizárni azokat az eseteket, melyek az állam függetlenségét és területi épségét érintik, mert a választott bíróság nincsen jogosítva és nem is hozhat olyan ítéleteket, melyek az államokat szolgátságba kergetik. Képzeltetlenség az is, hogy valamely vitának a jogparancsai szerint való elintézése az állam becsületét érintse. Az állam becsülete megköveteli, hogy az állam a jogparancsainak megfelelően éljen és lehetséges ugyan, hogy a jogszabályainak a megvalósulása az állam érdekeivel ellenkezik, de valóban képzeltetlenség, hogy a jogparancsainak megvalósulása az állam becsületét sértse.

A becsület és létérdekekre utaló klauzula tehát olyan szerződésben, melyek a választott bíróság illetékességét a jogi vitákra szorítják meg, teljesen felesleges.

Az Outlook cikkében Roosevelt utalt még arra is, hogy a választott bíróság nem mindig és nem minden körül-

menyek között áldás az államokra nézve, melyek ilyen bíróságot egymás között létesítenek. Nem áldás, úgymond, a választott bíróság államok között illetve államokkal szemben, melyek a civilizációnak alantasabb fokán állanak, mert elvonja az emberek figyelmét attól, hogy kényszereszközökkel gyakorta olyan eredményeket lehet elérni, melyek jobban biztosítják a békét mint a választott bírósági Ítélet. Az E. A., úgymond, azért, hogy a domingói köztársaság vámügyeinek kezelését átvállalták és jövedelmeket hitelezők és állam között felosztják, többet tettek a rend és béke érdekében, mint a középamerikai államok a választott bírósági intézmény állandósítása által. Nem szabad ugyanis elfeledni, hogy Közép-Amerikában «What is there needed is order and justice within the boundaries of beach of the several states, imposed partly from without if it is impossible to get it wholly from within».¹ A választott bíróság azonban, ha illetékessége csak jogi vitákra van megszorítva és az az Ítéletek kierőszakolásának módjait megsabni jogosítva nincsen, így folytathatjuk Eoosewelt szavait, erőszak alkalmazását csak megszorítja, de meg nem szünteti. Az erőszak megmarad a politikai viszályok elintézésének eszközüül és az erőszak lesz az az eszköz, mellyel az egyes államok a választott bíróság parancsait nem teljesítő állam ellen fellépni fognak.

¹ Amire ott szükség van, az rend és igazságszolgáltatás az állam keretein belül, melyet kívülről kell az államokra reakényszeríteni, ha képtelenek azt belülről egészen megvalósítani. (Outlook id. holy.)

IV. FEJEZET.

A NEMZETKÖZI BÍRÓSÁG SZERVEZÉSE.

Az állam keretén belül a magánosoknak egymás ellen irányuló ügyeinek elbírálására az állam által szervezett bíróságok illetékesek. Az állam azonban elismeri a magánosoknak azt a jogát, hogy bizonyos ügyeiknek elbírálását ne a bíróságokra, hanem a perrendtartási törvényeknek megfelelően alakított választott bíróságokra bizzák. A törvénynek megfelelően szervezett választott bíróság ítélete a rendes bíróságok ítéletével egyenlő hatályú és végrehajtható. Az állam keretén belül léteznek tehát fix hatóságok, melyek az állam által szervezve és függetlenül a felektől intézik el a törvény által hatáskörükbe utalt ügyeket, léteznek továbbá választott bíróságok, melyek az állam által meghatározott szabályoknak megfelelően a felek által szervezettek és a felektől nyert megbízás alapján döntenek el a reájuk bízott ügyeket.

A szabályozottság tekintetében a különbség az állami és a választott bíróságok között az, hogy míg az állami bíróságok törvényes hatáskörrel rendelkeznek és szervezetük és személyzetük meg van állapítva, az ideig a választott bíróságok törvényes hatáskörrel nem bírnak,¹ szervezetük tekintetében

¹ Egyes perrendtartások ugyan ismernek és szerveznek választott bíróságokat, melyek törvényes hatáskörrel bírnak, így hazánkban a Budapesti árú- és értéktőzsde választott bírósága, mely a tőzsdén kötött ügyekben a felek alávetése nélkül is illetékes. Véleményem szerint azonban ilyen törvényes hatáskörrel bíró bíróság rendes bíróságnak tekintendő. Ugyanígy az angol törvények gyakorta bizonyos ügyeknek elintézését ad hoc alakítandó választott bíróságokra bizzák, így pl. az un. Lands clauses consolidation acts. V. ö. Eussel Arbitration and Award 751.

pedig csak a szabályok vannak meghatározva, mely szabályok alkalmazásával azután maguk a peres felek, illetve a felek által kijelölt bírák a bíróságot szervezni, illetve összeállítani hivatvák.

A nemzetközi irodalomban, valamint a hivatalos és nem hivatalos nemzetközi jogi konferenciákon, a nemzetközi bíróságok szervezése tekintetében mindig két párt állott és áll egymással szemben, az egyik párt a nemzetközi viszályok elintézését választott bíróságra a másik ellenben állandóan szervezett nemzetközi bíróságra kívánja bízni.¹

Az első hágai konferencián képviselt hatalmak majdnem egyöntetű állásfoglalása szerint a nemzetközi viszályok elintézésére csakis választott bíróságok alkalmasak. A nemzetközi viszályok lényegéből következik, mondják az első hágai konferencián a szónokok, hogy a viszály elbírálására csak a felek által ad hoc megbízott választott bírák alkalmasak. Az államok nem korlátozhatják souverénitásukat avval, hogy magukat állandó bíróságnak alávessék, és csakis egyes viszályaikat bízhatják az általuk kijelölt bírónak döntésére. Az államoknak választási szabadságán épült fel úgy az orosz valamint az angol javaslat is, melyet az első hágai konferencia tárgyalás alapjául elfogadott és Burgeois nagy hatású beszédében mondotta, hogy:

«C'est dans le même esprit de profonde prudence et avec le même respect du sentiment national que dans l'une et l'autre projet on s' est abstenu d'inscrire le principe de la permanence des juges. Il est impossible en effet de méconnaître la difficulté, d'instituer dans la situation politique actuelle du monde un Tribunal composé a l'avance, d'un certain nombre de juges representant les divers pays et

¹ Nippold II. 93. 1. Meurer 299. L. Nippold I. 305. 1. Adler 22. 1. Merignhac 303. 1. Kamarakowsky 359. 1. Az Union interparlementaire működése tekintetében v. ö. Lange 12. i. V. ö. Csarada, Ullmaun, List) Oppenheim és Westlake id. műveit.

siegant d'une manière permanente dans des affaires successives.

Ce tribunal donnerait en effet aux parties, non des arbitres choisis respectivement par elle en connaissance de cause et investis, d'une sorte de mandat personnel de la confiance national, mais des juges au sens du droit privé préalablement nommés en dehors du libre choix des parties. Une cour permanente, quelle que soit la haute impartialité de ses membres risquerait de prendre aux yeux de l'opinion universelle le caractère d'une représentation des Etats, les gouvernements pouvant la croire soumises a des influences politiques ou à des courants d'opinion ne s'accoutumerait pas a venir à elle comme a un jurisdiction entièrement désintéressée.»

«La liberté de recours à la cour de l'arbitrage a la liberté dans le choix des arbitres nous paraissent comme aux auteurs des deux projets, les conditions mêmes du succès de la cause que nous sommes unanimes de vouloir utilement servir.¹

¹ Actes I. conference IV. rész 16. 1.

«Ugyanaz a mély bölcsesség és a nemzeti önállóság érzetének tisztelete vezette mindkét tervezet szerzőit, midőn tartózkodtak javaslatukban a bírák állandóságának megállapításától. Lehetetlen valóban a jelen politikai helyzetben félreismerni a nehézségeket, mellyel egy állandó, az egyes államokat képviselő és előre meghatározott számú bíróból álló, állandóan ülésező és az egymásután következő ügyekben bíráskodó ítélőszéknek a szervezése járna. Ez a bíróság a feleknek nem választott bírákat, kik az ügy ismerete után a felek által választatnak adna és a nemzet bizalma folytán személyes megbízatást nyernek, hanem bírákat adna magánjogi értelmében, bírákat, kiket nem a felek választanak, hanem kik előre vannak kinevezve. Egy állandó bíróság, bármennyire pártatlanok legyenek is tagjai, az egyes hatalmak szemébe, mint az államok képviselote jelentkeznek és a kormányok félnének ügyüket egy ily bíróságra bízni, melyről azt hinnék, hogy a közvéleménynek és a politikai irányoknak befolyása alatt állanak.

A szabadság a bíróság felhívása tekintetében, valamint a szabadság a bíráknak megválasztása tekintetében, véleményünk szerint, valamint

Bourgeois szerint tehát a feleknek úgy a választott bíróság felhívása, mint a választott bírák személyének meghatározása tekintetében szabad kezét kell biztosítani, azaz más szóval a bíróságnak sem törvényes hatásköre, sem fix szervezetre szüksége nincsen. Az első hágai konferencia magáévá is tette Bourgeois által felállított eme két alapelvet és a konferencia határozatai szerint az érdekelt államok tetszésétől függ, hogy bizonyos ügyeknek elbírálását a választott bíróságra bízzák-e vagy sem, továbbá a konferencia az ú. n. Cour Permanente d'Arbitrage választott bíróságként szervezte. Az első hágai konferencia által szervezett Cour Permanente d'Arbitrage valóban nem más, mint a választott

a két javaslat szerzőjének véleménye szerint elengedhetetlen feltétele az ügy sikerének, melyet valamennyien egyaránt kívánunk szolgálni.»

Az Egyesült-Államok már az első konferencia elé is terjesztettek egy javaslatot nemzetközi bíróság létesítése tekintetében. A javaslat, melynek szövege Actes I. conference. Annexe 7. szám alatt van nyomtatva, arra irányult, hogy az államok állandó bíróság létesítése iránt egymással tárgyalásokat kezdjenek és hogy ilyen bíróság lét es tessen, ha 9 állam egymással megegyezett.

Az amerikai javaslat azonban megegyezett az angol javaslattal abban, hogy a feleknek nem kellett viszályukat az egész bíróság eldöntésére bízniok, hanem megállapodhattak volna abban, hogy a bíróság tagjai közül három vagy több bíró döntse el viszályukat. Az orosz javaslat ezzel szemben (Annexe 3 B.) állandó bíróságot ajánlott, mely a hatalmak által megválasztott öt hatalomnak megbízottjaiból alakult volna és per esetében egy-egy, a peres felek által választott bíróval kiegészíthető lett volna, abban az esetben, ha a peres felek a bíróságban képviselve nincsenek. Az angol javaslat végül csak a választott bírók névjegyzékének megállapítását ajánlotta. (Annexe 2 B.) Érdekes jelenség az, hogy az angol javaslat szerint a bíróság tagjait, akik közül a feleknek a bíróságot alakítaniok kellett volna, az államok az Amerikai javaslat szerint nyilván a bíróságnak minden politikai befolyástól való mentesítése érdekében, az államok legfőbb bíróságai jelölték volna ki. A konferencia tárgyalás alapjául az angol javaslatot fogadta el Bourgeois beszéde tehát az orosz javaslat ellen irányul, mert ez a javaslat mint Meurer kifejézi a bírákat az államokra octroyálja (Meurer id. mű 22. 1.). V. ö. továbbá Meurer 212. 1. és az 1895. évi Brüsszeli konferencia évkönyvét (Annuaire).

bíráknak névsora, mely névsorból azután az egyes államok szabadon választhatják ki azokat a bírákat, a kikre a vizsályuk elintézését bízni kívánják; állandó jelleget ezen bíróságnak csak a titkári és egyéb adminisztratív teendők ellátásával megbízott bureau international ad, a bíróság azonban minden esetben más és más tagokból alakulhat, mert a felek a választott bírák jegyzékéből a bírákat szabadon választhatják.¹ Az első hágai egyezmény tehát a nemzetközi vizsályok elintézését választott bíróságokra bízta és csak a tekintetben tartalmaz intézkedéseket, hogy a szerződő feleknek miképen kell az adott vizsály elbírálására illetékes választott bíróságot szervezniük.

A nemzetközi bíróság ily módon való szervezése az első hágai konferencián részt vett államok majdnem egyhangú óhajának felelt meg. A második hágai konferencián evvel szemben a helyzet lényegesen módosult. Az Észak-Amerikai államok ugyanis állandó nemzetközi bíróság szervezését indítványozták² és a tárgyalások során Anglia és Németország ezen javaslatához csatlakoztak.

Az Észak-Amerikai Egyesült-Államok javaslata tulajdonképpen a hágai konferencia elé a választott bíróságoknak bizonyos vizsályok esetében való kötelező alkalmazása tekintetében terjesztett javaslatnak kiegészítő részét képezi. Ha ugyanis az államok megállapodnak abban, hogy bizonyos nemzetközi vizsályok feltétlenül a választott bíróság elé tartoznak, azaz ha az államok a választott bíróságnak törvényes hatáskört adnak, úgy meg kell teremteni azt az állandó jellegű bíróságot is, mely a törvényes hatáskört gyakorolni hivatva van.

A haladás az első és a második konferencia eszme világa

¹ Az állandó választott bíróságot Asser a második konferencián az: «le fantôme d'une cour»-nak mondja Actes II. conference IL k. 235. L

² Actes IL Conference Annexe 80. (1035. 1.) Annexe 84. (1049. II Annexe 85. (1054. 1.) Annexe 86. (1064. 1.

között épen abban rejlik, hogy a míg az első hágai konferencia elé terjesztett javaslatok még azokban az esetekben is, melyekben a választott bíróság alkalmazását kötelezővé tenni óhajtották, a kötelezettséget az ú. n. politikai korlátokkal megszorítani kívánták, az ideig a második konferencia elé terjesztett kormányjavaslatok a választott bíróság alkalmazására irányuló kötelezettséget a politikai korlátokkal nem szorítják meg. A nemzetközi viszályoknak bírói ítélettel való elintézése érdekében vállalt kötelezettség azonban nem teljes, ha nem létezik állandó és fix szervezetű hatóság, mely nemzetközi viszály esetében a bíró szerepét ellátni köteles. Az egyezményileg megállapított törvényes hatáskör gyakorlására — nem alkalmas esetenként és a felek megegyezése alapján összeülő bíróság, hanem csakis a felek felett álló és állandó szervezettel rendelkező hatóság. A kötelező választott bíróság és az állandó szervezetű bíróság közötti összefüggést a második konferencia elé terjesztett javaslatok nemcsak, hogy nem hangsúlyozták, hanem teljesen elfedték és elhomályosították. Az Egyesült-Államok javaslata ugyanis nem indítványozta azt, hogy állapíttassék meg, miszerint a szervezendő bíróság azokban az esetekben, melyekben a választott bírósági intézmény feltétlenül kötelező alkalmazása tervbe volt véve, kizárólagos illetékességgel bír, hanem ellenkezőleg, az állandó bíróság felhívása az id. javaslat szerint a felekre soha sem kötelező és mindig a felek akaratától, illetve szerződésétől függ, hogy az állandó bíróság avagy valamely más ad hoc összeülő választott bíróság illetékes-e. Igen helyesen nem hangsúlyozta a javaslat, a törvényes hatáskör és az állandó bíróság közötti összefüggést, mert a nemzetközi életben az újításokat az egyes érdekelt hatalmakkal csak, hogy úgy mondjam kanalként lehet elfogadtatni és a főcél a bíróság szervezése és a hatáskör megállapítása volt, a hatáskör és a bíróság közötti kapcsolatot pedig megteremtette volna idővel a nemzetközi gyakorlat és a gyakorlatot egy újabb konferencia

szankcionálhatta volna. A hágai konferencia története bizonyítja azonban, hogy az újítás még ezen formájában is túl radikális volt és úgy a törvényes hatáskört mint az állandó bíróság megvalósításának feladata újabb konferenciára hárul.

Az összefüggést azonban a törvényes hatáskör és az állandó bíróság között egyes szónokok a hágai konferencián is hangsúlyozták, különösen Burgois, ki szellemes hasonlattal utalt arra, hogy az állandó bíróság valóban a keret, melynek tartalmat csak kép-, a törvényes hatáskör ad.¹

Az Észak-Amerikai Egyesült-Államok Anglia és Németország egységes javaslata ellen két rendbeli ellenvetések merültek fel. Az egyik rendbeli ellenvetések magának az állandó bíróságnak eszméjére, a másik rendbeliek ellenben a bíróságnak szervezésére vonatkoztak.

Azok a kik a javaslat ellen felszólaltak, utaltak arra, hogy az államok nem ismerhetnek el maguk mellett állandó jelleggel bíró hatóságot és az államok szuverenitásával ellenkezik, hogy viszályaik elbírálásárahatóság, nem pedig egy ad hoc alakult és külön a viszály elbírálására választott bíróság

¹ Bourgeois utal ugyan az állandó bíróság és törvényes hatáskör közötti összefüggésre és igen szellemesen mondja, hogy «Le Baron Marshall a comparé le projet d'une Cour permanente à un cadre admirable, je demande à vous tous qu'on mette dans ce cadre un tableau.» (Marshall báró az állandó bíróság tervét gyönyörű kerethez hasonlította, mind az, a mit Önöktől kérek az, hogy ezen keretbe képet tegyenek.) A kép alatt természetesen a törvényes illetékesség megállapítását érti, B. (Actes IL conference 596. 1.) hasonló értelemben beszéltek mások is. Ellenkezőleg Marshall u. o. aki azt mondotta, hogy jobb a fakultatív választott bíróság, állandó bírósággal, mint a kötelező választott bíróság állandó bíróság nélkül. Németország csatlakozását különben az amerikai javaslathoz Nippold (id. mű) nem tekinti komolynak, hanem inkább politikai lépésnek, mellyel Németország az intézményhez való ragaszkodását bizonyítani akarta, és ki akarta egyenlíteni a kötelező választott bíróság elleni állásfoglalását. V. ö. különösen még a szöveg értelmében Milovanovitch acta IL k. 335. 1.

legyen illetékes. Egyesek, mint különösen Bernareet, a belga meghatalmazott, az állandó bíróság eszméjét túlhajtásnak neveztek és azoknak a veszélyes utópiáknak körébe utalták, amelyek nemzetközi törvényhozásokról és nemzetközi köz-igazgatásról álmodoznak.¹

Állítható-e azonban valóban az, hogy a nemzetközi törvényhozás és a nemzetközi közigazgatás, valamint a nemzetközi igazságszolgáltatás tényleg olyan veszélyes utópiák és sem teorítice nem indokolhatók sem practive meg nem valósíthatók?

A nemzetközi jog alapja az államoknak együttélése, illetve az államok társadalmának létezése. Az államok együttélésének következménye, hogy az államokat egymás irányában jogok megilletik, illetve kötelezettségek terhelik. A nemzetközi jog szempontjából tehát az egyes államoknak korlátlan és feltétlen souverenitásuk nincsen, hanem az államok souverenitása a nemzetközi jog szabályai és parancsai által korlátolva van. Az együttélés tényéből folyó jogi kötelezettségek nemzetközi szabályok formájában jutnak kifejezésre és semmi akadályja nincsen annak, hogy úgy ezeknek a nemzetközi szabályoknak alkotása, valamint ezeknek a nemzetközi szabályoknak alkalmazása szerveztessék. Az államok egyesülése azonban szabad egyesület és valóságos kontrakt szociálon alapszik; az összességnek nem áll tehát módjában sem az, hogy többségi határozat alakjában akaratát a kisebbségre reákönyserítse, sem az, hogy akaratát fegyveres erővel megvalósítsa. Az államok társadalmának minden szervezése, mely az egyesülés alapját képező szabadságot elismeri, minden szervezés mely nem kívánja, a szervezett központi hatalmat fegyveres erővel felruházni, mely a többségi határozatok vagy az egyhangú határozatok végrehajtására jogosult, lehetséges;

¹ Beernaret Actes IL conference 831. 1. IL k. egyezően vele Kuy barbosa II. k. 339. 1.

az utópiák körébe tartoznak ellenben szervezetek, melyek az államok szabad egyesülését kényszer egyesüléssé alakítják át, szervezetek, melyek valóságos központi hatalmat terveznek, és ezt fegyveres erővel akarják felruházni.

A nemzetközi jog alkotásának és a nemzetközi jog alkalmazásának szervezése nem jelenti az egyes államok souverenitásának újabb megszorítását. Az egyesülés ténye és az együttélés tényéből folyó jogi szabályok már korlátozzák az állami önállóságot, souverenitást és az államok együttélése folytán mindig keletkeznek újabb és újabb szabályok, melyek az egyes államok hatalmát, souverenitását jobban és jobban megszorítják. A szervezésnek a következménye csak az, hogy a nemzetközi jogforrása nem volna többé a szokásjog, hanem egy nemzetközi szervezet, mely csak valamennyi képviselt állam beleegyezésével alkothatna szabályokat, illetve, mely szervezet által alkotott szabályok csak azokat a tagokat köteleznék, akik a szabály alkotásához hozzájárultak. A nemzetközi bírászkodás ugyan csak szervezhető, mert hiszen az államok közötti viszonyt jogi szabályok uralják és ezeknek a szabályoknak követése az államnak kötelezettsége. Az által tehát, hogy valamely kötelezettség fennállása tekintetén nem az ellenfél, kit a kötelezettségből folyó jogok megilletik, hanem az államok felett álló állandó bíróság ítél, az államok kötelezettsége nem lesz nagyobb, hanem az államok társadalma elveszti anarchikus jellegét és jogi formákat ölt.

Igen helytelen véleményem szerint a nemzetközi törvényhozás szervezését, nemzetközi bíróság létesítését utópiának minősíteni és az államok korlátlan souverenitására hivatkozva, ezeknek az eszméknek megvalósítását ellenezni. A nemzetközi társadalom, az államok együttélése létezik és mint minden létező társadalom jogilag szervezhető és szabályozható. A valóságban azonban nem létezik és nem is létezhetik az a korlátlan souverenitás, melyet a politikusok és nemzetközi írók olyan szívesen és oly gyakorta hangoztatnak.

Csodálatos tény, hogy ép azok, kik a nemzetközi jog továbbfejlesztésére hivatják, ezt a régi és állami souverénitás korlátlanságáról szóló dogmát oly erősen védik. Hiszen valóban annak, a ki állítja, hogy souverénitás korlátlan, tagadnia kellene a nemzetközi társadalom és a nemzetközi jog létezését. Hogyan is képzelhető el, hogy létezessen olyan társadalom, melynek tagjai teljesen szabadok és cselekvésük elhatározása tekintetében korlátlanok. Az anarchia, a jogilag szabályozott társadalomtól épen abban különbözik, hogy míg anarchikus állapotoknál az egyéni szabadság végtelen és korlátlan, és ezen végtelen szabadságnak korlátokat csak a más végtelen szabadsággal való összeütközés folytán kifejtett erőszak szab, az ideig a társadalomban a szabadság korlátozott és korlátozva van, nem az erőszak, hanem a jog által. Azok tehát, kik az állam korlátlan souverénitását hirdetik, hirdetik egyben az államok közötti anarchiát és tagadják valóban a nemzetközi jog létezését.

De feltéve még azt is, hogy a nemzetközi bíróság szervezése nem már valóban létező korlátokat juttat éleesebben kifejezésre, hanem az állami souverénitásnak új és ezideig még nem létező korlátokat von döntő érvnek a választott bíróságok mellett és az állandó nemzetközi bíróság ellen ez a körülmény nem tekinthető.

A souverénitás konstruálása annak korlátozott vagy korlátlan voltának megállapítása végeredményben csak egy jogi fogalomnak meghatározása, mely a jelen államjogi berendezéseken alapszik. Az államjogi berendezés módosulásával módosulhat és módosulnak azok a jogi fogalmak is, melyek ezen berendezések rendszeres előadása stb. céljaira konstruáltak. Törvényhozási intézkedések célszerűségének megállapításánál már most nem bírhat döntő befolyással, hogy a jelen jogi fogalmak, tehát azok a jogi fogalmak, melyek a jelen jogrendszer alapján konstruálva lettek a tervezett és jövőben megvalósítani kívánt intézkedésekkel ellenkeznek. A római jog tulajdonjoga a

tárgy feletti korlátlan uralmat jelentette, ezen a római jogból a római jog rendszerével együtt átvett jogi fogalommal egészen helytelen volna, a modern jog által megvalósított tulajdonjogi korlátozások ellen érvelni, mert hiszen a római fogalom bizonyos célszerűségi felfogáson alapuló intézkedésekből szűrődött le, a modern jog korlátozásai pedig más célszerűségi felfogásoknak a következményei. A mit mondani kívánok az az, hogy a jogi fogalom következménye, illetve függvénye valamely célszerűségi okokon alapuló jogi berendezkedésnek, magában azonban mint öncél nem létezik és fenntartása vagy fenn nem tartása nem magának a fogalomnak létezésétől vagy nem létezésétől hanem azoknak a célszerűségi okoknak meggyőző erejétől függ, melyek a fogalom alapját képező jogrendszert megeremítették. A jogi fogalmak nem dogmák, hanem szavak, melyek gondolatok és helyzetek kifejezésére szolgálnak. A szuverenitás fogalmának és a szuverenitás korlátlanságának fogalma szolgál a célból, hogy a jelen közjog szerint az államhatalmat megillető jogkör jelezze. A szuverenitás fogalma következménye számos a jelen közjogban ható jogszabálynak, következménye a parlament jogköréről stb. szóló szabálycsoportoknak.

Ha tehát a választott bíróság és az állandó nemzetközi bíróság szervezése kérdésében ítéletet akarunk magunknak alkotni, úgy vissza kell nyúlnunk magukhoz a célszerűségi okokhoz, melyek az egyes intézmények mellett illetve ellen szólnak.

A nemzetközi irodalomban mind azok az írók, akik a nemzetközi bíróság létesítését szorgalmazták, szorgalmazták egyben a nemzetközi jog elveinek kodifikáció segélyével való megállapítását is. Kamarovszky a nemzetközi bíróságról írott munkájában bő összefoglalását adja az állandó nemzetközi bíróság létesítését szorgalmazó irodalmi munkálkodásnak és ezen összefoglalások bizonyítják, hogy a számos és különféle tervezet mind megegyezik abban, hogy a bíróságot vagy az

általános kodifikált nemzetközi jog biztosítékául vagy valamely speciális nemzetközi jogi egyezmény kiegészítéséül követeli, így követelték számosan a nemzetközi jognak rendszeres kodifikációját és ezen kodifikált szabályok alkalmazására állandó nemzetközi bíróság létesítését, mások pedig speciális egyezmények így pl. a genfi egyezmény megvalósulásának biztosítására bíróság szervezését ajánlották.¹ Napjainkban a hágai konferencia által szervezett nemzetközi zsákmánybíróság szervezésének kiegészítésére a hatalmak szükségesnek vélték a zsákmányjogra vonatkozó általános szabályoknak a londoni deklaráció segélyével való kodifikálását. Az állandó bíróság tehát úgy a gyakorlatban, mint az irodalomban mindig mint a kodifikált nemzetközi jogi elvek megvalósítását szolgáló eszköz jelentkezik. Rendkívül érdekes e tekintetben, hogy úgy Japán, mint Oroszország a II. hágai konferencián a zsákmánybíróságról szóló egyezmény elfogadását a zsákmányjogra vonatkozó elvek kodifikálásától tették függővé.² Szükségszerűleg következnek a mondottakból, hogy a választott bíróság viszont olyan esetekben és olyan nemzetközi viszályok elintézésére alkalmas, melyek tekintetében a nemzetközi jog világosan és kétségtelenül megállapítva és kodifikálva nincsen. Minő okokra vezethető vissza ez az állásfoglalás?

A Japán delegátus. Keiroku Tsudzuki említett nyilatkozatában a zsákmányjog kodifikálását az okból véli szükségesnek, mert «une codification permettrait aux Gouvernements et aux peuples de prévoir avec certitude les jugements de la Cour en question».³ A nehézség, mellyel az államok küzdenek, midőn magukat valamely nemzetközi bíróságnak alá-

¹ Kamarowsky id. mű 309. 1. és köv.

² Actes II. k. II. 1. Tcharykow nyilatkozata az orosz kormány neveljen és u. o. 805. 1. és Keiroku Tsudzuki 788. 1.

³ Id. hely. A kodifikáció lehetőségessé tenné, hogy a kormányok és népek teljes bizonyossággal előre lássák a bíróság ítéletét.

vetik ugyanis az, hogy nem lehet előre látni a bíróság döntését, miután az esetek nagy részében homályosak és kétségesek azok az elvek, melyeket a bíróság alkalmazni fog. A nemzetközi bíraskodásnak alapja, hogy az állam magát nem a bírónak, hanem a bíró által alkalmazandó jognak veti alá és politikai kérdések épen azért nem alkalmasak a nemzetközi bíróság előtti eljárásra, mert ezen kérdések tekintetében a jogelvek megállapítva nincsenek éz az államok magukat egyes egyének véleményének, egyes egyének kényének és kedvének lényeges és létérdekeiket érintő kérdésekben alávetni nem akarják.

A különbség valóban bíróság és az *ex seque et bono* ítélő arbiter között az, hogy míg a bíró jogszabályokat alkalmaz, az ideig az arbiter saját meggyőződése alapján jár el. Ha ezt a már megtett disztinkciót élesebben kidomborítjuk, úgy látjuk, hogy valóban mindig vannak elvek melyeket a bírák alkalmaznak és még a legpolitikaibb jellegű kérdésekben is az arbiter nem tisztán saját belátása és meggyőződése, hanem bizonyos nagy és általános igazságról és méltányosságról szóló és minden kor felfogásában sajátlagos alakban kikristályosodó elvek által vezérelteti magát. Habár durván és drasztikusan kifejezve igaz, hogy míg a bírónak jogszabályok állanak rendelkezésére az ideig az *ex aequo et bono* ítélkező arbiternek csak saját felfogása alapján kell ítélkeznie, azért mégis való, hogy az arbiternek is állanak bizonyos elvek rendelkezésére, melyek azonban kevésbé precíz tehát kevésbé felismerhető alakban jelentkeznek, mint a jogszabályok. Tovább fejlesztve a már megtett disztinkciót látjuk, hogy maguknak a jogszabályoknak világában is van azoknak kristályozódottsága tekintetében differencia és míg egyes szabályok szerződés és törvény vagy egyéb formában teljesen világosan és szabatosan jelennek meg, az ideig más jogszabályok és különösen a szokásjog szabályai elmosódottak és nehezebben felismerhetők.

Mennél világosabb a jogszabály, mennél kétségtelenebbek azok az elvek, melyeket a bírónak alkalmaznia kell, annál kevésbé lényegesek a bírónak különös személyi tulajdonságai. Jogvitákat általánosan jogi képzettséggel bíró emberek eldönteni mindig képesek, ha a jogszabály kellő világossággal van kifejezve oly jogviták eldöntése ellenben, a melyekre vonatkozó jogszabályok még világosan kifejezve nincsenek és a midőn a bírónak magának általános jogelvekből kell a szabályt konstruálnia nagyobb képességeket, hogy úgy mondjam különleges személyi képzettséget tesz szükségessé. Mennél elmosódottabbak tehát az elvek, melyeket a bírónak alkalmaznia kell, annál fontosabb a bírónak személye, mennél pozitívabb formában nyilvánul, ellenben a jogszabály, annál lényegtelenebb a bírónak személye. A választott bíróság és állandó bíróság közötti különbség a feleknek a bíró személyének megválasztására gyakorolt befolyásában rejlik, mert míg a választott bíró személyét maguk a felek állapítják meg, az ideig az állandó bíróságoknál a feleknek a bíró személyének megválasztására semmi befolyásuk nincsen. A választott bírósághoz tehát a felek akkor ragaszkodnak, midőn nem látják és nem láthatják tisztán azokat az elveket, melyeket a bírónak alkalmaznia kell, az állandó bíróság ellenben az alkalmas eszköz oly vizsályok elintézésénél, midőn az alkalmazandó jogelvek teljesen világosak és a bíró személyes tulajdonságai mellékesek. Ugyanaz a különbség tehát mely a jogi és politikai vizsályok között nyilvánul, megnyilvánul a jogvizsályok keretén belül is és hasonló konzekvenciákra vezet. A politikai vizsályok teljesen ki vannak zárva a bírászkodás köréből, bizonyos jogvizsályok pedig, melyek tekintetében homályosak az alkalmazandó elvek csak választott és nem állandó bíróságokra bízhatók.

Az angol-amerikai felfogás azonban e téren sokban és lényegesen eltér a mi kontinentális felfogásunktól. Az angol és amerikai jog még ma is a kontinens kodifikált jogával szem-

ben a teljes kristályosodásnak egy alacsonyabb fokán van és angol ember szemében az igazságszolgáltatás garanciája mindig a bíró személyében rejlik, nem pedig a kodifikált szabályban, és a bíróság ezen felfogás szerint hivatva van a jogszabályt kifejleszteni és formulázni. Az angol-amerikai jog különleges felfogása Scotts előadói beszédéből élesen visszatükrözik.¹ Az okonak egyike, mely az Egyesült-Államokat a tárgyalt indítvány megtételére készítette, az előadó szerint ugyanis az, hogy az állandó bíróságnak joggyakorlata folytán a nemzetközi jog kialakuljék. Az indítványozó állam tehát a nemzetközi jognak és pedig case law alakjában való kialakulását a bíróságnak szervezése által akarta elérni.

Az amerikai javaslat a bíróságot olyképp kívánta szervezni, hogy a bíróság a reá váró jogpolitikai feladat ellátására képes legyen. A nemzetközi jog, ha a hadi jogra vonatkozó elvektől eltekintünk, még meglehetősen fejletlen és folytonosan azokból az általános észjogi elvekből egészül ki, melyek, mint kifejtettem, a nemzetközi jognak tartalékát képezik. Az amerikai javaslat tekintettel a nemzetközi jognak ezen fejletlen alakjára és különösen tekintettel arra, hogy az egyes különféle jogrendszerek egybevetése alapján kell a nemzetközi jognak kialakulnia, a bíróságot olyképp szervezte, hogy a bíróságban mindenkor a civilizált államok különféle jogrendszerei azoknak egy-egy kiváló képviselője által képviselve legyenek. Ezen szervezésnek célja, hogy az ellentétes és különböző rendszereket képviselő egyének vitájából, illetve megállapodásából alakuljék ki a nemzetközi jog.

A nemzetközi bíróságok tekintetében már most az ellentétes álláspontok élesen domborodnak ki.

Állítatik tehát egyrészt az, hogy az állandó bíróságnak csak akkor van jogosultsága, ha a jog már kellően kristályo-

¹ V. ö. Actes II. Conference IL k. 313. 1., 593. 1. 607. 1. és Choates beszédeit u. o. 311. és 688. 1.

sodott és írott avagy kodifikált jogként jelentkeznek; mindazideig, míg ez a fejlettségi fokozat a jogfejlődésben elérve nincsen, csakis a választott bíróság alkalmazható nemzetközi viszályok eldöntésére. Állítatik másrésztől viszont, hogy a kellően szervezett bíróság az alkalmas szervezet a nemzetközi jog kifejlesztésének, kikristályosításának előkészítésére.

Az amerikai javaslat az állandó bíróságot szervezni akarta, de magának az állandó bíróságnak az igénybevételét a felekre nézve semmi esetben sem tette kötelezővé. Az állandó bíróság mellett fennmaradt volna az első hágai konferencia által szervezett állandó választott bíróság és a felek tetszésétől függött volna, hogy bizonyos esetekben az állandó bíróságot avagy a választott bíróságot veszik-e igénybe. A feleknek tehát a viszály természeté szerint módjukban állott volna meghatározni, hogy a viszályra vonatkozó jogelvek eléggé világosak, illetve eléggé világosan nyilvánulnak meg ahhoz, hogy az eset elbírálása csak jog alkalmazási és nem törvényhozói munkásságot igényel. Az állandó bíróság és a régi állandó választott bíróság tehát megmaradtak volna egymás mellett és mint konkurrens vállalatok léteztek volna továbbra is. Nippold az amerikai javaslat eme intézkedéseit meglehetősen élesen támadja meg és véleménye szerint ilyfajta ötlet az amerikanizmus bélyegét hordja magán.¹ Ehhez a bírálathoz véleményem szerint csatlakozni nem lehet és az amerikai javaslatnak legjelesebb intézkedése, hogy a két bíróságnak, két konkurráló fórumnak létesítését és fenntartását ajánlotta. Legjelesebb intézkedése, mert egyrészt az egyes nemzetközi viszályok elbírálására más és más szervezetű bíróságok alkalmasak, másrészt pedig a két ellentétes szervezetű fórumnak versenyében az alkalmasabb jobb és megfelelőbb szervezetű maradt volna fenn a fejlődés

¹ Nippold II. 224. 1.

további folyamán. Hiszen valóban az állami bíróságok, melyek ma mint a bíraskodás legalkalmasabb és egyedül alkalmas szervei szerepelnek szintén különféle más bíróságokkal folytatott verseny folyamán alakultak ki és mint legalkalmasabbak éltek túl kevésbé helyesen szervezett vetélytársaikat. Egyházi, földesúri, megyei stb. bíróságok, melyek valamikor mind az állami helyesebben a királyi bíróságokkal konkuráltak, a fejlődés folyamán mind megszűntek és a legalkalmasabb; az állandó bíróság túlélte a többit. Kétségtelen, hogy a fejlődés folyamán ugyanez a folyamat a választott bíróságok és állami bíróságok között megismétlődne és az állandó bíróság mint alkalmasabb túlélne kevésbé jól szervezett vetélytársát.

Az állandó bíróságnak a választott bírósággal szemben előnye ugyanis, hogy olcsóbb, gyorsabban működik és állandó joggyakorlatok kialakulása folytán a viszályban álló feleknek nagyobb biztosítékot nyújt.

Olcsóbb az állandó bíróság előtti eljárás, mint a választott bíróság előtti eljárás, mert míg a választott bíróság esetről-esetre alakul és így az alakulás költségeit, valamint a bírák honoráriumát és az egyéb költségeket mind a felek tartoznak viselni, azideig az állandó bíróságot az összes államok mint a nemzetközi életnek állandó szervét tartják fenn és a peres felek a bíróságot ingyen vehetik igénybe. Általános volt a panasz a hágai konferencián, hogy a választott bíróság, melyet az első konferencia szervezett túl drága és hogy csekélyebb jelentőségű ügyek, a nagy költségek folytán választott bíróságra nem bízhatók. A nemzetközi életben pedig ezek a csekélyebb ügyek is nagy zavarokra adhatnak okot, a legkisebb adag méreg is alkalmas lévén arra, hogy idővel az egész szervezetet megmérgezze és tovább működésre alkalmatlanná tegye. A kis jelentéktelen ügyek válnak mindig a nemzetközi béke szempontjából a legveszedelmesebbekké, különösen, ha ezeknek a kis ügyeknek tömege a külügyi hivatalokba már bizonyos tekintélyes dos-

sierekké alakultak. Az állandó bíróság létesítését szükségessé, és indokolttá tenné tehát magában már az a körülmény, hogy ezen bíróság alkalmas volna a gyakorta előforduló és néha nem súrlódásokra, hanem «dissentiment»-okra okul szolgáló nemzetközi viszályoknak elintézésére.

Egyszerűbb volna az eljárás és szükségszerűleg gyorsabb az állandó bíróság előtt, mert a választott bírósági eljárásban a bíróság szervezése, a bírák személyének megválasztása mindig nagy nehézséggel jár és hosszú időt vesz igénybe.

A nemzetközi bíróság létesítése végül a nemzetközi joggyakorlat egyesítését jelentené. A II. hágai konferencián általános volt a panasz, hogy a választott bíróságok, sőt még az első konferencia által létesített állandó választott bíróság a nemzetközi joggyakorlat kialakítására és egységesítésére nem alkalmas. A választott bíróságok között ugyanis semminemű kapcsolat nem létezik és az egyes bíróságok más más tagokkal alakulnak és egymástól egészen függetlenek. A választott bíróságok tehát egységes joggyakorlat kialakítására teljesen alkalmatlanok.¹

Az állandó bíróság előnyei ilyképen kézen fekvőek és ily bíróság a nemzetközi társadalom szervezésénél, nagy haladást jelentene. Kérdés már most az, miképpen szervezhető az állandó bíróság? Az amerikai javaslat abból indul ki, hogy olyan bíróság, melyben valamennyi állam képviselve van és minden ügy eldöntésében minden bíró részt vesz, az ügyek gyors elintézésére nem alkalmas. A II. hágai konferencián 47 állam vett részt, egy 47 tagból álló bírói tanács az ügyek elintézésére nem alkalmas és egy ily tanács valóban már nem

¹ A választott bíróságok továbbá mindig hajlandóak a jog helyett a méltányosság elveit alkalmazni, ítélet helyett ítélet formájában kompromisszumot létesíteni. V. ö. Danker Curtius Cassation et Arbitrage Revue Interne 1910 es Scelle, 1. Affaire de La Orinoco Steamship Company,, Revue Generale 191. és köv. lapok. Elismeri ezt különben Ruy Barbosa is Actes IL k. 339. 1.

bíróság hanem nemzetközi konferencia jellegével bír. A javaslat ezen mérlegelés alapján elfogadta ugyan kiinduló pontként, hogy a bíróság szervezésében minden állam részt vegyen olyképp, hogy minden államnak joga van egy bírót kinevezni. A bíróság kebelén belül az ítélő tanács azonban úgy alakul, hogy míg az egyes államok által kirendelt bírák állandóan tagjai a tanácsnak, azideig más államok által kirendelt bírák a tanácstagi minőségben egymást felváltják. Azaz a szervezés ugyan úgy történék, mint azt a hágai egyezmény a nemzetközi zsákmánybíróság tekintetében meghatározza.

A javaslat tehát disztingvált nagyhatalmak és kisebb hatalmak között, a nagyhatalmak képviselői állandóan tagjai a tanácsnak, a kisebb hatalmak pedig lakosságuk és gazdasági jelentőségük szerint változó időszakokban tagjai a tanácsnak.

A bíróság alakul 12 évre, a nagyhatalmak bírái mint mondtam, állandóan bíraskodnak, a kisebb hatalmak bírái ellenben egytől tíz évig változó időszakokban járnak el mint bírák. Az amerikai javaslatához táblázat volt csatolva, mely a bírának évjáratokként való beosztását tartalmazta és a bíróság még ezen javaslat szerint is 17 tagból alakult volna. A táblázat összeállításánál irányadó volt, hogy minden évjáratban minden nyelv és minden nagyobb jogrendszer képviselve legyen.

Az amerikai javaslat ezen intézkedéseit a kisebb hatalmak elfogadni vonakodtak. Ruy Barbosa (Brazília képviselője) és mások kifejtették, hogy az amerikai javaslat intézkedései az államok egyenlőségéről szóló és nemzetközi jog által szankcionált elvvel ellenkeznek.¹ Minden állam a nemzetközi jog szempontjából egyenlő és így nemzetközi intézmény-

¹ V. ö. Actes IL conference 643., 080., 690. és 699. 1., ugyanilyen értelemben Esteva 650. 1. és Samad Khan Monitas és Saltaneh 632. lap stb.

ben minden államnak egyenlően kell résztvennie. A javaslatot tevő hatalom oldaláról kifejtették evvel szemben, hogy az államok egyenlőségét a javaslat elismeri, miután minden államot a bíróságban csak egy bíró képviseli, az egyenlőtlenség a jogok gyakorlásában viszont az államok közötti egyenlőség elvét nem sérti meg. Véleményem szerint igen helyesen fejtette ki Brazília említett meghatalmazottja, hogy a lényeg miszerint a jog gyakorlása miképpen van megszabva és valóban nem lehet állítani azt, hogy az az állam, kinek bírója csak egy évig vagy két évig tagja az ítélő tanácsnak, ugyan olyan mérvben vesz részt a nemzetközi bíráskodásban, mint az állam, mely mind a tizenkét év alatt egy bíró által van képviselve.¹ Úgy vélem azonban, hogy ez az egyenlőtlenség a bírói funkciók gyakorlásában a viszonyok által szükségszerűleg adva van.² A nemzetközi jog tanítja ugyan, hogy az államok egymás között egyenlőek, de ez a tantétel végeredményben nem jelent mást, mint azt, hogy az egyes államok egymást hatalmi túlsúlyukkal bizonyos cselekvésekre vagy abban hagyásokra kényszeríteni jogosítva nincsenek. Az államok egyenlőségéből igenis következik, hogy az államok nemzetközi konferenciákon majoritással határozatokat hozni jogosítva nincsenek, hogy egy állam sem kényszerítheti a másikat arra, hogy bizonyos nemzetközi egyezményhez, melyet a nagyobb hatalmak vagy a majoritás elfogadott, hozzájáruljon. Az államok egyenlőségéből azonban nem következik, hogy az egyes államok nemzetközi intézményekben egyenlően kötelesek vagy egyenlően vannak jogosítva részesedni. Hiszen az államok a

¹ Az union interparlementaire 1898. évi konferentiája által kiküldött bizottság is hangsúlyozza ennek a szükségességét, hogy az államok a bíróságban egyenlően legyenek képviselve és a költségeket is egyenlően viseljék.

V. ö. 1895 Brüsszeli konferencia jelentését.

² Érdekes jelenség e tekintetben az, hogy Angliában a zsákmánybíróság ellen érvényesített legdöntőbb érv az volt, hogy ezen bíróságban Anglia is csak egy bíróval van képviselve ép lágy mint Haiti.

nemzetközi intézmények költségeihez sem egyenlően járulnak hozzá és állítani lehetne azt is, hogy a nemzetek egymás közötti egyenlőségébe ütközik, hogy a nemzetközi egyezmény alapján a költségekhez az államok különböző mértékben járulnak hozzá?¹

Tagadhatatlan tény, hogy az államok a nemzetközi életben különböző mérvben és különböző fokig vannak érdekelve és csak természetes, hogy egy bíróságban — melynek nemcsak jogot alkalmazni, — hanem jogot alkotni is feladata, mindig részt kell venniök azoknak az államoknak, melyek az emberiség fejlődésének irányt szabtak és melyek a nemzetközi életben a legnagyobb mértékben vannak érdekelve. A szervezés kérdésén azonban az állandó bíróság eszméje és szervezése hajótörést szenvedett. Habár az Egyesült-Államok a legnagyobb készséggel minden javaslatot, mely a bíróság szervezésére vonatkozott, késznek nyilatkoztak elfogadni, mégsem sikerült ezen kérdés tekintetében megállapodásra jutni és végeredményben a konferencia óhaját fejezi ki, hogy ha az államok egymással a bíróság szervezete tekintetében megállapodni tudnak, úgy létesítsenek állandó nemzetközi bíróságot.²

¹ Mint pl. a nemzetközi postaegezmény szerint a költségekhez az államok különböző mérvben járulnak.

² A határozat szövege a következő: «A konferencia ajánlja a szerződő hatalmaknak, hogy az ezen egyezményhez zárt és a nemzetközi választott bíróság létesítésére vonatkozó egyezményt nyomban életbe léptessék, amint a bírák választása és a tanácsok alakítása tekintetében megállapodni tudnak.

A konferencia ilykép elvileg az állandó bíróság mellett és a választott ad hoc alakítandó bíróságok ellen foglalt állást. A kívánsághoz zárt egyezmény három részre oszlik, az első rész a bíróságok szervezéséről, a második az illetékességről és eljárásról, a harmadik végül a határozatokat tartalmazza. Az egyezmény szerint a bíróságnak minden év júniusában kellene egybegyűlni és azideig üléseznie, míg valamennyi ügyet nem intézte el. A bíróság évente három bírót (és három helyettest választ), kik mint delegáció a hozzájuk utalt ügyekben járnak el (Art β.). A delegáció illetékes azokban az ügyekben, midőn a felek a

Oroszország szintén szükségesnek vélte, hogy az állandó választott bíróság szervezete módosíttassék és javasolta nevezett állam, miszerint az állandó választott bíróság tagjai évente válasszanak meg három tagot a célból, hogy ezen három tag az évfolyamán mindig készen legyen a választott ítélőszék alakítására.¹ Ezen három tagból álló bizottság továbbá időszakonként hívassák egybe a célból, hogy választott bíróság fejlesztésével és perrendtartásnak netáni módosításával összefüggő kérdésekkel foglalkozzék. Az orosz javaslat tehát egy mindig készenléltben álló három tagú bizottság szervezésével kívánta a választott bíróságnak szervezetét állandósítani. Ezen hármastagú bizottság egyrészt mindenkor a felek rendelkezésére álló állandó választott ítélőszék lett volna, másrészt ezen bizottság képezte volna a kapcsolatot a különféle ad hoc alakított választott ítélőszékek között, mert hivatása lett volna mindazokat a tapasztalatokat, melyek az egyes választott bíróságok működéséből kialakultak, megvitatni és a vitáiból kialakuló javaslatokat megtenni.

A második konferencia azonban az orosz javaslatot sem fogadta el és az állandó választott bíróság megmaradt abban a formában, a hogy azt már az első konferencia szervezte.

Az állandó választott bíróság keretén belül a Hágai Egyezmény értelmében, meg kell különböztetnünk

- a) a választott bíróság tagjainak névsorát,
- b) a választott ítélőszéket,
- c) a közigazgatási tanácsot,
- c/1) a nemzetközi irodát.

sommás eljárásban állapodtak meg, választott bírósági egyezmény megállapítására és végül nemzetközi vizsgáló bizottsági teendőkre (Art 18., 19.) egyéb intézkedéseiben az egyezmény tervezete a H. E. egyes intézkedéseivel azonosítható.

¹ V. ö. Annexe 75. Actes II. conference 1030. 1. és Martens u. o. 322. 1., ki élesen bírálja a bíróság jelen szervezését «Le cour de 1899 n'est (l'une idée qui quelquefois prend corps et amène puis disparaît de nouveau».

A választott bíróság tagjainak névjegyzékébe fel vannak véve azok az egyének, kiket az egyes államok külön-külön kijelöltek a célból, hogy választott bíróságnak tagjai legyenek. Minden államnak joga van négy választott bírósági tagot delegálni. A választott bírósági tagságnak következménye, hogy az egyes állam által kirendelt tag nem lehet elnöke olyan ítélőszéknek, melyben az állam, mely őt kijelölte, félként szerepel, és továbbá, hogy mint ügynök, ügyvéd avagy tanácsadó csakis azt az államot képviselheti, mely állam őt a választott bíróság tagjaként delegálta.

A választott ítélőszék a peres felek által viszályuk eldöntése céljából alakítatik. Az ítélőszék alakítható a választott bírók névjegyzékéből, a perben álló államoknak azonban jogukban áll nem választott bírósági tagokat is bíróként kijelölni. Az ítélőszék feladata a választott bírósági egyezményben meghatározott viszálynak jogelvek alkalmazásával való eldöntése.

A nemzetközi közigazgatási bizottságnak, mely a szerződő hatalmának a hágai udvarnál akkreditált meghatalmazottjaiból a németalföldi külügyminiszter elnöke alatt alakul, feladata a nemzetközi bíraskodással összefüggő igazgatási ügyeknek intézése és a különféle ad hoc alakult ítélőszékek működéséről évente egyszer jelentés tétele a szerződő feleknek.

Ezen közigazgatási bizottság szervezi a nemzetközi irodát, mely a bizottság határozatait végrehajtja és az egyes ítélőszékek jegyzői irodájaképen szolgál.

Az állandó választott bíróság tehát valóban csakis névszerint állandó, a bíróság vagy mint az egyezmény nevezi, az ítélőszék, mely ítélni hivatva van, mindig újra és újra szerve-

¹ Az egyezmény Cour-nak nevezi a bíróságot, míg az egyes au hoc alakult tanácsokat tribunál-nak nevezi. A magyar nyelvben ezen különbség megjelölésére a «bíróság» és «ítélőszék» kifejezéseket választottam.

zendő és az egyes ítélőszékek egymástól függetlenek és egyik a másik működéséről tudomással nem bír. A második hágai konferencia helyes alapon indult el, midőn az Egyesült-Államok indítványa alapján a bíróságot mint állandó és a peres felektől független szervezetet létesíteni óhajtotta, helyes nyomon haladt, mert a jog uralmát az államok között csak törvényes hatáskörrel és állandó szervezettel bíró bíróság segítségével lehet biztosítani.

V. FEJEZET.

A VÁLASZTOTT BÍRÓSÁG ELŐTTI ELJÁRÁS.

A II-dik hágai konferencia az első hágai konferencia által megállapított eljárási szabályokat revízió alá vette. Ezen revideált szabályokat foglalja magában az egyezmény III. fejezete,¹ mely a választott bíróság előtti eljárásról intézkedik. Az egyezmény 52. §-a megállapítja, hogy az eljárási szabályok nem cogitív, hanem csak dispozitív jellegűek és ilyképen csak abban az esetben alkalmazandók, ha a felek más eljárási szabályokban meg nem állapodtak. A H. E. 52. §-a ilykép a felek szabadságát és dispozicionális jogát az eljárási szabályok tekintetében teljesen elismerte. A választott bíróság előtti eljárásban a felek nemcsak a pernek urai, hanem a bíróság szervezése és a bíróság előtt követendő eljárás tekintetében az urak, a felek hatalmában áll tehát a bíróság részére az eljárási szabályokat megállapítani. Minden perrendtartási szabálynak célja, hogy az együttműködést a felek és azoknak képviselői között egyrészről és a bíróság között másrészről megkönyítse és szabályozza. Ha nem léteznek perrendtartási szabályok, melyek előzetesen meghatározzák, hogy a feleknek miképen kell a bírósághoz fordulniuk, miként kell tény előadásait és fejtegetéseiket a bíróság elé terjeszteni, úgy a feleknek, midőn a bíróságot szervezik, meg kellene egyben határozniuk azokat az eljárási szabályokat is, melyek a bíróságot, illetve

¹ Nippold I. 330. 1. Nippold II. 124. 1. Meurer 290. és kör. 1. A második konferencia tárgyalásai és módosítások tekintetében 1. meg Guillaume jelentését. Actes IL conference I. k. 425. 1.

a feleket kötelezik. A dolog természetében fekszik, hogy a felek által meghatározott perrendtartási szabályok rendszerint hiányosak és nehézkesek. A bíróságnak feladata azután ezeket a szabályokat kiegészíteni és a kétes szabályokat értelmezni. A választott bíróságok a hágai konferencia előtt valóban sok időt vesztek és pazaroltak arra, hogy az eljárási szabályokat, melyeket a felek hiányosan állapítottak meg, kiegészítsék és értelmezzék. Úgy az első, valamint a második hágai konferencia célja volt, hogy a választott bíróság igénybevétele a feleknek megkönnyítessék és hogy a választott bíróság a legcsekélyebb energia vesztéssel teljesítthesse feladatát. Ezeket a célokat szolgálják a perrendi szabályok. Megkönnyítik a feleknek a választott bíróság alkalmazását, mert a választott bíróság kikötésével nem jár együtt és nem szükségszerű következménye egy hosszú és a perrendtartás részleteit szabályozó szerződésnek megállapítása, a bíróság pedig nem lévén kénytelen saját perrendtartása megállapításával foglalkozni, sem időt, sem energiát nem pazarol felesleges feladatra.

A választott bírósági eljárás az egyezmény szerint a következő szakaszokra tagolódik.

Az első rész a választott bírósági egyezmény megállapítása. Az egyezmény megállapítását követi a bíróság szervezése. Ha a bíróság már a megállapított egyezmény alapján szervezve van, akkor megindul a felek között a per, mely viszont három részre tagolódik és pedig: az írásbeli előkészítő eljárás, a szóbeli tárgyalás és a délibéré (azaz a bíróság tanácskozása). Végül szabályozza még az egyezmény az ítélet hatását és különösen az újrafelvétel kérdését. A választott bírósági eljárás ezen egyes részeit külön-külön kell már most tárgyalnunk.

A választott bírósági egyezményt élesen meg kell különböztetnünk a választott bírósági szerződéstől. Az utóbbi a választott bírósági szerződés (convention d'arbitrage) előszerző-

dés, paktum ad kontrahendum, melyben a felek kötelezik magukat, hogy közöttük már felmerült vagy jövőben felmerülendő viszályukat a választott bírósági egyezmény aláírásával, választott bíróság elbírálására fogják bízni. A választott bírósági szerződésből mint előszerződésből folyik tehát a kötelezettség a választott bírósági egyezménynek aláírására. A választott bírósági egyezmény maga pedig a végleges szerződés, mellyel a felek a bíróságnak hatalmat adnak arra, hogy a közöttük felmerült viszályt eldöntse. A második hágai konferencián Marshall von Biberstein * a kötelező választott bíróság elleni fejtegetéseiben utalt arra is, hogy mindazideig, amíg a választott bíróság működéséhez szükséges, hogy a felek szerződésen kívül külön egyezményre lépjenek, a választott bírósági szerződés valóban kötelező jelleggel nem rendelkezhetik. Tisztán elvi alapon állva, a német kiküldött ezen álláspontját helyeselni nem lehet. Az előszerződés, a paktum ad kontrahendum époly és ép annyira kötelező, mint a végleges szerződés. Az előszerződés és a végleges szerződés között a különbség a kötelezettség tárgyában, nem pedig a kötelezettség mérvében rejlik. Az előszerződés tehát ugyanannyira és ugyanolyan mérvben kötelező, mint a végleges szerződés. A nemzetközi jogban jogi eszközökkel egyik szerződés sem lévén kikényszeríthető, ugyanúgy áll az egyik mint a másik szerződésről, hogy annak teljesítése az állam jóhiszeműségétől és belátásától függ.

Ha azonban elvileg igaz is, hogy a német ellenvetés meg nem állhat, mégis elismerendő, hogy a német bírálat annyiban, amennyiben az első hágai konferencia határozatai ellen irányult, jogosult volt.

Az első hágai konferencia által megállapított szabályok szerint a választott bírósági szerződés és a választott bírósági egyezmény egymástól teljesen függetlenek voltak és

¹ Actes IL conference 53. 1.

a választott bírósági egyezmény aláírása nem jelentkezett mint a választott bírósági szerződésből folyó kötelezettség.

Előszerződésnek valamely a felek között létrejött megállapodás ugyanis csak akkor tekinthető, ha a megállapodás mindazokat a lényeges feltételeket, melyeknek a szerződésben foglaltatniuk kell, precízen meghatározza, illetve meghatározza azt a személyt, ki az egyes pontozatok tekintetében a felek akaratát helyettesíteni hivatva van. Ha én Önnel szemben kötelezem magamat, hogy Önnek kölcsönt fogok adni, azonban nem állapodunk meg sem a kölcsön összege, sem a kamat tekintetében, akkor ez a megállapodás nem paktum ad contrahendum, hanem egyáltalában semmiféle szerződés, mert hiszen ebben a szerződésben nincsenek meghatározva a kölcsönnek esszenciális feltételei, és ebből a megállapodásból a kölcsönszerződés kontrahálására igényt támasztani nem lehet. A választott bírósági szerződés előszerződésnek szintén csak akkor tekinthető, ha ebben a szerződésben a felek a végleges megállapodás feltételei tekintetében megállapodtak, illetve megállapodtak legalább a tekintetben, hogy ki és hogyan van hivatva a felek akaratát pótolni. A első hágai egyezmény a választott bírósági egyezmény megállapítását magukra a felekre bízta és nem gondoskodott a tekintetben, hogy mi történjék, ha a felek az egyezmény tárgyában egymással megegyezésre lépni nem tudnak. Az első hágai egyezmény uralma alatt tehát a választott bírósági szerződés, ha a bíróság eljárását újabb egyezmény megkötésétől tette függővé, előszerződés jellegével nem bírt, mert a felek akaratának kiegészítésére alkalmazandó nemzetközi jog nem adott a feleknek eszközt, hogy a választott bírósági szerződésből az egyezmény aláírására igényt formálhassanak. A választott bírósági szerződésből kifolyólag ugyan a felek kötelezve voltak, hogy egymással az egyezmény tartalma tekintetében megállapodjanak. Valamely jövőben való megállapodás létesítése azonban kötelezettség tárgyát nem képezheti, mert ki nem kényszeríthető.

Az első hágai egyezmény uralma alatt tehát a rosszhiszemű fél mindig találhatott utat és módot, hogy az egyezmény aláírását valamely kifogás folytán megtagadja. A második hágai egyezmény uralma alatt a választott bírósági szerződésből folyik az a kötelezettség, hogy a felek a választott bírósági egyezmény szövegét megállapítsák, ha azonban a felek az egyezmény megállapítása tekintetében megegyezni nem tudnak, úgy meg van határozva az a fórum, mely a felek akaratát pótolni hivatva van. A második hágai szerződés uralma alatt tehát a választott bírósági szerződés valóban kötelező előszerződés jellegével bír.

Az egyezmény tartalmát közelebről tekintve látjuk, hogy az egyezmény jelentősége a választott bírósági eljárásban az, hogy a keresetet és a perfelvételi tárgyalást pótolja. Pótolja a keresetet az egyezmény, amennyiben az egyezmény határozza meg azokat a kérdéseket, melyeket a választott bíróság eldönteni hivatva van, pótolja az egyezmény a perfelvételi tárgyalást, mert az egyezményben állapodnak meg a felek a periratváltás sorrendje, a bíróság nyelve és székhelye tekintetében.

Az egyezmény továbbá az a szerződés, mely a választott bíróságnak az eljárásra hatalmat ad. Az egyezményben állapítják meg a felek azt a kérdést, amelyet a választott bíróságra bizni kívánnak és az egyezményben határozzák meg a felek azt a hatalmat, mellyel a bírák rendelkezni fognak. Az 52. §. ugyan azt mondja, hogy a feleknek csak a bíróságnak adott rendkívüli hatáskör tekintetében kell az egyezményben megállapodásra lépniök, nyilván azért, mert a H. E. azon az állásponton van, hogy ha a felek a bíróságnak adandó hatáskör tekintetében speciális megállapodásra nem jutottak, úgy a bíróság csak a rendes bírói hatáskörrel rendelkezik.

Az egyezmény szövege tekintetében is lényeges eltérés van az első és második hágai egyezmény között. Ez a vál-

toztatás a két egyezmény közötti időszakban letárgyalt ügyekben szerzett tapasztalatokra vezethető vissza. Úgy a kaliforniai kegyes alapítványok,¹ mint a venezuelai esetben eljáró választott bírák ugyanis² az eljárás során szerzett tapasztalataikat külön jegyzékbe foglalva közölték a nemzetközi bizottság elnökével, a németalföldi külügyminiszterrel. Mindkét jegyzék utalt arra, hogy lényeges, miszerint a választott bíróság előtti eljárás két szaka: &z írásbeli előkészítés és a vita egymástól elválasztassanak és hogy a bíróság csakis az írásbeli előkészítés után a viták előestéjén üljön össze először; ezen kívánságnak megfelelően lett a választott bírósági egyezmény tartalma olyképen átalakítva, hogy az egyezmény az előkészítő perfelvételi tárgyalást pótolja. Az első egyezmény értelmében ugyanis a tárgyalás nyelvét, valamint az előkészítő iratok váltásának sorrendjét a bíróság határozta meg és így az első egyezmény szerint a bíróság az előkészítő iratok váltása előtt a nyelv és a periratok sorrendjének meghatározása tekintetében határozni és határozathozatal céljából ülésezni köteles volt. A második hágai egyezményvel szemben azért, hogy a nyelvnek, valamint periratok sorrendjének meghatározását a felekre bízta, a perfelvételi tárgyalást feleslegessé tette és a bíróság csak akkor tartozik először egybegyűlni, amidőn a per tárgyalásra megérett, amint azt különben a 65. §. kifejezetten is megállapítja.

Ha a felek az egyezmény tartalmát barátságos módon megállapítani képtelenek, úgy az egyezmény megállapításának feladata egy ad hoc kirendelendő bizottságra háramlík. A bizottság azonban csak akkor illetékes a választott bírósági egyezmény megállapítására, ha a felek ezen feladat teljesítésével egyértelműleg megbízták, avagy ha az egyik félnek előszerződés alapján joga van arra, hogy a másik féltől vá-

¹ Actes II. conference Annexe 64. IV. rész (953. 1.)

² U. o. 958. 1.

lasztott bírósági egyezmény aláírását követelje. Az egyezmény 54. §-a megkülönbözteti azt az esetet, midőn mindkét fél kéri a bizottságtól az egyezmény megállapítását attól az eset-től, midőn csak az egyik fél fordul a bírósághoz az egyez-mény megállapítása céljából. Az utóbbi eset (az egyik fél kérelmére való megállapítás) tekintetében azután, az egyez-mény a következő intézkedéseket tartalmazza: Egyik fél ké-relmére jogosítva van a bizottság az egyezményt megállapí-tani, ha:

¹ A felek között érvényben lévő választott bírósági szerződés szerint a viszály az állandó választott bíróság elé van utalva és a szerződés értelme szerint nincsen kizárva, hogy az egyezmény bizottság útján állapíttassék meg. Ily esetben nincsen helye azonban az egyezmény megállapításának, ha a másik. a viszályban érdekelt fél kijelenti, hogy a viszály nem tar-tozik azon fajú viszályok közé, melyek tekintetében a válasz-tott bíróság, szerződés szerint illetékes. A másik fél ellenzése ellenére is megállapítható a választott bírósági egyezmény, ha az illetékesség kérdése szerződés értelmében a választott bíróság által döntendő el.

² Ha egy állam állampolgárai érdekében valamely szer-ződésből eredő követelést érvényesít másik állammal szemben és a választott bíróságot felajánlták és elfogadták. Kivéve mégis, ha elfogadási nyilatkozat azzal a megszorítással tör-tént, hogy a választott bírósági egyezmény más módon álla-píttassék meg.¹

Az 53. §-an meghatározott esetben a választott bíró-sági egyezményt egy a felek által választott bizottság hatá-rozza meg.

Az 53. §. beszél ugyan arról, hogy a választott bírósági egyezmény bizottság útján az egyik félnek kérelmére is meghatározható, az 54. §-ból nyilvánvaló azonban, hogy a

¹ V. ö. VII. fejezet.

választott bírósági egyezmény egyik fél kérelmére is csak akkor határozható meg, ha a másik fél a választott bírósági egyezmény megállapítása ellen akadályt nem gördít és ahhoz hozzájárul. Az 51. §. szerint ugyanis az egyezmény megállapítására egy a felek által választott bizottság illetékes, szükségszerűleg áll már most az, hogy ha a másik fél, ki az egyezmény megállapítását nem kérte, ezen bizottság ki- rendeléséhez hozzá nem járul, helyesebben bíráit nem nevezi ki, úgy a bizottság meg nem alakulhat és az egyezmény meg nem állapítható. Az Egyesült-Államok javaslata, mely állandó bíróságot akart létesíteni, gondoskodott egy állandó hármass tanácsról (delegation), mely a felek választásától függetlenül működött volna és melynek hatáskörébe az egyez- ménynek megállapítása is tartozott volna, ezen javaslat sze- rint tehát az egyik félnek is módjában állott volna kötelező választott bírósági előszerződés alapján, az egyezménynek megállapítását kikényszeríteni, ha az illetékesség kérdése is a szerződés értelmében a bíróság által állapítandó meg. A H. E. a kötelező választott bírósági szerződéseket előszerződés hatályával valóban teljesen csak akkor ruházta volna fel, ha a bíróságnál a felek választásától függetlenül működő tanácsot szervezett volna és ezt a tanácsot úgy az illetékes- ség, valamint a választott bírósági egyezmény megállapítására feljogosította volna. Csak ebben az esetben volna valóban előszerződésnek tekinthető a kötelező választott bírósági szer- ződés, mert csak ebben az esetben állna az egyik félnek ha- talmában az előszerződés teljesítését, a választott bíróságnak hatalmat adó egyezménynek megállapíttását a másik félnek vonakodása ellenére is kikényszeríteni. A jelen alakjában a H. E. a kötelező választott bírósági szerződés előszerződési mivoltát még nem valósítja meg kellően, mert a felek akarat- megegyezésének pótlására szolgáló bizottságnak alakításához a felek nyilatkozatai szükségesek és ezen nyilatkozatok meg nem tételével, helyesebben a bizottság tagjának meg nem

választásával az előszerződés teljesítését mindegyik fél megakadályozhatja. Szükséges-e és kívánatos-e azonban, hogy a választott bírósági szerződés ilyen előszerződési jelleggel teljesen megvalósíttassék? Erre a kérdésre úgy hiszem nemleges feleletet kell adni. Makacssági eljárás az államok viszályában úgy hiszem a nemzetközi jog jelen alakulatánál felesleges és lehetetlen. Semmi értelme sem volna az egyezmény kényszermegállapításának akkor, midőn a peres feleknek még módjukban van a bíróság meg nem alakításával a bírói eljárás lefolytatását megakadályozni és midőn a feleknek módjuk van arra is, hogy a bíróság ítéletét ne teljesítsék. A lényeg az, hogy az államnak csak kötelesség megszegése árán lehessen a szerződés teljesítése alól menekülnie. A lényeg az, hogy az államnak ne legyen kibúvója, mentése, mellyel a szerződés nem teljesítését indokolja, mert a szerződés nyílt megszegése elől az államok a leggyakrabban visszarettennek. Az első hágai egyezmény hiánya volt, hogy kibúvókra alkalmat adott az által, hogy az egyezmény megállapítását a felekre bízta, a második hágai egyezmény, miután az egyezmény megállapítását bizottságra bízta, melynek két-két tagját mindegyik állam önállóan választja, illetően kibúvó lehetőségét megszüntette. Ha egy állam a bizottság tagjait meg nem választja, habár erre kötelezve van és ezáltal kötelességét megszegi, úgy a további eljárás megszűnik, mert a nemzetközi jognak nincsen eszköze, mellyel jogi eljárás segélyével a kötelességszegő államot kötelessége teljesítésére kényszeríteni lehetne.

Az egyezmény megállapítását követi a bíróságnak megalkotása, helyesebben a bírónak megválasztása. A H. E. 55. §-a szerint a bíróság tagjainak a számát a felek határozzák meg és a választott bíróság egy vagy több tagból alakítható. A felek választási joga, ha azok az állandó választót; bíróságot kívánják igénybe venni, még a tekintetben sincsen megszorítva, hogy választott bírónak csak a választott bíróság

tagjainak névsorába felvett egyének közül választhatnak, hanem a feleknek jogukban áll a tagok névsorába fel nem vett egyéneket bíróként megválasztani. A felek közös akarattal meghatározhatják a bíróságnak valamennyi tagját, ha pedig valamennyi tag tekintetében egyezsége lépni nem tudnak, úgy a választás az egyezmény 45. §-nak 3-5. bekezdései szerint eszközözlendő. A nemzetközi gyakorlatban volt már eset, hogy az államok közösen állapították meg a bíróságnak valamennyi tagját, így csak legutóbb a Franciaország és Anglia között felmerült viszályban (Savakar eset)¹ a bíróság összes tagjait mind a két hatalom választotta. A gyakoribb eset azonban mindenesetre, hogy a felek mindegyike csak a bírának egy részét választja meg és a bíróság alakulása az egyezmény 45. §. 3-5. bekezdései szerint megy végbe.

Az id. §. szeiint mindegyik fél két bírót választ, a két bíró közül csak egyik lehet a kijelölő állam polgára, illetve csak egyik lehet olyan bíró, ki az illető állam megbízása folytán tagja az állandó választott bíróságnak. Az ilyképen kijelölt választott bírák azután közösen választják meg a választott bíróság elnökét (surarbitre). A kaliforniai kegyes alapítványok esetében eljáró választott bírák a nemzetközi bizottsághoz intézett jegyzékükben kifogásolták,² hogy választott bírák által ilyképen megválasztott ötödik választott bíró (surarbitre) elnöke a választott bíróságnak es azt kívánták, hogy az ötödik választott bíró is csak választott bíró legyen az elnököt pedig azután a tanács választja meg.

Az id. jegyzék ezen állásfoglalását avval indokolja, hogy gyakorta a választott bírák meg tudnának az Ötödik választott bíró személyében állapodni, a választás azonban hajótörést szenved azon a körülményen, hogy az ilyképen

¹ Parras 1910. i. m. 2. 1.

² Actos II. conference 952. 1.

kijelölt személyiség az elnöki tisztet vállalni nem akarja, vagy az elnöki tisztre nem alkalmas. A hágai konferencián ugyan az egyezmény szövegének illetén módosítása szóba került, azonban a vélemények többsége célszerűbbnek látta, hogy a szöveg jelen alakjában, mely szerint az ötödik bíró eoynben elnöke is a bíróságnak, megtartassék.

Ismételten es hosszas vitára adott alkalmat a hágai konferencián az a kérdés, vajjon célszerű-e, hogy a bíróságnak tagjai között a perben álló államok polgárai is szerepeljenek. Vita tárgyát képezte ez a kérdés Hágában, valahányszor bíróság szervezéséről volt szó. A zsákmánybíróság szervezetének megállapításánál, az állandó nemzetközi bíróság szervezésére irányuló angol javaslatnál, valamint a 45. §. szövegének megállapításánál mindig újra és újra felmerült a kérdés és mindig újra és újra ugyanazokat a különféle nézponokat vetették fel és világitották meg.¹ A magam részéről ezt a kérdést, mely az érdekelt államok polgárainak részvételére vonatkozik, teljesen alárendelt jelentőségűnek tartom. A hágai bíróság illetékessége az esetek nagy részében csak tisztán jogi vitákra terjed ki, a jogi viták eldöntésénél pedig, különösen miután azok az állam becsületét és létérdekét nem érintik, az állampolgári kötelék nem tekinthető oly körülménynek, mely a bírót érdekeltté és elfogulttá teszi. Ismeretes az, hogy választott bírák ismételten döntöttek jogi vitáknál saját államuk ellen, így Lord Alverstone az Északamerikai Egyesült-Államok és Anglia közötti viszályban hazája ellen dönt és mások szintén hasonlóan jártak el.² Ha azonban ezen, mint mondtam, lényegtelen kérdésben állást kell foglalnom, úgy véleményem, hogy a H. E. által elfogadott megoldás a leghelyesebb és legcélravezetőbb. Az érdekelt felek polgárai ugyanis, a bíróságnak elhatározásában

¹ Actes II. conference 718. 1., u. o. 799. és köv. lapok, u. o. 6(J3. 1.

² V. ö. Actes id. hely.

döntő szereppel nem bírhatnak, miután ki van zárva annak a lehetősége, hogy a bíróság többsége az egyik állam polgáraiból alakuljék és ki van zárva az is, hogy a bíróság elnöke az egyik érdekelt állam polgára legyen. Az érdekelt államok egy-egy polgárának a bíróságban való részvétele pedig igen célszerű lehet, mert hiszen a nemzetközi jog olyan hiányos, hogy a jogelv előre megállapítva gyakorta nincsen és csak a bírák vitájából fog kialakulni. Igen célszerű pedig, hogy ezen vitában, mely a jogelvet megteremteni hivatva van, képviselve legyenek egy-egy hanggal azok az államok is, melyeket a vita eldöntése a legközelebb-ről érdekel. Igen czélszerű tehát, ha az érdekelt államok jogi felfogása és jogrendszerének alapeszméi a tanácsban képviselve vannak.

Ha a választott bírák, az ötödik választott bíró, (az elnök) személyében megállapodni nem tudnak, úgy az elnökválasztásnak joga egy a peres felek által közösen megjelölt hatalomra hárul. Ha pedig az államok ezen neutrális hatalomban megegyezni nem tudnak, úgy mindegyik fél egy-egy hatalmat jelöl ki és ezek a hatalmak közösen választják meg az elnököt. Az első hágai egyezmény ezen a ponton megállt, az egyezmény biztosította az államoknak azt a jogot, hogy ha az általuk választott bírák az elnök személyében megállapodni nem tudnak, úgy az elnök személyének meghatározását egy harmadik érdektelen személyre (hatalom), illetve két érdektelen hatalomra bízzák. Azon eset tekintetében, midőn az érdektelen hatalmak az elnök személyében megállapodni nem tudnak, az első egyezmény intézkedést nem tartalmazott. A második egyezmény ezen a ponton tovább fejlesztette a jogot és itt ismét az igyekezet érvényesült, hogy lehetetlenné tétessék az államok részére kibúvók konstruálása, és az állam, ki habár köteles viszályát választott bíróra bízni, de ezt megtenni nem akarja, kénytelen legyen kötelességét nyíltan megtagadni. A kibúvók lehetősége a rosszhi-

szemű eljárást megkönnyíti, a kötelezettség nyílt megszegésétől ellenben mindegyik hatalom fél. A második egyezmény megállapította, hogy ha a megbízott semleges hatalmak egymás között két hónap alatt megállapodni nem tudnak, úgy mindegyik semleges hatalom két-két jelöltet állít fel és ezen jelöltek közül pedig sorshúzás útján határozódik meg az elnök személye. Lammaschnak¹ ezen megoldási módozat *ellen* aggályai voltak és félt jelesül attól, hogy az elnök személye tekintetében, aki a választott bíróságnak döntő súllyal bíró tagja, a sors döntsön. Lammasch aggályai talán jogosultak, de úgy vélem az egyezmény 45. §. 5-ik bekezdésének jelentősége nem az, hogy az elnök választásának módja lehetségessé van téve, a hatalmak meg nem egyezése esetében, hanem az, hogy minden kibúvót lehetetlenné tesz és ezáltal kényszeríti az államokat arra, hogy egyéb és nem a legveszedelmesebb módszer segélyével határozzák meg a bíróság elnökét.

A választott bíróság előtt a feleket az általuk megnevezett agents, ügynökök képviselik. Az ügynökök szolgálnak arra, hogy a felek és a bíróság között a kapcsolatot fentartsák. Jogosítva vannak az államok ezenfelül arra, hogy a bíróság *előtt* képviseljükkel tanácsadókat és ügyvédeket bízzanak meg. A 62. §. 2-ik bekezdésében megállapítja továbbá, hogy a választott bíróság előtt ügynök, ügyvéd vagy tanácsadóképen az állandó választott bíróság tagjai csak azon hatalom érdekében szolgálhatnak, mely őket a választott bíróság tagjaképen kijelölte. Ezen intézkedés visszavezethető azon érdekeltiségi kifogásra, melyet Anglia Renault személye ellen tett, ki egy vizsály alkalmával,² habár tagja az állandó

¹ Actes II. conférence 713. 1.

² A vizsály, melynek keretén belül ez az incidens felmerült, «venezuelai vizsály» név alatt ismeretes, az angol kormány tiltakozó jegyzéke és erre adott francia válasz le van nyomtatva Actes II. Conférence 964. 1.

választott bíróságnak, mint Franciaország ügynöke szerepelt. Anglia ugyanis az első egyezmény alapján, mely a 65. §. 2. bekezdésével azonagy intézkedést nem tartalmazott illetékességi kifogást tett Renault személye ellen és azt vitatta, hogy az állandó választott bíróság tagjai mint ügyvédek a bíróság előtt nem szerepelhetnek, mert anomália, hogy az, ki ma ügyvédként szerepel, holnap egy más esetben bíró legyen és így tovább. Franciaország álláspontja evvel szemben az volt, hogy az egyezmény értelmében bárki lehet ügyvéd és nincsen megtiltva, hogy a választott bíróságnak tagjai egyes ügyekben mint ügyvédek szerepeljenek. A második konferencián az érdekeltségi kérdés újra szóba került és a megállapodást, mely az ellentétes nézetek között kompromizum, a 65. §. 2. bek. tartalmazza.

A bíróság előtti eljárás tekintetében a FI. E. megkülönbözteti az írásbeli előkészítő eljárást a szóbeli vitáktól. Az írásbeli előkészítő eljárás folyamán a felek előterjesztik írásban perirataikat. A periratváltás sorrendjét,¹ a periratok számát stb. a felek az egyezményben határozzák meg. A periratok, melyek a felek ügynökei által a bírósághoz, illetve direktre a bíróság tagjaihoz küldendők, felszerelendők mindazokkal az okmányokkal és mellékletekkel, melyeket a felek a per során használni és felhívni akarnak.

A kaliforniai kegyes alapítványok ügyében, valamint a venezuelai viszályban eljáró választott bírák az esetlegességi elvet a nemzetközi perben megvalósítandónak vélték.² Nevezett választott bírák véleménye szerint ugyanis a nemzetközi perrendtartás olyképp lett volna módosítandó, hogy az

¹ Pöriatváltásról, úgy mint az a polgári perben meg van határozva, tulajdonképen beszélni nem lehet. A periratok ugyanis mindkét fél által ugyanazon a napon lesznek átnyújtva. Így nincsen kereset, ellenirat stb., hanem mindegyik fél ugyanazon a napon nyújtja át memoire-ját és esetleg szükség esetében ellenjegyzékét is.

² Actes II. Conference 953. 1.

írásbeli előkészítő eljárás folyamán nem csatolt mellékletek és okiratok a szóbeli viták folyamán már fel nem hívhatott, illetve nem csatolhatók. A választott bírák véleménye szerint tehát az írásbeli előkészítő eljárásnak teljesen ki kellene merítenie a per anyagát és a szóbeli viták csakis ezen az írásbelileg már előkészített per anyagának szóbeli megvilágítására szolgáltak volna.

A második hágai konferencia a peres eljárásnak ily irányban való módosítását szükségesnek nem tartotta és az első hágai egyezmény 42. és 43. §. (új egyezmény 67. és 68. §.), változatlanul fenntartotta. Az idézett §-ok értelmében a bíróságnak joga van egyrészt a szóbeli viták folyamán az egyik fél által a másik fél beleegyezése nélkül csatolt mellékletet, illetve okiratot tekintetbe nem venni, másrészt a feleket a vita folyamán okiratok csatolására felhívni. Új okirat csatolható tehát a szóbeli vita folyamán az ellenfél beleegyezésével, csatolható bírói utasításra, és csak az ellenfél engedelmével csatolt újabb okirat utasítható vissza. Az esetlegesség! elv ilyképen az egyezményben megvalósítva nincsen.

A szóbeli viták a felek képviselőinek szóbeli előadásából állanak. A szóbeli viták befejezése után a bíróság tanácskozássra vonul vissza. A délibéré, a bíróság tanácskozása, titkos és titokban tartandó. Az eljárás egyes részletei tekintetében a függeléként közölt egyezmény egyes §-ai kellő és minden további magyarázatot feleslegessé tevő felvilágosítás nyújtanak. Az eljárási szabályok egy intézkedésére kívánok azonban figyelmessé tenni.

Az eljárási szabályok meghatározzák úgy a nemzetközi választott bíróság valamint a nemzetközi bizottság tekintetében, hogy ezek a nemzetközi hatóságok jogosítva vannak az egyes szerződő felek kormányait megkeresni avégből, hogy a területükön tartózkodó tanukat vagy szakértőket a bíróság elé megidézzék, avagy hallgattassák ki illetékes ha-

tóságaik útján. Az egyes szerződő államok pedig a tanuknak a belföldi törvényeknek megfelelő módon való megidőzésére, illetve a tanuk kihallgatására kötelezettséget vállalnak. Magyarország szintén egyik szerződő fél lévén a szerződés aláírásával kötelezettséget vállalt arra, hogy adott esetben a nemzetközi bíróság vagy bizottság megkeresését teljesíteni fogja. A H. E. hazánkban törvény erejével nem bír és habár az egyezménynek többé-kevésbé teoretikus jellegű intézkedései a becikkelyezését valóban feleslegessé teszik, mégis az egyezmény 24. és 75. §-ai valóságos kötelezettséget jelentenek, kötelezettséget, mely a belföldi hatóságok által a belföldi jognak megfelelően valósítandó meg. A bíróságok és egyéb bírói hatóságok csak olyan intézkedések foganatosítására vannak feljogosítva, melyet a törvény kifejezetten a hatáskörükbe utal, nemzetközi szerződés pedig, mely a törvényhozás által becikkelyezve nem lett, törvénynek és a hatóságokat kötelező parancsnak nem tekinthető. A bíróságok tehát véleményem szerint Magyarországon nem volnának jogosítva egy külügyminiszteri megkeresés alapján tanukat kihallgatni, avagy tanukat megidézni, mert ez a jogsegély cselekmény, melynek teljesítésére felhívatnak, magyar, tehát őket kötelező törvény által nem lett hatáskörükbe utalva.

A H. E. becikkelyezése tehát hazánkban okvetlen szükséges, mert ezen egyezmény az államot kötelezi a külügyi kormány által vállalt a belföldi államot kötelező cselekmények pedig a belföldi jog értelmében jogerősen vállaltaknak csakis akkor tekinthetők, ha a törvényhozás ezen kötelezettségek elvállalását a szerződés becikkelyezése által jóváhagyólag tudomásul vette.

VI. FEJEZET.

JOGORVOSLAT.

A polgári perrendtartások a rendes bíróságok előtti eljárásban kétféle jogorvoslatot, fellebbezést és felülvizsgálatot ismernek. A fellebbezés következtében a már elbírált ügy egy más hatóság által újra el lesz bírálva, A fellebbezést elbíró bíróság az ügy vizsgálata és az ítékezés tekintetében az elsőbíróval azonos hatáskörrel bír. A fellebbezés tehát az az eszköz, mellyel a peres felek ügyüknek újból és más hatóság által való megvizsgálását megvalósítják. A felülvizsgálat esetében evvel szemben a felülvizsgáló hatóság szűkebb hatáskörrel rendelkezik, mint az elsőbírók, mert csak azt vizsgálhatja, vajjon az eljáró bíróság ítélete nem semmis-e és vajjon a bíróság a jogszabályokat helyesen alkalmazta-e? A felülvizsgálat tehát az az eszköz, mellyel a felek az ügyüket elbíró hatóság eljárását egy más hatóság által ellenőrzetik. A különbség tehát fellebbezés és felülvizsgálat között az, hogy míg a fellebbezés esetében a bíróság a peres ügyet vizsgálja és ítéletet mond a peres ügy tekintetében, azideig a felülvizsgálat esetében a bíróság csakis a pert eldöntő hatóság eljárását vizsgálja, vizsgálja azt, vajjon a bíróság perrendszerűen járt-e el és vajjon a bíróság a perrendszerűen megállapított tényállást helyes jogszabályok alkalmazásával minősítette-e? Ismerik még a perrendtartások mint rendkívüli jogorvoslatot az újra felvételt. Az újrafelvétel következtében a bíróságok a már jogerősen befejezett pert újra elbírálják, mert az előző per

során vagy nem lettek a felek által kellően informálva vagy a felek egyike által meg lettek tévesztve. A polgári per jogorvoslati rendszerétől lényegesen eltér az a jogorvoslat, mellyel a felek abban az esetben élhetnek, ha ügyüknek elbírálását nem a rendes bíróságra, hanem választott bíróságra bízzák. A választott bírói ítélet ellen a feleknek tulajdonképpen sem fellebbezés, sem felülvizsgálat nem áll rendelkezésükre, hanem a felek kérhetik a választott bírósági ítéletnek megsemmisítését, bizonyos a törvény által meghatározott esetben. A választott bíróság működésének alapja a felek egymás közötti szerződése és a választott bíróság a felekkel szemben kötelezettséget ügyüknek elbírálására szerződés útján vállal. A választott bíróság eljárásának előfeltétele tehát két szerződés, az egyik, melyet a felek egymással ügyüknek választott bírák által való elbírálása tekintetében kötöttek, a másik, melyet a felek a választott bíróval kötöttek, ki viszont ügyüknek elbírálását vállalta el. Ezen két szerződés hiányai esetében, akkor, ha választott bírósági szerződés nem érvényes, avagy abban az esetben, ha a választott bíró kötelezettségét nem kellően teljesítette pl. meg volt vesztegetve, a feleknek joguk van a választott bírósági ítélet megsemmisítését követelni. A választott bírósági ítélet megsemmisítésére indított perben a rendes bíróság a választott bíró eljárását felülbírálja, dönt a tekintetben, vajjon a választott bíró azt a szerződést, melyet a felekkel kötött, kellően teljesítette-e. A semmisségi perben ily kép a bíróság felülvizsgálja egy bírónak eljárását, működése hasonló felülvizsgálati bírónak működéséhez, mégis avval a különbséggel, hogy nincsen jogosítva vizsgálni, hogy helyesen alkalmazta-e a választott bíró a jogszabályokat. A semmisségi per valóban tehát egy felülvizsgálat, mely azonban csak a semmisségi okok fennforrásának megvizsgálására szorítkozik.

A rendes bíróság és a választott bírósági ítéletek elleni jogorvoslatok közötti különbség visszavezethető a két intéz-

meny lényegében rejlő különbségre. A rendes bíróság-állami hatóság, mely a törvények által meghatározott eljárásban a jogot alkalmazni és a felek viszálya tekintetében a jogparancsait megvalósítani tartozik, a választott bíróság evvel szemben a felek által teremtett hatóság, mely a felek viszályát *ex aquo et bono* ügy a mint azt helyesnek véli eldönteni tartozik.¹ Elképzelhető volna ugyan még az, hogy a választott bírósági ítélet ellen egy más választott bírósághoz fellebbezésnek helye legyen, felülvizsgálatot a jogszabályok megsértése okából választott bírósági ítélet ellen megengedni azonban nem lehet,² mert hiszen a választott bíróságnak minden korban a lényege, hogy nem jog, hanem méltányosság szerint tartozik ítélni. A választott bíróságban a felek biztosítékát az ítélet helyessége tekintetében az általuk választott bírónak személye képezi, a rendes bírósági eljárásban a biztosíték evvel szemben, hogy a bíró az állam által meghatározott jogszabályokat fogja alkalmazni és hogy a jogszabályok kellő alkalmazása a perrendtartás által biztosítva van.

A hágai konferencián a hatalmaknak állást kellett foglalniuk a nemzetközi választott bírósági eljárás szabályozásánál a választott bírósági ítélet ellen engedélyezendő jogorvoslat tekintetben.³ A vita ezen kérdés körül az első konferencián igen élénk volt.

Az eredeti orosz javaslat 26. §-a szerint a választott bíróság ítélete semmis, ha a választott bírósági egyezmény

¹ Nys Revue International 596. 1. és v. ö. Rüssel On Arbitration and Award az angol eljárás az alkalmazandó jognak meghatározását a felekre bízva, 96. 1.

² így különösen Angliában egyes kereskedelmi egyesülések a választott bíróságot és a fellebbezési fórumot szervezték, pl. a londoni száritottgyümölcs-kereskedők szokványai.

³ Nippold T. 347. Nippold II. 118. 1. Meurer H49. Nys Revue International 1910. 594. Curtius. Revue International 1910, 1. és köv. lapok.

semmis, ha a választott bíró a hatáskörét túllépte vagy végül, ha a választott bírák egyike meg volt vesztegetve.¹

Az orosz javaslat tehát a nemzetközi választott bíróság ítéletei ellen érvényesíthető jogorvoslat mintájakép a belföldi választott bírósági ítélet ellen érvényesíthető semmiségi pert fogadta el. A nemzetközi választott bírósági ítélet semmis, ha a szerződés, melyben a felek a választott bíróságnak hatalmat adtak semmis, vagy ha a választott bíró a szerződésben a felekkel szemben vállalt kötelezettségének nem felelt meg. Az amerikai kiküldött Holls, ki mint ismeretes állandó választott bíróság létesítése tekintetében tett előterjesztést a konferenciának, az orosz javaslattal szemben indítványozta, hogy a választott bírósági ítélet után hat hónapon belül bármelyik félnek joga legyen perüknek ugyanazon bíróság előtt új tényelőadások és új bizonyítékok alapján való elbírálását követelni. Az amerikai indítvány tehát a polgári perrendtartás által elismert rendkívüli perorvoslatot, az újra felvételt akarta a nemzetközi perben meghonosítani, avval a lényeges elteréssel azonban, hogy míg a polgári perben az újabb tárgyalás elrendelése a bíróságtól, helyesebben az új bizonyítékok ügydöntő mivoltától függ, azideig a nemzetközi eljárásban az amerikai indítvány szerint az új tárgyalás a felek kérelmére föltétlenül elrendelendő. A tárgyalások folyamán Martens kifejtette, hogy a választott bírósági eljárásnak lényege, miszerint a vizsályt befejezi, minden jogorvoslat ellenben, miután célja, hogy az ítélettel befejezett vizsály újra felelevenítség, újra tárgyalassék és bíraltassék el, a választott bíróságok lényegével ellenkezik és az intézményre veszélyessé válhat.² Mások evvel szemben utaltak arra, hogy a választott bíróság van hivatva az igazságot megállapítani és netáni tévedések ellen a feleknek védelmet kell biztosítani. Hosszas tárgyalások után Asser

¹ Actes I. conference Annexe 6. 1. és Annexe 34. 1. és Actes IV. rész 39. és 43. 1.

² Actes I. conference 40. 1.

közvetítő indítványára állapították meg az Egyezmény jelenlegi 55. §-át. Az 55. §. értelmében új és a felek előtt a tárgyalások befejezése alkalmával még ismeretlen ügydöntő tények alapján a per újrafelvétele ugyanazon bíróságnál kérendő, amely a perben eljár. Az újrafelvétel tárgyában a bíróság külön határoz és csak az újra felvételt elrendelő határozatok után kezdődnek meg újból a tárgyalások ugyanazon bíróság előtt, mely az alap perben ítelt. A felek a választott bírósági egyezményben állapítják meg a határidőt, melyen belül az újra felvétel kérelmezendő. A második hágai konferencián újra megismétlődik ugyanazon vita, mely már az első konferencián lefolyt. Martens az 55. §. törlését indítványozza, a többség evvel szemben a §. változatlan alakban való fenntartása mellett dönt.¹

A H. E. szerint tehát a választott bírósági egyezmény végleges és csak az 55. §-ban meghatározott esetben van helye a per újra felvételének. A H. E. ezen intézkedésével azonban a választott bírósági ítéletek elleni jogorvoslatok kérdése eldöntve nincsen. Az egyezmény ugyanis csak az újra felvétel tekintetében intézkedik, nem intézkedik ellenben azokról az esetekről, a melyekben a bírák hatáskörüket túllépték, illetve a bírák nem a választott bírósági szerződésnek megfelelően ítéleztek. Az 55. §-al, mely az újra felvétel tekintetében intézkedik, nem lehet megindokolni azt az álláspontot, hogy választott bírósági ítélet csak az újra felvétel esetében semmisíthető meg és egyéb semmiségi okoknak érvényesíthetése H. E. értelmében ki van zárva. Igaz ugyan az, hogy az egyezménynek a tendenciája, mely az előzetes tárgyalások során kifejezést nyert, hogy a választott bírósági ítélet a vizályt befejezi és végleges. Az ítélet véglegessége azonban csak azt jelenti, hogy a bíróság tény megállapításait és jogi konklúzióit bírálni és revideálni nem lehet, nem je-

¹ Actes II. conf. 305. 1. az 55. §. a jelen egyezmény 83. i-vel egyezik inc<1.

lenti azonban azt, hogy ha a bírák eljárásukkal nem a felek közötti szerződést valósítják meg, vagy ha a bírák szerződésileg meghatározott kötelezettségeiktől eltértek, akkor az ítélet ennek ellenére érvényes. Az ítélet végleges, mert a pert befejezi, az ítélet ellenére is azonban a felek egymással szemben és a bírák a felekkel szemben a választott bírósági egyezményhez kötve vannak és csakis azt tartoznak teljesíteni, aminek teljesítésére kötelezettséget vállaltak. A választott bíróság jelen és a felek egyezménye által meghatározott szervezeténél ugyanúgy jelentkezik, mint a választott bíróság a magánosok között és a jelleg ezen egységes mivoltából következik, hogy a nemzetközi választott bírósági ítélet ellen is helye van a semmisségi keresetnek.

Minden alkalommal jelen tanulmány során hangstílyoztam, hogy a választott bíróságnak ezen ad hoc bíróság jellege, a magánosok közötti választott bíróságok utánzása nem helyes és hogy a jog uralmát az államok között csak törvényes hatáskörű és rendes szervezetű bíróságok lesznek képesek megvalósítani. Ezen állásfoglalásból következnek az is, hogy a választott bírósági, helyesebben a nemzetközi bírósági ítélet ellen a fellebbezést meg kell engedni és a nemzetközi bíróságnak egy második fellebbezési vagy felülvizsgálati fórumát szervezni kellene. Következménye a fentebb kifejtett álláspontnak a felebbezés megengedhetősége, mert ha a bíróság állandó szervezettel és törvényes hatáskörrel bír, akkor a feleknek nem biztosítéka többé a bíró személye, miután nem ők választják bíráikat, hanem biztosítéka az intézmény, biztosítékai az anyagi jogi szabályok melyeknek a lehetőség szerint helyesen való alkalmazását a perrendtartás biztosítja. Ha a nemzetközi bíróságot nem magánosok közötti választott bíróságok, hanem az állami bíróságok mintájára építik fel, akkor szükségszerűleg át kell venni a perrendtartásnak mind ama intézkedéseit, melyek a jog alkalmazásának helyességét biztosítják. Figyelembe veendőnek

tartom azonban azokat a szavakat, melyeket a második konferencián Martens hangsúlyozott.

«Dans nos consciences des juriconsultes nous sommes certainement pour la revision. Mais la revision est une arme dangereuse qui rendra chancelante l'autorité d'une arbitrage. La sentence rendue sera livrée a toutes les polémiques de presse encouragées par cette espérance qu'elle n'est pas definitive. Dans les pays parlementaires l'opinion pourra sommer le gouvernement de demander une second audition, Le conflit s'éternisera au lieu de s'éteindre. Or quel est notre but ne c'est pas surtout l'apaisement international, qui doit nous occuper.»¹

Figyelembe veendőnek tartom ezeket a szavakat és megfontolandó hogy vájjon az államok közötti viszályok különleges természete, a nemzetközi bíróságok személyi összetételében álló magas garanciák nem indokolnák-e a felebbezési eljárás mellőzését, a bíróság ítéletének véglegességét? Evvel szemben azonban utalok arra, hogy minden bíróság, mely egyedül és véglegesen ítél, hajlandó ítélet helyett kötelező egyességeket létesíteni a felek között, és jog helyett méltányosság szerint ítélni. Általános panasz a választott bíróság ellen, hogy a választott bírák gyakorta nem bírák, hanem diplomaták, nem jogszabályokat alkalmaznak, hanem igyekeznek ítéletükkel mind a két felet kielégíteni. A felebbezési vagy felülvizsgálati fórum szervezése esetében a jogszabályok alkalmazása és egyedül a jogszabályoknak alkalmazása biztosítva van, mert egyrészt az alsóbb fórum, ha tudja, hogy

¹ Jogászi lelkiismeretünket követve hívei vagyunk valamennyien a felülvizsgálatnak. Azonban a felülvizsgálat veszélyes eszköz, mely a választott bíróság tekintélyét ingadozóvá teheti.

A kihirdetett ítélet ki leszen téve a sajtó bírálatának, melyet bátorítani fog az a tudat, hogy az ítélet nem végleges. Parlamentaris országokban a közvélemény fel fogja hívni a kormányt, hogy új tárgyalást szorgalmazzon. A viszály a helyett, hogy megszűnnék örökkévalóvá fog válni. Vájjon valóban nem-e a eél melyet elsősorban tartozunk szolgálni, a nemzetközi béke előmozdítása. Actes id. hely.

ítéletei netalán revideálva lesznek, szigorúbban ragaszkodik a jogelvekhez, másrészt a felebbezési tanács, miután tudja, hogy ítéletei a jövőre gyakorlatnak utat szabnak a jogelveket erősebben kidomborítani és alkalmazni igyekszik. Igen helyesen mondták az első konferencián: «Il faut nous bien tenir l'idée que l'arbitrage n'est un instrument de paix que parce qu'il est instrument de justice.»¹ Megengedendő és szervezendő a felebbezési fórum végül azért is, mert mennél több biztosítékkal lesz a választott bírászkodásban a jog alkalmazása biztosítva, annál könnyebb az egyes államoknak ezen bíróságok illetékességét elismerni.

Mindezek a fejtegetések azonban csak de lege ferenda szólnak és kiegészítő részét képezik annak a gondolatmenetnek, mely szerint a nemzetközi életben a jog uralma csak állandó és törvényes hatáskörrel bíró bíróság által biztosítható, mely bíróság ítélete ellen a jog alkalmazásának biztosítása okából a felebbezés vagy a felülvizsgálat jogszabályok helytelen alkalmazása esetében megengedendő.

Térjünk vissza azonban a jövőre vonatkozó tervek köréből a lex latához, a jelenleg érvényes nemzetközi joghoz.

Á nemzetközi jog választott bíróságképen szervezi a nemzetközi bírászkodást és szükségszerűleg ugyanazokat a jogorvoslatokat biztosítja a választott bírósági ítélet ellen, amely jogorvoslatokat (semmisségi kereset) a polgári jog a választott bírósági ítélet ellen engedélyez. Ha a nemzetközi irodalomban a választott bírósági ítélet ellen érvényesíthető jogorvoslatokra vonatkozó fejtegetéseket nézzük, úgy látjuk, hogy az írók majdnem egyértelműleg tanítják, miszerint a választott bírósági ítélet semmis, ha az egyezmény semmis, ha a választott bíró hatáskörét túllépi, ha meg van vesztegetve, vagy végül ha lényeges tévedés esete forog fenn.²

¹ Ruy Barbosa, Actes II. Conference, 366. I. a választott bíróság a béke eszköze, mert eszköze az igazságszolgáltatásnak.

² V. ö. Nys id tanulmányát és az ott felhívott irodalmat.

Szóval a lényeges tévedés esetétől eltekintve, ugyanazok az esetek, melyeket a polgári perrendtartások semmisségi okokként elismernek. A lényeges tévedés fogalma tekintetében az egyes írók között nagy az eltérés.¹ A H. E. alapján úgy vélem, ma a lényeges tévedés alatt nem valami okirat, vagy szerződés helytelen értelmezése, avagy magyarázása, sem valamely jogszabály helytelen alkalmazása nem értendő, hanem a lényeges tévedés esete csakis akkor forog fenn, ha a felek egyike vagy a tanuk, illetve szakértők nyilván hamis vallosmásokkal a bíróságot megtévesztették.

A lényeges tévedés fogalmának illetén értelmezése tekintethető csak helyesnek, mert ha lényeges tévedés fogalmát kiterjesztőleg magyarázzuk és a jogi és ténybeli tévedéseket, melyek a bírónak az ügyről alkotott helytelen felfogásának és nem a felek vagy tanuk megtévesztésének következménye, szintén ezen fogalom alá szubszummáljuk, akkor valóban utat nyitunk minden felebbezésnek az ítélet ellen, utat nyitunk egy olyan jogorvoslatnak, mely az írók tendenciája és a hágai konferencia határozott intézkedései értelmében kizárandó. Értelmezésünk megerősítésére felhívjuk a hágai állandó választott bíróság ítéletét az Orinoco Steamship Co. ügyében. 1903-ban a venezuelai kormány egyes hatalmakkal megállapodásra lépett a célból, hogy ezen hatalmak által polgáraiik érdekében érvényesített követelések választott bíróságok előtt érvényesítesenek. Ily megegyezés létesült többek között az Egyesült-Államok és Venezuela között. A nemzetközi bíróság az egyezmény értelmében megalakult és az előtte érvényesített követelések, így többek között az Orinoco Steamship Co. követelése ügyében is ítéletet mondott. Nevezett társaság a venezuelai kormány ellen követeléseket érvényesített különböző jogcímeiken és pedig követelt:

¹ Scelle Revue Generale 911., 189. 1. A hatáskör túllépése tekintetében 1. fentebb a peru—bolíviai és Frontière de Nord Est viszályok kapcsán felhívott irodalmat.

1. 1.201),700 dollárt kártérítésül, miután a venezuelai kormány a nevezett társaságnak szerződés folytán engedélyezett hajózási jogokat kormányrendelettel megszüntette.

2. 19,219 dollárt egy, a kormány és a társaság között létrejött megállapodás alapján.

3. 149,698 dollárt a társaság által utolsó a venezuelai forradalom alatt szenvedett kár megtérítéseképen.

1. 25,000 dollárt a perköltségek megtérítéseképen.

A választott bíróság elnöke (a németalföldi királynő által az egyezmény értelmében kirendelt Harry Barge), ki miután a választott bírák megegyezni nem tudtak a vitát eldöntötte, felperest 1., 2. és 4. alatt érvényesített követelésével teljesen elutasította, a 3. alatt érvényesített követelésnek ellenben 28,224 dollár erejéig helyt adott.

Az észak-amerikai Egyesült-Államok a választott bíró ítéletében nem nyugodtak meg és a per revízióját követelték. Hosszas tárgyalások után a felek végül megállapodtak abban, hogy a per revízióját a hágai állandó választott bíróság tagjai köréből alakítandó hármastanácsra bízzák. A választott bírósági egyezmény megállapítja, hogy a Venezuelai Egyesült-Államok azt vitatják, hogy az Orinoco Steamship Co. ügyében Bagre főbíró által hozott ítélet «n'est viciée par aucune cause qui en jurisprudence universelle donnent motif à la nullité»¹ és hogy miután semmiféle ok fenn nem forog, az ítélet végérvényes.

Evvél szemben az észak-amerikai Egyesült-Államok vitatják, hogy az ítélet semmis és a felek megállapodtak abban, hogy ezen vitájuk eldöntését egy választott bíróságra fogják bízni. A választott bíróság — folytatja az egyezmény — el fogja dönteni azt, vajjon tekintetbe véve az ügy összes körülményeit és a nemzetközi jog elveit, Barge főbírónak ítélete

¹ Nem szenved olyan hibában, mely nemzetközi jog szerint semmiséi okot képez.

semmis-e és a nevezett bíróság a semmiséget megállapítaná, úgy döntení fog egyben az érdem tekintetében is.

A hágai választott bíróság ítéletének általános indokolásában kifejti, hogy «úgy a béke mint a választott bírósági intézmény elterjedésének érdekében kívánatos, miszerint a választott bírósági ítéletek véglegességeknek tekintessenek és a felek által tiszteletben tartassanak, úgy amint azt különben az egyezmény 87. §-a meghatározza és hogy ily ítéletek felülvizsgálására semminemű bíróság szervezve nincsen.¹

«De tekintetbe véve azt is, hogy a felek egyike azt vitatja, hogy a választott bíró ítélete semmis és a felek megállapodtak abban, hogy a jelen választott bíróságnak az elsőbírói ítélet véglegességének tekintetbe vétele nélkül döntenie kell a tekintetben, vajjon a Barge főbíró ítélete nem semmis-e, illetve vajjon ez az ítélet érvényesnek tekintendő-e és így az ügy érdemének újabb elbírálását kizárja-e, — »

«Tekintetbe véve továbbá, hogy a felek között 1909 február 13-án létrejött egység legalább hallgatólag semmiségi okokként elismeri a hatáskör túllépését (excessive exercise of power) és a lényeges tévedést (error in judgement),»

«Tekintetbe véve, hogy felperes vitatta a hatáskör túllépését és számos jogi és ténybeli tévedést, amelyek véleménye szerint a lényeges tévedés fogalmát kimerítik. Tekintetbe véve végül azt, hogy úgy a jog, mint a méltányosság követelménye, hogy ha a választott bíró több követelés tekintetében döntött, akkor minden részkövetelés külön bíraltassék el, mert egy rész tekintetében fennforgó semmiség a másik részt nem érinti, minden rész tekintetében külön vizsgálat alapján és következőképen kellett ítélni.»

A választott bíróság ezután áttér az egyes követelések

¹ V. o. K y s id. tanulmányát és »cello id. cikkét melynek kapcsán ítélet közölve. Az amerikai állandó bírósági javaslat tárgyalása alkalmával Németország ajánlotta, hogy az állandó bíróság bizonyos esetekben mint felülvizsgálati fórum is járjon el.

tekintetében hozott ítéleteknek külön-külön elbírálására. Az első tétel a szerződés megsemmisítése okából követelt 1.200,701 dollár tekintetében Barge főbíró ítéletét a szerződés értelmezésére alapította, az Egyesült-Államok pedig egyéb semmisségi okokon kívül azt is állították, hogy a szerződés helytelen értelmezése lényeges tévedésnek és ilyképen semmisségi oknak tekintendő. A hágai választott bíróság a semmisségi panaszt elutasítja indokolásában kifejti, hogy «tekintetbe véve, miszerint a tények minősítése és okiratok értelmezése kizárólag a választott bíróságnak hatáskörébe tartozik és döntések, amennyiben ilyen okokra vezethetők vissza, jelen bíróság által felül nem vizsgálhatók, miután a bíróságnak nem feladata megállapítani azt, vajjon helyesen vagy helytelenül ítélte-e a főbíró, hanem hatásköre csak az ítélet netaláni semmisségének megállapítására terjed, ha pedig valamely választott bírósági ítélet megtámadható volna azért, mert téves, úgy a fellebbezés és felülvizsgálat általános szabállyá válnának, melyeket a hágai egyezmények határozottan kizártak.»

A II. követelést Barge főbíró elutasította, mert a Orinoco Steamship Co. nem vette igénybe a venezuelai bíróságokat a diplomáciai segély felhívása előtt, holott az állammal kötött szerződése értelmében különbeni jogvesztés terhe alatt erre a diplomáciai segély felhívása előtt, köteles volt. Kifejtette továbbá a választott bíró azt, hogy miután ezen követelést nevezett társaság engedmény útján szerezte meg, az engedményről az adóst azonban nem értesítette, a követelést érvényesíteni jogosítva nincsen. A hágai választott bíróság Barge főbíró ezen ítéletét semmissnek tekintette és pedig a következő okokból:

«Az 1903 február 13-án kelt szerződés, amely a választott bíróságnak az ítélkezésre hatalmat adott, kifejezetten megállapítja, hogy a választott bíróságnak ítéletét a méltányosságra tartozik alapítani és technikai jellegű kifogásokat valamint a belföldi törvényhozás intézkedéseit tekintetbe nem

veheti. Miután pedig a hatáskörnek túllépése nemcsak akkor forog fenn, ha a választott bíró valamely az illetékessége alá nem tartozó kérdésben dönt, hanem fennforog akkor is, ha a választott bíró félreismeri a választott bírósági egyezménynek őt kötelező intézkedéseit, amelyek meghatározzák azt az utat, melyen a választott bírónak a határozatot meg kell alkotnia és különösen azokat az intézkedéseket, melyek az alkalmazandó jogra vonatkoznak, tekintetbe véve pedig, hogy az elutasításra okul szolgáló körülmények az egyezmény értelmében elutasításra nyilván okul nem szolgálhatnak.» A hágai választott bíróság Barge főbíró által felhívott indokokat olyanoknak tekintette, melyek technikai jellegű kifogásokra, illetve lokális törvényhozási intézkedésekre vannak alapítva és az általános méltányossági elvekkel össze nem egyeztethetők.

A hágai választott bíróság felhívott ítéletében kimondta, hogy a választott bíró által tények megállapításánál és okiratok értelmezésénél elkövetett hibák nem tekinthetők a választott bírósági ítélet semmisségét megállapító lényeges tévedésnek. A választott bírósági ítélet ennyiben tehát a fentebb kifejtett értelmezést megerősíti. A választott bíróság ezen ítéletét ugyan a lényeges tévedés fogalmának illetően minősítése folytán egyesek megtámadták, de véleményem szerint, ma midőn a hágai egyezmény szövegéből világos, hogy a hatalmak minden revíziót és minden felebbezést az ítélet ellen ki akartak zárni, kétségtelen, hogy a választott bíróság helyesen járt el akkor, midőn a mondott semmisségi okot olyképen értelmezte, hogy az, egy a semmisségi per alakjába bujtatott felebbezésre indokol ne szolgálhasson.

A sem miségi per tárgyát csakis oly körülmények képezhetik, melyek a választott bírósági szerződés megsértéseképpen jelentkeznek. Így ha a választott bíró, mint az Orinoco Steamship Co. esetében megsérti az egyezményt; oly okokra alapítja ítéletét, melyek az egyezmény szerint tekintetbe nem

vehetők, avagy ha választott bíró oly kérdéseket dönt el, melyeknek eldöntésével megbízva nem lőtt, úgy a választott bírósági egyezmény meg van sértve és semmiségi keresetnek helye van. A lényeges tévedés szintén lehet semmiségi ok, de csak akkor, ha igazolható, hogy a választott bíró az egyezmény alapján őt terhelő kötelezettséget valamely tévedése folytán nem úgy teljesített amint teljesítette volna azt, ha ezen tévedésben nem lett volna. Ha a választott bíró teszem az okiratnak egy hamis példányát olvassa és indokolását a hamisított kitételre alapítja akkor igenis fennforog lényeges tévedés. A felek ugyanis egymással a tekintetben léptek szerződésre, hogy valamely viszályukat a választott bíróság által, a kellő adatoknak a bíró rendelkezésére bocsajtása után, eldöntetni fogják, ha tehát egyik fél a másikkal szemben őt terhelő kötelezettségét megszegi és a bírónak hamis adatokat bocsajt rendelkezésére, úgy ez a fél megszegi szerződési kötelezettségét és ezen megszegésének következményeképpen jelentkező választott bírósági ítélet semmis.

A választott bírósági ítélet semmis tehát akkor, ha a felek nem teljesítik egymással avagy a bíróval szemben, vagy a bíró nem teljesíti a felekkel szemben azokat a kötelezettségeket, melyek őket terhelik, és az ítélet ezen köteleltetés következtében más tartalommal bír, mint minő tartalommal rendelkezett volna akkor, ha ezen köteleltetés következtében nem következett volna.

A H. E. előtörténete és különösen az a körülmény, hogy az orosz javaslat 25. í<-a a tárgyalások folyamán el lett ejtve amellettt szólnak ugyan, hogy a H. E. még illetén semmiségi keresetek megindítását is ki akarta zárni, véleményem szerint azonban ez az értelmezés téves volna és a H. E. félreismerésén alapszik. A H. E. 55. §-a csak az újrafelvétől tekintetében intézkedik és csakis az ítélet felülvizsgálását és a felebbezést zárja ki, a H. E. azonban elismeri és hangsúlyozza azt, hogy a választott bíraskodás a felek megegyezésén alapszik és a

bíróság a felek által neki adott hatalomnak megfelelően tartozik eljárni.¹ Az egyezmény szerint a választott bíraskodás szerződésen alapszik és a bíraskodás szerződés teljesítéseképpen jelentkezik szükségszerűleg elismeri az egyezményt tehát, hogy minden cselekvés, mely az érdekeltek közötti szerződés ellen irányul és a szerződést megsérti, okul szolgálhat az ítélet megsemmisítésére.

A semmisségnek külön szabályozása a hágai egyezménybe tartozott volna, de az a körülmény, hogy az államok ezen jogorvoslat tekintetében megállapodásra jutni nem tudtak, meg nem szüntetheti ezen az intézmény lényegéből következő jogorvoslat jogosságát.

A nemzetközi jog semmisségi oknak tekintette továbbá a felsoroltakon kívül még, a választott bíróság működésének alapját képező egyezmény semmisségét. Véleményem szerint ezen semmisségi ok fenntartásának semmi jelentősége sincsen. A választott bíróság ugyanis, csak mindkét állam beleegyezésével és mindkét állam közreműködése mellett járhat el, makacsság az államok közötti eljárásban nem létezik. Ha tehát valamely állam annak ellenére, hogy a választott bírósági szerződést semmisnek tekinti a választott bírósági eljárásban résztvesz, úgy részvétele folytán a bíróság illetékességét és a szerződés érvényességét elismeri.²

A választott bírósági ítélet a felek közötti viszályt befjezi, és a felek között minden későbbben keletkező viszály tekintetében res judicatát képez. A kötelező választott bírósági szerződés tárgyalása alkalmával Németország képviselője a szerződés ellen többek között azt az ellenvetést is érvényesítette, hogy a kötelező választott bíróság a világszerződések egységes értelmezését veszélyezteti.³ Ha ugyanis, úgymond Marschall von Biberstein egy szerződéshez több állam csat-

¹ V. ö. különösen H. E. 37. és 52. §-ait.

² Ily értelemben a Goldschmidt-féle javaslat is, V. ö. Nys id. hely.

³ Actes TI, conference 469, 1.

lakozik és ezen szerződés tekintetében két állam között vizsály keletkezik, úgy a bíróság a szerződést értelmezni fogja és ezen értelmezése szükségszerűkig csak a peres felek tekintetében lesz érvényes. Ha más államok között ugyanezen szerződés ugyanazon intézkedése tekinteteiben rövid idővel ezután szintén vizsály keletkezik, úgy nincsen kizárva, hogy a vizsályt más választott bíróság másképen dönti el esetleg, amint eldöntötte az első választott bíróság más peres felek között felmerült ugyanazt a vizsályt. A választott bíróságok különböző értelmezései a nemzetközi szerződések létezését és egység értelmezését veszélyeztetik. Marshall ezen ellenvetésének megvizsgálására kiküldött és Fusinato elnöktele alatt alakult bizottságnak javaslatára a hágai konferencia megállapította, hogy az ítélet csak a peres felek közötti viszonyban képez res judicátát, oly szerződések esetében azonban, melyhez a peres feleken kívül más államok is csatlakoztak, a peres feleknek kötelességévé tette, a többi államoknak az értesítését és jogot adott a többi szerződő hatalmaknak arra, hogy a perbe beavatkozzanak. Ha egyik vagy másik szerződő hatalom a perbe beavatkozott, úgy az ítélet vele szemben is res judicátát képez. A hágai egyezmény ezen intézkedései azonban az ellenvetés erejét tulaj donképen nem szüntetik meg, az államoknak ugyan mód van adva, hogy az ítélet velük szemben is hatályossá válják és ilyképen később egy más értelmezés ugyanazon szerződés intézkedése tekintetében ne keletkezhessek, azonban ha az államok beavatkozási jogukkal nem élnek, úgy a későbbi eltérő értelmezések veszélye fenn marad. Félő továbbá hogy világ szerződéseknel, ha netalán igen sok szerződő hatalom él a beavatkozás jogával, úgy a peres eljárás igen komplikálódnék. Véleményem szerint a helyes út az volna, ha az egyes világszerződések, melyek a választott bírósági kikötést tartalmazzák, egyben intézkednének a tekintetben, hogy egyes hatalmak között a szerződés értelmezése körül felmerült vizsályok esetében melyik állam vagy

melyik nemzetközi szervezet tartozik az összesség érdekeinek védelmére beavatkozni és egyben megállapítást nyerne, hogy olyan döntés, mely az összeség védelmére kirendelt hatalom vagy hatóság megidézése után és részvétele mellett jött létre, az összes szerződő feleket kötelezi.

A választott bírósági Ítélet az államot kötelezi, nem kötelezi azonban, a már fentebb és más helyt is kifejtett álláspontom szerint, az állam egyes hatóságait és közegeit. Ha a választott bírósági ítélet valamely olyan intézkedés tekintetében kötelezi az államot, melyet hatóságai segélyével kell megvalósítania, akkor szükséges, hogy az illető állam a bel-földi jog által előírt módon kútfői erővel ruházza fel a nemzetközi bíróság döntését.

Függelék a III., IV., fejezetekhez

TITRE IV.

De L'Arbitrage Intel-national.

CHAPITEE I.

De la Justice, arbitrale.

Art. 37. L'arbitrage international a pour objet le règlement de litiges entre les États par des juges de leur choix et sur la base du respect du droit.

Le recours à l'arbitrage implique l'engagement de se soumettre de bonne foi à la sentence.

Art. 38. Dans les questions d'ordre juridique et en premier lieu, dans les questions d'interprétation ou d'application des Conventions internationales, l'arbitrage est reconnu par les Puissances contractantes comme le moyen le plus efficace et en même temps le plus équitable de régler les litiges qu'in'ont pas été résolus par les voies diplomatiques.

En conséquence il serait désirable que dans les litiges sur les questions susmentionnées, les Puissances contractantes eussent, le cas échéant, recours à l'arbitrage en tant que les circonstances le permettraient.

IV. CÍM.

A nemzetközi választott bíraskodás.

I. FEJEZET.

A választott }írosaq Ítékezése.

Art. 37. A választott bíraskodás tárgya az államok közötti viszályoknak, maguk választotta bírák által a jogtisztelet alapján való elintézése.

A választott bíróság felhívása magában foglalja a kötelezettséget a választott bírósági ítélet jóhiszemű elfogadására.

Art. 38. Jogviták és elsősorban szerződések alkalmazására és értelmezésére vonatkozó kérdések esetében a szerződő hatalmak elismerik, hogy a választott bíróság a legalkalmasabb és a legméltányosabb eszköz a viszályok elintézésére, ha azok diplomáciai úton elintézhetők nem voltak.

Kívánatos volna tehát, hogy a fent említett viszályok esetében a hatalmak, amennyiben a körülmények ezt megengedik, szükség esetében a választott bírósághoz fordulja naiv.

Art. 39. La Convention d'arbitrage est conclue pour des contestations déjà nées ou pour des contestations éventuelles.

Elle peut concerner tout litige ou seulement les litiges d'une catégorie déterminée.

Art. 40. Indépendamment des Traités généraux ou particuliers qui stipulent actuellement l'obligation du recours à l'arbitrage pour les Puissances contractantes, ces Puissances se réservent de conclure des accords nouveaux, généraux ou particuliers, en vue d'étendre l'arbitrage obligatoire à tous les cas que l'elles jugeront possible de lui soumettre.

CHAPITRE II

De la Cour permanente d'Arbitrage.

Art. 41. Dans le but de faciliter le recours immédiat à l'arbitrage pour les différends internationaux qui n'ont pu être réglés par la voie diplomatique les Puissances contractantes s'engagent à maintenir, telle qu'elle a été établie par la Première Conférence de la Paix, la Cour Permanente d'Arbitrage, accessible en tout temps et fonctionnant, sauf

Art. 39. A választott bírósági szerződés köthető már fennforgó vagy a jövőben keletkező nézeltetés tekintetében, vonatkozhatik minden viszályra vagy bizonyos meghatározott természetű viszályokra.

Art. 40. Függetlenül a májlétező általános vagy különleges szerződésektől, melyek a választott bíróság felhívására a szerződő hatalmakat kötelezik, ezek a hatalmak fenntartják maguknak a jogot, hogy a kötelező választott bírászkodást kiterjesszék mindazokra az esetekre, melyekben ezen bírászkodást lehetségesnek tartják és e célból új általános vagy különleges megállapodásokra lépjenek.

II. FEJEZET.

A választott bíróság állandó ítélőszéke.

Art. 41. A célból, hogy nemzetközi viszályokban, melyek diplomáciai úton elintézhettek nem voltak, a feleknek a választott bíróság felhívását megkönnyítsék a szerződő hatalmak kötelezik magukat, hogy az állandó választott bíróságot olyképp, mint az az első békekonferencia által szervezve lett, fenntartják. Ezen bíróság a feleknek mindig rendelkezésére

stipulation contraire des Parties, conformément aux règles de procédure insérées dans la présente Convention.

Art. 42. La Cour Permanente est compétente pour tous les cas d'arbitrage, à moins qu'il n'y ait entente entre les Parties pour l'établissement d'une juridiction spéciale.

Art. 43. La Cour Permanente a son siège à La Haye.

Un Bureau International sert de greffé à la Cour; il est l'intermédiaire des communications relatives aux réunions de celle-ci; il a la garde des archives et la gestion de toutes les affaires administratives.

Les Puissances contractantes s'engagent à communiquer au Bureau, aussitôt que possible, une copie certifiée conforme de toute stipulation d'arbitrage intervenue entre Elles et de toute sentence arbitrale Les concernant et rendue par des juridictions spéciales.

Elles s'engagent à communiquer de même au Bureau les lois, règlements et documents constatant éventuellement l'exécution des sentences rendues par la Cour.

áll és az ezen egyezményben foglalt szabályoknak megfelelően jár el, amennyiben a felek más szabályokban meg nem állapodtak.

Art. 42. Az állandó bíróság-illetékes minden a választott bíróság elé tartozó esetben, kivéve mégis, ha a felek megállapodása szerint különleges bíróság szervezendő.

Art. 43. Az állandó bíróság székhelye Hága.

A nemzetközi iroda szolgál a bíróság jegyzői irodájakép és ezen iroda van megbízva avval, hogy a bíróság összehívására vonatkozó értesítéseket közvetítse, az irattárt őrizze és minden egyéb adminisztratív teendőt elintézzzen. A szerződő hatalmak kötelezik magukat, hogy minden általuk kötött választott bírósági szerződésnek és minden őket érdeklő ügyben valamely külön szervezett bíróság által hozott ítéletnek egy hites kiadmányát ahogy csak lehetséges, az irodának, megküldeni fogják.

Kötelezik magukat továbbá, hogy az állandó bíróság által hozott ítéletek végrehajtását tanúsító törvényeket, rendeleteket és okiratokat az irodával közölni fogják.

Art. 41. Chaque Puissance contractante désigne quatre personnes au plus, d'une compétence reconnue dans les questions de droit international, jouissant de la plus haute considération morale et disposées à accepter les fonctions d'Arbitre.

Les personnes ainsi désignées sont inscrites, au titre de Membres de la Cour, sur une liste qui sera notifiée à toutes les Puissances contractantes par les soins du Bureau.

Toute modification à la liste des Arbitres est portée, par les soins du Bureau, à la connaissance des Puissances contractantes.

Deux ou plusieurs Puissances peuvent s'entendre pour la désignation en commun d'un ou de plusieurs Membres.

La même personne peut être désignée par des Puissances différentes.

Les Membres de la Cour sont nommés pour un terme de six ans. Leur mandat peut être renouvelé.

En cas de décès ou de retraite d'un Membre de la Cour, il est pourvu à son remplacement selon le mode fixé pour sa nomination, et pour une nouvelle période de six ans.

Art. 44. Minden hatalom kijelöl négy személyt, kinek szakértelme nemzetközi jogi kérdésekben el van ismerve és akik a legjobb hírnek örvendenek és hajlandóak a választott bírói tisztet elfogadni.

Az ily kép kijelölt személyeket mint a választott bíróság tagjait egy lajstromba bevezetik és ezen névsorrt a nemzetközi iroda az összes szerződő hatalmakkal közli.

Minden a választott bírósági tagok névjegyzékében beállott változás az iroda által a szerződő hatalmakkal közlendő.

Két vagy több hatalom megállapodhatik, hogy közösen fognak egy vagy több tagot kijelölni.

Ugyanaz a személy több hatalom által is kijelölhető.

A választott bíróság tagjait hat évi tartamra nevezik ki. Megbízásuk megújítható.

Egy tag halála, illetve lemondása esetében, ugyanolyan módon kell gondoskodni a helyettesítésről, mint a minő mód az illető tag kinevezése tekintetében megállapítva van, az új tagot hat évre nevezik ki.

Art. 45. Lorsque les Puissances contractantes veulent s'adresser à la Cour Permanente pour le règlement d'un différend survenu entre Elles, le choix des Arbitres appelés à former le Tribunal compétent pour statuer sur ce différend, doit être fait dans la liste générale des Membres de la Cour.

A défaut de constitution du Tribunal arbitral par l'accord des Parties, il est procédé de la manière suivante:

Chaque Partie nomme deux Arbitres, dont un seulement peut être son national ou choisi parmi ceux qui ont été désignés par Elle comme Membres de la Cour Permanente. Ces Arbitres choisissent ensemble un Surarbitre.

En cas de partage des voix, le choix du Surarbitre est confié à une Puissance tierce, désignée de commun accord par les Parties.

Si l'accord ne s'établit pas à ce sujet, chaque Partie désigne une Puissance différente et le choix du Surarbitre est fait de concert par les Puissances ainsi désignées.

Si, dans un délai de deux mois, ces deux Puissances n'ont pu tomber d'accord, cha-

Art. 45. Amidőn a szerződő hatalmak valamely közöttük felmerült ellentét elintézésére az állandó bíróságot hívják fel, akkor a választott bírák, kik az illetékes ítélőszéket megalakítani hivatva vannak, a választott bírák névjegyzékéből választandók ki.

Ha az ítélőszék a felek megállapodása alapján nem alakítható meg, akkor a következő eljárás követendő:

Mindegyik fél kijelöl két választott bírót, akik közül csak egy lehet az ő állampolgára vagy az állandó bíróságnak általa kijelölt tagja. Ezek a választott bírák azután közösen választják meg a főbírot.

Ha a szavazatok egyenlően oszlanak meg, akkor a felek közösen egy harmadik hatalmat bíznak meg avval, hogy a főbíró személyét kijelölje.

Ha e tárgyban a felek megállapodni nem tudnak, úgy mindegyik fél egy-egy hatalmat jelöl ki és az ilyképen kijelölt határnak közösen határozzák meg a főbíró személyét. Ha ezek a hatalmak két hónapon belül a főbíró személye tekintetében megállapodni nem tud-

cune d'EUes présente deux candidats pris sur la liste des Membres de la Cour permanente, en dehors des Membres désignés par les Parties et n'étant les nationaux d'aucune d'Elles. Le sort détermine lequel des candidats ainsi présentés sera le surarbitre.

Art. 4G. Dès que le Tribunal est composé, les Parties notifient au Bureau leur décision de s'adresser à la Cour, le texte de leur compromis, et les noms des arbitres.

Le Bureau communique sans délai à chaque arbitre le compromis et les noms des autres Membres du Tribunal.

Le Tribunal se réunit à la date fixée par les Parties. Le Bureau pourvoit à son installation.

Les Membres du Tribunal, dans l'exercice de leurs fonctions et en dehors de leur pays, jouissent des privilèges et immunités diplomatiques.

Art. 47. Le Bureau est autorisé à mettre ses locaux et son organisation à la disposition des Puissances contractantes pour le fonctionnement de toute juridiction spéciale d'arbitrage.

nak, úgy mindegyik hatalom két jelöltet állít fel, akik a választott bírók névjegyzékéből választandók, de nem lehetnek a peres felek állampolgárai, sem a peres felek által kijelölt tagjai az állandó bíróságnak. A sors határozza meg azután, hogy az ilyképen felállított jelöltek közül ki lesz a főbíró.

Art. 46. Amint megvan az ítélőszék alakítva, a felek közlik az irodával, hogy elhatározták, miszerint az állandó bírósághoz fordulnak, közlik továbbá egyezményük szövegét és a választott bíróknak neveit. Az iroda minden késedelem nélkül közli a bíróság egyes tagjaival az egyezmény szövegét és a többi választott bírónak a nevét. A törvényszék a felek által meghatározott időpontban ül össze.

Elhelyezéséről az iroda gondoskodik.

A törvényszék tagjai hazájukon kívül hivatásuk gyakorlásában a diplomáciai kedvezményeket és mentességeket élvezik.

Art. 47. Az iroda fel van hatalmazva arra, hogy szervezetét és helyiségét szerződő feleknek minden külön szervezett választottbíróság működése céljából rendelkezésére bocsássa.

La juridiction de la Cour permanente peut être étendue, dans les conditions prescrites par les règlements, aux litiges existant entre des Puissances non contractantes ou entre des Puissances contractantes et des Puissances non contractantes, si les Parties sont convenues de recourir à cette juridiction.

Art. 48. Les Puissances contractantes considèrent comme un devoir, dans le cas où un conflit aigu menacerait d'éclater entre deux ou plusieurs d'entre Elles, de rappeler à celles-ci que la Cour permanente leur est ouverte.

En conséquence, Elle déclarent que le fait de rappeler aux Parties en conflit les dispositions de la présente Convention, et le conseil donné, dans l'intérêt supérieur de la paix, de s'adresser à la Cour permanente, ne peuvent être considérés que comme actes de bons offices.

En cas de conflit entre deux Puissances, l'une d'Elles pourra toujours adresser au Bureau International une note contenant sa déclaration qu'Elle serait disposée à soumettre le différend à un arbitrage.

Le Bureau devra porter aus-

Az állandó bíróság illetékesége kiterjeszthető a rendeletben meghatározott feltételek mellett, oly viszályokra is, melyek nem szerződő hatalmak, vagy szerződő hatalmak és nem szerződő hatalmak között merültek fel, ha a felek ezen bíróság felhívása tekintetében állapotok meg.

Art. 48. A szerződő hatalmak kötelességüknek tekintik, hogy abban az esetben, ha két vagy több hatalom között, éles összeütközés kitörésének a veszélye forog fenn, ezen hatalmaknak emlékezetébe idézni, hogy az állandó bíróság nyitva áll előttük. Ennek következtében kijelentik a felek, hogy jelen egyezménynek a felek emlékezetébe való idézése, valamint a béke érdekében adott tanács, jó szolgálatokra irányuló cselekvésnek nem tekinthető. Két fél között felmerült nézeteltérés esetében bármelyik fél jogosítva van a nemzetközi irodához intézett jegyzékben kijelenteni, hogy hajlandó a nézeteltérés elbírálását választott bíróságra bízni.

Ezen kijelentést az iroda

sitôt la déclaration à la connaissance de l'autre Puissance.

Art. 49. Le Conseil administratif permanent, composé des Représentants diplomatiques des Puissances contractantes accrédités à La Haye et du Ministre des Affaires Etrangères des Pays-Bas, qui remplit les fonctions de Président, a la direction et le contrôle du Bureau International.

Le Conseil arrête son règlement d'ordre ainsi que tous autres règlements nécessaires.

Il décide toutes les questions administratives qui pourraient surgir touchant le fonctionnement de la Cour.

Il a tout pouvoir quant à la nomination, la suspension ou la révocation des fonctionnaires et employés du Bureau.

Il fixe les traitements et salaires, et contrôle la dépense générale.

La présence de neuf membres dans les réunions dûment convoquées* suffit pour permettre au Conseil de délibérer valablement. Les décisions sont prises à la majorité des voix.

Le Conseil communique sans délai aux Puissances contractantes les règlements adoptés par

nyomban a másik féllel közölni tartozik.

Art. 49. A nemzetközi közigazgatási tanács, mely a szerződő hatalmaknak a Hágában akkreditált meghatalmazottjainból és a németalföldi külügyminiszterből mint elnökből, alakul, irányítja és ellenőrzi a nemzetközi iroda működését.

A tanács állapítja meg saját működési rendjét, valamint minden egyéb rendelet tartalmát.

Ő határozza meg mindazokat a közigazgatási jellegű intézkedéseket, melyek a bíróság működésével összefüggnek. Ő nevezi ki, függeszti fel, illetve bocsájta el az iroda alkalmazottait.

Ő állapítja meg az alkalmazottak fizetését és ellenőrzi az általános kiadásokat.

A kellően egybehívott gyűlés határozatképességéhez kilenc tagnak a jelenléte szükséges. A határozatok szótöbbséggel hozatnak.

A tanács nyomban közölni fogja a szerződő hatalmakkal az általános megállapított sza-

lui. Il Leur présente chaque année un rapport sur les travaux de la Cour, sur le fonctionnement des services administratifs et sur les dépenses. Le rapport contient également un résumé du contenu essentiel des documents communiqués au Bureau par les Puissances en vertu de l'Article 43 alinéas 3 et 4.

Art. 50. Les frais du Bureau sont supportés par les Puissances contractantes dans la proportion établie pour le Bureau international de l'Union postale universelle.

Les frais à la charge des Puissances adhérentes seront comptés à partir du jour où leur adhésion produit ses effets.

CHAPITRE III.

De la procédure arbitrale.

Art. 51. En vue de favoriser le développement de l'arbitrage, les Puissances contractantes ont arrêté les règles suivantes qui sont applicables à la procédure arbitrale, en tant que les Parties ne sont pas convenues d'autres règles.

Art. 52. Les Puissances qui recourent à l'arbitrage signent un Compromis dans lequel sont déterminés l'objet du litige, le délai de nomination des Arbi-

bályokat. Évente bemutatja jelentését a bíróság működéséről és az igazgatási teendőkről, valamint elszámolásait a költségekről.

A jelentésben foglalandó rövid kivonata azoknak az okiratoknak, melyek az irodával az egyezmény 43. §. 2. és 3. bekezdése értelmében közölve lettek.

Art. 50. Az iroda költségei a szerződő felek által azon arány szerint viselendők, mely nemzetközi póstaegyezmény által a nemzetközi iroda tekintetében megállapítva van.

A hozzájáruló hatalmakat terhelő költségeket attól a naptól számítják, amely napon hozzájárulásuk hatályossá vált.

III. FEJEZET.

A választott bírósági eljárásról.

Art. 51 A választott bíróságok fejlesztésének érdekében a szerződő felek a választott bírósági eljárás következő szabályait állapították meg, melyek, amennyiben a felek más szabályokban nem állapodtak meg, alkalmazandók.

Art. 52. A felek ha a választott bírósághoz akarnak fordulni, egy egyezményt írnak alá, melyben meg van határozva a viszály tárgya, a vá-

très, la forme, l'ordre et les délais dans lesquels la communication visée par l'Article 63 devra être faite, et le montant de la somme que chaque Partie aura à déposer à titre d'avance pour les frais.

Le compromis détermine également, s'il y a lieu, le mode de nomination des Arbitres, tous pouvoirs spéciaux éventuels du Tribunal, son siège, la langue dont il fera usage et celles dont l'emploi sera autorisé devant lui, et généralement toutes les conditions dont les Parties sont convenues.

Art. 53. La Cour Permanente est compétente pour l'établissement du Compromis, si les Parties sont d'accord pour s'en remettre à elle.

Elle est également compétente, même si la demande est faite seulement par l'une des Parties, après qu'un accord par la voie diplomatique a été vainement essayé, quand il s'agit:

* a) d'un différend rentrant dans un Traité d'arbitrage généralement conclu ou renouvelé a-

lasztott bírák választásának időpontja az alak, a rend és a határidő, melyben a 63. §. által meghatározott közléseknek történiök kell és az összeg, melyet mindegyik fél költség-előlegképen letétbe helyezni tartozik.

Az egyezmény meghatározza továbbá, amennyiben annak szüksége fennforog, a választott bírák kirendelésének módját és választott bíráknak netalán adott rendkívüli hatáskört, a bíróság székhelyét, a nyelvet, melyet a bíróság használni fog és azokat a nyelveket, melyek használata előtte engedélyezve van és általában mindazokat a feltételeket, melyekben a felek megállapodtak.

Art. 53. Az állandó bíróság jogosítva van az egyezmény szövegének meghatározására, ha a felek azt egyértelműleg reábizták. Illetékes a bíróság továbbá akkor is, ha a felek egyike, miután a megállapítás diplomáciai úton megkíséreltetett, de eredményre nem vezethet, kéri az egyezmény szövegének megállapítását, ha szó van:

a) valamely nézeteltérésről, mely a jelen egyezmény létesülése után kötött vagy

près la mise en vigueur de cette Convention et qui prévoit pour chaque différend un Compromis et n'exclut pour l'établissement de ce dernier ni explicitement ni implicitement la compétence de la Cour. Toutefois, le recours à la Cour n'a pas lieu si l'autre Partie déclare qu'à son avis le différend n'appartient pas à la catégorie des différends à soumettre à un arbitrage obligatoire, à moins que le Traité d'arbitrage ne confère au Tribunal arbitral le pouvoir de décider cette question préalable;

b) d'un différend provenant de dettes contractuelles réclamées à une Puissance par une autre Puissance comme dues à ses nationaux, et pour la solution duquel l'offre d'arbitrage a été acceptée. Cette disposition n'est pas applicable si l'acceptation a été subordonnée à la condition que le compromis soit établi selon un autre mode.

Art. 54. Dans les cas prévus par l'Article précédent, le Compromis sera établi par une

megújított választott bírósági szerződés alá tartozik, mely szerződés minden nézeteltérés tekintetében külön egyezményt követel és sem nyíltan, sem hallgatólag az egyezmény szövegének a bíróság útján való megállapítását nem zárja ki.

A bíróság azonban nem hívható fel mégsem abban az esetben, ha a másik fél kijelenti, hogy az ő véleménye szerint a nézeteltérés nem tartozik azon nézeteltérések közé, melyek kötelezőleg a választott bíróság elé utaltattak, kivéven, ha a szerződés ezen előzetes kérdés eldöntését a választott bíróságra bízta;

b) nézeteltérésről, melyre alapú valamely szerződésből eredő követelés szolgált, melyet az egyik állam polgárai érdekében a másik államtól követel és mely nézeteltérésnek eldöntésére a választott bíróság előtti eljárás felajánlva és elfogadva lett. Ezen intézkedés nem alkalmazható abban az esetben, ha az elfogadás azzal a feltétellel történt, hogy az egyezmény szövege valamelyes más módon állapíttassék meg.

Art. 54. Az előző szakasz által meghatározott esetben az egyezmény szövegét egy öt

Commission composée de cinq membres désignés de la manière prévue à l'Article 45 alinéas 3 à 6.

Le cinquième Membre est de droit Président de la Commission.

Art. 55. Les fonctions arbitrales peuvent être conférées à un Arbitre unique ou à plusieurs Arbitres désignés par les Parties à leur gré, ou choisis par Elles parmi les Membres de la Cour Permanente d'Arbitrage établie par la présente Convention.

A défaut de constitution du Tribunal par l'accord des Parties, il est procédé de la manière indiquée à l'Article 45 alinéas 3 à 6.

Art. 56. Lorsqu'un Souverain ou un Chef d'État est choisi pour Arbitre, la procédure arbitrale est réglée par Lui.

Art. 57. Le Surarbitre est de droit Président du Tribunal.

Lorsque le Tribunal ne comprend pas de Surarbitre, il nomme lui même son Président.

Art. 58. En cas d'établissement du Compromis par une Commission, telle qu'elle est visée à l'Article 54, et sauf sti-

tagból álló bizottság határozza meg, melynek tagjai a 45. §. 3-6 bekezdésének megfelelően jelölendők ki.

A bizottság 5-ik tagját illeti meg az elnökség.

Art. 55. A választott bírói tisztséggel megbízható egy vagy több választott bíró, aki, illetve akik a felek tetszése szerint vagy a jelen egyezmény által megállapított választott, bírósági névjegyzékből választottak ki.

Ha a felek az ítélőszék megalakítása tekintetében megállapodásra lépni nem tudtak, úgy az ítélőszék a 45. §. 3-6. bekezdésében megfelelően alakítandó.

Art. 56. Ha egy uralkodó vagy államfő lett választott bíróként megjelölve, úgy a választott bíróság előtti eljárás ő általa szabályozandó.

Art. 57. Az elnöki tisztség a főbíróat illeti meg.

Ha az ítélőszék tagjai között főbíró nincsen, úgy a bíróság maga választja elnökét.

Art. 58. Abban az esetben, ha az egyezmény egy, az 54. §-ban szabályozott bizottság-által lett meghatározva, úgy

pulation contraire, la Commission elle-même formera le Tribunal d'arbitrage.

Art. 59. En cas de décès, de démission ou d'empêchement, pour quelque cause que ce soit, de l'un des Arbitres, il est pourvu à son remplacement selon le mode fixé pour sa nomination.

Art. 60. A défaut de désignation par les Parties, le Tribunal siège à La Haye.

Le Tribunal ne peut siéger sur le territoire d'une tierce Puissance qu'avec l'assentiment de celle-ci.

Le siège une fois fixé ne peut être changé par le Tribunal qu'avec l'assentiment des Parties.

Art. 61. Si le Compromis n'a pas déterminé les langues à employer, il en est décidé par le Tribunal.

Art. 62. Les Parties ont le droit de nommer auprès du Tribunal des Agents spéciaux, avec la mission de servir d'intermédiaires entre Elles et le Tribunal.

Elles sont en outre autorisées à charger de la défense de Leurs droits et intérêts devant le Tribunal, des Conseils ou Avocats nommés par Elles à cet effet.

ellenkező megállapodástól eltekintve, maga a bizottság szolgál ítélőszékként.

Art. 59. Ha egy választott bíró meghal, lemond, vagy bármely más oknál fogva akadályozva van, úgy ugyanolyan módon helyettesítendő, mint aminő módon kinevezve lett.

Art. 60. Ha a felek másban nem állapodtak meg, úgy az ítélőszék székhelye Hága.

Az ítélőszék valamelyik harmadik állam területén csak ezen állam beleegyezésével üléseshetik.

Az egyszer meghatározott székhely csak a felek beleegyezésével módosítható.

Art. 61. Ha az egyezmény az alkalmazandó nyelveket nem határozta meg, úgy e tekintetben az ítélőszék határoz.

Art. 62. A felek jogosítva vannak a bírósághoz külön ügynököket kirendelni avval a megbízással, hogy köztük és a törvényszék között közvetítőképpen szerepeljenek.

A felek jogosítva vannak továbbá jogaik és érdekeik megvédésével az ítélőszék előtt tanácsadókat vagy ügyvédeket megbízni.

Les Membres de la Cour Permanente ne peuvent exercer les fonctions d'Agents, Conseils ou Avocats, qu'en faveur de la Puissance qui les a nommés Membres de la Cour.

Art. Go. La procédure arbitrale comprend en règle générale deux phases distinctes: l'instruction écrite et les débats.

L'instruction écrite consiste dans la communication faite par les Agents respectifs, aux Membres du Tribunal et à la Partie adverse, des mémoires, des contre-mémoires et, au besoin, des répliques; les Parties y joignent toutes pièces et documents invoqués dans la cause. Cette communication aura lieu, directement ou par l'intermédiaire du Bureau International, dans l'ordre et dans les délais déterminés par le Compromis.

Les délais fixés par le Compromis pourront être prolongés de commun accord par les Parties, ou par le Tribunal quand il le juge nécessaire pour arriver à une décision juste.

Les débats consistent dans le développement oral des moyens des Parties devant le Tribunal.

A választott bíróság tagjai, ügynöki, tanácsadói, illetve ügyvédi megbízást csak azon állam érdekében vállalhatnak, mely állam őket a bíróság tagjainak kijelölte.

Art. 63. A választott bíróság előtti eljárás rendszerint két részre oszlik, az írásbeli előkészítésre és a vitákra.

Az írásbeli előkészítés a jegyzékeknek, ellenjegyzékeknek és esetleges válaszoknak az ügynökök útján az ellenféllel és a bíróság tagjaival való közléséből áll.

A felek a jegyzékekhez csatolják mindazokat a mellékleteket és okiratokat, melyeket felhívtak. A közlés vagy közvetlenül, vagy a nemzetközi iroda közvetítésével történik, az egyezményben meghatározott módon és határidőben.

Az egyezményben meghatározott határidők a felek közös megállapodásával vagy a bíróság által, ha az eset helyes elbírálása érdekében szükségesnek véli, meghosszabbíthatók.

A viták a felek előterjesztésének szóbeli előadásából állnak.

Art. 64. Toute pièce produite par l'une des Parties doit être communiquée, en copie certifiée conforme, à l'autre Partie.

Art. 05. A moins de circonstances spéciales, le Tribunal ne se réunit qu'après la clôture de l'instruction.

Art. 00. Les débats sont dirigés par le Président.

Ils ne sont publics qu'en vertu d'une décision du Tribunal, prise avec l'assentiment des Parties.

Ils sont consignés dans des procès-verbaux rédigés par des secrétaires que nomme le Président. Ces procès-verbaux sont signés par le Président et par un des secrétaires; ils ont seuls caractère authentique.

Art. 07. L'instruction étant close, le Tribunal a le droit d'écarter du débat tous actes ou documents nouveaux qu'une des Parties voudrait lui soumettre sans le consentement de l'autre.

Art. 68. Le Tribunal demeure libre de prendre en considération les actes ou documents nouveaux sur lesquels les Agents ou Conseils des Parties appelleraient son attention.

En ce cas, le Tribunal a le

Art. 64. Minden egyik fél által felhívott melléklet a másik féllel hites kiadmányban közlendő.

Art. 05. Kendkívüli körülményektől eltekintve az ítéлőszék csak az írásbeli előkészítés befejezte után ül össze.

Art. 00. A vitákat az elnök vezeti és csak a törvényszéknek a felek beleegyezésével hozott határozata esetében nyilvánosak.

A vita összefoglalandó a jegyzőkönyvben, melyet az elnök által kinevezett jegyzők vezetnek. Ezek a jegyzőkönyvek az elnök és jegyzők egyike által aláírandók és ezek egyedül tekinthetők hiteles feljegyzéseknek.

Art. 07. Az előkészítés befejezése után az ítéлőszék a vitából kirekeszthet minden olyan új iratot illetve okmányt, melyet egyik fél a másik beleegyezése nélkül elébe terjeszt.

Art. 68. A bíróságnak jogában áll tekintetbe venni minden olyan új okmányt vagy okiratot, melyre figyelmét a felek ügynökei illetve tanácsadói hívják fel. Ebben az esetben az ítéлőszéknek joga-

droit de requérir la production de ces actes ou documents, sauf l'obligation d'en donner connaissance à la Partie adverse.

Art. G'). Le Tribunal peut, en outre, requérir des Agents des Parties la production de tous actes et demander toutes explications nécessaires. En cas de refus, le Tribunal en prend acte.

Art. 70. Les Agents et les Conseils des Parties sont autorisés à présenter oralement au Tribunal tous les moyens qu'ils jugent utiles à la défense de leur cause.

Art. 71. Ils ont le droit de soulever des exceptions et des incidents. Les décisions du Tribunal sur ces points sont définitives et ne peuvent donner lieu à aucune discussion ultérieure.

Art. 72. Les Membres du Tribunal ont le droit de poser des questions aux Agents et aux Conseils des Parties et de leur demander des éclaircissements sur les points douteux.

Ni les questions posées, ni les observations faites par les Membres du Tribunal pendant le cours des débats ne peuvent

ban áll az okmány vagy okirat felmutatását követelni olyképpen, hogy annak tartalmáról a másik fél is tudomást szerezzen.

Art. 69. Az ítélőszék ezenfelül felszólíthatja a felek ügynökeit, hogy bizonyos okmányokat felmutassanak, illetve hogy felvilágosításokkal szolgáljanak. A megtagadást az ítélőszék jegyzőkönyvbe veszi.

Art. 70. Az ügynökök és felek tanácsadói jogosítva vannak szóbelileg a bíróság elé terjeszteni mindazt, amit ügyük védelme érdekében szükségesnek vélnek.

Art. 71. Jogosítva vannak kifogásokat érvényesíteni és közbenszóló határozatokat provokálni. Az ítélőszék határozatai ezen közbenszóló kérdések tekintetében véglegesek és későbbi vitának tárgyául nem szolgálhatnak.

Art. 72. A bíróság tagjai jogosítva vannak a felek ügynökeihez és tanácsadóikhoz kérdéseket intézni és kétes pontok tekintetében tőlük felvilágosításokat kérni.

Sem a bírák által feltett kérdések, sem az általuk tett megjegyzések nem tekinthetők sem általában a törvényszék, sem

être regardées comme l'expression des opinions ou Tribunal en général ou de ses Membres en particulier.

Art. 73. Le Tribunal est autorisé à déterminer sa compétence en interprétant le Compromis ainsi que les autres actes et documents qui peuvent être invoqués dans la matière, et en appliquant les principes du droit.

Art. 74. Le Tribunal a le droit de rendre des ordonnances de procédure pour la direction du procès, de déterminer les formes, l'ordre et les délais dans lesquels chaque Partie devra prendre ses conclusions finales, et de procéder à toutes les formalités que comporte l'administration des preuves.

Art. 75. Les Parties s'engagent à fournir au Tribunal, dans la plus large mesure qu'Elles jugeront possible, tous les moyens nécessaires pour la décision du litige.

Art. 76. Pour toutes les notifications que le Tribunal aurait à faire sur le territoire d'une tierce Puissance contractante, le Tribunal s'adressera directement au Gouvernement de cette Puissance. Il en sera

az egyes bíró véleményének kifejezéseképpen.

Art. 73. Az ítélőszék jogosítva van saját illetékességét az egyezmény vagy netalán felhívott más iratok és okmányok értelmezésével a jog elveinek alkalmazásával megállapítani.

Art. 74. Az ítélőszék jogosítva van a per vezetése érdekében végzéseket hozni, meghatározni azokat a formásokat, azt a rendet és határidőt, melyben a felek végelőterjesztései megteendők és végrehajtani mindazokat a formásokat, mellyel a bizonyítás felvétele jár.

Art. 75. A felek kötelezik magukat, hogy a bíróságnak, minden a viszály eldöntésére szükséges eszközt — amennyiben azt lehetségesnek ítélik — rendelkezésre bocsájtani fogják.

Art. 76. Minden értesítés céljából, melyet a bíróságnak harmadik szerződéses állam területén végrehajtatnia kell, a bíróság egyenesen ezen állam kormányához fog fordulni. Ugyan ilyen eljárást fog követni a bí-

de même s'il s'agit de faire procéder sur place à l'établissement de tous moyens de preuve.

Les requêtes adressées à cet effet seront exécutées suivant les moyens dont la Puissance requise dispose d'après sa législation intérieure, Elles ne peuvent être refusées que si cette Puissance les juge de nature à porter atteinte à Sa souveraineté ou à Sa sécurité.

Le Tribunal aura aussi toujours la faculté de recourir à l'intermédiaire de la Puissance sur le territoire de laquelle il a son siège.

Art. 77. Les Agents et les Conseils des Parties ayant présenté tous les éclaircissements et preuves à l'appui de leur cause, le Président prononce la clôture des débats.

Art. 78. Les délibérations du Tribunal ont lieu à huis clos et restent secrètes.

Toute décision est prise à la majorité de ses Membres.

Art. 79. La sentence arbitrale est motivée. Elle mentionne les noms des Arbitres: elle est signée par le Président et par le Greffier ou le Secrétaire faisant fonctions de greffier.

rság, ha a helyszínen felveendő bizonyítás válik szükségessé.

A megkeresések a megkeresett állam törvényhozása által meghatározott módon hajtandók végre és csak az esetben utasíthatók vissza, ha ennek a hatalomnak véleménye szerint az állam souverinitását vagy biztonságát érintik.

Az ítélszéknek mindig jogában áll annak az államnak a közvetítését felhasználni, melynek területén ülésezik.

Art. 77. Miután a felek ügynökei és tanácsadói minden felvilágosítást és bizonyítékot előterjesztettek, ügyük védelme érdekében az elnök a vitát bezárrja.

Art. 78. Az ítélszék tanácskozásai titkosak és titokban tartandók. Minden határozat szótöbbséggel hozandó.

Art. 79. A választott bírósági ítélet indokolandó. Az ítélet felemlíti a választott bíráltnak neveit és az elnök valamint a jegyző illetve a jegyzőként eljáró titkár által aláírandó.

Art. 80. La sentence est lue en séance publique, les Agents et les Conseils des Parties présents ou dûment appelés.

Art. 81. La sentence, dûment prononcée et notifiée aux Agents des Parties, décide définitivement et sans appel la contestation.

Art. 82. Tout différend qui pourrait surgir entre les Parties, concernant l'interprétation et l'exécution de la sentence, sera, sauf stipulation contraire, soumis au jugement du Tribunal qui l'a rendue.

Art. 83. Les Parties peuvent se réserver dans le Compromis de demander la révision de la sentence arbitrale.

Dans ce cas, et sauf stipulation contraire, la demande doit être adressée au Tribunal qui a rendu la sentence. Elle ne peut être motivée que par la découverte d'un fait nouveau qui eût été de nature à exercer une influence décisive sur la sentence et qui, lors de la clôture des débats, était inconnu du Tribunal lui-même et de la Partie qui a demandé la révision.

La procédure de révision ne

Art. 80. Az ítélet nyilvános ülésben a felek ügynökeinek és tanácsadóinak jelenlétében vagy kellő megidézése után hirdetendő ki.

Art. 81. A kellőkép kihirdetett és felek ügynökeinek kézbesített ítélet a vizsályt véglegesen és felebbezés kizárásával dönti el.

Art. 82. Minden vizsály, mely a felek között az Ítélet értelmezése és végrehajtása tekintetében netalán felmerül — ellentétes megállapodás esetét kivéven — ugyan azon ítélőszék elé tartozik, amely az ítéletet hozta.

Art. 83. A felek a választott bírósági egyezményben fenn tarthatják, maguknak a jogot az ítélet felülvizsgálatának megkérése tekintetében. Ebben esetben — ellentétes megállapodástól eltekintve a kérelem ahhoz az ítélőszékhez intézendő aki az ítéletet hozta, a felülvizsgálati kérelem csak oly új ténynek felfedezésével indokolható, mely döntő befolyást gyakorolt volna az ítéletre, ha a viták bezárása alkalmával a bíróság és a felülvizsgálatot kérő fél előtt ismeretes lett volna.

A felülvizsgálati eljárás csak

peut être ouverte que par une décision du Tribunal constatant expressément l'existence du fait nouveau, lui reconnaissant les caractères prévus par le paragraphe précédent et déclarant à ce titre la demande recevable.

Le Compromis détermine le délai dans lequel la demande de revision doit être formée.

Art. 84. La sentence arbitrale n'est obligatoire que pour les Parties en litige.

Lorsqu'il s'agit de l'interprétation d'une Convention à laquelle ont participé d'autres Puissances que les Parties en litige, celles-ci avertissent en temps utile toutes les Puissances signataires, Chacune de ces Puissances a le droit d'intervenir au procès. Si une ou plusieurs d'entre Elles ont profité de cette faculté, l'interprétation contenue dans la sentence est également obligatoire à leur égard.

Art. 85. Chaque Partie supporte ses propres frais et une part égale des frais du Tribunal.

az ítélszéknek oly határozata folytán nyitható meg, mely G cny új és az előző bekezdésben meghatározott jellegű ténynek a fennforgását megállapítja és ez okból a kérelmet teljesíthetőnek jelenti.

A választott bírósági egyezmény határozza meg azt az időt, melyen belül a felülvizsgálat megkérendő.

Art. 84. A választott bíróság ítélete csak a peres feleket kötelezi. Ha olyan szerződés értelmezéséről van szó, melyben félként a peres feleken kívül más hatalmak is szerepeltek, úgy a viszályban álló felek kötelesek a többi szerződő feleket a viszály fennforgásáról kellő időben értesíteni és mindezek a hatalmak jogosítva vannak a perbe beavatkozni. Ha egy vagy több hatalom ezen jogával élt, az ítéletben foglalt értelmezés reá is kiterjed.

Art. 85. Mindegyik fél viseli a saját költségeit és a bírósági költségeknek egy aránylagos részét.

CHAPITRE IV.

*De la procédure sommaire
d'arbitrage.*

Art. 86. En vue de faciliter le fonctionnement de la justice arbitrale, lorsqu'il s'agit de litiges de nature à comporter une procédure sommaire, les Puissances contractantes arrêtent les règles ci-après qui seront suivies en l'absence de stipulations différentes, et sous réserve, le cas échéant, de l'application des dispositions du Chapitre III qui ne seraient pas contraires. Art. 87. Chacune des Parties en litige nomme un Arbitre. Les deux Arbitres ainsi désignés choisissent un Surarbitre. S'ils ne tombent pas d'accord à ce sujet, chacun présente deux candidats pris sur la liste générale des Membres de la Cour Permanente, en dehors des Membres indiqués par chacune des Parties. Elles-mêmes et n'étant les nationaux d'aucune d'Elles; le sort détermine lequel des candidats ainsi présentés sera le Surarbitre.

Le Surarbitre préside le Tribunal, qui rend ses décisions à la majorité des voix.

IV. FEJEZET.

*A választott bírósági sommás
eljárásról.*

Art. 86. A választott bíróságot elősegítése érdekében, oly vizsályok tekintetében, melyek sommás eljárás alapján is elbírázhatók, a szerződő hatalmak a következő szabályokat állapították meg, melyek ellenkező megállapodás hiánya esetében a III. fejezetben foglalt és nem ellenkező szabályok kiegészítésével alkalmazandók.

Art. 87. A vizsályban álló felek mindegyike egy választott bírót jelöl ki. A két ily kép kijelölt választott bíró megválasztja a főbírót. Ha a főbíró tekintetében megállapodni nem tudnak, úgy mindegyik két jelöltet nevez meg a választott bíróságnak a felek által ki nem jelölt tagjai közül. A jelöltek nem lehetnek a peres feleknek állampolgárai. A jelöltek közül a főbíró személye sorshúzás útján határozódik meg. A főbíró a választott bíróságnak, mely szó többséggel határoz, az elnöke.

Art. 88. A défaut d'accord préalable, le Tribunal fixe, dès qu'il est constitué, le délai dans lequel les deux Parties devront lui soumettre leurs mémoires respectifs.

Art. 89. Chaque Partie est représentée devant le Tribunal par un Agent qui sert d'intermédiaire entre le Tribunal et le Gouvernement qui l'a désigné.

Art. 90. La procédure a lieu exclusivement par écrit. Toutefois, chaque Partie a le droit de demander la comparution de témoins et d'experts. Le Tribunal a, de son côté, la faculté de demander des explications orales aux Agents des deux Parties, ainsi qu'aux experts et aux témoins dont il juge la comparution utile.

Art. 88. Előzetes megállapodás hiányában a bíróság határozza meg a határidőt, melyen belül a felek jegyzékeiket előterjeszteni kötelesek.

Art. 89. Mindegyik felet a bíróság előtt egy ügynök képviseli aki a fél és a bíróság között közvetítőképen szolgál.

Art. 90. Az eljárás kizárólagosan írásbeli. Ennek ellenére mindegyik félnek jogában áll szakértőknek és tanuknak megidézését követelni. A bíróság a maga részéről jogosítva van szóbeli felvilágosításokat követelni a felek ügynökeiktől, szakértőktől és tanuktól, amennyiben azoknak megjelenését szükségesnek véli.

VII. FEJEZET.

NEMZETKÖZI EGYEZMÉNY A FEGYVERES ERŐ- NEK SZERZŐDÉSEKBŐL EREDŐ KÖVETELÉSEK BEHAJTÁSÁRA VALÓ ALKALMAZÁSÁNAK KORLÁ- TOZÁSA TÁRGYÁBAN.

Ha megfigyeljük azokat az összeütközéseket, melyek az állam keretén belül a gazdasági életet jellemzik és összehasonlítjuk ezeket az összeütközéseket azokkal a viszályokkal, melyek a, nemzetközi élet tartalmát képezik, úgy lehetetlen fel nem ismerni, hogy ugyanazok az erők mozgatják az egyest, mint a tömeget, ugyanazok a célok lelkesítik a polgárt, mint az államot. Mégis a lényeges különbség az államok közössége és az emberek társadalma között az, hogy míg az államok közössége szabad egyesülés és érdekösszeütközések esetén tisztán a küzdő felek erőmérkőzése eredményezi a megoldást, addig az emberek társadalma kényszeregyesülés és a viszályokat nemcsak és nem mindig a küzdő felek ereje, hanem a szervezet a maga hatalmával és parancsával dönti el. Mászóval, az államok küzdelmeiben a felek maguk a bírák, az emberek küzdelmében ellenben a döntés hatalma nem a feleknek, hanem az állam képviselőjének, a bíróságoknak a kezében van. Ez az ellentét azonban állami és emberi közösség között csak a viszályok eldöntésénél érvényesül és mit sem változtat azon, hogy a kétféle közösségben előforduló viszályok tartalmilag azonosak.

A magánjogászok tanítják, hogy a tulajdonjog korlátlan és minden alany tulajdona ugyanazokat a jogosítványokat tartalmazza; ugyanígy a nemzetközi jogászok tanítják, hogy az államhatalmak egymás között egyenlőek és minden egyes

államhatalom a maga területén souverain. Az egyenlőség és souverainitás, mely elvileg jellemzi a tulajdont, egyben jelképezi az államhatalmat is. Szükségszerűleg tehát összeütközések különböző ingatlanok tulajdonosai között az állam keretén belül és összeütközések az államhatalmak között, mindig összeütközések egyenlő és souverain hatalmak között. De vajjon, ha állítjuk, hogy összeütközések léteznek és összeütközések támadnak egyenlően souverain hatalmak között, nem állítjuk-e egyben, hogy az államhatalomnak és tulajdonnak más állam hatalma és másnak a tulajdona korlátozhat von?

Kétségtelenül az összeütközés lehetséges voltában a korlátoltság fogalma rejlik. Az összeütközés ugyanis jelenti két ellentétes erő találkozását, az összeütközés megoldása pedig az a *modus vivendi*, mely mellett a két ellentétes erő egymást korlátozva létezni képes. Valóban áll az, hogy az állam területén belül létező tulajdonjogok és a nemzetközi társadalomban együttműködő államhatalmak egymást megszorítják, egymást korlátozzák. Így a magánjogi parancsok szerint a tulajdonos birtokán nem okozhat oly mérvű lármát, nem fejleszthet oly nagyfokú bűzöket és gázokat, melyek a szomszéd tulajdonost békés birtokában háborítják. *Sic utere suo jure ut neminem Isedas* — mondja a magánjog — és ez elvvel a szomszéd érdekében a tulajdonjogot korlátozza. Teljesen azonos viszonyokat és szabályokat találunk a nemzetközi jogban.

Midőn az algezirasi konferencián Franciaország a marokkói intervenciónak szükségességét hangsúlyozza, ugyanazzal az érveléssel áll elő, mint az a tulajdonos, ki a törvényszék előtt szorgalmazza, hogy szomszédjának bizonyos gyári üzem folytatása megtiltassék. Azt mondja a francia követ: elismerjük, hogy a marokkói szultán az ő hatalmával souverain módon rendelkezze, de megköveteljük tőle, hogy e hatalmával olyképen éljen, hogy az miránk, szomszédokra,

káros és veszélyes ne legyen. Tartsa fenn a rendet akár abszolutisztikus, akár alkotmányos intézkedésekkel a kormány, — az reánk, szomszédokra, nem tartozik — de ha Marokkóban anarchikus állapotok uralkodnak és a vadon kóborló arabs törzsek a mi szomszédos afrikai gyarmataink lakóinak békéjét veszélyeztetik, akkor igenis joggal követelhetjük, hogy az anarchia megszüntetessék, akkor igenis joggal követelhetjük, hogy a szultán az ő souverain hatalmát olyképen gyakorolja, hogy reánk, szomszédokra, veszélyes és káros ne legyen.

Az algezirasi konferencián felvetett viszály is csak két szomszédos tulajdonos közötti viszály volt és az elv, mely érvényesült, ugyancsak a magánjogban alkalmazott sic utere suo jure ut neminem laedas jogelve volt.

Az államhatalom és a tulajdon tehát egyaránt korlátolva vannak a szomszédos és velük egyenlő tartalmú tulajdonok, illetve államhatalmak által.

A belföldi jogban és a nemzetközi jogban tehát a helyzet azonos, az elvileg korlátlan szabadság a gyakorlatban meg van szorítva más, elvileg szintén korlátlan szabadságok által. Az összeütközések pedig előállnak e szabadságoknak ellentétes irányú használata következtében. A nagy különbség a nemzetközi élet és az állam területén belül folyó élet között azonban, mint jeleztem, az összeütközések elintézésénél áll elő. Ha két tulajdonos tulajdonjoga összeütközésbe kerül egymással, úgy a vitát az állam által meghatározott jog alapján az állami hatalom által kirendelt bíró intézi el, a nemzetközi életben ellenben, ha két állam egymással viszályba kerül, úgy a viszály eldöntése (ha az ú. n. békés megoldások lehetetlenek) a két állam erőküzdelmére van bízva. A sértés fennforgását maga a sértett fél határozza meg és a sértett fél maga igyekszik saját ítéletét fegyveres erejével végrehajtani. A dolog természetében rejlik már most az, hogy a sértett mint bíró nem olyan szigorúan és nem olyan méltányosan

bírálja el a vizsályt, mint a pártatlan bíró, különösen nem olyan esetekben, midőn érzi, hogy kellő erő áll rendelkezésére saját ítélete végrehajtására. Nagy vagyonok és naoy birodalmak nem mindig a jogszabályok feltétlen tiszteletben tartásával szereztetnek meg. Igen gyakran látunk vagyonokat szaporítani törvények megsértésével és birodalmakat növelni azáltal, hogy államok színleges sértéseket felhasználnak arra, hogy más idegen államok ügyeibe beavatkozzanak és a nemzetközi jogi sértések megtorlása címén növelik hatalmi szférájukat.

Nem is kell visszalapozni példakért messzire a történet lapjain, nem is kell visszanyúlnunk Lengyelország felosztásának történetére, hanem a modern angol történet, napjaink történele számos bizonyítékát adja állításomnak.

Lord *Palmerston*, mint Anglia külügyminisztere ismételtén beavatkozott, angol érdekek sérelmére hivatkozva, idegen államok belügyeibe és az ő beavatkozásai, habár a jogcím mindig a nemzetközi jog megsértése volt, valójában kisebb-nagyobb erőszakoskodások voltak Angolország nagyhatalmi érdekei szolgálatára. Mi sem igazolja jobban állításomat, mint az a beavatkozás, mely *Don Pacificio* nevével van kapcsolatban.

A főszereplő ez ügyben *Don Pacificio*¹ eredetre nézve portugál zsidó, ki azonban születési helye következtében angol állampolgár volt. Az előzmények, melyek a beavatkozást megelőzték, a következők:

A húsvéti ünnepek alkalmával rendezett népünnepélyek során *Athenben* régi szokás szerint évről-évre elégették *Iskarioth* képét. Az 1847-ik évben a városi hatóság utasította a rendőrséget, hogy *Júdás* képének elégetését, illetőleg ez elégetés kapcsán rendezett népünnepélyek megtartását akadá-

¹ Csarada: 414]. Justin Mc. Cartvy: «A History of our Times» (Tauchnitz Ed.) II. k. 37. és köv. 1., 96. és köv. 1. — Sir Herbert Maxwell: «A Century of Empire» (Arnold) II. k. 177. 1.

lyozza meg. A néptömeget a városi hatóság ez intézkedésmód felett izgatta és a lakosság között a közhiedelem az volt, hogy a rendelkezés a zsidók közbenjárásának következménye. A szokott népünnepélyeket ez évben utcai harcok helyettesítették és ilyen lázongás során a tömeg a zsidó vallású *Pacifico* bútorait szétzúzta és irományait elégette. *Pacifico* segélyért az angol kormányhoz fordult. Ugyanabban az időben más angol polgárok és így jelesül *George h inlay*, *Byron* barátja és a görög történelem nagy művelője valamely kisorsajátítási ügyből kifolyólag szintén panaszt emelt az angol külügyi hivatalnál a görög kormány önkényes eljárása ellen. Lord *Palmerston*nk, ki akkor *Anglia* külügyminisztere volt, ez esetek kapóra jöttek. *Anglia* befolyása a görög kormánynál ugyanis láthatólag hanyatlóban volt és az athéni kabinetnél mind nagyobb és nagyobb befolyást szerzett Franciaország és Oroszország. A külügyminiszternek szüksége volt tehát valamely színleges sérelemre, mely módot ad neki arra, hogy Görögország ügyeibe beavatkozzék, a külügyminiszternek szüksége volt arra, hogy fegyveres erő alkalmazásával győzze meg Görögországot Anglia támogatásának fontosságáról.

Lord *Palmerston*, *Pacifico* és *Finlay* ügyét tehát nyomban Anglia ügyévé tette és kormánya megbízásából az athéni kabinetnél kártérítést követelt. Miután a görög kormány az ügy elintézését egy ideig húzta és halasztotta, *Palmerston* a megtorlás útjára lépett és 1850 január havában az angol hajóraj egy része rendeletet kapott a görög partok blokározására. Sir *William Parker*, aki a kiküldött hajórajnak parancsnoka volt, néhány görög hadi és kereskedelmi hajót elfogott, a partokat pedig blokározta.

A londoni kabinet eljárására feleletül Görögország, Oroszország és Franciaországhoz fordult, kik Angliával együttesen Görögország függetlenségét garantálták. Az orosz külügyminiszter éles hangú jegyzékben tiltakozott Anglia eljárása ellen és post tot discrimina rerum, miután Franciaország ez

ügy következtében egy ízben már visszahívta londoni követét, végre a felek megállapodtak, hogy Görögország elismeri kártérítési kötelezettségét és a kár összegének meghatározását választott bíróságra bizzák.

A választott bíróság eljárása során megállapítást nyert, hogy Don *Pacificio* kára épen 1/30-ad része annak, amit az ő nevében mint kárt az angol kormány követelt. Megállapítást nyert ugyanis, hogy Don *Pacificio* bútorzatának és egyéb képzeletbeli ingóinak értékét csodálatos módon túlbecsülte és az angol kormány ezt a harmincszorosan túlhajtott követelést magáévá tette. A végeredmény tehát az volt, hogy az angol kormány néhány ezer fontért a világ békéjét kockáztatta, néhány ezer font behajtásáért a világ kereskedelmi forgalmát akadályozta és az angol államnak a követelést jóval felülhaladó költségeket okozott. Magában Angliában is visszatetszést szült *Palmerston* eljárása, a sajtó élesen kikelt a kormány ellen, a Lordok háza bizalmatlanságot szavazott¹ a kormánynak és a Commonereknél is csak Lord *Palmerston* ügyes taktikája mentette meg a kormányt. A négy napig tartó vita alkalmával ugyanis, melynek tárgya *Pacificio* esele volt, az angol képviselőházban Lord *Palmerston* híres beszédében azt mondotta: «If a subject of ancient Rome could hold himself free from indignity by saying «Civis Eomanus sum,» shall not a British subject also, in whatever land he may be, feel confident, that the watchful eye and

¹ A határozat szövege a következő volt: «The House expressed regret, that various claims against the Greek Government, doubtful in point of justice, or exaggerated in amount, have been enforced by coercive measures, directed against the commerce and people of Greece, and calculated to endanger the continuance of our friendly relations with foreign powers». A ház sajnálkozását fejezte ki, hogy különböző kétes jogcímű és összezszerűleg túlhajtott követelések a görög kereskedelem és nép ellen intézett kényszereszközökkel be lettek hajtva és hogy ilyen eljárásnak célja csak Anglia és más hatalmak között fennálló barátság veszélyeztetése. L. Mc. Carthy id. hely.

strong arm of England will protect him against injustice and wrong».⁴

«Nothing» mondja a beszéd hatásáról Me' *Carthy*, could be more complete than *Palmerstons* success, the *Civis Romanus* settled the matter. Who was in the House of Commons so rude that would not be a Roman? Who was there so lacking in patriotic spirit, that would not have his countrymen as good as any Roman citizen of them all.

Tehát a hangulat az angol képviselőházban is *Palmerston* ellen volt. Érezte ezt mindenki, hogy éjjeli szekrény eltöréseért stb. kért kártérítés megtagadása fegyveres beavatkozásra még indokul nem szolgálhat, érezte és tudta mindenki, hogy a *Don Pacificio* esete csak ürügy volt és a valóságos cél a fegyveres beavatkozás volt.

Hivatkoztam *Don Pacificio* esetére, mert ezt az esetet két tekintetben rendkívül tanulságosnak tartom.

Egyrészt ugyanis bizonyítja ez az eset, hogy a viszály Anglia és Görögország között tisztán magánjogi természetű kérdés körül forgott, oly kérdés körül, melyhez hasonlóakat állami bíróságok nap-nap után eldöntenek. Vitás volt ugyanis az, vajjon az állam felelőssé tehető-e azért a kárért, amely a területén belül valamely idegen állampolgárt zendülés következtében ér? Másrészt bizonyítja az adott eset, hogy a viszály eldöntése olyképen történt, hogy a kártérítési köte-

¹ Ha a régi *Rómának* minden polgára méltánytalanságok ellen véde érezte mavát avval, hogy azt mondotta: «*Civis Romaira s sum*», mért ne érezhetné akkor magát minden angol állampolgár, bármely állam területén lakjék, biztonságban, hogy Anglia szeme és erős karja meg fogja őt védeni minden igazságtalanság és jogtalanság ellen.

² Semmi sem lehetett tökéletesebb *Palmerston* sikerénél. A *Civis Romanus* elintézte az ügyet; ki volt a képviselőházban oly nyers, hogy nem akart volna római polgár lenni? ki volt ott, kiben a hazafiúi szellem annyira hiányzott, hogy nem akarta volna polgártársait ugyanannyira megvédeni, mint amennyire meg voltak védve *Róma* polgárai. Mc. *Carthy* id. m. 48. 1.

lezetség fennforgását a hatalmasabb és sértett fél megállapította és saját közbenszóló ítéletét fegyveres erővel végrehajlotta. A választott bíróság szerepe ugyanis Don *Pacificio* esetében csakis a kár összegszerű megállapítására irányult.

Tanulságos azonban Don *Pacificio* esete még azért is, mert bizonyítja, hogy a legcsekélyebb sérelem is alkalmas ügyes és erőszakos diplomata kezében arra, hogy fegyveres beavatkozásra indokul szolgáljon. Már pedig Lord *Palmerston*, egy modern bírálója szerint a beavatkozás és fegyveres erő alkalmazásának tudományában csak «kezdő» volt. «We are inclined», mondja ugyanis T. *Báty*,¹ in our insular modesty, to believe that we alone can produce an adept in blague like *Palmerston*, we may think of Count Molle and *Louis Philippe* and be comforted. *Henry Temple* was only a second class imitator of their sublime impertinence». Ha talán ez az ítélet kissé lebecsüli is *Palmerstont*, mindenesetre jellemző képet nyújt a múlt században olyannyira divatos beavatkozási politikáról.²

A nagyhatalmak gyakori beavatkozásai a kis államok belső ügyeibe, természetesen a kisebb államok részéről bizonyos ellenmozgalmat eredményeztek. Látjuk ezeket a védeke-

¹ T. *Báty*, *International Law*, 35. 1. Mi hajlandók vagyunk a szigetlakók szerénységével hinni azt, hogy mi egyedül vagyunk képesek a nagyzolásnak oly mesterét teremteni, mint *Palmerston*, ha azonban *Molé* grófra, *Louis Philippe* gondolunk, úgy nyugodtának érezhetjük magunkat. *Henry Temple* (Lord *Palmerston* neve a peersége előtt) csak másodrangú utánozója volt az ő felséges szemtelenségüknek. Count *Mole* francia külügyminiszter legismeretesebb beavatkozása *Potentin Boulhommo* nevével függ össze. Bővebben a beavatkozási j^o litikáról *Báty* id. könyve 24-190. 1.

² V. ö. *Csarada* id. m. 417. lapján, hol szerző az angol és francia kormányokról következőket mondja: «Erőszakosabb színben tűnik fel a nevezett kormányok fellépése a múlt század végén bekövetkezett egyiptomi állami tönk esetében. De valóban az angol és francia alattvalók érdekei ez esetben csak ürügyül szolgáltak politikai célok megvalósítására.»

zési igyekezeteket és ezeknek a védekezési igyekezeteknek következményeit a hágai konferencián. Már az első konferencián az államoknak valóságos koalíciója keletkezik, mely koalíció sikerrel veszi fel a harcot a kötelező vizsgáló bizottságok intézménye ellen. Már pedig a kis államoknak ez a koalíciója a nagyhatalmak beavatkozási politikája ellen irányul. A vizsgáló bizottságok ugyanis nemzetközileg vitás tényállások megállapítására küldetnek ki, a bizottság ténymegállapítása pedig az államokra nézve nem kötelező, mert a H. E. szerint az államok szabadságában áll a megállapítás után tetszés szerinti eljárást követni. A kis államok félttek, hogy ha a vizsgáló bizottsági intézmény kötelezővé tétetik, úgy a nagyhatalmakkal módjukban fog állni egyes viszályok alkalmával kisebb államok közigazgatására vonatkozó tényeket (és néha visszaéléseket is) megállapítani, ezek a megállapítások pedig azután ürügyül fognak szolgálni a nagyhatalmak kezében fegyveres beavatkozásra. A *Beldiman* vezette koalíció a beavatkozásoktól való félelemből, tehát küzdött és pedig sikerrel küzdött a kötelező vizsgáló bizottságok intézménye ellen.¹

Ugyanerre a motívumra, a fegyveres beavatkozástól való félelemre vezethető vissza az az indítvány is, melyet a második hágai konferencián a délamerikai államok érdekében az északamerikai Egyesült-Államok nyújtottak be. A javaslat címe, mely egyúttal a tárgyat is jelöli, a következő volt: «Proposition concernant la limitation de l'emploi de la force pour le recouvrement des dettes publiques ayant leur origine dans des contrats.»

¹ V. ö. Conference internationale de la Paix. La Haye 18 Mai — 29 Juillet 1899. (La Haye, Martinus Nijhof 1907.), különösen III. bizottság, 6. ülés (19. július 1899.) 32. és köv. 1. *Beldiman* (román), *Veljkovitch* (szerb), *Delyanni* (szerb) kiküldöttek beszédeit. Továbbá Meurer I. k. 135. 1., Nippold: 452. és köv. 1.

A javaslat tárgya tehát a fegyveres erő alkalmazásának megszorítása, szerződésekből eredő tartozások behajtására.

Az északamerikai Egyesült-Államok javaslata szoros összefüggésben áll az ú. n. Drago Doctrínával. Ez az elmélet, melynek szerzője *Louis F. Drago*, a következő események kapcsán keletkezett.¹

1902. évben Anglia, Németország és Olaszország, miután *Venezuela* éveken át halasztotta a nevezett államok polgárai által érvényesített kártérítési követelések megfizetését, sőt államadóságainak fizetését is felfüggesztette, a venezuelai partokat blokirozták. A blokád mint békés blokád kezdődött, az idők folyamán azonban mind jobban és jobban magára öltötte a háború jellegét. Ez események hatása alatt *Argentína* kormánya nevében az akkori külügyminiszter, *Drago*, sürgőnyt intézett Argentiniának a washingtoni kabinetnél működő követéhez (1902. évi december hó 29-én) és e sürgönyében kifejtette azokat az okokat, melyek következtében fegyveres erőnek pénzületi követelések behajtására való alkalmazását jogtalannak látja és a blokirozó hatalmak eljárásáról megállapította, hogy az a Monroe-elméletbe ütközik és így «unfriendly act towards the United States of America».² E következtetésekre *Drago* a következő okfejtés alapján jutott. Megkülönböztette *Drago* sürgönyében az állam ellen érvényesített pénzkövetelések keretén belül azokat, amelyek magánjogi jogcímen (szerződésen vagy valamely jogtalan cselekményen) alapulnak, azoktól, melyek szerinte nem magánjogi, hanem közjogi jogcímen (pl. járadékok kibocsájtásán) alapulnak.

¹ A. Pearce Higgins *The Hague Peace conferences* (Cambridge, 1909.) 184. 1. Drago les emprunts de l'Etat Evue Generale (1907. 251. 1.) Moulin 1. e. doctrine do Drago. (U. o. 417. 1.)

² Barátságtalan eljárás az északamerikai Egyesült-Államok irányában.

E magánjogi jogcímekből eredő pénzkövetelések tekintében *Drago* álláspontja a következő: ⁴

Pour les dommages résultant d'actes illégaux, délits ou quasi délits, la recherche des faits qui déterminent la part de responsabilité, ainsi que la réalité des prejudices et la fixation des dommages d'intérêts, ressortissent de par le droit des gens, aux Tribunaux des Pays débiteur. Il en est de même pour les conventions entre les sujets d'une nation et les gouvernements étrangers. Il s'agit dans ces cas des relations purement contractuelles ou les gouvernements procèdent en leur caractère de personnes juridiques par rapport au patrimoine de l'état et sont soumis comme toutes autres corporations ou entités aux lois et stipulations du droit privé.»

«Les constitutions politiques de tous les pays civilisés déterminent en pareil cas, la procédure à suivre, mais une règle universellement admise et appliquée entre Etats souverains établit que s'il s'agit de contracts, quasi contracts et délits on doit en general épuiser les moyens locaux avant de recourir à la voie et procédure diplomatiques ... Le manque

¹ A jogellenes cselekményekből eredő kártérítési követelések, a nemzetközi jog értelmében az adós állam bíróságai elé tartoznak. Ugyanez áll a szerződésekről is, melyet egy állam polgárai más állam kormányával kötnek. Ezekben a tisztán szerződésekből eredő kötelmek esetében a kormányok mint magánjogi személyek járnak el és ép úgy alá vannak vetve a magánjogi szabályoknak, mint minden más testület vagy társaság. Minden államnak alkotmánya meghatározza azt az eljárást, melyet hasonló esetekben követni kell és így az államok között általánosan elfogadott szabály az, hogy nemzetközi eljárásokra csak akkor kerülhet sor, ha a belföldi jog által nyújtott segíéyek ki vannak merítve. Minden illetékes bíróságnak hiánya, valamint ilyen bíróság alakítására előterjesztett kérelemmegtagadás és végül a jog alapelveivel ellentétes ítélet («deni de») az igazságszolgáltatás megtagadásának volna tekintendő) és az az állam, mely ilyképen a nemzetközi jogot megsérténe, kiteszi magát mindazoknak a következményeknek, melyek a nemzetközi jog megsértésének a következményei. Actes et Documents. Deuxième Conférence de la Haye. (Haye Nijhof 1901.) Première Commission (VI. Seance 1907 Julius 18.) 246. 1.

de tout Tribunal de reclamations et lo refus de le former de même que les sentences ouvertement contraires aux lois et aux principes fondamentaux du droit constitueraient ce que la jurisprudence qualifie de déni de justice, et tomberaient sous l'action du droit des gens avec tous les conséquences et responsabilités qui en coulent pour les nations qui ne reconnaissent la loi des Nations.»

Drago szerint tehát minden olyan esetben, midőn a pénzkövetelés magánjogi jogcímen alakul, legyen a jogcím akár szerződés, akár kártérítés, a követelés mindig az adós állam törvényei által meghatározott úton és módon érvényesítendő. A követelés jogosságát, a követelés érvényesítésének módját a belföldi jog határozza meg és idegen államnak a nemzetközi jog értelmében e belső ügybe beavatkozni joga nincsen. Elismeri azonban *Drago* a beavatkozás lehetőségét és jogosságát abban az esetben, ha az adós állam a nemzetközi jogot megsérti avval, hogy valamely követelés tekintetében az igazságszolgáltatást megtagadta (déni de justice). Más szóval e magánjogi alpból származó követelések tekintetében *Drago* szerint hatáskörrel és illetékességgel az adós állam igazságszolgáltatási szervei bírnak. Az adós állam pedig saját területén belül az igazságszolgáltatás jogát e követelések tárgyában szuverén módon gyakorolja. Ez a jog, mint közjog magában rejti azonban a kötelezettséget az igazságszolgáltatási fenség pártatlan gyakorlására és csakis e közjogi kötelezettségnek más állam polgáraival szemben való megsértése szolgálhat beavatkozásra okul. Álláspontja megerősítésére *Drago* felhívja *Newcastle* herceg sürgönyét, mely szerint a beavatkozásra csak akkor kerülhet a sor, «lorsque la justice aurait été dénié par tous les tribunaux d'abord et ensuite par le prince.»¹

¹ Ha az igazságszolgáltatás meg lett tagadva, előbb a bíróságok, majd pedig az uralkodó által. Id. m. 247. 1.

Az államkölsönök ú. n. járadékkibocsájtásának tekintetében, azaz ama követelések tekintetében, melyek véleménye szerint közjogi jogcímekből erednek, *Drçago* álláspontja egészen eltérő.

«En ce qui concerne les emprunts étrangers par la même qu'il constitue une catégorie d'obligations toute speciale et distincte des autres, les réclamations d'ont ils donnent lieu doivent suivre une marche différente. Il sont lancés dans la circulation en vertu d'autorisations legislatives qui dérivent directement de la souveraineté nationale et en sont inséparables. L'émission de bonds ou de fonds publics comme celle de la monnaie est en effet une manifestation positive de la souveraineté.»

«C'est par un acte de souveraineté qu'un état ordonne le paiement des coupons a l'échéance et il est de toute évidence que c'est par un acte de même caractère qu'il détermine en quelques cas exceptionnels la suspension du service de la dette. C'est ne pas d'autre part tel créancier particulier qui a contracté avec le gouvernement c'est une personne indistincte innommé qui acquiert des titres.»¹

A járadék kibocsájtását, illetőleg a járadék kibocsájtásából eredő követelést tehát *Drag o* nem tekinti magánjogi jogcímből (szerződésből stb.) eredő követelésnek, hanem, mint

¹ Ami a külföldi kölcsönöket illeti, miután ezek a kötelmeknek egészen eltérő fajtát képezik, az igények is, melyek e kölcsönökből származnak, más módon érvényesítendők. Ezek a járadékok forgalomba lesznek bocsájtva a nemzetközi szuverenitáson alapuló törvényhozási intézkedéssel és eredetüktől elválaszthatatlanok. Járadékok és így közközelelvények kibocsátása ép úgy, mint a pénznek kibocsájtása, a nemzeti szuverenitásnak pozitív nyilvánulása. Az állam szuverén cselekedettel rendeli el a szelvények beváltását az esedékesség napján és teljesen kétségtelen, hogy ugyanilyen jellegű cselekménnyel függeszti fel kivételes esetekben az adósságok fizetését. Ilyen államkölsönöknél az állam nem valamoly határozott személlyel szerződik, hanem határozatlan és névtelen személlyel, aki a járadékot vásárolja. Id. hely 248. lap.

mondja, közjogi jogcímből eredő követelésnek. A járadék ez állítólagos jogi természetéből következik már most *Drago* szerint, hogy járadékból eredő követelések az állami bíróságok előtt nem peresíthetők és ha így szükségszerűleg e követelések tekintetében nem állhat be a *deni de justice* ami a magánjogi követeléseknél diplomáciai intervencióknak indító oka lehet. A magánjogi jogcímből eredő követelés *Drago* szerint az állam, mint magánszemély ellen irányul, a közjogi jogcímből eredő követelés ellenben maga a szuverén ellen, vagyis a közjogi személy ellen irányul. Az 1902. évi jegyzékben azt mondja *Drago*: «En outre le créancier n'ignore pas qu'il a traité avec une entité souveraine et l'une des conditions propres a toute souveraineté est que nul procédé exécutoire ne peut être ni initié ni accompli contre elle, parceque ce mode de recouvrement compromettrait son existence même et ferait disparaître l'indépendance et l'action du gouvernement respectif.¹ Az ú. n. közjogi jogcímből eredő követelések tekintetében tehát *Drago* végkonklúziója az, hogy azok kényszereszközökkel soha sem hajthatók be és szükségszerűleg minden beavatkozás, melynek célja ilyenmű követelések behajtása, jogtalan.

Helytelen képet adnék azonban *Drago* doctrináiról, ha beérném azzal, hogy lehetőleg a szerző szavaival ismertottem azokat a jogi elveket, melyeken az elmélet felépül. *Drago* nemcsak jogász, hanem első sorban politikus és tisztában van azzal, hogy az államokat és hitelező államokat «nemzetközi jogi érvekkel meggyőzni nem lehet». A politikus beszél az 1902-ik évi jegyzékben, midőn *Drago* a saját elméletét csak mint a Monroe doctrina egyik következményét tekinti, a politikus beszél, midőn 190á. évben *Drago* az E. Á. kormánya-

¹ A hitelező ilyen esetekben tudja azt, hogy ő szuverén személyivel szerződik, már pedig minden szuverenitásnak jellege az, hogy semmiféle behajtási eljárás ellene meg nem indítható és be nem fejezhető, mert ilyen eljárás az illető kormány önállóságát és függetlenségét megszüntetné. (*Drago* jegyzéke. *Revue international*, 1903. 598. l.)

nak a Monroe doctrina leghatalmasabb védőjének kegyét azzal kívánja megnyerni, hogy jegyzékében így szól:

«Le recouvement manu militari des emprunts implique l'occupation territoriale, la quelle suppose la suppression ou la subordination des gouvernements cette situation contraire ouvertement les principes maintes fois proclamés par les nations de l'Amérique et particulièrement la doctrine de Monroe».¹

A politikus beszélt a hágai konferencián, aki a hitelező államokat gazdasági érvekkel is igyekezett meggyőzni arról, hogy a követeléseknek fegyveres erővel való behajtása nemcsak hogy nem méltányos, hanem a hitelezőre nézve is káros, mert az adósnak tönkretételét, zavaros gazdasági viszonyoknál az adósnak végleges elpusztítását jelenti. Hatása a fegyveres beavatkozásnak, mint egy másik szónok a hágai konferencián kifejtette, olyan, mint az adóssági fogság, mely az adóst rendszer foglalkozása folytatásában megakadályozza és ezáltal a behajthatatlan követeléseket még behajthatatlanabbá teszi.

A mondottakon felül utalt még Drago úgy 1902. évben, mint a hágai konferencián arra is, hogy a hitelező a kölcsön nyújtásánál már leszámítolja azokat a rizikókat, melyekkel a kölcsön nyújtása jár. Különösen áll ez azoknál az államkölcsönökönél, melyek a tőzsdén nap-nap után a velük járó rizikónak megfelelő árfolyamon árusítatnak.² A tőkés, aki

¹ A kölcsönöknek fegyveres erővel való behajtása, mely területek elfoglalását, kormányok elnyomását és alárendelését jelenti. Ez a helyzet pedig nyíltan ellenkezik az amerikai államok által ismételtlen hirdett elvekkel és különösen a Monroe doctrinával. A Monroe doctrinának, mely Monroe-nak az Észak-Amerikai köztársaság elnökének a Kongresszushoz 1823 december 2-án intézett üzenetében foglaltatik, tartalma a következő: Az amerikai kontinens ezentúl nem szolgálhat európai hatalmak gyarmatosítási törekvésének céljaira. Az amerikai államok függetlensége el lévén ismerte, európai hatalomnak beavatkozását, melynek célja e kormányok elnyomása, pénzügyi műveleteinek ellenőrzése, csak mint az Egyesült-Államok elleni kevésbé barátságos cselekedetnek tekintendő.» (V. ö. Csarada id. mű 273. 1. és Mc Carthy History.)

² V. ö. Palmerston 1848-iki sürgönyét. Osarada id. mű 417. 1.

járadékot vásárol, tisztán látja, hogy a tőkebefektetés minő veszélyekkel jár. Az állam tehát, mely ezeknek a a tőkéseknek fegyveres erőt bocsájt rendelkezésükre, végeredményben e tőkéseknek a nyereségek bezsebelésére nyújt segédkezet. Az állami kényszer alkalmazása szükségszerűleg mindig a járadék árfolyamának emelkedését jelenti és így igen könnyen előfordulhat az is, hogy az interveniáló állam polgárainak az intervenció idejében már nincsen követelésük, mert járadékaikon túladtak.

Ami már most első sorban azokat a jogi érveket illeti, amelyekben a Drago doctrina felépül, úgy már magához ahhoz a disztinkcióhoz, melyet Drago a magánjogi és közjogi jogcimből eredő követelések között tesz, sok szó fér.

Az államkölsön, melyet az államjáradékok kibocsájtásával kontrahál, miben sem különbözik a magánjogi kölcsöntől.

Teljesen téves alapon indul el Drago, midőn az állami járadékok kibocsájtásának tényét a pénz veretesével és kibocsátásával hasonlítja össze. Az a törvény, mely a kormányt a járadék kibocsájtására jogosítja, meghatalmazás, melynek értelmében a kormány az állam részére kölcsönt felvehet. A kölcsön felvétele már most olyképen történik, hogy az állam mindazoknak, akik nekik kölcsönt nyújtani hajlandók, bemutatóra szóló adósleveleket, ú. n. járadékot ad a kölcsönösszeg ellenében. Ez a kölcsön tehát csak a kontrahálás módja tekintetében különbözik attól a kölcsöntől, melyet az állam egy banktól vagy magánegyéntől kölcsönszerződés alapján vesz fel. A különbség csak a kontrahálás módjában rejlik, mert míg az első esetben az állam annyi emberrel és annyiszor szerződik, ahányszor és ahány ember járadékot átvesz, az ideig az utóbbi esetben csak egyszer és egy meghatározott egyénnel jön létre a kölcsönszerződés.

A kölcsönügylet tényálladéka mindkét esetben ki van mérítve, mert hiszen a kölcsönnek tényálladéka az, hogy a

hitelező névszerint legyen megnevezve, nem tartozik. Bankok és más részvénytársaságok is gyakorta kontrahálnak kölcsönöket, kötvények kibocsájtásával és ezek a kölcsönök ép úgy, mint az államkölcsön meg nem nevezett és a szerződés megkötése után csak a kötvény birtokával igazolt hitelezőkkel kontraháltak.

A pénz veretesénél és kibocsátásánál ellenben az állam tényleg felségjogot gyakorol, árút teremt, mely árú a benne rejlő és a törvény által meghatározott érték folytán a forgalomban mint értékmérő szerepel. Az államkölcsön tehát miben sem különbözik valamely más kölcsöntől és a járadék birtokával igazolt hitelező perbe vonhatja az államkincstárt ép úgy, mint teszem az a szállító, ki az államnak zabot vagy más árucikket eladott. De valóban érthetetlen volna az, hogy ha egy államban, melynek alkotmánya az államnak perbevonását megengedi, perrel volna érvényesíthető az a kölcsönösszeg, mellyel az állam megnevezett hitelezőknek tartozik, ellenben nem volna perrel érvényesíthető az a kölcsönösszeg, mellyel az állam a járadék birtokával igazolt hitelezőknek adósa.

Elismerendő az, hogy a perlés olyan esetekben ki van zárva, midőn az állam a járadékok, illetve azok szelvényeinek beváltását beszüntette, midőn egy prorogationális törvénnyel az esedékesség időpontját megváltoztatta. A prorogationális törvény, mint minden törvényhozási intézkedés, az állam souverain ténye, amely souverain tény a belföldi bíróra kötelező. A prorogacionális törvény azonban vonatkozhatik mindennemű állami tartozásokra és e törvény által minden állami tartozás a belföldi bíró előtt az újonnan meghatározott esedékesség napjáig behajthatatlanná válik. Szóval még e kivételes intézkedés tekintetében sincsen semmi különbség járadékon vagy más szerződésen alapuló és az állam ellen irányuló követelések között.

Az a megkülönböztetés tehát, melyet Drago a magánjogi alapból eredő és járadékok kibocsájtásából származó állami

tartozások között tesz, téves alapon mozog. A járadékból eredő követelés is magánjogi jogcímen alapszik és ez a követelés épúgy, mint az egyéb magánjogi jogcímen alapuló állami tartozás, belföldi bíróságok előtt érvényesíthető. Ha tehát Drago a maga álláspontját következetesen akarta volna megvalósítani, úgy az állami kölcsönök tekintetében is arra az eredményre kellett volna jutnia, mint amely eredményre jutott az egyéb magánjogi jogcímből eredő követelések tekintetében, t. i. hogy ezek a követelések is első sorban az adós állam bíróságainál érvényesítendők és nemzetközi intervenciónak csak akkor és abban az esetben van helye, amikor vagy az adós állam alkotmánya szerint nincsen bíróság, mely hasonló követelések tárgyában ítélezhet, vagy az ítélező bíróság nem szolgáltatott igazságot, avagy végül az illetékes bíróság az ítékezést megtagadta.

De vájjon helyes-e ez az eredmény? Ez a kérdés tulajdonképpen azon-egy azzal a kérdéssel, mellyel már e fejtegetéseink során foglalkozni alkalmunk volt. A kötelező választott bírósági intézmény tárgyalásánál beszélünk ugyanis arról, hogy Németország képviselője Marschall von Biberstein azt állította,¹ hogy a választott bíróság nem foglalkozhatik olyan perekkel, melyek az állami bíróságok hatáskörébe tartoznak, továbbá állította, hogy a választott bíróság az állami bíróságoktól eredő ítéleteket nem revideálhat.

A különbség Drago és Marschall von Biberstein között csak az, hogy míg Drago szerint az a kifogás, hogy az ügy az állami bíróság elé tartozik, csak pergátló kifogás, mely az ügy nemzetközi tárgyalását mind az ideig, míg az állami bíróságok nem ítéleztek avagy az ítékezést meg nem tagadták, elhalasztja, Marschall von Biberstein szerint ez a kifogás az ügy érdemébe vág (az ítékezés megtagadásának esetétől

¹ V. ö. Actes et Documents II. k. 49. 1. és Buy Barbosa u. o. II. k. 449. 1.

eltekintve) és az ügyet egyszer és mindenkorra nemzetközi tárgyalások es választott bíróság hatásköre alól elvonja.

Ha szigorúan a nemzetközi jog álláspontjára helyezkedünk is, mégsem foglalhatjuk el Drago fentebb részletezett álláspontját. Elvileg ugyanis áll az, hogy a nemzetközi beavatkozás egy állam részéről, a beavatkozó állam polgára és valamely más állam kormánya közötti vitás ügyben, csak az esetben jogosult, ha az utóbbi állam kormánya vagy bármelyik más hatósága a nemzetközi jog elveibe ütköző sérelmet követett el. Az a körülmény egymaga, hogy X vagy Y valamely más idegen állam ellen kártérítési követelést támaszt, vagy más igényt érvényesít, nem jogosíthatja fel X vagy Y hazáját arra, hogy polgárának követelését nemzetközi úton érvényesítse. Az állam a saját területén előforduló magánjogi avagy büntetőjogi vitákat, álljanak ezekben a vitákban egymással szemben csak polgárok avagy polgárok és az államhatalom souverain joggal intézi. Az állam souverainitása azonban korlátolt és korlátolva van jelesül szerződésekkel, melyekben az államhatóság más államokkal szemben kötelezettségeket vállalt és korlátolva van továbbá az államhatalom a nemzetközi jog elvei által, melyek az államnak a saját területén belül az igazságszolgáltatás gyakorlását stb. kötelességévé teszik. Ha tehát az állam valamely vita kapcsán, mely közötté és egy idegen állam polgára között támadt, az államszerződésekben vállalt vagy a nemzetközi jog által kiszabott kötelezettségeit megsérti, úgy a nemzetközi jognak ez a megsértése feljogosítja azt az államot, melynek polgára érdekelve van, hogy a vitába beavatkozzék és a vitának a nemzetközi úton való elintézését követelje.

Lényegileg elismeri maga Drago is azt, hogy belföldi bíróság elé tartozó ügy nemzetközi vizsály tárgyát képezheti, csakhogy véleménye szerint a nemzetközi jogi sérelem csakis akkor következhetik be, ha már előzetesen a belföldi bíróságok felhívtak, miután állítása az, hogy a sérelem csakis az

igazságszolgáltatás megtagadásában (deni de jristiceben) állhat. Tévesnek tartom ezt az álláspontot, mert a nemzetközi sérelem nemcsak a déni de justiceben állhat és így szüksé"-szerűleg bekövetkezhetik oly időben is, midőn még az állami bíróságok az ügy elintézésébe be nem folytak. Az állami hatóságok jogsértéseket követhetnek el már oly időszakban is, midőn még az ügy állami bíróság előtt meg nem fordult. A legklasszikusabb példája ez állításunknak az az eset, midőn az állam törvényhozásilag valamely államkölcson fizetésére önkényes határidőt tűz ki, avagy az adómentesen kontrahált kölcson adólevonásokkal megterheli. Mindezek a törvények, melyek a belföldi bírót kötelezik, beleütköznek abba a szerződésbe és önkényesen módosítják azt a szerződést, melyet az állam netalán külföldiekkel kötött. Valamely államnak illetén önkényes eljárását saját polgáraival szemben egy állam sem köteles tűrni.

Drago hivatkozik az állam souverainitására és az állam souverainitásának korlátlanágából állapítja meg az államok jogát a fizetések beszüntetésére, illetve a fizetési határidők önkényes módosítására. Drago ez érvelésénél azonban saját magával jön ellenkezésbe, mert hiszen ő elismeri azt, hogy az igazságszolgáltatás megtagadásának esetében nemzetközi intervenciónak helye van, azaz elismeri, hogy az igazságszolgáltatási felségjog gyakorlása tekintetében az állam korlátolva van; Drago maga állítja, hogy az állam souverainitása korlátlanágáról évszázadokon át tanított jogtétel hamis és mégis e jogtételeből kíván érveket kovácsolni a törvényhozási felségjog korlátlanága tekintetében.

Az állam törvényhozási felségjoga épen úgy korlátolva van, mint az igazságszolgáltatás felségjoga és minden törvény, mely nemzetközi szerződés intézkedéseibe, illetve nemzetközi jog elismert elveibe ütközik, habár a belföldi közjog szempontjából megtorolható sérelmet képez.

A nemzetközi gyakorlat utóbbi állításom helyességét bi-

zonyítja. Így, hogy csak egy-két példára hivatkozzam, minden nemzetközi jogi tankönyvben olvasható az, hogy a nemzetközi jogot megsértette a francia törvényhozó testület, midőn 1792. évben dekretálta, hogy:

«La convention nationale declare qu'elle accorde secours a tous les nations qui ont droit de recouvrer leur liberté et elle charge le pouvoir executif de donner des ordres aux généraux des armées françaises pour secourir les citoyens qui auraient été ou qui seraient vexés pour la cause de la liberté».¹

Úgyszintén a nemzetközi jog megsértésének tekintendő Louis Philip elűzése után hozott, az ú. n. Lamartine-féle deklaráció, mely szerint «Les traites de 1815 n'existent plus en droit aux yeux de la republique françaises.»²

Mindezek az intézkedések a törvényhozástól, Drago szerint a korlátlan és souverain hatalomtól eredtek és az államok mégis ezeket az intézkedéseket a nemzetközi jogba ütköztetik, a törvényhozói hatalom korlátainak túllépéseként tekintették. A törvényhozói hatalom kétségtelenül korlátolt van, kérdés azonban az, hogy a prorogacionális törvény alkotása a törvényhozási felségjog határainak túllépéséül tekinthető-e? Fentebb igenlőleg válaszoltam e kérdésre, de úgy hiszem, hogy e válaszom némi bizonyításra szorul. Hasonló kérdés gyakorta képezte már a vita tárgyát, amerikai bíróságok előtt. Így a «State Tax on Foreignheld bonds»³ elnevezés alatt ismeretessé vált esetben a kérdés az volt:

¹ A nemzeti gyűlés kijelenti, hogy mindazokat a népeket, melyek szabadságukért küzdenek, támogatásban részesíti és utasítja a végrehajtó hatalmat, hogy parancsolják meg a francia hadsereg tábornokainak, hogy a szabadságuk miatt üldözött népeknek segédkezet nyújtsanak.

² Az 1815-ben kötött nemzetközi szerződések a francia köztársaság szemében nem léteznek. — V. ö. Phillimore, Commentares on International Law I. 5612. 1. (III. kiad. 1879.)

³ V. ö. Beale Cases on the Conflict of Laws (Cambridge Harvard Law Review Publishing Co 1900.) — Az eset neve: «Állami adó-külföldiek által birtokolt kötvényeken.»

Wether the 11. Section of the act of Pensylvania of May 1868 so far as it applies to the interest on bonds of railroad company made and payable out of the State issued to and held by non residents of the State is a valid and constitutional exercise of the taxing power of a state or whether it is an interference under the name of a tax with the obligation of the contracts between a non resident bond holders and a corporation.»¹

Pensylvania állam ugyanis szelvényadóval sújtotta a vasúttársaságok által kibocsájtott kötvényeket, olyformán, hogy kötelességévé tette a társaságoknak azt, hogy az évente kifizetett kamatból 5%-ot tartsanak vissza és fizessék be adóképpen az állam pénztárába. Ez az intézkedés sérelmes volt a külföldön elhelyezett kötvények tulajdonosaira nézve, kik ilyenképpen kevesebb kamatot kaptak, mint amennyi kamatra a kölcsönszerződés értelmében igényük lett volna. A kérdés tehát az volt, vájjon Pensylvania állam ez intézkedése érvényes és alkotmányos gyakorlata-e az adóztatási hatalomnak és vájjon az állam jogosítva van-e ilyenképpen belföldiek és külföldiek közötti szerződés feltételeit módosítani.

A felelet, melyet a bíróság erre a kérdésre adott, az volt, hogy egyrészt az állam, adóztatási hatalma nem terjed ki azokra a kötvényekre, melyek külföldön vannak, másrészt és a feleletnek ez a része bír reánk nézve érdekel:

«The extritorial invalidity of State law^Ts discharging a debtor from his contract with a citizen of other states even so if made and payable in the State after the passage of such laws has been judically determined by this court»²

¹ Vajon Pensylvania állam által 1868-ban hozott törvény 11 fejezete amennyiben külföldön fizetendő és külföldiek birtokában levő vasúti elsőbbségi kötvények után járó adóra vonatkozik; az állam adóztatási hatalmának érvényes és alkotmányos gyakorlata vagy adó neve alatt jogtalan beavatkozás egy társaság és külföldiek között létrejött szerződésbe.

² A területen kívüli érvénytelensége olyan törvényeknek, melyek az adóst külföldivel kötött szerződésből folyó kötelezettségei alul fel-

Az egyesült államok legfőbb bírósága tehát arra az álláspontra helyezkedett, hogy az egyes államok törvényhozása nincsen jogosítva még az illető államok területén belül teljesítendő szerződés tekintetében sem a szerződés kikötéseit módosítani. Más szóval kérdésünkre alkalmazva az idézett döntvényt, az amerikai legfelsőbb bíróság véleménye szerint minden prorogacionális törvény alkotásával, amennyiben ez külföldiekre is vonatkozik, a törvényhozó hatalmának korlátait túllépi. A prorogacionális törvény ilyképen a külföldi állammal szemben jogsérelem, mely a beavatkozást szükségessé teszi.

A legkisebb igazságérzet is erre az eredményre vezet. Ha én, mint külföldi, pénzt hitelezek idegen államnak és adósom önkönyűleg a fizetés határidejét — mondjuk — ad *calendas graecas* prolongálja, úgy én és azok a polgártársaim, kik egyedül tehetetlenek vagyunk ezzel az önkénnyel szemben, elvárhatjuk attól az államtól, mely érdekeink védelmére hivatott, hogy segélyt nyújtson nekünk az önkény ellen.

Látja maga Drago is ezeket a méltányossági érveket, melyek az ő elmélete ellen küzdenek és ezek legyőzésére szolgálnak az ő gazdasági ellenérvei.

De vájjon bizonyít-e valamit a nemzetközi jogsegély ellen Drago, midőn állítja, hogy a külföld ismerte azokat a rizikókat, melyekkel a kölcsön jár? és már abból az okból sem igényelheti hazájának támogatását? Úgy hiszem ez az érv mitsem bizonyít, hiszen ezzel az érveléssel indokolni lehetne azt, hogy a kölcsönöknél a bírói segély egyáltalában felesleges, mert minden hitelező rendszerint jobban ismeri adósának pénzügyi helyzetét, mint a külföldi járadékot vásároló tőkepezés az illető külföldi állam nehezen áttekinthető pénzügyi viszonyait.

szabadítják, még az esetben is, ha a szerződés az ország területén kelt és teljesítendőleg ilyen törvény életbelépése után keletkezett, eme bíróság által megállapított.

És vájjon bizonyíték-e az álláspontja mellett, ha Drago azt mondja, hogy ez a nemzetközi segély, fegyveres közbelépés stb. az adós államot tönkreteszi, az adós fizetési képességét fokozza? Hiszen ugyanez érvelés kapcsán kívánni lehetne a végrehajtási kényszer eltörlését a belföldi jogban is. A végrehajtó cselekményei ugyanis szintén a kegyelmi döfést szokták megadni a már haldokló gazdasági egzisztenciáknak. A végrehajtás ennek ellenére mégis szükséges, mert egyrészt elrettent és megfélemlít, másrészt gyakorta és különösen rosszhiszemű fizetésmehtagadások esetében a követelés kielégítéséhez vezet. A rosszhiszeműség államokról — mondja Drago — evvel szemben fel nem tehető, mert hiszen a fizetés mehtagadásával az állam saját hitelét teszi tönkre, ugyanez áll azonban a magán-gazdaságok tekintetében is és utóvégre nem szabadna felejtetni azt sem, hogy volt uralkodó, aki azt mondta: «après moi le deluge».

Drago elméletét sem jogilag, sem gazdaságilag indokoltan nem látom és úgy vélem, helyesen mondotta Westlake¹ Drago amaz állításáról, hogy «l'une des conditions propres a toute souveraineté est que nul prodécé exécutoire ne peut être ni initié ni accompli contre elle»,² hogy «En premier lieu cela equivaurait a dire que la guerre, qui est un prodécé exécutoire pour faire valoir les reclamations des nations n'est jamais juste. Le droit international dans toute son étendue serait réduit à une morale internationale, mais l'humanité n'a fait des progrès et n'en fera qu'à condition que les individus naturels s'assujettissent a la contrainte qu'implique l'existence des gouvernement nationaux. Pour-

¹ Drago elméletének helyessége tekintetében Calvo Argentína párisi meghatalmazottja kérdést intézett Passy, Moynier, Bar, Weiss, Holland, Oliverona, Westlake stb. E feleletek le vannak nyomtatva Kevue 1903, G03. és köv. 1.

² A szuverainitásnak lényege az, hogy semmiféle végrehajtási cselekedet ellene meg nem indítható és nem foganatosítható.

quoi croire que le progrès des individus techniques qui sont les Etats, suit une autre marche et sera indépendante de l'organisation progressivement améliorée de tout ce qui tient lieu d'un gouvernement au dessous d'eux? La souveraineté n'est pas une forme morale d'origine naturelle qui, une fois introduite, élève les hommes à un niveau auquel il n'y aura plus besoin d'une contrainte quelconque pour restreindre leurs convoitises et leur violences »?¹

Drago doktrínája szerint fegyveres erő, járadékok kibocsátásából eredő tartozások behajtása céljából egyáltalában nem alkalmazható, egyéb szerződésekből eredő tartozások behajtására pedig csak akkor, ha a tartozás előbb az adós állam bíróságai előtt perrel lett érvényesítve és ezek a bíróságok az igazságszolgáltatást megtagadták.

Az Északamerikai Egyesült-Államok, mint már említettem, a második hágai konferencia elé javaslatot terjesztettek, mely javaslat tárgya és címe «A fegyveres erő alkalmazásának megszorítása szerződésekből eredő követelések behajtására». Ez a javaslat, vagy amint ezt a javaslatot nevezik, a *Porter-féle* javaslat azonban csak a problémát tekintve azonos a *Drago* javaslatával, a megoldás tekintetében a javaslat és *Drago* doktrínája teljesen eltérnek egymástól.

Drago elmélete ugyanis, mint ismeretes, megkülönböztet egyrészt magánjogi, azaz szerződésből eredő, másrészt köz-

¹ Első sorban ez annyit jelentene, hogy a háború, mely végrehajtási cselekedet nemzetek követeléseinek érvényesítésére, sohasem jogosult. A nemzetközi jog egészében redukáltnak ezáltal nemzetközi morállá. Az emberiség azonban csak azáltal haladt és halad, hogy az egyes egyének a kormányzásban rejlő kényszer folytán alkalmazkodnak. Miért hinni, hogy ez az államok életében másképen van és hogy az államok haladása független mindazoknak az intézményeknek folytonos javításától, mely intézmények az államok közötti életben a kormányt pótolják. A souverainitás nem valamely morális alakulat, mely ha egyszer elfogadtatik, az emberek oly fokra emelik, hogy többé semmi kényszerre, mely erőszakosságukat és eltévelyedésüket meggátolja, nincsen szükség.

jogi, azaz államkötvények kibocsájtásából eredő tartozások között. A *Porter-féle* javaslat¹ ezzel szemben ezt a különböztetést elejti és általánosan csak a «dettes contractuelles»-ről intézkedik.

Drago és barátai² ugyan nagy igyekezetet fejtettek ki a hágai konferencián a tekintetben, hogy a «dettes contractuelles» fogalma alól kivéssenek a kötvények kibocsájtásából eredő tartozások; igyekeztek szóval arra, hogy a konferencia a *Drago* doktrína alapját képező megkülönböztetést elfogadja, de ez az igyekezetük sikerre nem vezetett.

Elismerendő ugyan az, hogy a konferencia határozottan állást a kérdés tekintetében nem foglalt el, sőt magának az indítványozónak, *Porternek* kijelentései azt, vájjon a «dettes contractuelles» fogalma alá tartoznak-e az állami kötvények kibocsájtásából eredő tartozások: kétségessé teszi. Az ú. n. Comité d'Examen A. tárgyalásai során *Milovanovich*³ határozottan kifogást emel a dettes contractuelles kitétel ellen, melyet nem tartott eléggé világosnak és jelesül kétségesnek tartotta azt, vájjon e fogalom alá tartoznak-e az államkölcsönökből eredő tartozások. *Milovanovich* megjegyzésére adott feleletében *Porter* azt mondta: «S'il est question de dettes publiques telles que l'émission d'obligation ou de rentes, les créanciers seront suffisamment protégés par les principes du droit des gens. Si au contraire, il s'agit de dettes contractuelles la protection des droits des créanciers sera assurée par la proposition des Etats Unis d'Amérique.»⁴ *Porter* kijelentése tehát határozottan a *Drago-éle* megkülönböztetés

¹ Actes et Documents. Annexe 48. és köv. 910. 1.

² V. ö. Jose Gil Fortoul felszólalását II. 243. Perer Triana II. 258. és Castro II. 26. 1.

³ Actes II. 549.

⁴ «Ha szó van állami adósságokról, melyek járadék kibocsájtásával lettek kontrahálva, a járadék birtokosai eléggé védve vannak a nemzetközi jog elvei által. Ha ellenben szerződésből eredő követelésről van szó, lígy védelmet nyújt a javasolt intézkedés. Actes II. 50.

javára szól és azt a látszatot kelti, mintha az Egyesült-Államok javaslata, illetve az e javaslaton alapuló egyezmény az ú. n. dettes publiques-ekre nem vonatkoznék. Ezzel szemben áll azonban, hogy ugyanazon ülés folyamán, midőn *Milovanovich* indítványozza,¹ hogy félreértések elkerülése céljából a szöveg olyképp módosíttassák, hogy . . . *provenant de dettes contractuelles* . . . kitétel . . . «*provenant de dettes publiques ou autres dettes contractuelles*» kitételrel helyettesítsék, *Porter* kijelenti, hogy nincsen felhatalmazva arra, hogy az egyes fogalmak definiálásával foglalkozzék és különben véleménye szerint pontos definíciót adni majdnem lehetetlen volna. Szóval *Porter* későbbi kijelentésével a fentebb idézett megjegyzéseit megerősíti és maga elismeri, hogy nincsen felhatalmazva megtenni azt a disztinkciót, melyet ugyanazon ülés folyamán már megtett. Az előmunkálatok anyaga tehát, melyeknek interpretacionális ereje különben is igen kététes, végeredményben semmi támpontot nem nyújtanak a tekintetben, hogy a «*dettes contractuelles*» fogalma miképpen értelmezendő. A jogtudomány tehát az értelmezés tekintetében megszorítva nincsen és az egyes szavaknak azt az értelmet tulajdoníthatja, amely értelemmel azok a mindennapi életben rendelkeznek, semmi kétséget nem szenvedhet, már pedig az, hogy a kötvények és járadékok kibocsájtásán alapuló tartozás úgyanynira szerződésből eredő igény, mint valamely vételárkövetelés.

A szerződésből eredő követelések tekintetében már most a *Porter*-féle javaslat megállapítja azt, hogy a fegyveres erő alkalmazásának ilyen követelések behajtására csakis az esetben van helye, ha az adós állam:

1. A hitelező állam által tett azt az ajánlatot, hogy a vizsály választott bíróság elé utaltassék, el nem fogadja, illetve felelet nélkül hagyja.

¹ Actes IL 552.

2. A választott bírósági szerződés létesítését megakadályozza.

3. A választott bíróság ítéletét nem teljesíti.

A *Porter-féle* javaslat tehát érdeme tekintetében irrevenyően eltér a *Drago-féle* doktrínától, míg a *Drago-féle* doktrína a pénzkövetelések behajtására fegyveres erő alkalmazását tiltja, a *Porter-féle* javaslat kifejezetten elismeri azt, hogy a pénzkövetelések behajtására fegyveres erő igenis alkalmazható, csak hogy a fegyveres erő alkalmazásának csakis abban az esetben van helye, ha az adós állam a hitelező állam által felajánlott választott bíróságnak magát alá nem veti, illetőleg e bíróság ítéletét nem teljesíti. A *Porter-féle* javaslat szerint a fegyveres erő alkalmazását választott bíróság felajánlásának, illetve választott bírósági eljárásnak kell megelőznie és ez okból mondhatjuk, hogy a javaslat célja a szerződéses követelésekből származó viszályok esetében a választott bírósági eljárás kötelezővé tétele.

A *kötelezettség* ugyan csak egyoldalú, mert csakis az az állam, melynek polgárai követelést támasztanak, van kötelezve választott bíróság megalakítását felajánlani és csakis a hitelező állam köteles választott bírósági eljárásnak magát alávetni, az adós állam, ellenben, amely ellen követelések támasztatnak, az egyezmény szövege szerint nincsen kötelezve magát a választott bírósági eljárásnak alávetni, hanem jogában áll a hitelező állam által választott bíróság alakítása tárgyában tett ajánlatot *visszautasítani* és e visszautasítással az adós állam a kérdés elintézését a fegyveres mérkőzés terére terelheti, a gyakorlati életben mégis éppen abból az okból, mert a választott bíróság alakítására vonatkozó ajánlat visszautasítás qua hadüzenetnek tekinthető, a *Porter-féle* javaslaton alapuló egyezmény hatása azonos lesz egy olyan szerződésnek hatásával, melyben a felek szerződésekből eredő követelések körül támadt viszályok tekintetében magukat kötelezőleg a választott bírósági eljárásnak vetik alá.

A *Porter-féle* javaslat szerint az állam, aki polgárai érdekében más állam ellen követeléseket támaszt köteles, ha a diplomáciai tárgyalások eredményre nem vezetnek, az adós államnak a viszálynak választott bíróság által való eldöntését *felajánlani*. A javaslat értelmében azonban az ilyenképpen alakítandó választott bíróság nemcsak bírói funkciót gyakorol, azaz nemcsak ítélkezik a követelés fennállása és esedékessége tekintetében, hanem egyben mint aimable compositeur is működik és jogosítva van ítéleténél a szigorú jogtól eltérni és a felek között méltányos egyességet létesíteni.

Az egyezmény szerint ugyanis «Le jugement arbitral determine sauf les arrangement particuliers des parties le bienfondé de la réclamation le montant de la dette le temps et le mode de paiement».¹ Azaz a választott bíróság nemcsak a követelés fennállását és esedékességét határozza meg, mint magánjogi perben a rendes bíróság, hanem a fizetés ideje és módja tekintetében is határoz. A bíróság jogosítva van tehát bizonyos fizetési határidőket engedélyezni és bizonyos jövedelmeket, melyekből a fizetések teljesítendőek, kijelölni stb.

Ezt az eltérést a választott bíróságok rendes funkciójától éppen az teszi szükségessé, mert a legtöbb esetben az adós állam időlegesen inzulvenciája, a viszály oka és így tehát egy, a szigorú jognak megfelelő ítélet a marasztalt részéről teljesíthetetlen volna.

További eltérés a *Drago-féle* elmélet és a *Porter-javaslat* között az, hogy míg az előbb említett javaslat a kártérítési követelésekre is kiterjed, az utóbb említett javaslat csak a szerződésekből eredő tartozásokra vonatkozik és kártérítési követelésekről nem gondoskodik.

A konferencián ugyan indítványozták a javaslat intézke-

¹ A választott bíróság, amennyiben a felek másképpen nem intézkedtek, a követelés jogosságát, a fizetés idejét és módját meghatározza.

déseinek a kártérítési követelésekre való kiterjesztését is azonban a hangulat határozottan e kiterjesztés ellen volt. E hangulat oka nyilván az volt, hogy a kártérítési követelések igen különböző tényállásokból eredhetnek és minden tényállás nemzetközi szempontból különleges elbírálást igényelhet. Igen könnyen előfordulhat az, hogy valamely kártérítési követelés olyan körülmények között keletkezett, melyek a hitelező állam becsületét érintik és igen könnyen előfordulhat az, hogy kártérítési követelések kapcsán olyan kérdések kerülnek elbírálás alá, mely kérdések elbírálását az államok választott bíróságra sohasem bízzák.

A *Porter-féle* javaslat a II. hágai konferencián igen széleskörű és magas színvonalú vitára adott alkalmat. Az európai államok képviselői ugyan e vita során igen tartózkodó viselkedést tanúsítottak, sőt Románia képviselője, Beldiman határozottan hangsúlyozta is, hogy a szóbanforgó kérdés a hágai egyezmény körébe nem tartozik, *Heldiman* gondolatmenete a következő volt:¹ «A Hágai Egyezmény keretébe oly intézkedések tartoznak, melyek általános érdekűek és nem vehe-tők fel eme egyezményben olyan intézkedések, melyek csak egyes államok különleges viszonyai keletkeztek és csak ezekre az egyes államokra nézve bírnak érdekekkel. *Porter* indítványa *Beldiman* álláspontja szerint csakis a délamerikai államokra nézve bír érdekekkel, az európai államok tekintetében azonban ez az intézkedés teljesen érdektelen, sőt véleménye szerint a szóbanforgó javaslat ellentétben áll nemcsak a H. E. szellemével, mely egységes intézkedéseken alapul, hanem ez egyezmény kifejezett intézkedéseivel is. A H. E. szerint ugyanis választott bíróságok elé nem tartoznak azok a viszályok, melyek az állam létérdekét vagy becsületét érintik, míg ellenben *Porter* javaslata oly kérdéseket, melyek az állam becsületével a legszorosabb összefüggésben állanak, választott bíróságok

¹ V. ö. Actes II. k. 297. 1.

elé utasít. *Beldiman* állásfoglalásává] szemben szabadjon malmost utalni arra, hogy ez az állásfoglalás helyes lehet a *Drago*-doktrínával szemben, de nem állhat meg a szóbanforgó javaslattal szemben. A *Drago*-doktrína ugyanis nemzetközi jogi elmélet, melyet a délamerikai államok némelyike politikájában irányadóul elfogadott, melyet azonban a nemzetközi jog és különösen a kontinentális államok nemzetközi joga nem recipiált és helyesnek el nem ismert. Egy ily elmélet a H. E.-be felvehető nem volna, mert hiszen hiányzik az általános megegyezés, melyen az egyezménynek minden kitétele alapszik. Az északamerikai államok javaslata azonban valójában csak oly megegyezést célt, melynek értelmében bizonyos viszályoknál a választott bírói eljárásnak kell a háborúskodás megkezdését megelőzni. Ily egyezménynek igenis helye van a H. E.-ben és ily egyezmény egyaránt érdekel bir a délamerikai adós államokra, mint a kontinentális hitelezői államokra. Lehet állítani azt, hogy logikusabb lett volna a szerződésekből eredő követelések érvényesítése tekintetében megállapítani azt, mint teszem Portugália követe indítványozta is, hogy e viszályok tekintetében/a választott bírói eljárás kötelező, lehet mondani, hogy egy ily megállapodás jobban beleillett volna az egyezmény logikai struktúrájába, mint egy külön megállapodás, mely a hitelezőt kötelezi arra, hogy magát a választott bírói eljárásnak alávesse, az adósnak azonban jogot ad arra, hogy ez eljárás helyett a viszályt a fegyveres mérkőzés útján oldassa meg, mondom lehetséges, hogy a logika követelményeit az előbbi egyezmény jobban kiegyenlítette volna, de gyakorlatilag cselekedtek az E. A., midőn a kötelező választott bíróság intézményét javaslatuk szavai alatt elrejtették, mert a kötelező választott bíróság intézményének nyílt felemlítése és szigorú megvalósítása már bizonyos államokat arra indított volna, hogy a javaslat ellen küzdjenek és küzdelmükkel a javaslat sorsát megpecsételjék. Mi sem bizonyítja jobban állításomat, mint az a tény, hogy

midőn Franciaország megbízottja a *Porter* javaslat mellett szavazott és szavazatát azzal indokolta, hogy híve e javaslatnak, mert a választott bírósági eljárást bizonyos viszályok tekintetében kötelezővé teszi, akkor Marschal von *Biberstein* Németország megbízottja, e kijelentés ellen a kifejezett tiltakozást szükségesnek vélte. ¹

A kötelező választott bíróságnak már megemlítése is némely nagyhatalomra félemlítőleg hatott!

A vita további során *Carlin*,² a svájci meghatalmazott, a javaslat ellen, foglalt állást azzal az indokolással, hogy Svájc egyenlő jogvédelemben részesíti a belföldit, mint a külföldit, akár az állam, akár a magános ellen irányuló követelésről van szó. Ha tehát valamely külföldinek Svájc ellen követelése van, úgy ezt a pártatlanul eljáró bíróságok előtt érvényesítheti és az állam a maga részéről oly javaslatot nem pártolhat, melynek következménye az volna, hogy belföldi bírói ítéletét nemzetközi választott bíróság, felülvizsgálja.

Fentebb foglalkoztam már ezzel az érveléssel és kifejtettem azt, hogy más a magánjogi per és más a nemzetközi viszály tárgya. Ha valakinek követelése van az állam ellen, úgy érvényesítse azt az illetékes bíróság előtt, de ha valamely állam ily követelés tekintetében akár bírói, akár közigazgatási, akár törvényhozó szervével nemzetközi jog kövei elenyét megszegi, úgy az államok közötti viszályról van szó, mely a belföldi bíróság elé nem is tartozik. A nemzetközi választott bíróság az államok viszályában dönt, a belföldi bíróság ellenben magánszemélyek vitáját intézi el. Svájc megbízottjának indokolása különben visszatér mindazokban a fenntartásokban, melyeket a különböző délamerikai államok megbízottjai tettek. A hágai konferencia végül az E. Á. Javas-

¹ Actes II. 553. 1.

² Actes II. 495. 1.

latát elfogadta és egyezményileg a következő nemzetközi jogszabályokat dekretálta:

Tilos fegyveres erőt alkalmazni oly szerződésből eredő követelés behajtására, melyet egy állam polgárai érdekében más állammal szemben érvényesít. A hitelező állam köteles ily követelések esetében a választott bíróságot az adós államnak felajánlani. A hitelező állam teljes eljárási szabadságát visszanyeri azonban, ha az adós állam a választott bíróságra vonatkozó indítványt válasz nélkül hagyja, avagy a választott bírósági ítéletet nem teljesíti.

Ez érdemi intézkedések perrendi kiegészítésére szolgálnak azután azok az intézkedések, melyek szerint

1. a választott bíróság eljárásában a H. E. IV. részének 1. bekezdéséhez köteles alkalmazkodni,

2. a választott bíróság ítélete a köteles jogalapra, összegszerűségére és a fizetés idejére és módjára fog kiterjedni.

Kifejtettem már azt, hogy a nemzetközi jogban az igazság megvalósulásának és az igazság érvényesülésének akadálya az, hogy a sértett bírói hatalmat gyakorol. Az egyezménynek, melyről fentebb tárgyaltunk, jelentősége épp abban rejlik, hogy a bírói hatalmat a fontos nemzetközi viszályok tekintetében a sértett kezéből elveszi — és pártatlan bírák kezébe helyezi.

TARTALOM-JEGYZÉK.

	Oldal
Bevezetés	5
I. Jó szolgálatok és közvetítés	31
Függelék: Hágai egyezmény 2. §.—8.§.-ig	65
II. Nemzetközi vizsgálóbizottság	68
Függelék: Hágai egyezmény 9. §.—86. §.-ig	101
III. A választott bíróság hatásköre	111
IV. A nemzetközi bíróság szervezése	195
V. A választott bíróság előtti eljárás	219
VI. Jogorvoslat	235
Függelék: Hágai egyezmény 37. §.—90. §.-ig	252
VII. Nemzetközi egyezmény a fegyveres erőnek szerződésekből eredő követelések behajtására való alkalmazásának korláto- zása tárgyában.	274